

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

MODERN CİHAT: CİHAT BÖLGELERİNE GİDEN TÜRK GENÇLER ÜZERİNDE
BİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

NİDA NUR BAYRAM

İstanbul, (2019)

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

MODERN CİHAT: CİHAT BÖLGELERİNE GİDEN TÜRK GENÇLER ÜZERİNDE
BİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

NİDA NUR BAYRAM

Danışman: Prof. Dr. Halil Aydınalp

İstanbul, (2019)

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi NİDA NUR BAYRAM'ın MODERN CİHAT: CİHAT BÖLGELERİNE GİDEN TÜRK GENÇLER ÜZERİNDE BİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.05.2019 tarih ve 2019-14/9 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...31.../...05.../...2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. HALİL AYDINALP	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ALEV ERKİLET	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI	

MODERN CİHAT: CİHAT BÖLGELERİNE GİDEN TÜRK GENÇLER ÜZERİNDE BİYOĞRAFİK BİR ARAŞTIRMA

Nida Nur Bayram

**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2019**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. HALİL AYDINALP

ÖZET

Teorik ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşan bu araştırma üç problem üzerine kuruludur. Bunlar işleniş sırasıyla; İslam’da cihat anlayışı, klasik cihat anlayışının modern dönemde dönüşümü ve günümüz cihat hareketlerine katılan Türk gençlerine ait biyografiler. Araştırmanın teorik kısmında özellikle tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf açısından İslam’da cihadın anlamı özetlenmiştir. Bu özet üzerinden modern dönem sivil cihat hareketlerinin miladı sayılabilecek Müslüman Kardeşler üzerinde durulmuş ve 11 Eylül 2001’e uzanan cihat faaliyetleri ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda diğerleriyle birlikte özellikle 1979 sonrası Afgan Cihadı ve İran Devrimi’nin etkilerine de yer verilerek konu ele alınmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesi uygulama bölümüne geçişi sağlamış ve cihat bölgelerinden birinci elden bilgiler sunan biyografik eserler üzerinden Türk mücahitlerin modern cihat süreçleri tahlil edilmiştir. Araştırmanın uygulaması olan bu bölümde mücahitlerin sosyal profilleri, cihada katılım motivasyonları, izledikleri yollar, örgütsel destekleri, cihadın ekonomisi, cihat bölgelerindeki sosyal hayatları ve uyum süreçleri ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Türk mücahitlerin sosyal kimlik özellikleri genelleme yapılamayacak kadar karmaşık olduğu anlaşılmıştır. Ayrıcalıklı edilen Müslüman topraklarını savunmak; İslam’ı küçük bir grup halinde daha samimi yaşama arzusu ve özellikle çatışma bölgelerinde öldürülen kadın ve çocuklar en temel motivasyonlar olarak görülmüştür. Bununla beraber genelde mücahitler kendi birikimleri ve edindikleri küçük yardımlarla cihada katıldığı görülmüştür. Kısa süreli gidip gelenler olduğu gibi farklı bölgelerde cihadı meslek halinde getirenler de olmuştur. Cihada katılan kişiler cihat

bölgelerinde hem askeri hem de ideolojik eğitim sürecinden geçmiştir. Kişilik ve algı farklılıklarına dayalı sürtüşmeler olsa da cihat bölgelerinde fedakarlık ve din kardeşliğinin ön plana çıktığı yoğun bir dini hava araştırmada tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cihat, Modern Cihat, Cihat Bölgeleri, Türk Gençler, Biyografik Eserler

MODERN JIHAT: A BIOGRAPHICAL RESEARCH ON TURKISH YOUNG PEOPLE IN JIHAT REGIONS

Nida Nur Bayram

Marmara University Institute of Social Sciences

Master Thesis, May 2019

Thesis Advisor: Prof. HALİL AYDINALP

ABSTRACT

This research which consists of two parts as theoretical and practical, is based on three problems. These problems are; The concept of jihad in Islam, the transformation of classical jihad in the modern time and biographies of Turkish youth people who're participating to recent jihad movements. In the theoretical part of the research, the meaning of jihad in Islam is summarized especially in terms of tafsir, hadith, fiqh and sufism. With this summary, the Muslim Brotherhood, which can be regarded as the turning point of the modern civilian jihad movements, is emphasized and the jihad activities ,extending to September 11, 2001, are tried to be outlined mainly. In this sense, the issue was dealt with other jihad movements, especially the post-1979 Afghan Jihad and the effects of the Iranian Revolution. The theoretical framework of the research has provided to transition to the application section and the modern jihad processes of Turkish Mujahideen have been analyzed through biographical works that provide first hand information from jihad regions. In this section which is the application part of the research, the social profiles of the mujahideen, their motivation to participate in the jihad, the paths they follow, their organizational support, the economy of the jihad, their social lives in the jihad regions and their adaptation processes are outlined. As a result, it was understood that the characteristics of social identity of Turkish Mujahideen were too complicated to generalize. Defend the occupied Muslim lands, the desire to live İslam with small groups sincerely and in particular women and children killed in conflict zones are seen as the main motivations. However, it was seen that the mujahideen generally

participated in the jihad with their own savings or small aids. There were short-term commuters as well as those who brought jihad as a profession in different regions. Participants in the jihad have undergone both military and ideological training in the jihad regions. Even though there are frictions based on differences in personality and perception, an intense religious atmosphere has been identified in the jihad regions where sacrifice and brotherhood of religious fraternity come forward.

Keywords: Jihad, Modern Jihad, Jihad Regions, Turkish Youth, Biographical Works

ÖNSÖZ

İslami bir kavram olan cihadın toplumsal hayatta sahip olduğu fonksiyonlar sosyoloji dahil birçok alanın temel araştırma nesnesi haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Bizde bu noktada Türkiye’den cihat bölgelerine giden Türk gençler üzerinde yaptığımız biyografik araştırmalarla Türkiye’deki cihat sosyolojisinin oluşumunu ve gelişim seyrini incelemiş bulunmaktayız. Öncelikle bu çalışmanın konusun belirlenme sürecinden başlayarak her aşamasında bilgisini ve tecrübesini aktarmaktan yüksünmeyerek vaktini harcayan ve bana her fırsatta destek veren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Halil Aydınalp hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Tez sürecimde okuduğum kitaplarıyla aydınlandığım ve tanışma fırsatı bulduğum ilk andan itibaren zamanını ayırarak değerli fikirlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen ve nihayetinde jürimde bulunma onurunu bana veren Doç. Dr. Alev Erkilet hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans ders döneminde tanıştığım, her türlü sosyal ve akademik desteğini hissettiğim ve jürimde bulunma onurunu bana veren Dr. Öğr. Üyesi Fatma ODABAŞI hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans ders döneminde tanıştığım, verdiği derslerle aydınlanmamızı sağlayan, duruşuyla örnek olan, yanına her gittiğimde büyük bir tevazuyla dinleyen ve değerli bilgilerini benimle paylaşan çok kıymetli Prof. Dr. Yümni SEZEN hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Dostluğuyla bu süreçte hep yanımda olan ve değerli fikirlerini benimle paylaşan Arş. Gör. Merve TOPAL’a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak eğitim hayatım boyunca beni her anlamda destekleyen ve her zaman yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürler.

16.06.2019

Nida Nur BAYRAM

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı	5
3. Araştırmanın Hipotezleri	5
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları	9
5. Araştırmanın Yöntemi	10
1. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE	11
1.1.Cihat Nedir?	11
1.2. Modern Cihat.....	28
1.2.1. Yakın Tarih	28
1.2.1.1. Modernleşme Krizleri	28
1.2.1.2. Müslüman Kardeşler'in Cihatla İmtihanı	31
1.2.1.3. Arap-İsrail Çatışmaları	53
1.2.1.4. Modern Cihadın Yeniden Üretimi: Afgan Cihadı Örneği.....	73
1.2.1.5. Cihadın Küreselleşmesi: 11 Eylül Olayları	97
1.2.2. Ulrich Beck'in Risk Toplumu Bağlamında Modern Cihada Bakmak.....	106
2. BÖLÜM: UYGULAMA	112
2.1. Cihada Katılan Kişilerin Sosyal Kimliği	112
2.1.1. Yaş	112
2.1.2. Eğitim Durumu	113
2.1.3. Bölge.....	114
2.1.4. Medeni Hal	115
2.1.5. Ekonomik Durum	117
2.1.6. Aile Yapısı ve Aile İlişkileri.....	118
2.1.7. Karakter Yapıları ve Sosyal İlişkiler	120

2.1.8.	Dini Hayatları	121
2.2.	Cihat Öncesi Dönem.....	127
2.2.1.	İç Faktörler.....	127
2.2.1.1.	Bireyin İçinde Bulunduğu Psikolojik Faktörler	127
2.2.1.2.	Bireyin İçinde Bulunduğu Grubun Etkisi.....	129
2.2.1.3.	Kitle İletişim Araçları.....	134
2.2.1.4.	Değişen Toplumsal Yapı.....	135
2.2.1.5.	İç Siyasetin Getirdiği Etkiler.....	139
2.2.2.	Dış Faktörler	141
2.2.2.1.	Batı Modernitesinin Getirdiği Makro Etkiler	141
2.3.	Cihat Meydanlarına Gidiş Süreci	146
2.4.	Cihat Bölgesinde Eğitim: Askeri ve İdeolojik Eğitimin Niteliği	149
2.5.	Cihata Katılan Kişilerin Cephelerdeki Temel Motivasyonları	154
2.5.1.	Cihat'ın Farz Oluşu.....	154
2.5.2.	Şehit Olma İsteği	158
2.5.3.	Cephede Yaşanılan Mucizeler	162
2.5.4.	Rüyalar.....	164
2.5.5.	Marşlar/Neşitler	165
2.5.6.	Videolu Görüntüler	166
2.5.7.	Dağda/Cephede Yaşanılan Zorluklar.....	166
2.5.8.	Afgan Savaşının Başarısı	169
2.6.	Mücahitler Arası Uyum Sorunları.....	170
2.7.	Cihat Ekonomisi	172
2.8.	Cihat Sonrası Hayat	174
SONUÇ	179	
KAYNAKÇA	187	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Cihata katılan kişilerin sosyal kimliği	123
--	-----

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
ev.	Çeviri
Ed.	Editör
MK.	Müslüman Kardeşler
Krş.	Karşılaştırma

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Araştırma Türkiye’den yakın dönemlerde cihat bölgelerine giden Türk gençlerini biyografik çalışmalar üzerinden ele almaktadır. Araştırmada konu üç problem üzerinden işlenmektedir: Bunlar sırasıyla; “İslam’da cihat anlayışı”, “klasik cihadın modern bir bağlamda değişimi”, “biyografik nitelikli araştırmalara yansıdığı kadarıyla cihada katılan Türk gençler” dir.

Teorik bölümde modern cihat olgusunu daha iyi anlayabilmek için öncelikle İslam’da cihadın ne olduğunu ve nasıl ele alındığını anlaşılmaya çalışılmıştır. Hem kavramsal hem de tarihsel olarak cihat geniş bir alan üzerinde tartışılan bir kavramdır. Cihat konusunda farklı anlamlandırma girişimleri ve bu girişimlerden türeyen yorum çeşitliliği dikkat çekmektedir. Dini anlamı üzerinde bile yorum farklılıkları olan cihadın anlam dünyasına sosyal ve siyasal bir bağlam da eklendiğinde konu daha da karmaşık hale gelebilmektedir. Özellikle günümüzde cihat sadece dini bir düşünce biçimi olarak görülmemekte, sosyal ve siyasal hayatta farklı boyutlarda tartışılan bir konu haline gelmektedir. Araştırmada bir temel olması açısından klasik cihat anlayışı, özellikle tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvufun bakışları dikkate alınarak ortaya konmaya çalışılmış; bu bağlam üzerinden modern cihatla ilgili tartışmalara yakın tarihi arka planda dikkate alınarak değinilmek istenmiştir.

Batı medyasında yansıtılan cihat, çoğunlukla İslamofobiyle karakterize edilmekte ve radikalleşme zemininde, daha çok da terör ve şiddet olayları merkeze alınarak tartışılmaktadır. Medyanın kavramlara yüklediği anlamdan etkilenen akademiye de bu oryantalist bakış açısı yer yer etkili olabilmektedir. Cihat, terör ve şiddetin arka bahçesi olarak görülmekte ve sadece savaş ve fiili saldırı bağlamında değerlendirilmektedir. Öte yandan yaşanan terör eylemlerinde başrol oynayan bazı kişilerin veya grupların eylemlerini haklılaştırmak ve meşrulaştırmak için cihadı bir araç olarak kullanıp adeta manipüle ettiği de dikkatlerden kaçmamaktadır. İslam dünyası

dolayısıyla cihat konusunda çift yönlü bir manipölasyonla karşı karşıyadır denilebilir. Bu yüzden araştırmanın teorik çerçevesinde hem kavramsal, hem sosyolojik hem de tarihsel olarak cihadı anlama ve açıklama çabası hâkim olmuştur. Muğlaklıkları netleştirecek belgelerden hareketle cihat sosyolojisi yapılmaya çalışılmıştır.

Ayrıntılı sayılabilecek cihat açıklamalarından sonra teorik çerçevenin ikinci kısmında “Yakın Tarih” başlığı altında ele aldığımız süreci araştırmada modern cihat olarak değerlendirmeyi uygun bulduk. Buradaki öncelikli amacımız araştırmamız için tarihsel bir sınır belirlemek olmuştur. Ele aldığımız metinler ve ulaştığımız bulgulara bakıldığında günümüzde cihat motivasyonu ile hareket eden İslami hareketlerin tepkilerini son derece modern koşullar ekseninde hayata geçirdikleri görülür. Modernizme modern araçlar kullanarak modern bir bağlamda tepki göstermektedirler.

İslami hareketlerin yakın dönemlerde başlamasında başat rol oynayan ana faktörlerden birisi Müslümanların kendileri dışında ve kendileri aleyhine gelişen modern süreçlerdir. Batı lehine sonuçları olan modern süreç İslam dünyası için yakın dönemde daha çok işgal ve sömürü anlamına gelmiştir. Bu tarz bir genişleme sürecine anti-emperyal reflekslerin de hâkim olduğu ilk sivil kurumsal tepkiyi Mısır’da Müslüman Kardeşler Teşkilatı vermiştir. Batı modernitesine karşı gösterilen yerel ve son derece dini bir tepki olan Müslüman Kardeşler, sahip olduğu felsefesiyle sonrasında gelen tüm cihat hareketleri üzerinde az ya da çok etkiye sahip olmuştur. Bu nedenle teorik çerçevede modernleşme krizlerinden bahsedilerek Müslüman Kardeşler’in kurulmasına ve etkilerine yer verilmiş; sonrasında yaşanan Arap-İsrail çatışmalarına değinilmiştir. İsrail’in genişleme politikalarının başlamasıyla beraber yaşanan Arap-İsrail çatışmaları sürecinde Batı ülkelerinin büyük oranda İsrail’i destekleyen tek taraflı tutumları, bölgede sürecin Filistinliler aleyhine tırmanmasını beraberinde getirmiştir. Filistin örneği üzerinden açık hak ihlalleri Orta Doğu başta olmak üzere tüm Müslüman ülkelerinde Batı karşıtlığını körüklemiştir. Elbette İslami hareketler taşıdıkları misyon gereği bu sürecin merkezinde yer almışlardır. Sözlü eylemler fiili şiddet içeren tepkilere doğru evrilmiştir. İslami hareketlerin şiddetle imtihanında Filistin meselesi

gemişten günümüze başat rol oynamaktadır. Dolayısıyla araştırmada Filistin merkezli olaylar İslami hareketler bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

1789 Fransız İhtilali sonrasında tüm dünyada etkisini hissettiren kendi hakkını tayin ve milli devletleşme süreci, Yahudilerin de milli bir kimlik etrafında örgütlenerek Siyonizm doktrini çerçevesinde bir devlet kurmasına zemin hazırlamıştır. Hiçbir milletin yönetimi altında yaşamadan kendi ulus bilinçleriyle vadedilmiş topraklara ulaşma idealiyle başlayan göç hareketleri “Filistin Sorunu” şeklini almış ve ucu açık bir biçimde hala bu sorun çözüme kavuşmamıştır. Arapların İsrail ile yaptığı 1948, 1956, 1967 ve 1973 savaşları kimi zaman Arapların kazandığı anlara şahitlik etse de, uzun vadede, İsrail’in kazançlı çıktığı bir çatışma sürecine işaret etmektedir. İsrail’in genişleme ve işgal politikaları ile cihadi hareketlenmeler arasında doğru orantı olduğu görülür. Çatışmalar arttığında cihadi söylem ve eylemler de ivme kazanmaktadır. Yakın tarih içinde Filistin dışında ele aldığımız bir diğer önemli konu Afgan Cihadı olmuştur. Afgan cihadı sahip olduğu tüm faktörlerle İslami hareketler için bir ümit, yeniden doğuşun simgesi haline gelmiştir. Afgan cihadı, dünyanın en güçlü ordularından birine karşı canından başka verecek bir şeyi olmayan tüm Müslümanların tek vücut olduğu mücadelenin sembolleşmiş ifadesidir. Afgan cihadı, daha sonra ortaya çıkacak pek çok harekete ilham kaynağı olmuş; Afganistan tecrübesine sahip fertler gittikleri bölgelerde cihadi söylemlerin yayılmasında etkili aktörler haline gelmişlerdir.

Bir dönüm noktası olarak değerlendirdiğimiz Afgan cihadındaki başarı 11 Eylül saldırılarıyla küreselleşmiş ve tüm dünyada İslami gruplar tanınır hale gelmiştir. 11 Eylül sonrası dönem, işgal edilmeyen topraklarda, işgal ve ihlallerin sebebi görülen hedef devletlere kural dışı şiddetin uygunlandığı bir sürecin adı olmuştur. Bu dönem daha çok İslami hareketlerin içinden sıyrılan bazı örgütlerin terörle imtihanı olmuştur. Kafalar net olmamakla birlikte, daha köktenci eğilimleri olan İslami gruplarda, 11 Eylül ve sonrasındaki saldırılar, Müslümanların maruz kaldığı her türlü sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal ezilmişliğe karşı verilen bir tepki olarak okunurken; daha seküler ve ortadaki gruplar için bu saldırılar terör faaliyeti olarak algılanmıştır. En azından bu saldırıları üstlenen el-Kaide liderlerinin açıklamalarına bakıldığında saldırıların karşılıklı prensibi çevresinde yapıldığı ifade edilmekte; cihat ve şehitlik bağlamlarında meşrulaştırıldığı

görülmektedir. İslam dünyasının içlerine doğru ilerleyen emperyal genişleme süreci tehdit ve risklerin tek taraflı olmayacağını göstermiştir.

Bu noktada, modern cihada, Ulrich Beck'in 1990'lı yıllarda terminolojiye kazandırdığı "Risk Toplumu" yaklaşımı ile bakılarak araştırmaya sosyolojik anlamda kuramsal bir temel kazandırılmaya çalışılmıştır. Beck'in "risk" ve "bumerang etkisi" kavramlarının İslam toplumları ile Batı arasındaki ilişkileri anlamadaki etkisi tartışılmaya açılmıştır. Beck bu kavramları Soğuk Savaş sonrası Batı modernizminin ortaya çıkardığı tahribatları Batı'ya olan zararları ekseninde açıklamak için kullanmış olsa da, modernizmin getirdiği küreselleşme etkisiyle bu tahribatların Batı dışı toplumlara da sıçradığı ve onları da etkilediği bir gerçektir. Bu noktada Beck'in tezi konumuz açısından uygun bulunmuştur. Beck'in Batı'nın kendi tarihsel süreciyle ulaştığı noktada kendi ürettiği risklere maruz kaldığını ifade ettiği bumerang benzetmesinin, günümüzde yaşanan İslami hareketler kapsamında da açıklayıcı olduğunu düşünmekteyiz. Bunun en bariz örneği ABD'nin Sovyetler karşısında desteklediği ve büyüttüğü el-Kaide örgütünün bir risk halini alıp 11 Eylül saldırıyla kendisine çok daha ağır bir faturayla geri dönmesidir. Beck'in "refleksif modernleşme" kavramıyla Batı'nın bir özeleştirisi yapmasının gerekliliği yine konumuz açısından açıklayıcı bulunmuştur. Elbette kuramlar tümüyle doğru ya da yanlış değil; sosyal fenomenlerin karmaşıklığı, kuşatıcılığı ve belirsizliği karşısında kullanışlı olduğu sürece geçerlidirler. Başka bakış açıları da kullanışlı olabilir; fakat biz Beck üzerinden gitmeyi uygun bulduk.

Araştırmamızın, "Cihat bölgelerine giden Türk gençler üzerine biyografik bir araştırma" adlı uygulama bölümünde ise, teorik çerçevede ele aldığımız tanım, tarihçe ve teoriler ışığında, Türkiye'den cihat bölgelerine giden gençler ele alınmaktadır. Bu bölümde modern cihat olgusunu Türk gençler bağlamında değerlendirerek, ulaştığımız biyografik nitelikli kitaplardan hareketle tasvir ağırlıklı değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle cihat bölgelerine giden gençlerin sosyal kimlik özellikleri, cihada gidiş süreçlerinde rol oynayan temel faktörler ve cihat sonrası hayatlarındaki ne gibi değişimlerin olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde karşımıza bir kavramsallaştırma sorunu çıkmıştır. Cihada giden kişiler "Mücahit mi?, Terörist mi?, Cihatist mi?, Yabancı Savaşçı mı? yoksa sıradan Müslüman mı? Araştırmamız için en sağlıklı

tercihin konunun bağlamına göre kavramların kullanılması olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu kişilerin kendini mücahit olarak tanımladığı bir gerçektir. Biz de konuya cihada gidip din uğruna savaşan kişiyi mücahit, kendi dini uğruna yaptığı eylemlerde sivil halka verdiği zarar ekseninde terörist, dini düşüncesini ideolojikleştirdiği oranda cihadist ve başka bir ülkede savaşa katılıyorsa doğal olarak yabancı savaşçı olarak ele almaktayız. Burada amacımız niteleme yapmaktan ziyade konuyu en nesnel şekilde ele alma kaygısıdır. Ayrıca bağlamsal kavramsallaştırma konuyla ilgili daha önce yapılan araştırmalarda da modeli olan kullanılmış bir tercih olduğu görülür.¹

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, devlet üstü sivil bir oluşum olarak modern cihat sürecini tasvir etmek ve açıklamaktır. Bu amaçla öncelikle son yıllarda sıkça gündeme gelen ve Türkiye’den de azımsanmayacak katılımın olduğu cihat bölgelerine giden kişilerin sosyal kimliği, katılım süreçleri ve motivasyonları tespit edilmek istenmiştir. Cihada gitme düşüncesinin nerede ve hangi koşullar çerçevesinde şekillendiği, cihat meydanlarına gidiş süreçlerinin nasıl gerçekleştiği, cihada katıldıktan sonraki temel motivasyonların neler olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. İç ve dış faktörlerin bileşimiyle ortaya çıkan modern cihat olgusu bizim toplumumuzu da ilgilendiren önemli bir sosyal meseledir. Küresel bir sürece de dönüşen cihadın Türkiye’ye özgü niteliklerinin ortaya çıkarılması, bu suretle de, ilgili literatüre din sosyolojisi açısından katkı sağlamak hedeflenmektedir.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kullandığı kaynaklar açısından nitel özellikte bir çalışmadır. Bununla birlikte, araştırmada, nitel bilgiler nicel veri haline de getirilmeye çalışılmıştır. Araştırma, ele aldığımız problemlerin daha sistematik analizi için teorik ve uygulamalı olarak dizayn edilmiş bir modele sahiptir. Dolayısıyla teoride ele alınan problemlerin testini ve tahlilini içeren biyografilere dayalı

¹ Bu konuda bkz: Aydınalp, Halil, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2018, s.241-245

bölüm araştırmamızda uygulama olarak kurgulanmıştır. Teoride ele alınan konular zemininde araştırmanın temel hipotezleri belirlenmiş ve uygulamada bunlar test edilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede araştırmanın önce temel kablleri tartışmaya aılacak ve bu temel kabüller üzerinden üreteceğimiz ana ve alt hipotezlere yer verilecektir. Cihat literatürüne bakıldığında cihadı çoğunlukla dini idealizm ekseninde değerlendirildiği görülmüştür. Dini idealizmin çok önemli bir etken olmasını önemsemekle birlikte günümüzdeki cihat hareketlerinin tek bir faktöre indirgenemeyeceği ve sosyolojik bir zeminde tartışılmaya açılması gerektiğini düşünmekteyiz. Araştırmada 1928 senesinde kurulan Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı ve sonrasındaki tüm cihadi örgütleri modern dünya koşulları içinde üretilen yapılar olarak kabul ediyoruz. Daha çok devlet otoritelerinden bağımsız sivil girişimler olarak gördüğümüz bu cihadi süreci modern cihat olarak adlandırabilmekteyiz. Niyet olarak olmasa da koşullar ve araçlar olarak günümüzde cihadı modern bir olgu olarak kabul etmekte ve özellikle cihada katılan kişileri modern dünyanın içinden çıkan modern bireyler olarak ele almaktayız. Cihadı salt modernizmin getirdiği rasyonelliğe veya aydınlanma düşüncesi felsefesine indirgemekten ziyade dönem itibariyle hangi sosyolojik sınırlar içerisinden ele alınabileceğini göstermek amacıyla olduğumuzu belirtmek isteriz. Buna ilaveten niçin modern cihad sorusuna cevaben şu temel kabullerimize dayalı olarak aıklamaktayız:

1. İslami Hareketler'in temel felsefesine baktığımızda, Müslüman Kardeşler'in çıkardığı el-Davet dergisinin ekinde İslam'ın dört düşmanını Yahudilik, Hıristiyanlık, Komünizm ve Laisizm şeklinde tarif edilmesi, cihadi hareketlerinin 20.yy'ın ideolojilerine karşı bir tutum içinde olduklarını göstermektedir. İdeolojiler ağı modern dünyaya özgü bir durum olup genel olarak İslami hareketler, özel olarak örgütlü cihadi hareketler modern ideolojilere karşı kurgulanmış tepkisel hareketlerdir.

2. İşgal ve smrlerle şekillenen emperyalizme karşı İslami direnişler de modern bir bağlamda gerçekleşmektedir.

3. İslami hareketlerin liderlerine ve bazı üyelerine baktığımızda kırsal kesimden ziyade kentli olmaları ve geleneksel dini eğitimden ziyade Batı tarzı okullarda eğitim almış oldukları görülmektedir. Bu durum kişilerin modern kent ve modern eğitimin içinden geldiklerini gösterir.

4. 11 Eylül ve sonrasındaki saldırılar, modern dünyaya modern araçlarla verilen tepkiler olarak okunabilir.

5. Zamansal anlamda modern yeniye ve bugünü ifade etmektedir. 1928 sonrası ortaya çıkan hareketler ve örgütler yeni dönem içinde ortaya çıkmışlar ve bugünü etkilemektedirler.

6. Modernizmin temel psikolojisi eskiyi beğenmeme üzerine kuruludur. İslami hareketlere baktığımızda ise modernizmin getirilerine karşı bir beğenmeme durumu hakimdir. Yeniye beğenmeme psikolojileri onları yeni bir şey üretme çabasına götürmüştür. Bu durum İslami hareketleri Batı modernizmini aşarak kendi kültür ve inanç sistemleri içinde kendi modernliklerini kurma teşebbüsü olarak görmeyi mümkün kılmaktadır.

7. Batı modernizmine karşı kendi modern anlayışlarını kurmaya çalışırken modern dünyanın nimetlerinden fazlaca yararlandıkları görülür. Kullanılan askeri teknoloji bir yana kitle iletişim araçlarını profesyonelce kullanmaları hareket ve örgütlerin modern dünyaya ait ve ona bütünüyle karşı olmadıklarını göstermektedir.

Bu kabuller zemininde araştırmamızın problemleri modern bir bağlamda gözlemlenmektedir. Pek çok sosyal problemin zeminini oluşturan modernizm cihadi hareketlerin de zeminidir. Modernizmin doğurduğu sonuçlar İslam toplumlarını derinden etkilemiş ve Batı modernizmine yönelik tepkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Siyasal otorite eksikliği, ekonomik eşitsizlik ve sosyo-kültürel yozlaşmaların sebep olduğu sıkıntılı düzenler ve gerilimler bir anlamda Müslümanların elinde kalan tek alternatif olan dine sarılmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla modernizm ve İslam ilişkisi hep gerilimli bir seyir izlemiştir. Bu gerilim en bariz biçimde İslami hareketlerde görülebilmektedir. Bütün bu ön kabul ve yaklaşımlardan hareketle araştırmamızın ana hipotezini şu şekilde ifade edebiliriz:

“İslam dünyası faili olmadığı ekonomik bir dünya sisteminde edilgen bir pozisyonundadır. Bu dünyada, genel olarak, son yüz elli yılın hikâyesi önce sömürü, sonra işgal daha sonra da modernleşme çabalarıyla resmedilebilecek gelgitlerle doludur. Yakın tarihsel ve toplumsal koşulların etkisi altında günümüzde de İslam dünyasında bir otorite ve düzen problemi söz konusudur. Bulundukları coğrafyaların kapitalizme eklemelenme süreci bu düzen ve otorite sorunlarını daha da artırmaktadır. Böylesi bir bağlamda, bilhassa, fiili işgal ve iç savaş yaşayan İslam bölgeleri, modernliği dışlayan bütün söylemlere rağmen modern diyebileceğimiz sivil nitelikli bir cihat hareketini tetiklemektedir. Modern cihatı besleyen fertlerin bireysel hikâye ve motivasyonları genelleme yapılamayacak kadar farklıdır. Bununla birlikte, cihat süreci şu temel dinamiklerle açıklanabilir: Müslüman toprağı olarak bilinen bölgelerde fiili yabancı işgali olması, yerleşik otoritelerin bu işgalleri önleyememesi, kendilerinin yerli işbirlikçiler olarak görülmesi; işgal edilen bölgelerin savunulmasının dini zorunluluk olması, bu anlamda cihat ve şehitliği emreden dini metinlerden çıkarılan dini idealizm; seküler karakterli değişim sürecinde kaybettiğine inandığı Müslümanlığını yeniden keşfetme arayışı; İslam dünyasındaki çatışmalardan ve buradaki örgütsel faaliyetlerden hem iletişim araçlarının hem de sosyal çevrelerinin etkisiyle daha fazla haberdar olmalarıdır.”

Araştırmada, ele aldığımız biyografik nitelikli eserlerden hareketle, bu temel hipotezi destekleyecek ve değerlendirilmesine imkân verecek alt hipotezlerimiz şunlardır:

1. Cihada giden kişilerin büyük çoğunluğu 17-25 yaş aralığına sahip olmakla birlikte, 17-50 yaş aralığında her yaştan mücahide rastlanmaktadır.
2. Resmi eğitim olarak Türk mücahitler genelde ortaokul ve lise mezunu olup, aralarında üniversite mezunları da mevcuttur.
3. Belirli bir bölge ve şehirden ziyade Türkiye’nin farklı bölge ve şehirlerinden cihada katılım söz konusudur.
4. Cihada giden kişilerin çoğunluğu bekârdır.

5. Cihada katılan kişiler orta-alt ve orta tabakaya mensup kişilerdir.
6. Kişilerin cihada katılmasında içinde bulundukları yakın sosyal çevreleri yanında özellikle İslam dünyasındaki olumsuzlukları işleyen kitle iletişim araçları etkilidir.
7. Cihada katılımda sekülerleşmeye kapı araladığına inanılan modernleşme eğilimlerinden adeta ilahi bir düzene kaçış ve kurtuluş psikolojisi etkilidir.
8. Cihat bölgelerinde kurulan birincil diğerkâm ilişkilere dayalı cihat kardeşliği yeni bir “samimi inananlar grubu” algısı uyandırmaktadır. Bu grup kimliğinin oluşmasında ideolojik ve askeri eğitimlerin rolü vardır.
9. Cihada katılan kişiler genelde resmi din eğitiminden gelen kimseler değil; ortalama dini kültüre sahip; fakat dini motivasyonları yüksek kimselerdir.
10. Cihada gidenler açısından cihatın ekonomisi bireysel bir ekonomi olup, bireyler kendi küçük birikimlerini kullanmaktadırlar.
11. Cihat sonrası bir rehabilitasyon süreci yoktur. Mücahitler ya kaldıkları yerden hayatlarına devam etmekte ya da cihadı meslek haline getirerek yeni cihat bölgeleri aramaktadırlar.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Araştırma, Türkiye’den cihada katılan Türk gençlerin sosyal kimliklerini ve cihada katılmadaki temel eğilimlerini sosyolojik değişkenleri göz önüne alarak açıklamakla sınırlıdır. Zaman olarak 1980 sonrası mekân olarak da Türkiye’den cihada katılan kişiler konu edinilmiştir. Öncelikle bu araştırmanın biyografik nitelikte bir araştırma olduğunu söylemeliyiz. Bu nedenle cihada katılan kişilerle alakalı her türlü bilgiye ulaştığımızı ve yazdığımızı iddia etmemekteyiz. Özellikle konunun siyasi bir yanı olmasından dolayı belli durumlarda gizliliğin söz konusu olması, medyaya yansıtılmaması veya cihada giden kişilerin bilgisinin sadece devlet bilgisi dahilinde yer alması araştırmamızı sınırlandıran etkenlerdendir. Bu nedenle biz de araştırmamızın kapsamını

cihada gitmiş kişilerin kendi serüvenlerini anlatarak birincil elden kitaplaştırdıkları belli eserlerden yola çıkarak oluşturduk. Ele aldığımız bu kitaplar sırasıyla; Harun İlhan- Şehadet Yolunda Cihat Erleri, Harun İlhan- Cihat Yürüyüşü, Ayşe Şimşek-Ahdini Yerine Getiren Erler, Ayşe Şimşek-Vuslatın Ardı Sıra, Bülent Tokgöz- Cihatın Mahrem Hikâyesi, Alev Erkilet-Ele Geçirilemeyen Topraklar Kuzey Kafkasya (Mülakatlar Bölümü)'dır. Bu nedenle yaptığımız araştırma bu kitaplar kapsamında değerlendirilmelidir. Ayrıca kitapların yazıldığı dönem de göz önüne alındığında araştırmamız kitapların yapıldığı zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. İlaveten araştırmamızda biyografik nitelikteki kitaplara desteklemek için mülakat tekniğine yer verilmek istenmiş ancak bu kişilerle iletişime geçmenin zorluğuyla karşılaşıldığından mülakatlar gerçekleşmemiştir. Ele aldığımız kitapları pekiştirebilmek ve destek bulabilmek için sonrasında internet bilgisine başvurulmuştur. Son olarak araştırmamızın bir diğer sınırını ana ve alt hipotezlerimiz belirlemiştir. Bunun dışındaki konular araştırmamızın kapsamı dışındadır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız sahip olduğu konu itibarıyla kolayca araştırılabilecek ve çok rahat bir şekilde birincil ağızdan kaynak bulunabilecek bir konu değildir. Sosyal bilimlerde belli konuların toplumsal tabular ve siyaset içinde sıkışması araştırmacı için doğrudan birincil kaynağa ulaşabilmesine imkan vermemektedir. Bu sebeple araştırmamızın metodik bir sınır ve eksiklikle başladığını kabul etmekteyiz. Araştırma dolaylı gözlem yöntemine dayalı olarak yapılmıştır. Araştırmamızın teorik kısmında belge tarama, uygulama kısmında içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Nitel bir çalışma şeklinde kurgulanmasına rağmen, mümkün olan yerlerde nitel bilgi nicel bilgi haline getirilmeye de çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

1.1.Cihat Nedir?

Sosyal, ekonomik ve politik çatışmaların halen hüküm sürdüğü modern dünyada, tartışmalı İslami kavramlardan biri olan cihada yönelik söylemler ve tanımlamalar çeşitlidir. En genel anlamda cihat tanımını Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde görmek mümkündür:

“Arapça’da güç ve gayret sarfetmek bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak manasındaki cehd kökünden türeyen cihat, İslami literatürde dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek şeklindeki ifade edilir”²

Bir başka tarifile kavrama daha gramatik ve mantık bilimsel açısından yaklaşan Yaran’ın ifadesiyle cihat:

“Cehd kökünden türemiştir. Cehd, herhangi bir işi başarmak için çaba/gayret/güç sarfetmektir”. Başarılması için gayret sarf edilecek işler ikiye ayrılabilir: Bir amacın gerçekleşmesine yönelik gayret, bir amacın gerçekleşmesinin önündeki engellerin aşılmasına yönelik gayret. Bunların birincisine kısaca, ‘olumluya/hedefe doğru gayret’, ikincisine ise ‘olumsuza/engele karşı gayret’ denilebilir.

Cihat, cehd’in birinci olarak konusu itibariyle din alanıyla sınırlı halini çağrıştıran dinî/İslâmî bir terimdir. Bu durumda cehdin tanımında değiştirilmesi gereken şey, sadece ‘herhangi bir işi başarmak için çaba sarfetmek’ iken, cihat bunun özelleşmiş/türleşmiş hali olarak, ‘dinî bir işi başarmak için çaba sarf etmek’ olmaktadır. Mantık tabiriyle burada cehd cins, cihat ise onun türüdür; cihatın ayrımı ise dini amaçlılıktır. Bu durumda, ‘cihat, dinî amaçlı olan bir cehddir’ diye

² Özel, Ahmet, “Cihat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 2001, s.527

tanımlanabilir.”³

Özel’in cihat tanımına bakacak olursak, yine kavramın sözlük manasından hareketle tanımlayarak, fıkıh terimi olarak daha çok Müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmâreyi yenme çabası için kullanıldığını belirtmiştir. İbn Haldûn ise cihadı “Allah ve dini için gazaplanmaya şeriatla cihat adı verilmektedir”⁴ şeklinde tanımlamıştır. Cihadın geniş anlamının “bir Müslümanın Allah yolunda, sırf O’nun rızası için, bütün gayretini sarfetmesi”⁵ manasına geldiği göz önünde bulundurulduğunda Özel’in ifade ettiği gibi cihadı kısaca fakat genel anlamda “Müslüman olarak yaşama çabası” şeklinde de anlamlandırmamız mümkündür.

Yukarıda zikrettiğimiz geniş anlamıyla cihat klasik doktrinde dört aşamada ele alınmaktadır.

“İlki, kalp ile cihat olup, bir Müslümanın şeytana ve nefsine karşı mücadele etmesidir. Bu da haram kılınmış arzu ve isteklerin önüne geçmekle gerçekleşir. İkincisi, dil ile cihatdır. Dil ile cihat, ma’rufu emretmek ve münkerden nehyetmek suretiyle olur. Cihadın üçüncü kısmı, el ile yapılır. Bu, yöneticilerin görevi olup, hukukun uygulanmasını içerir. Dördüncü kısım cihat ise kılıçla olup, müşriklere karşı yapılan savaş demektir.”⁶

Cihadın son kısmı fıkıh âlimlerince değerlendirilmiş olup sonraki bölümlerde daha ayrıntılı üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra son taksimin cihadın dar anlamı olduğunu bir başka deyişle küçük cihat şeklinde yorumlandığını da görmekteyiz. Her ne kadar günümüzde cihadı küçük veya büyük şeklinde ayırma tabi tutmak eleştiriye açık olsa da bu ayrımın ilk dönemlerden itibaren var olması bizi de konuyu bu çerçevede değerlendirmeye itmektir. Çünkü bu bakış açısı cihadın ne olduğuna dair farklı görüşlerin oluşmasına zemin oluşturmuştur. Bu sebeple, İslam geleneğindeki

³ Yaran, Cafer Sadık, “Dinler ve Cihat”, **İslam Kaynaklarında Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.50-51

⁴ Okuyan, Mehmet, “Kur’an’da Cihat-Müzakereler”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s:165

⁵ a.g.e.s:283

⁶ Türcan, Talip, “İslam Hukukunun Klasik ve Çağdaş Doktrinlerinde Cihat”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s:283

cihat anlayışının temellenmesinde fukahanın ve müfessirlerin rolünün büyük olmasının yanı sıra nefisle mücadele etmenin, cihadın en büyük mertebesi olduğunu dile getiren mutasavvıfların bakış açısıyla da konuyu değerlendirmek gereklidir.

1.1.1 Kur'an'da Cihat

Belirtildiği üzere Arap dilinde “cehd-cühd” kökeninden gelen “cihat” kelimesi anlam itibarıyla “çabalamak, gayret sarfetmek, meşakkat” manalarına gelmektedir.

Kur'an'da isim ve fiil kalıplarıyla yaklaşık otuz yerde geçen cihat, İslami literatürde geniş ve dar çerçeveli olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanır. Geniş çerçeveli tanımda cihat, insanın hem kendi nefsiyle, hem şeytan ve şeytani güçlerle, hem de dış düşmanlarla mücadele etmesini, dar çerçeveli tanımda ise dış düşmanlarla ya da gayr-i müslimlerle savaşmayı ifade eder. Bu iki tanım doğrultusunda cihadın içeriği, “dini-ahlaki değerleri kavrayıp bu değerler uyarınca yaşamak, iyiliği emredip kötülükten men etmeye çalışmak, ölçüsüz şehvî arzulara gem vurmak ve dış düşmanlara karşı koymak” şeklinde ifade edilmiştir. Geniş manada cihat bütün bir hayat tecrübesini kuşatır. Nitekim Furkan 25/52, Ankebut 29/69 ve Hacc 22/78 gibi ayetlere konu olan cihatta gerçek manada İslami ilkeler ve değerleri özümseyip müslümanca yaşamak uğruna sarf edilen çok boyutlu çaba anlamı taşır.⁷ Bu kapsamda düşünüldüğünde Fahreddin er-Razî'nin takdim ettiği manada cihat; bütün mükellefiyetlerle irtibatlı olarak dinî-ahlaki emirlere uyma ve tüm yasaklardan kaçınma hususunda devamlılık şeklinde tasvir edilmesi birçoklarının en isabetli mana olarak kabul edilmektedir.

Klasik tefsir geleneğinde cihat konusu Ahkâmü-l- Kur'ân adlı eserlerde geçmektedir. Klasik tefsir geleneğinde de hadis ve fıkıh alimlerinde olduğu gibi cihat, dış düşmanlara karşı savaşmak şeklinde tasvir edilmiştir. Cihadın dar manada kullanılmasının en önemli nedeni klasik “nesh” nazariyesi ile ilgilidir. Nesh, “bir şer’i delilden sonra bu delildeki hükmün aksini gerektiren

⁷ Öztürk, Mustafa, “Cihat Ayetleri: Tefsir Birikimine, İslam Geleneğine ve Günümüz Yansımaları”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk, Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.101

başka bir şer'i delilin varit olması ya da şer'i hükmün daha sonra varit olan şer'i bir delille kaldırılması"⁸ diye tarif edilir. Bu bağlamda müfessirler ve fakihler cihat hakkında ilk olarak nazil olan ayetin hangi dönem itibariyle ve hangi ayetler arasında nesh olduğuna dair etraflı bir inceleme içine girmiş ve Medeni ayetlerdeki "ehl-i küfürle topyekün savaş" hükmüyle sabitleyerek, cihadın her durum ve zamanda geçerli olduğuna kanaat getirmişlerdir. Sonrasında ise cihadın farz-ı ayn ve farz-ı kifaye olduğu yönündeki görüşler beraberinde ortaya çıkmıştır.

Öztürk'ün ifadesiyle, fakihler ve müfessirlerin nesh nazariyesinden hareketle, Kur'an'daki geçerli hükümleri Medine döneminin son safhasında nazil olan ayetlerle sabitlemesi, "nüzul dönemi sosyolojisini tekamül seyri olarak algılamamanın yanında tamimci yorum paradigmasıyla da yakından ilgilidir." Tamimci yorum "sebebin hususiliğine değil, lafzın umumiliğine itibar edilir." şeklindeki meşhur kaide uyarınca Kur'an ahkâmının bağlamsız ya da tarih üstü okunması gerektiği anlayışıyla şekillenir.⁹ Ayrıca Öztürk, cihat ve kıtalle ilgili genel geçer kabul edilen ayetlerin arka planında müfessirlerin özel hayatlarındaki kötü tecrübelerin etkisi olduğundan bahseder. Bu durumla ilgili birçok örnek veren Öztürk'ün ifadelerinden birine yer verecek olursak; bir değerlendirmeye göre de Endülüs'te Mâlikî mezhebine tutunmanın ve bidât ehline karşı tavizsiz uygulamaların arkasındaki temel sebeplerden biri, kuzeydeki Hıristiyanlarla sürekli mücadele ve çatışma yaşanmasıdır. Endülüs'te Yahudilerle de çetin bir dini rekabet yaşanmıştır. Bu yüzden İbn Hazm, Ebû'l-Velid el-Bâcî, İbn Rüşd gibi Müslüman âlimler Ehl-i kitâb'a reddiyeler yazmıştır.¹⁰

Küresel ölçekte yaşanan birçok siyasi ve sosyal olayla birlikte cihat ve kıtal ile ilgili ayetleri temelde üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar **radikal gelenekçi** görüş, **modernist ve apolojetik (savunmacı)** görüş ve **bağlamsalci** görüştür. Bu görüşleri kısaca açıklayacak olursak;

Radikal gelenekçi yaklaşım "Batı dünyasına karşı derin bir nefret ve hiddet duygusu içeren, aynı zamanda geleneksel fıkıh ve tefsir birikimindeki hâkim anlayışı perçinleyen radikal gelenekçi yaklaşım tarzı, farklı tonlar ve yoğunluklarla da, çağdaş dönem Şîî ilim ve fikir adamlarından,

⁸ a.g.e., s.112

⁹ a.g.e., s.116

¹⁰ a.g.e. s.116-118

Seyyid Kutub ve Mevdudi gibi sünni müelliflere, cihatçı selefi hareketlerden DAİŞ gibi terör örgütlerine kadar oldukça geniş bir yelpazede kendine taraftar bulmakta ve savunulmaktadır.¹¹

Burada Mevdudi, Seyyid Kutub ve Hasan el-Benna'nın da cihat hakkındaki söylemlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Her üç ismin de cihat ayet ve hadislerini yorumlarken klasik dönem fıkıh ulemasının görüşlerini birebir onayladığı görülmektedir. Özellikle ayetlerin günümüz dünyasındaki uygulanma alanı neresidir? Sadece dönemin tarihsel sürecinde, Arap müslümanlar ile müşrikler arasındaki durum için mi geçerlidir? şeklindeki modern yorumlamaya Kutub “Moğolların Bağdat’ı işgallerinden Hindistan ile Pakistan’ın ayrılma sürecinde Hindular’ın müslümanlara yönelik vahşi saldırılar ve kıyımlarına, komünist Çin ve Rusya’nın yakın geçmişte sayısız müslümanı katletmesinden Yugoslavya’daki barbarlıklara kadar genel bir tarih envanteri çıkarıp cihat ayetlerinin her zaman ve zeminde geçerli olduğunu savunur.”¹² Yine Mevdudi ve Benna’da savaşma sebebini ve hedefini kısaca i’lâ-i kelimetullah olduğunu ve çevresindekilere kendinizi büyük ibadete (cihata) hazırlayın şeklindeki söylemleri, bizlere cihatı hangi manada anladıklarını göstermektedir.

Apolojist (savunmacı) yaklaşım “son dönem İslam dünyasında cihat meselesiyle ilgili modernist karakterli olup, Seyyid Ahmed Han’dan Muhammed Abduh’a, Mevlana Muhammed Ali’den Muhammed Esed’e, Muhammed Ebu Zehre’den Fazlur Rahman’a, Muhammed Hüseyin Heykel’den Reşid Rıza ve Mahmud Şeltut’a kadar hatırı sayılır çoğunluktaki müslüman ilim ve fikir adamları tarafından farklı tonlar ve yoğunluktaki müslüman ilim ve fikir adamları tarafından farklı tonlar ve yoğunluklarda benimsenen bu yaklaşıma göre cihat/ kıtal hükümleri nefsi müdafaa için teşrii kılınmıştır. Bunlara göre Hz.Peygamber’in gazveleri de savunma amaçlıdır.”¹³

Son olarak Bağlamsalcı yaklaşım ise Kur’an ahkâmını önce içinde bulunduğu tarihsel-sosyal zemininde anlayıp açıklamak, sonrasında bu anlamacı yaklaşımdan hareketle söz konusu

¹¹ a.g.e. s 128

¹² a.g.e. s:130

¹³ a.g.e. s:137

hükümlerin günümüz dünyasındaki popüler değerini yorumlamak şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴

1.2.Sünnet Geleneğinde Cihat

Hız. Peygamber'in cihat hakkındaki görüşleri iki zeminde oluşmaktadır. Birincisi kendi içinde yaşadığı ortam ikincisi ise Kur'an'ı Kerim'dir. Bu yüzden hadislerin ele alınmasında bu iki unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Hadislerde cihat kavramının ele alınışı daha önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi kavramın genişliğine rağmen çoğunlukla 'Müslüman olmayanlarla savaş' şeklindedir. Ancak Hız.Peygamber'in içinde bulunduğu ortam şartları göz önünde bulundurulduğunda cihat hakkındaki söylemlerinin bir tercih değil zorunluluktan ibaret olduğu da görülmektedir. Öyle ki Hız.Muhammed'in Medine'ye ilk hicret ettiği anlardan itibaren müşrik Arapların ve Yahudi grupların ciddi muhalefeti ve düşmanlığı ile karşılaşmış ve bunun için bir takım önlemler almıştır. Şartların zorlanmasıyla 'Haksız yere saldırıya uğrayan müminlere, zulme uğramış olmalarından ötürü savaşıma izni verilmiştir. Şüphesiz Allah müminlere kafirler karşısında muzaffer kılmaya kadirdir' (Hac 22/39) ayetiyle ve düşmanlarından gelen saldırı ve tehditler taraflar arasında savaş halini doğurunca 'Sizinle savaşanlara karşı siz de Allah yolunda savaşın. Fakat maksadınızı aşp haksız saldırıda bulunmayın'(Bakara 2/ 190)¹⁵ ayetiyle müslümanların kendilerini savunmak amacıyla savaşıma izin verildiği görülmektedir. Bu ayetler ekseninde Hız.Peygamber'in hadislerinden bazılarına baktığımızda; "Ey insanlar düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyin, Allah'tan afiyet (esenlik ve barış) isteyin. Fakat düşmanla karşılaştığınız zaman da sabırlı / dirençli olun ve bu durumda bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır"¹⁶ diye buyurmuştur. Nitekim daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere örneğin cizye vermeyi kabul edenlere karşı savaşılmaması talimatı ise savaşın en son tercih olarak kullanılmasını bir kez daha gösterir. "...Şayet Allah kimi insanların saldırganlığını kimi insanlar aracılığıyla bertaraf etmemiş olsaydı manastırlar, kiliseler, havralar ve içerisinde Allah'ın ismi

¹⁴ a.g.e. s:140

¹⁵ Yücel, Ahmet, "Hız.Peygamber'in Cihat Anlayışı ve Kültüre Yansımaları", **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.223

¹⁶ a.g.e. s: 227

çokça anılan mescitler kesinlikle yıkılıp giderlerdi... (Hac 22/40)”¹⁷ ayetinde de görüldüğü gibi insanlar arasında haksızlığın önlenmesine yönelik yine bir tercih değil zorunluluk amacı taşıdığı belirtilmiştir.

Genel manada Hz.Peygamber’in cihat hakkındaki söylemlerine devam edecek olursak hadis kaynaklarında üç tasnif karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: “1- Cihadı teşvik edip şehitlik ve gaziliği özendirenler, 2- Cihatta ihtiyaç duyulacak ihtiyaçların tedarikini teşvik edenler, 3- Savaş esnasında uyulması gereken ahlaki ve hukuki prensiplerden söz edenler”¹⁸ şeklindedir. “Ümmetime sıkıntı olmayacağını bilseydim, Allah yolunda hiçbir seriyyeden geri kalmaz hepsine katılırdım. Allah tarafından savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilip tekrar öldürmeyi, sonra diriltilip tekrar öldürülmeyi ne kadar çok isterdim”; “Kim Allah yolunda devenin iki sağımı arasındaki süre kadar savaşırsa, ona cennet vacip olur”; “Şehit olan kişinin borçları dışında bütün günahları bağışlanır”; “Şehit, öldürülme acısını ancak birinizin çimdikleme acısını hissetmesi gibi hisseder”; “Allah yolunda yaralanan hiçbir yaralı yoktur ki, Allah onu kıyamet günü, yarası, kokusu misk kokusu, rengi kan rengi olduğu halde kanyorken diriltmiş olmasın”¹⁹ gibi hadisler şehitliğin öneminden bahsetmiş ve bu hadislerin Allah, “Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et...” (Enfal 8/65) ayetiyle bütünleştiği görülmektedir.

Böylece Hz.Peygamber’in amacının cihada teşvik ederek Allah’ın emrini yerine getirmek olduğu görülmektedir. Ayrıca, Enfal Suresi’nin, büyük çoğunluğu Bedir Gazvesi ile ilgilidir ve hicretin II.yılında, savaşı takip eden sıralarda nazil olmuş bir suredir. İyi anlaşılabilmesi için Bedir Gazvesi’nin tarihi olgusunun da bilinmesi gerekmektedir. Bu savaşın geçirdiği safhalar ve doğurduğu neticeler çevresinde Enfal Suresi’ndeki cihat ayetlerini değerlendirmek önemlidir.²⁰ Aynı zamanda şehitliğin mertebesinin ne kadar büyük olduğuna dair Bakara suresi 154. ayetinde

¹⁷ a.g.e. s: 228

“... Allah kimi insanların şerrini kimi insanlar vasıtasıyla bertaraf etmeseydi düzen tamamen yok olurdu..” (Bakara 2/251) ayeti Hz. Davud’un Calut’u mağlup ettiği savaşla ilgilidir. Hac 22/40 ayetide saldırıya ve zulme uğrayan Müslümanlara savaş izni verilmesinden bahsedilmesi, savaşın zorunlu bir durumda olduğuna işaret etmektedir.

¹⁸ a.g.e. s: 228

¹⁹ a.g.e. s: 228

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bayraktar Bayraklı, **Kur’an tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013, cilt:7-8

belirtildiği üzere; “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız” ifadesi Hz.Peygamber’in şehitliği özendirici cihat hadislerinin dayandığı ayetlerden birini oluşturmaktadır.

Cihatta ihtiyaç duyulacak unsurların tedariki ile ilgili teşvik eden bazı hadislerle bakacak olursak, “Hayır, kıyamete kadar atın altındadır”; “Allah yolunda tutulan atların perçemlerinde kıyamet gününe kadar hayır, yani sevap ve ganimet düğümlüdür”; “Allah, ok ustasını onu atacak kimseye uzatıp ve onu atanı cennete sokar”; “Allah yolunda cihat eden kimseyi teçhiz eden Allah yolunda cihat eden kimsedir”²¹ gibi hadisler, “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın, Onlarla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz.” (Enfâl 8/60) ayetiyle örtüşmektedir.

Hz.Peygamber’in cihat hadis tasniflerinden sonuncusuna gelecek olursak savaşta aslolanın dışına çıkılmaması, yeryüzünde yaşayan tüm canlılara zulüm etmemekle beraber savaş dışındaki yerlerin tahrip edilmemesine yönelik ikazlardan oluşmaktadır. Bu hadislerden bazılarını örnek verecek olursak; “Savaş esnasında çocukların, kadınların ve savaşmayıp ibadetle meşgul olanların öldürülmesini, öldürülen düşmana müslâ yapılmasını yasaklaşmıştır. Allah’ın adıyla ve Allah yolunda savaşın! Çocuk öldürmeyin! Burun, kulak gibi bir uzvu keserek veya göz oyarak işkence yapmayın.” “Yağmalayan bizden değildir” “Yağma tıpkı bir murdar hayvan eti yemek gibi haramdır.” “Esiri kurtarın, aç olan kişiyi doyurun.” “Yanında esir bulunan kimse ona yediğinden yedirsın giydiğinden giydirsın” “Kim bir anne ile çocuğu ayırırsa Allah da kıyamet gününde onunla sevdiğini ayırsın.”²² Bu hadislerin, “Size savaş açanlarla Allah uğrunda siz de savaşın, fakat aşırılığa sapmayın.” (Bakara 2/ 190), “Din Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur”; (Bakara 2/193) “Allah, din konusunda sizinle savaşmayan, sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere nezaketle ve adaletle

²¹ Yücel, Ahmet, “Hz.Peygamber’in Cihat Anlayışı ve Kültüre Yansımaları”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.231

²² A.g.e.,s. 231-232

davranmanızı yasaklamaz”; (Mümtehine 60/8) “ Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin, Ama sabrederseniz elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır” (Nahl 16/126) ayetleriyle bütünleştiği hususunda ortak bir kanıyı oluşturmaktadır.

Buraya kadar anlatılmak istenilen, Hz. Peygamber’in dönemin şartlarında nazil olmuş ayetlere ilişkin emre uymasından kaynaklı cihat hakkındaki hadisleridir. Burada hadis analizlerinin kültürle ilişkilendirilmesi de söz konusudur. Ayetlerde olduğu gibi hadis analizlerinde de etkisi olduğu için, İslami çevrelerde dini metinlere karşı geliştiren iki gelenekten söz etmemiz yerinde olacaktır. Birincisi dini metinleri, metne dayalı ve lafzi okunmasını tercih edenlerin görüşleri ile şekillenen, ikincisi ise dini metinleri konu esaslı ve bağlamsal çerçevede okunmasını tercih edenlerin görüşleriyle şekillenen gelenektir. Öncelikle bu iki görüşün geliştirdiği gelenek farklılığı son derece önemlidir. Öyle ki “insanlarla savaşmakla emrolundum” hadisinin analizinde yukarıda bahsettiğimiz bu iki görüşten hangisiyle ele alınırsa hadisin ne manaya geleceği değişecektir. Ahmet Yücel bu hadisin analizinde ele alınan tüm görüşleri değerlendirmekle beraber bağlamsal çerçevede yeniden düşünmüş, özellikle Kılıç ayeti diye geçen Tevbe suresinin 5. ve 9.ayetlerini baz alarak yaptığı açıklamalar önemli bir izah olmuştur.²³

1.3.Fıkıh Geleneğinde Cihat

Fıkıh ilmi, Müslümanların her türden söz ve fiillerini, bir başka ifade ile kimi durumlarda niyeti de kapsayacak şekilde amellerini konu edinen bir ilimdir. Bu ilim, bütün bir İslam dünyasında ve tüm coğrafyalarda günümüz için ibadetlerin dışında hukuk, iktisat ve siyaseti de kapsayacak şekilde yegâne belirleyici ve bağlayıcı olan ilmin adıdır.²⁴

Klasik İslam hukuk literatüründe cihata ilişkin hükümler genel fıkıh eserlerinin ya kitâbu’s-siyer ya da kitâbu’l-ihad başlıklı özel bölümlerinde veya benzer başlıkları taşıyan müstakil

²³ A.g.e., s.240-241

²⁴ Kavak, Özgür, “Fıkıh Literatüründe Cihat Hükümleri ve Modern Cihat Yorumları”, **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İnsamer Yayınları, 2016, s: 225

eserlerde incelenmiştir.²⁵ Çağdaş literatürde daha çok “devletler hukuku”, “savaş hukuku” ve “uluslararası ilişkiler” bağlamında değerlendirilmiştir.²⁶ Hanefi literatürü söz konusu olduğunda daha ziyade siyer kavramı baskındır.²⁷ Şafi mezhebinde ise karşımıza doğrudan bir başlık olarak kitâbüs-siyer i kullanan Müzenî çıkmaktadır ve siyer başlığı altında cihatla ilgili meselelere yer vermiştir.²⁸ Maliki mezhebi metinleri siyer kavramına neredeyse hiç atıf yapmaz. Bu mezhep metinlerinde bölüm başlığı olarak siyer yerine cihat kelimesi tercih edilir.²⁹ Hanbeli mezhebi, Malikiler ile Şafiler arasında bir yerde bulunmaktadır.³⁰ Hanbeli mezhebinin büyük bir çoğunluğu doğrudan cihati kullanmakla beraber bir kısmı kitâbüs-siyer başlığını kullanmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi cihadın kelime anlamı gayret sarfetmektir ki fıkıh literatüründe bu gayretin baskın bir anlayışla “müşrikle savaşmak” şeklinde yorumlandığı görülmektedir. Bu durum zamanla literatürde klasikleşerek cihatın savaş ile eşdeğer tutulmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle nesh nazariyesiyle ilgili olarak fıkıh literatüründe cihatın savaş ilkesini bizatihi barındırdığını görmekle beraber, nasıl kurumsallaştığını anlayabilme adına aşağıdaki aşamalardan bahsetmemiz yerinde olacaktır.

1. İlk aşama Mekke döneminin önemli bir kısmı boyunca devam etmiştir. Bu aşamada; “Kıyamet muhakkak gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et”;(Hicr 15/85) “Sana emredileni ilan et ve müşriklerden yüz çevir”; (Hicr 15/94) “Dinde zorlama yoktur”. (Bakara 2/256) gibi ayetlerle Hz.Peygamber’e yalnızca dinin tebliği ve müşriklerden yüz çevirmesi emredilmiştir.

2. İkinci aşamanın da hicret öncesi dönemle ilgili olduğu ve hicrete kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu aşamada “ehl-i kitapla mücadelenizi, onlardan zulmedenler hariç, en güzel biçimde yapın” (Ankebût 29/46), “ Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel biçimde mücadele et” (Nahl 16/125) gibi ayetler müşriklerle ve ehl-i kitaptan olanlarla,

²⁵ Türcan, Talip, “İslam Hukukunda Klasik ve Çağdaş Doktrinlerinde Cihat”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.282

²⁶ Kavak,s:225

²⁷ A.g.e.s:226

²⁸ A.g.e.s:227-228

²⁹ A.g.e.s:228

³⁰ A.g.e.s:229

kuvvete başvurmadan, hikmet ve güzel ögütle mücadele edilmesini emretmiştir.

3. Üçüncü aşama Medine'ye hicretten kısa bir süre sonra başlamıştır. Hicretle birlikte Medine dâru-lislam olmuş ve Müslümanlar da güç kazanmıştır. Bu aşamada “Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda sizde savaşın” (Bakara 2/190), “Kendileriyle savaşılana (mü'minlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle (savaşma hususunda) izin verildi” (Hacc 22/99) gibi ayetler savaş karşı tarafın başlatması koşuluyla Müslümanlara savaşma izni verilmiştir. Eğer gayrimüslimler barış talep ederlerse, “Şayet onlar barışa yanaşırlarsa, sen de barıştan yana ol ve Allah'a tevekkül et” (Enfâl 8/61) ayetiyle Müslümanların da barışı kabul etmeleri, saldırmayanlarla savaşmamaları emredilmiştir. Bu aşama Tevbe süresi ininceye kadar, yani hicretin 9.yılına kadar devam etmiştir.

4. Dördüncü aşama savaşma emri haram aylarla kayıtlı olarak gelmiştir. “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün...” (Tevbe 9/5) biçimindeki ayet aynı zamanda savaşın müslümanlarca başlatılması emrini içermektedir. Saldırı savaşını ilk defa emreden bu ayet literatürde kılıç ayeti (ayetü's-seyf) olarak bilinir. Haram aylarda savaş yapma ile ilgili düzenlemenin de kendi içinde üç evreden geçtiği anlaşılmaktadır. Buna göre, ilk önce hem savaş yapanlarla hem de yapmayanlarla savaşmak haram kılınmıştır. İkinci evrede savaşmayanlarla değil, fakat yalnızca savaşanlarla savaşmak mubah kılınmıştır. Nihai evrede ise, hem savaşanlarla hem de savaşmayanlarla savaşmak izin verilmiştir.

5. Beşinci ve son aşamada ise savaş Müslümanlara mutlak olarak emredilmiştir. “Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnızca Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın”; (Bakara 2/193) ayetinde ve “La ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla savaşmam emrolundu. Bu sözü söylediklerinde canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar” hadisinde öngörülen düzenleme nihai aşamayı temsil etmektedir.³¹

³¹ Türkan, Talip, “İslam Hukukunda Klasik ve Çağdaş Doktrinlerinde Cihat”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.293-294

Yukarıda bahsettiğimiz aşamalardan anlaşılacağı üzere her bir ayetin bir öncekini neshettiği ve cihatın kıyamete kadar süreceği, klasik fıkıh alimlerin kabul görmüş ve İslami gelenekte bu argüman merkezileşmiştir. Literatürde göze çarpan bir diğer hususta cihatın başlama aşamasının ve yönteminin nasıl olacağına ilişkindir. İttifakla belirtildiği üzere ilk olarak “düşman kuşatılınca İslam’a davet edilir; yüz çevirirlerse bu sefer baş vergisi (cizye) vermeleri teklif edilir; eğer bu da reddedilirse dönemin savaş ve gereçlerinin tamamı kullanılarak savaş açılır.”³² Fıkıh kitaplarına yansıyan ve aynı zamanda hadislerde de yer bulan bir diğer önemli nokta savaş anında yasaklanan kurallarla ilgilidir. Bunlar sırasıyla;

“Ağaçları kesmek, ekinleri tahrip etmek, verilen sözü bozmak, düşman ölülerinin beden bütünlüğüne zarar vermek, çocuklar ve zihinsel özürlü gibi mükellef olmayanlar ile savaşmayan ihtiyarları, âmâyı, kötürümü ve kadınları öldürmek, kâfir olan babanın o saldırmadıkça oğlu tarafından öldürülmesi, kadınların ve Mushafların sefere götürülmesi.”³³

Buradan da anlaşıldığı gibi, İslam’ın savaş sırasında dahi zarar boyutunu en aza indirme amacını taşıyıp, kişiye bu yönde sorumluluk yüklemesi ve haddi aşmama konusunda uyarıcı olması dikkat çekicidir. Savaş bitiminde yapılacak antlaşmanın Müslümanın lehine olması da şart olarak getirilmiş önemli bir noktadır. Bu hususta, klasik dönemde mezheplerin harbe yaklaşım biçimine de kısaca değinmenin yerinde olacağını düşünüyoruz;

“Hanefiler ile birlikte Hanbeli ve Maliki mezheplerine mensup hukukçuların oluşturduğu çoğunluğa göre İslam’da savaşın sebebi, inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları ve tecavüzkâr olmalarıdır. Şafiler ise onların kâfir olmalarını başlı başına bir savaş sebebi saymışlar, Zahirilerle bazı Hanbeli ve Maliki hukukçular da

³² Kavak, s.241

³³ A.g.e, s.241

bu görüşü benimsemişlerdir.”³⁴

İslamiyet istila, sömürü ve tecavüz için yapılan savaşları meşru saymamış (Bakara, 2/205; Nisa, 4 /94; Kasas, 28/93; Şûrâ, 42/ 41-42), savaşa ancak Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak, hak ve hürriyetlerini korumak, İslam’a ve İslam ülkelerine yönelik saldırıları önlemek amacıyla başvurulacağını hükme bağlamış ve meşru gördüğü bu savaşı diğerlerinden ayırmak için de ona cihat adını vermiştir. ³⁵

Klasik fıkıh literatüründe, belli ayetlerle temellendirilerek cihadın kapsamını savaş şeklinde değerlendiren fakihler, cihadın Müslümanlara ne zaman ve ne şekilde farz olduğuna da açıklık getirmişlerdir. Bu noktada Farz-ı kifaye ve Farz-ı ayn olan cihattan bahsetmemiz klasik cihad doktrinini anlamamızla birlikte günümüzde İslami hareketlerin bu konudaki felsefesini bize göstermesi açısından da manidar olacaktır. İslam’ın yeryüzüne yayılmasında cihadı önemli bir unsur olarak gören fakihler; akıl- bâliğ, hür, sağlıklı, erkek, ekonomik gücü yerinde olan herkese cihadın farz-ı kifaye olduğunu söylemiştir. Molla Hüsrev ve Şeyhîzâde gibi fakihçiler başta olmak üzere cihadın farz-ı kifaye olarak hükmünü belirleyen ayetleri ve en sonda “cihat, kıyamete kadar devam edecektir” hadis-i şerifini dayanak göstererek tüm Müslümanların görevi olduğunu dile getirmişlerdir. Çünkü en nihayetinde cihat, Allah’ın adını yüceltmek ve dinini yaymaktır. Öyle ki mezheplerin de bu konuya ilişkin ortak ve net bir tavırları bulunmaktadır. Buna göre;

“İslam diyarında cihadın olmadığı bir zaman diliminin olması durumunda tüm Müslümanlar üzerlerine farz olan bu yükümlülüğü terk ettikleri için günahkar olurlar.”³⁶ Şeyhîzâde’nin, “Kâfirler bizimle savaşmasalar bile devlet başkanının darülharbe yılda bir yahut iki kere seriyye göndermesi farzdır ve reayaya düşen de ona yardımcı olmaktır.”³⁷

³⁴ Özel, Ahmet, “İslam ve Terör”, **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İnsamer Yayınları, 2016, s.64

³⁵ A.g.e. s.64

³⁶ Kavak, s.237

³⁷ A.g.e. s.237

Genel seferberlik halinde ise cihat, farz-ı ayn'a dönüşmektedir. Literatürde tasvir edildiği şekliyle; “kafirlerin darû'l-İslamda herhangi bir sınır boyundaki yerleşim yerine hücum etmeleri durumunda yakında olan ve cihata güç yetiren herkese cihat farz-ı ayn olur.”³⁸ Tanımlamadan görüldüğü gibi savunma savaşı olarak nitelendirilebilecek durumlarda yakın bölgelerde olan Müslümanlar için zorunlulukken ihtiyaç olmadığı takdirde uzaktaki Müslümanlar için farz-ı kifaye olmaya devam etmektedir. İhtiyaç anında ise halka halka ilerleyerek, doğudan batıya tüm İslam alemleri mensuplarına cihat farz olmaktadır. Bu olağanüstü durumda ise savaşa katılan her bir Müslüman; borçlusundan, eşinden, ebeveyninden izin almadan savaşa katılabilmektedir. Çünkü bu durumda cihat tıpkı namaz ve oruç gibi farz olmuştur ve izne gerek olmayacağı yorumu yapılmıştır.

Konuya ilişkin bir diğer önemli husus da Darû'l-İslam ve Darû'l-Harb kavramlarının anlaşılma biçimlerindeki farklılıktır. Fıkıh kitaplarında darüislam: “Müslümanların hakimiyeti altındaki yer” veya “Müslümanların imamının (devlet başkanı) hüküm ve sultanının yürürlükte olduğu ülke”³⁹; Darû'l-Harb ise “bütün bir İslam coğrafyasının dışında kalan ve dolayısıyla İslam hakimiyetinin olmadığı bölgenin adı”⁴⁰ olarak ifade edilmiştir. Şafilik buna üçüncü bir kategori olarak barış alanını (darû's- sulh) eklemiştir. Darû's-sulh Müslüman bir yönetimle barış yapmış topraklardır.⁴¹

Kavramların analizi için İslam hukukçularından bazılarının tanımlamalarına da yer vererek ortak kıstası daha iyi değerlendirecek olursak: “Ülkenin Müslümanlara ve gayrimüslimlere idare ve hâkimiyet bakımından nisbet edildiğini belirten Debûsi, Darû'l-İslam'ı; “Müslümanların idare ve hâkimiyetleri altındaki yer” şeklinde ifade eder. Serahsi de; “Darû'l-İslam, Müslümanların hâkimiyetleri altındaki yerin ismidir” der. Hanefî fakihlerden Kuhistânî'nin yaptığı tarife göre,

³⁸ A.g.e. s.238

³⁹ A.g.e.s.232

⁴⁰ A.g.e.s.33

⁴¹ Esposito, John, **Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör**, Çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, 2002, s.53

“Darü’l-İslam, Müslümanların İmamı’nın (devlet başkanı) sulta ve hükmünün yürürlükte olduğu ülke; Darü’l-Harb de kâfirlerin reisinin emir ve idaresinin yürürlükte olduğu ülke” olarak tanımlar. Hanbeli hukukçu Haccavi de Darü’l-Harb; “küfür hüküm ve idaresinin hakîm olduğu ülke’ olarak tarif eder.”⁴² Böylece ortaya çıkan en nihai sonucun, darüislam ve darülharb ayrımında coğrafyaya hakîm olan otoritenin varlığı ile ilgili fikir birliği olduğu yönündedir.

Ancak, İslami hareketlerin ilk oluşum dönemlerinden günümüze kadar gelen süreçte, darüislam ve darülharb kavramlarının mana dışı kullanımları söz konusu olmuştur. Öyle ki, darülharb alanının, Müslümanların egemenliğinde olmamasından ötürü, İslam egemenliğine sokmak için her türlü cihatın farz olduğu şeklindeki girişimleri, temel İslami kavramların yanlış algılanmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle terör gruplarının, yeryüzündeki bütün alanların darüislama dönüşmesi için savaşma gerekçesini “fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnızca Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın” (Bakara 2/193) ayetine dayandırması söz konusudur.

1.4.Tasavvuf Geleneğinde Cihat

İslam’ın algılanış ve uygulanış tarzlarından biri de tasavvuftur. Tasavvuf’un sözlük anlamı;

“Baştanbaşa edeptir, kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir, kimseden incinmeme, kimseyi incitmemektir. Nefse karşı girişilen ve barışı olmayan bir savaştır, Herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır. Bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı birliktir. Hak ile birlikte ve O’nun huzurunda olma halidir. Hakk’ın seni senden öldürmesi ve kendisiyle yaşatmasıdır. Keşf ve temaşa halidir. Temiz bir kalp, pak bir gönül sahibi olmaktır. Nefisden fâni, Hak ile baki olmaktır. Kâmil insan olmaktır, Hakk’a ermektir, ermiş olmaktır.”⁴³

Bu tanımlamalardan anlaşıldığı üzere tasavvuf, dinin daha da içselleştirilerek bir yaşama şekli olarak ele alınmasıyla tasvir edilmiş ve sözden ziyade fiiliyatta uygulanmasına büyük önem

⁴² Özel, Ahmet, **İslam Hukukunda Ülke Kavramı: Darüislam -Darülharb**, İstanbul, İz Yayınları, 2011, s.7-8

⁴³ Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kalcı Yayınları, 2012, İstanbul, s:345

verilmiştir. Tasavvuf aslında bir İslam felsefesi olup insanı ontolojik bir problem dâhilinde varoluşsal bir bakış açısıyla ele alan bir yaklaşımdır. Bir tür olarak insan, doğası gereği içinde kötülüğü barındıran, nefsinin kölesi olabilen, kıskançlık-kin ve nefrette bulunabilen, can alıp kan akıtabilen bir varlık olduğu gibi tam tersi iyi bir varlık haline de bürünebilir.

Bu yüzden nefisle savaş anlamına gelen mücâhede, İslam'daki cihat ile birleşerek tasavvuf geleneğinde nefisle mücadele etmenin en büyük cihat olduğu fikrinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu sayede mutasavvıflar farklı bir anlayışın temsilcisi olmuş ve her ne kadar eleştirilerle de karşılaşmışlarsa da kendi tanımlamalarını “büyük cihat” şeklinde açıklamışlardır. İbn Kayyim “cihatın nefis, şeytan, kâfirler ve münafıklarla mücadele olmak üzere dört mertebesi vardır”⁴⁴ şeklindeki tasviri, insanın kendi nefsiyle olan mücadelesinin daha öncelikli bir sırada olduğunu bizlere göstermektedir. Çünkü tasavvuf klasiklerinde; “kimi zaman kuduz köpeğe, pisboğaz domuza, kimi zamanda Firavun ve Nemrud’a benzetilen nefis insanın en azılı düşmanı olarak belirlenince” ona karşı açılan savaş da en büyük cihat kabul edilmiştir.⁴⁵ Bu düşüncelerinin oluşumundaki en önemli nokta ise Hz. Muhammed (sav)’in muhtemelen Tebuk Seferi dönüşünde sahabilerden biriyle yaptığı konuşmadır:

Rasulullah (s.a.v) onlara şöyle dedi: “Hayırlarla döndünüz, hoş geldiniz, safâlar getirdiniz. Artık küçük savaştan büyük savaşa dönmüş bulunuyoruz.” buyurdular, “Büyük savaş nedir?” diye sorduklarında: “İnsanın nefsi arzularıyla savaşmasıdır.” buyurdular ”⁴⁶

Gene bir hadise göre; “Düşmanlarım arasında en azılı düşmanın, iki yanımda ve içinde bulunan nefsimdir”; Bu anlamı teyid eden bir başka hadisler de vardır: “Gerçek mücâhid nefsiyle cihat edendir”; “Mücâhid, Allah’a itaat hususunda nefsi ile cihat eden kimsedir.”⁴⁷ “Rabbinin makamından korkan ve nefsini kötü arzulardan uzaklaştıran için cennet yegane

⁴⁴ Öztürk, Mustafa, “Cihat Ayetleri: Tefsir Birikimine, İslam Geleneğine ve Günümüze Yansımaları”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.103

⁴⁵ A.g.e., s.104

⁴⁶ Demirci, Mehmet, “İçe Dönük Cihat: Mücâhede”, **İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl:8, 2007, sayı:19 s: 13

⁴⁷ A.g.e. s:13

barınaktır.”⁴⁸ gibi hadislerle yukarıdaki rivayet birleştirildiğinde nefisle mücadelenin büyük cihat olduğu, ulema çevrelerince kabul görmüş bir düşünce biçimi haline gelmiştir.

Hadislerde dikkat edilen nokta nefis kavramı üzerinde önemle durulmuş olmasıdır. Nefs insanın kişiliğinin bir bakıma ilkel benliğidir. Önemli olan insanın içindeki id'i bastırıp onla savaştırmasıdır. İnsanın kendi nefsiyle mücadele etmesi ise en zor olanıdır. Konuya ilişkin büyük sûfî müfessir İsmail Hakkı Bursevi'nin yorumu ise, İslam dininde mutlak savaşın övülmediğini sadece gerekli durumlarda bir mecburiyet olduğunu, önemli olanın ne uğruna savaşıldığıdır. Ona göre savaş Allah'ın adını yüceltmek (i'lâ-yı kelimetullah) için yapılır. Bursevi, dışımızdaki düşmana karşı yapılan savaşın dünya işlerini yoluna koymak için yapılan küçük cihat olduğundan bahsederken büyük cihatın nefisle olan mücadele olduğunu söyler. Böylece İslam tasavvufunda cihat konusunda çoğu zaman mücahede olarak anılan bir nefis mücadelesinden bahsedildiğini tekrar görmekteyiz. Ancak belirtmek gerekir ki mutasavvıfların belli hadislerden yola çıkarak temellendirdiği görüşlerinde, rivayetlerin sahihliği konusunda türlü fikir ayrılığı yaşanmaktadır. Tebük Seferi rivayetine ilişkin İbn Teymiyye'nin yaklaşımı ise şu şekildedir:

“Bazılarının Tebük seferi dönüşünde, Rasulullah'ın; “ küçük cihatdan büyük cihata döndük” şeklinde söylediğini rivayet ettikleri hadisin aslı yoktur. Nebi'nin (s.a.v) söz ve fiillerini bilen hiç kimse bunu rivayet etmemiştir. Kafirlerle cihat, amellerin en büyüğü, hatta insanın yapacağı en büyük iyiliklerdendir. Tüm bunlardan sonra hadisin mevzu olduğu hususunda şüphe edecek değilim.”⁴⁹

Ancak İbn Teymiyye'nin en meşhur talebesi ve sıkı takipçisi olan İbn Kayyim el-Cevziyye “İslam otağının zirvesi ve kubbesi” diye tanımladığı cihatın nefisle ilgili boyutunu mutasavvıflarla aynı doğrultuda anlayıp yorumlamıştır.”⁵⁰ İbn Abidin de cihati “nefsi dizginlemek, onun arzularına boyun eğmemek, taatte devamlılık göstermek” şeklinde açıklamış ve bu bağlamda, “Küçük

⁴⁸ Köse, Saffet, “Cihat Şiddete Referans Olabilir Mİ?”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı:9, 2007, s:42

⁴⁹ <https://www.mumsema.org/iman-soru-ve-cevaplari/214910-nefisle-cihat-en-buyuk-cihatdir-aldatmacasi.html>

⁵⁰ Öztürk, Mustafa, “Cihat Ayetleri: Tefsir Birikimine, İslam Geleneğine ve Günümüze Yansımaları”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s.103

cihatdan büyük cihata döndük” rivayetine de atıfta bulunarak bir bakıma tasavvufi geleneğe uygun bir tanım yapmıştır.”⁵¹ Kuşeyri, İbn Acîbe, Sülemi gibi meşhur mutasavvıflara baktığımızda ortak kanı olarak nefisle mücadelenin büyük cihat kabul edildiği, Rasûllah’ın: “Küçük cihatdan büyük cihata döndük” diye buyurduğu rivayetiyle düşüncelerini temellendirmiş olduklarını görmekteyiz.

Sonuç olarak burada anlatmak istediğimiz rivayetin sahilliğini tartışmaktan ziyade sufilerin felsefelerindeki dayanağı ortaya koymaktır. Mutasavvıflar her ne kadar kendi cihat öğretilerini ortaya koymuşlarsa da özellikle fıkıh uleması başta olmak üzere birçok müfessir tarafından da eleştiriye uğramıştır. Klasik doktrine baktığımızda da cihadın daha çok fıkıh literatüründeki tanımlamalarla ele alınması ve fakihlerin daha merkezi rol oynaması, sufilerin cihat anlayışlarının biraz daha geri planda kalmasına sebebiyet vermiştir. Son olarak karıştırılmamalıdır ki sufi gelenekte cihadın “düşmanla yapılacak savaş” şeklinde ele alınmasının reddedilme durumu söz konusu değildir. Tarihe atıfla Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethi sırasında, mutasavvıf hocası Akşamseddin’in kendisine yazdığı mektupta düşmanla olan savaşını devam ettirip, bu yönde cihat ettirmesi yönündeki itici gücü ve Aziz Mahmud Hüdayi’nin 3.Murad döneminde, Ferhat Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuyla birlikte İran-Tebriz seferine katılması bu durumun örnekleridir.

1.2. Modern Cihat

1.2.1. Yakın Tarih

1.2.1.1. Modernleşme Krizleri

Yaklaşık 16.yy’dan bu yana dünyayı şekillendiren makro ölçekteki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimlerin en nihai noktada ulaştığı modernite, tüm dünya toplumlarını derinden etkilemektedir.⁵² Batı medeniyetinin yaşadığı en önemli dönüm noktalarından olan modernitenin küreselleşmeyle beraber Batı sınırlarını aşarak tüm toplumları etkisi altına alması

⁵¹ A.g.e. s:105

⁵² Bayram, Nida Nur, “Kitap Değerlendirmesi: Halil Aydınalp, Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık, 2018/2, s.403

önemli bir husustur. Batı'nın, Ortaçağ kalıntısı olan skolastik düşüncenin yerine rasyonaliteyi koyması mitos'dan logos'a doğru bir evrilmeyi gösterirken, bir yandan da eski feodal düzenden kalan geleneksel yapının çözüldüğünü ve yeni bir dünya düzeninin merkezileştiğini bizlere göstermektedir. Bu yeni dünya düzeni kurulurken genelde Doğu'yu özelde ise İslam toplumlarını da ne ölçüde etkilediği açıktır. Kendini gelişmişliğin/ilerlemeciliğin/uygarlığın merkezi olarak tanımlayan Batı, kendi modelini, Batı dışı toplumlar için de bir çıkış noktası olarak göstermektedir. Özellikle Doğu'nun geri kalma nedenini, sahip olduğu İslam dininde arayan Batı'nın bu düşünce kalıbının şekillenmesinde kendi tarihiyle yaptığı analogik kıyas önemli bir yer tutar.

Tarih boyunca kendi ilerlemelerinin karşısında kendi dinlerinden doğmuş ruhban sınıfının hâkimiyetiyle karşılaşan Batı için Doğu'nun geri kalmasının nedeni de çoğu zaman İslam olacaktır. Zamanla doğulu toplumlara bakış açısında yerleşen bu söylem Batı'nın Doğu üzerindeki planlarını gerçekleştirmede bir meşruluk alanı kazandırmıştır. Özellikle Marx'ın "kendi kendilerini temsil edemiyorlar, temsil edilmeleri gerekiyor"⁵³ şeklindeki söylemine benzer birçok görüşün yerleşip, oryantalist çalışmalarla desteklenme alanı bulması İslam toplumlarının maruz kaldığı dış faktörleri anlamamız açısından önemlidir.

İşgalle beraber şekillenen sömürgeci faaliyetler akademide ve siyasi arenada oryantalizm şeklinde dile getirilip meşrulaştırılırken sözde bu çalışmaların doğulu kültürü koruyarak doğuyu uygarlıklar seviyesine çıkartmak amacıyla olduğu iddia edilmiştir. Ancak başta Edward Said olmak üzere birçok akademisyenin oryantalizmi emperyalizmle bütünleşmesi, zamanla oryantalizm üzerine birçok eleştirilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Oryantalizm adlı paradigma kurucu esere imza atan Said, kuşku yoktur ki bu alana yönelik eleştirileriyle ilk uyanışları meydana getirmiştir. Said, "Foucault'un kavramlarının yardımı ile bilginin nesnel değil, siyasal niteliğini vurgulayarak İngiltere, Fransa ve daha sonra da ABD'de gelişen oryantalist çalışmalar ile bu ülkelerin Ortadoğu'daki emperyalist çıkarları arasındaki bağlantıyı göstermeye çalışmıştır."⁵⁴ Kısacası Foucault'un bilgi/iktidar formülasyonundan hareketle oryantalist

⁵³ Said, Edward, **Oryantalizm Eleştirileri**, İlbahar Yayınları, İstanbul,2000, s:146

⁵⁴ Bulut, Yücel, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s:164

bilgi/sömürgeci güç korelasyonu kurmaktaydı. Böylece, Batı kendi yayılmacılığını uygarlığın yayılmasıyla özdeşleştirmek suretiyle sömürgeciliğini meşrulaştırma gayreti gütmüştür. Batı kazandığı güç ile dünya hakimiyetini ele geçirerek egemenliği altına aldığı ya da sömürgeleştirdiği toplumları kendi formuna uygun şekillendirme gayretinde bulunmuştur.⁵⁵

Batı'nın emperyalist yaklaşımlarıyla şekillenen sömürgecilik faaliyetleri ve beraberinde gelişen işgallere maruz kalan İslam dünyası, modernitenin getirdiği her türlü değişime karşı bir refleks oluşturmaya başlamıştır. Özellikle İslami hareketler kapsamında bir ilk girişim olarak değerlendirilebileceğimiz Müslüman Kardeşler'i sadece bir dini oluşum olarak değil, Mısır'ın maruz kaldığı İngiliz emperyalizmine karşı bir tepki olarak da okumak gerekir. Modernizmin yıkmaya çalıştığı geleneğe karşı kendi geleneğine daha katı bir şekilde sahip çıkmaya çalışan İslami hareketleri bu noktada değerlendirmek önemlidir. Modernizmin getirdiği rasyonel düşüncenin Tanrı'yı öldürmesine karşın İslami hareketlerin modernleşme anlayışının temelini batı rasyonalitesi oluşturmamıştır. Amaçları Batı'nın kavramları yerine kendi dinamikleriyle oluşturdukları bir yenileşmeyi sağlamak ve bunu İslami bir düzleme yerleştirmektir. Bu anlamda İslami hareketler, “modernizmi kutsal tutkusu içinde yeniden kurma teşebbüsü” olarak yorumlanabilir.⁵⁶

İslami hareketler açısından modernleşme krizi kendini en net biçimde sekülerleşme konusunda göstermektedir. Dinin sosyal ve siyasal alandan soyutlanarak bireyin vicdanına yerleşmesi, sınırlandırılmış dinin belli belirsiz bir halk ruhu haline getirilmesi⁵⁷ en temel rahatsızlık sebebidir. Seküler toplum tipini tamamiyle İslamiyet öncesi putperestlikle ilişkilendirmeleri sekülerizme karşı temel iki yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. “Bunlardan ilki, toplumdan geri çekilme ve kendi küçük grupları içinde günahsız/pürüzsüz/risksiz/kapalı bir hayat yaşama şeklinde özetlenebilir. İkincisi ise, sekülerizmin yıkıcı etkilerinden korunarak toplumda

⁵⁵ Keskin, İbrahim, “İslam’da Modernleşme Girişiminde Oryantalizmin İzleri”, *Bilimname*, 23, 2012/2, s:179

⁵⁶ Aydınalp, Halil, “İslam Dünyasında Siyasi Şiddeti Anlamak”, *İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği*, İnsamer Yayınları, İstanbul, 2016, s:164

⁵⁷ A.g.e. s. 165

köklü değişiklikler gerçekleştirme çabasıyla politikayla meşgul olmalarıdır.”⁵⁸ İslamcı yorum, bir yeni dönemin başlatıcısı olarak eskiyi yeniden tanımlayan bir söylem de geliştirmiştir. Böylece bu yeni yorum, kendisini ‘modern’, ‘çağdaş’, ‘yeni’ gibi adlarla tanımlarken, buna karşıt duran bir ‘öteki’ belirleyecektir. Bu öteki, ‘gelenek’ olmuştur.⁵⁹ Böylece halen daha bir Batı-Doğu dikatomisi altında modern-gelenek çatışmasını görmek çok rastlantısal olmamaktadır.

Gücü elinde bulunduran Batı’nın emperyalizmiyle süre gelen İslam toplumlarına yönelik sömürüsü İslami kesimlerin kendilerini savunma içgüdüsünü dürtülemiştir. Biliyoruz ki “çatışmanın olduğu yerde tepki, tepkinin olduğu yerde baskı, baskının olduğu yerde ise mücadele araçlarının kutsallaştırılması söz konusudur.”⁶⁰ Unutmamak gerekir ki, “sömürgeciliğin etkisi altında İslam dünyasında çatışma ve işgaller arttıkça radikalizmin tırmandığı, radikalizmin oluşturduğu tepkisel ve çatışmacı kültürün ise dini kaynaklı siyasi çatışmaların potansiyel olarak arttığı söylenebilir.”⁶¹ Ayrıca süreç içinde İslam toplumlarının Batı gelişmişliği karşısındaki geri kalışı önemli bir durum oluşturmuştur. Çünkü bu geride kalış, Batı işgaline maruz kalmayla birleşerek, İslam dünyasındaki köktenci yapının kendi dinamiklerini kullanarak Batı modernitesinin karşısına alternatif bir model ortaya koyma çabasını da beraberinde getirmiştir. Böylece ilk kurumsal girişim olarak nitelendirdiğimiz Müslüman Kardeşler ile sonrasında ortaya çıkan tüm İslami hareketleri bu açıdan da ele alarak geldiği noktada ne kadar amaca hizmet edip etmediğini tespit etmek önemli bir husus olmuştur.

1.2.1.2. Müslüman Kardeşler’in Cihatla İmtihanı

Bugünkü İslami hareketler adı altındaki tüm oluşumların temel esin kaynağı olarak değerlendirebileceğimiz Müslüman Kardeşler (MK), sivil kurumsallaşma alanındaki ilk tecrübedir. Buradaki amacımız, MK’nın çıkış felsefesinde rol oynayan dayanakları sosyolojik bir

⁵⁸ A.g.e. s. 166

⁵⁹ Paçacı, Mehmet, “Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem”, **İslamiyat IV** (2001), sayı:4, s.102

⁶⁰ Aydınalp, s.161

⁶¹ A.g.e. s. 161

zeminde incelemek ve özellikle grubun, İslam'ın temel kaidelerinden biri olan Cihat ile ilişkisini tespit etmektir.

“Her toplumsal olay veya olgu belli bir zaman ve mekân içerisinde gerçekleşir ve bu gerçekleşme sürecinde rol oynayan belli etmenler mevcuttur.” Bu kabülle, MK hareketini de öncelikle, döneminin koşulları çerçevesinde değerlendirmenin doğru olacağına inanıyoruz. Kısacası amacımız, MK teşkilatının oluşumunda tetikleyici bir güç olan etmenleri, iç ve dış dinamikler şeklinde kategorize etmek olacaktır. Ancak Mısır toplum yapısının kendine has özelliklerinden kaynaklı iç dinamiklerine yer vererek başlamanın daha yerinde olacağına inanıyoruz. Çünkü Sorokin'in de belirttiği gibi, “bir sosyo kültürel yapı ya da sistem öncelikle kendi iç dinamiklerinin bir ürünüdür.”⁶²

20.yy başlarında Mısır ortamına baktığımızda dikkati çeken ilk unsur belki de mezhepçilik ayrımının olmamasıdır. Bu durum Mısır'da İslami hareketin gelişmesini ve sürekliliğini sağlayan temel unsurlardan biri olmuştur. Sünni anlayışa bağlı olan İslami hareket, ülkedeki herhangi bir ekolle çatışmadığı gibi, mezhep kavgalarıyla da ilgilenmemektedir.⁶³ Mısır ortamının bir başka önemli özelliği de, halkın, engellere aldırmaksızın, İslami hareketten etkilenmeye yatkın oluşudur.⁶⁴ Ancak bu durum İslami hareketler kadar yöneticiler içinde bir avantaj boyutuna gelebilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Mısır halkının yapısal ve geleneksel karakterinin bir ögesi olan ılımlılığa sahip oluşudur. Mısır halkı, kendisini köleleştirmek için kullanılıyor dahi olsa, kuvvete karşı çıkmak istemeyen, şiddetten ve kan dökmekten çekinen, aşırılıktan kaçarak ılımlılığı tercih eden bir özelliğe sahiptir.⁶⁵

Bir başka faktör ise ekonomidir. İlimlilik faktörü gibi ekonomi faktörü de bir yandan İslami hareketin aleyhine sonuçlar doğururken bir yandan da rejim için büyük bir tehlike teşkil etmektedir. Yoksulluk ve ekonomik problemler, rejimi korumak ve kollamakta yükümlü güvenlik

⁶² Erkilet, Alev, **Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Büyüyen Ay Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.28

⁶³ El-Verdani, Salih, **Mısır'da İslami Akımlar**, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s.17

⁶⁴ A.g.e. s.18

⁶⁵ A.g.e. s.18-19

güçlerinde önemli gedikler açmış; otoriteye karşı olan akımlar saldırılarında, bu gediklerinden yararlanmışlar, saflarını destekleyen güvenlik güçlerinden yardım görmüşlerdir.⁶⁶

Mısır'da ki İslami hareketin gelenekçi yapısının temelinde Mısır insanının geleneksel tavrı rol oynamaktadır. Kısaca Mısır halkının dindarlığı siyasi olmaktan çok gelenekten intikal eden bir dindarlıktır. Gelenekçi Müslümanın olay ve durumlar karşısındaki bakış açısı da, gelenekçi bir perspektife dayanmakta ve geçmişe dönük yaşamayı yeğleyen bir anlayışa yönlendirmektedir. İşte rejime yönelik hareket ve çıkışlarında, sürekli olarak cihat akımını tetikleyen ortamın aslı budur.⁶⁷ Bu gelenekçi karakter İslami hareketin esneklik kazanmasına engel olarak, hareketi donma ve bozulma çemberi içine sıkıştırmıştır. Bu özelliği ile gelenekçi eğilim, Mısır İslami hareketinin karşıt çevreler tarafından istismarına ve gericilik ithamlarına uğramasına sebep olan büyük bir zaaf noktasını teşkil etmektedir. Belki de İhvan cemaati'nin Selefilîğe karşı takındığı düşmanca tutumun kökeninde, İhvan'ın geleneksel karakterinin bağlarından kurtulma ve olaylar karşısında esneklik kazanma çabası yatmaktadır.⁶⁸

Buraya kadar anlatmak istediğimiz İslami hareket oluşumuna etki eden Mısır ortamının karakterinin kendine has iç dinamiklerinden kaynaklanan etmenlerini ortaya koymaktı. Biliyoruz ki 20.yy, Batı'nın kendi tarihsel süreciyle şekillenen ve geldiği en nihai noktayı temsil eden modernite ile 'Modern Dünya' getirilerinin küreselleşerek tüm dünyaya yayıldığı bir dönemi ifade eder. Bu hususta Müslüman Kardeşler'i anlamada merkeze koyduğumuz Mısır karakterinin yanı sıra buna etki eden ve son derece hayati olan dış faktörler ekseninde konuyu açmamız yerinde olacaktır. Bu faktörlerin en önemli girdisini ise modernizm oluşturmaktadır. Modernizm ile beraber şekillenen emperyalizm, oryantalizm, sömürgecilik, laiklik ve liberalizm gibi kavramlar 20.yy'a damgasını vurmuş ve bu yüzyılın başında ortaya çıkan Modern İslami hareketlerin oluşumunu anlamada bizlere önemli ipuçları sağlamıştır.

⁶⁶ A.g.e., s.21

⁶⁷ A.g.e., s.23

⁶⁸ A.g.e., s.30

Mısır modernizmi Osmanlı hakimiyetinde iken ilk olarak Mehmet Ali Paşa tarafından başlatılmıştır. O dönemlerde Fransız işgaline karşı askeri alanda bir yeniliğe gidilmekle beraber sonrasında eğitim alanında önemli politikalar güdülmüştür. Ancak eğitimde modernleşme halka inmekten ziyade daha çok yönetim kadrosu adına batı eğitimi almış aydın personellerin yetiştirilmesine yönelik olmuştur.⁶⁹ Ancak bunun uzun vadede Mısır modernizmine katkısı olduğu söylenemez. Hatta tüm bu girişimler sonrasında Mısır oluşan eğitim alanındaki misyonerlik faaliyetleriyle baş edememiş ve bunun sonucu olarak halk ve üst düzey yöneticiler arasında ciddi kopukluklar meydana gelmiştir.⁷⁰

Osmanlı hakimiyetinin yavaşça son bulup İngiliz döneminin başladığı 1800'lerin sonlarına doğru Mısır, dış etkilere açık bir pazar gibidir. Mısır ekonomisi ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda değil, dış ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmiş, hatta ulaştırma sektörü dahil batılıların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasına yarayacak şekilde düzenlenmiştir.⁷¹ Bu nedenle, İngilizlerin Mısır'ı işgali modern dönemin en önemli sömürgecilik olaylarından biridir. Bu olay Mısır'ın on yıllar boyunca ekonomisine müdahale etmesine imkan sağlamış, ülkenin siyasal liderliğinin meydana gelmesinde büyük etkisi olmuş ve 20.yy'ın ilk yarısında Mısır (ve İngiliz) politikalarını etkileyen anti-emperyalist milliyetçi hareketin merkezi olmuştur.⁷² İngiliz emperyalizminin hakim olduğu yıllar boyunca Mısır toplumu klasik oryantalist bakışa maruz kalmıştır. İşgalin başındaki kişi, daha sonra Lord Cromer olan ve Hindistan'da uzun yıllar sömürge yönetiminde çalışmış Evelyn Baring'dir. Cromer'in Batılı ve Hristiyan olmayan halklara karşı tavrı, Victoria döneminin sonlarında pek çok İngiliz bürokratında gözlendiği alışılmış davranışlardan biridir. Batı uygarlığının üstünlüğüne inanan bir insan olarak Cromer, "Şarklılar"ın Batı'nın usullerini öğrenmedikçe kaderlerini geliştirmeyeceklerini ve bunun için de Büyük Britanya gibi 'ileri' ülkelerin nezareti altında uzun bir çiraklık dönemi geçirmelerinin gerektiğini

⁶⁹ Erkilet, Alev, s.219

⁷⁰ A.g.e., s.222

⁷¹ A.g.e., s.222

⁷² Cleveland, L. William, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev.Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.118

kabul etmiştir.” Cromer, Mısırlıların bağımsızlık isteklerini hep küçük görmüş ve Londra’daki üstlerine bu ülkede İngiliz rehberliğine daha yıllarca ihtiyaç duyulacağı konusunda teminatlar vermiştir.⁷³

Böylece, İngiliz sömürmesine maruz kalan Mısırlılar için kendi içine dönük, öz bir yaşam tarzı ve bunun İslami bir çerçeveye oturtulması fikrinin doğması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki Benna’nın da ifade ettiği gibi, “Batılıların sömürgeci ve emperyalist gayeleri uğruna dünyayı Doğu ve Batı diye ikiye ayırma düşünce ve amelleri, Doğu’da Doğuculuk fikrinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Kanaatimizce bu fikri doğuran bizzat Batılıların kendileridir.”⁷⁴ Ancak bu ifadeyle birlikte, unutulmamalıdır ki Mısır’da Müslüman Kardeşlerin oluşumu sadece sömürge, emperyalizm, işgal gibi etkenlerle açıklanamamaktadır. “İslami hareketler olgusunda da, olguyu olgu kılan ‘olmazsa olmaz’ unsur İslam’ın Kur’an’da bulunan ideolojik unsurlarıdır. Bunlar olmasaydı İslami bir hareketten söz edilemeyecekti. Buradaki dış koşullar sadece İslami bir hareketin ne zaman, nerede ve nasıl (yani hangi biçimler altında) ne etkinlikte ortaya çıkacağını belirlemektedir.”⁷⁵

Müslüman Kardeşler Teşkilatı’nın kurusu ve lideri Hasan el Benna’ya baktığımızda 1906 yılında İsmailiyye kentinde muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gençlik çağında tasavvufu ilgilenen Benna, İngiltere aleyhine düzenlenen miting ve protestolarda aktif rol almıştır. Bu durumu kendisi şu şekilde ifade etmektedir: “Tasavvuf ve ibadetle uğraşmakta olmama rağmen, vatana hizmet etmenin kaçınılması mümkün olmayan, farz kılınmış bir cihat olduğuna inanıyordum.”⁷⁶ Benna, 1927’de Genç Müslümanlar Birliği’nde aktif rol oynayan üyelerden biridir. Buradaki rolü daha sonradan kurulacak olan Müslüman Kardeşler teşkilatının siyasi temellerine esin kaynağı olacaktır. 1927 yılında Dar’ül-Ulum’dan mezun olan Benna, bir taraftan ders okuturken, diğer taraftan kahvehanelerde halka çeşitli konularda konferanslar vermiştir.⁷⁷ Kendisi o günkü İsmailiyye’yi şöyle anlatır:

⁷³ A.g.e., s.118-119

⁷⁴ Erkilet, Alev, s.252

⁷⁵ A.g.e., s.243

⁷⁶ Arı,Tayyar- Koç, Engin, “Müslüman Kardeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal ilişkilerinin Analizi: 1931-1970”, **Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı: 42, Ekim, 2014, s.226

⁷⁷ A.g.e., s.226

“İsmailiyye’nin o zamanlar yürekler parçalayıcı bir hali vardı. O günkü durumu görüp de hüngür hüngür ağlamamanın imkanı yoktu. Batı tarafından İngiliz karargahı için açılmış bulunan Hıristiyan okulu. Bu okula Mısırlı çocuk giremez. Sanki biz kendi öz vatanımızda köleydik. İngilizler memleketin bütün gelirini kendi ellerine geçirmişlerdi. Devletin bütün mekanizması İngiliz sömürgecilerinin kuklası hükmündeydi. En güzel binalarda onlar oturur, en güzel yemekleri onlar yerdi. Her yerde İngilizce konuşulurdu. Burası sanki bir Frenk memleketi idi. Şehrin geniş caddelerinden birinin adı “Cami caddesi” idi ama caddenin altına asılan levha beni beynimden vurulmuşa döndürmüştü: “Rue de la Mosque”. Bu da ne demektir? Şarkın en büyük kumandanı Salahaddin-i Eyyubi’nin vatanına Rışarın çocuklarının işi neydi ? Sanki bu hilalin altına takılmış bir haçtı. Ey ülkeler Fatih Ulu Hakan ! Bir uyansan da bedbaht neslinin hali perişanını görsen. Yüzümüze tükürürdün. Daha doğrusu bu manzara içerisinde yaşamaktansa ölümü çok arzuluyordum.”⁷⁸

İşte böyle bir atmosfer içinde Hasan el- Benna birkaç arkadaşıyla beraber 1928 yılında İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) cemiyetini kurmuştur ve kendisi kuruluş anını şu şekilde anlatmaktadır:

“Hatırimda kaldığına göre Zulka’de 1327 Mart 1928 tarihinde şu altı kardeşim evde benim ziyaretime geldi: Hafız Abdulhamid, Ahmed el-Husari, Fuad İbrahim, Abdurrahman Hasebullah, İsmail İzz, Zeki el-mağribi. Bunlar vermekte olduğum konferans ve derslerden etkilenen kimselerdi. Güçlü bir ses, parlayan gözler, yüzlerinde iman ve azmin aydınlığı ile gelip oturdular ve benimle konuşmaya başladılar. Dediler ki:

Gerçekten biz, söylediklerini dinledik, anladık, etkilendik. Fakat İslam’ın üstünlüğü ve Müslümanların hayrını gerçekleştirmek için hangi yolu izlememiz gerektiğini bilemiyoruz. Biz bu hayattan bu zillet ve prangalı hayattan bıktık artık. Arapların ve Müslümanların bu memlekette ne bir değerlerinin ne de bir şereflerinin bulunmadığını, bunların şu yabancıların ücretli çalışanları ve onlara uyanların durumundan öte bir şey olmadıklarını sende görüyorsun. Biz, damarlarımızda izzet

⁷⁸ El-Benna, Hasan, **İslam’da Cihat**, s.69-70

ve şerefle akmakta olan şu kanlarımızdan nefislerimizle birlikte keramet ve iman ile akmakta olan şu ruhlarımızdan çocuklarımızın nafakası olan şu birkaç kuruluştan başkasına sahip bulunmuyoruz. Ancak senin anladığın şekilde çalışma yollarını anlamak veya senin bildiğin şekilde din, ümmet ve vatan yolunda hizmet vermek imkanına sahip bulunmuyoruz. Şu anda bütün istediğimiz Allah'ın huzurundaki sorumluluktan kurtulabilmek için, sahip bulunduğumuz her şeyi sana sunmak ve ne yapmamız gerektiği konusunda Allah'ın huzurunda sorumluluğumuzu yüklemendir.ve ayrıca biz dini için yaşamak onun yolunda ölmek bununla ancak kendisinin rızasını aramak sayısı az ve araçları zayıf olsa bile zafere talip olan, bunlar için Allah'a söz veren bir cemaat olmak istiyoruz.

Bu ihlaslı sözler ruhumda son derece etkili oldu bana yükletilen bu yükten kurtulamadım. Çünkü bu benim kendisine davet ettiğim kendisi için çalıştığım ve insanları etrafında toplamak istediğim şeydir. Derin bir etkilenmişlik içerisinde onlara dedim ki : “Allah ecrinizi versin, bu iyi niyeti mübarek kılsın bizi Allah'ı razı edecek ve insanlara da yararlı olacak salih bir amele muvaffak kılsın. Çalışmak bizden, başarı Allah'tan'dır. O halde İslam davasının ordusu olmak üzere Allah'a söz verelim biatleşelim. Çünkü vatanın bekası ve ümmetin şeref ve üstünlüğü bu davadadır.” ...biat gerçekleşti. Bu biatimiz İslam için kardeşler olarak çalışmak ve İslam yolunda cihat etmek üzere bir yemindi. Aralarından birisi şunları söyledi: Kendimize ne ad vereceğiz ? Biz bir cemiyet veya bir dernek veya bir tarikat veya resmi bir şekil alıncaya kadar bu şekilde kalacak kimseler miyiz ? Ben: Hayır, ne bu ne o. Şekilcilikten ve resmiliikten vazgeçelim. Bu ilk toplantımızın temeli: düşünce maneviyat ve çalışmak olsun. Biz, İslama hizmet etmek yolunda kardeş olan kimseleriz. Buna göre biz Müslüman Kardeşler-iz dedim.”⁷⁹

Böylece Benna'nın gençliğinden bu yana yürüttüğü faaliyetler, yaptığı konuşmalar, ikna kabiliyeti, çevresindekilere olan etkisi onun liderlik vasıflarına sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki siyasal İslam'ın Tunuslu savunucularından Gannuşi'nin ifadeleri ile; Benna eşsiz bir

⁷⁹ El-Benna, Hasan, **Hatıralarım**, Düşünce Yayınları, İstanbul, 1981, s.133-134-135

teşkilatçı olduğu kadar, her şeyden önce bir İslam davetçisi ve mürşididir.⁸⁰ İhvan, Benna'nın karizmatik şahsiyetinin örgütsel uzantısını ve görüşünün kurumsal yansımaları oluşturur. Benna'nın ortaya çıkışı, Weber'in kriz zamanlarında sosyal-manevi bir kurtuluş mesajıyla ortaya çıkan karizmatik⁸¹ liderini temsil eder.⁸² Benna, özel olarak, ideolojik karışıklıklarla ilgilenmemiştir; çünkü O'nun yegane endişesi dahili, mezhebi ya da başka bölünmeleri dikkate almaksızın bütün İslam toplumunun dirilişidir. İhvan'ın ideolojisini yayarken Benna, Kur'an ve altı hadis kaydına dayanmaktadır. İlâveten, İbn Hanbel, İbn Hazm, Nevevi ve İslam tarihindeki diğer birçok teorisyen-aktivist ve kahramanlar gibi köktencililiğin önde gelen seçkin temsilcilerince oluşturulan düşünce ve eylem teamülüne bağlı kalmıştır.⁸³ Ayrıca ideolojik perspektiften bakıldığında 19.yy'da Abduh ve Reşit Rıza gibi yenilikçi önderlerin sunduğu İslami reform düşüncesi, MK hareketinin kuruluşunda ve ana esaslarının belirlenmesinde etkili olmuştur.⁸⁴

Geçmişten, özellikle de 18.yy Selefîyeden esinlenseler de el-Benna geçmişe dönmeyip modern topluma tepki göstermiştir. Laik Müslüman seçkinlerin Batı yönelimli reformcu görüşlerini olduğu kadar yerleşik dinsel kurumların tutuculuğunu da eleştirmiştir. Gelenek ve modernite arasındaki yarığı kapamaya çalışmış İslami modernizmin, İslam'ı Batılılaştırma, modernitenin meydan okuyuculuğu karşısında İslam'ı Batılı standartlar ve çözümler ışığında yeni bir kalıba dökme eğilimi taşıdığı kanısında olmuştur. Batılılaşmaya karşı olsalar da, bilimsel ve teknolojik modernleşmeye karşı değildir. Mevdudi gibi Benna da İslamiyet'in kendine yeterliliğini, ulemanın Ortaçağ'dan kalma, geçersizleşmiş bakışını değil, İslam'ın vahyedilmiş kaynaklarının, modernliğin siyasi, ekonomik ve kültürel meydan okuyuşunu karşısına alan yeni bir yorumunu ve uygulamasını vurgulamıştır.⁸⁵ Şiddet kullanımını meşru görmeyen Benna kendi

⁸⁰ Arı,Tayyar- Koç, Engin, s.226

⁸¹ "Karizma" terimi, tekil bir kişiliğin sayesinde olağan üstü düşünülüğünü ve doğaüstü, insanüstü ya da en azından özellikle istisnai güçler ve niteliklerle donatılmış sayıldığı belli bir niteliğini içerecektir. Bunlar sıradan insan için ulaşılabilir şeyler değildir, ama ilahi kökenli ya da örnek olarak görülürler ve bunlar temelinde ilgili birey "lider" sayılır...bkz: Weber,Max, **Ekonomi ve Toplum, Cilt 1**, İstanbul Matbaacılık, 2012, s.362

⁸² Dökmeciyan,R.H., **Arap Dünyasında Köktencilik (Devrimci İslam)**, İlke Yayınları, İstanbul, ..., s.93

⁸³ A.g.e., s.92-3

⁸⁴ Arı,Tayyar- Koç, Engin, s.226

⁸⁵ Esposito,John, s.72

hareketini “selefi bir mesaj, Sünni bir yol, sufi bir hakikat, politik bir organizasyon, atletik bir grup, bir eğitim ve kültür ocağı, ekonomik bir şirket ve sosyal bir felsefe” olarak tanımlamıştır.⁸⁶

Mısır siyasi hayatına bakıldığında liberal politikaların etkili olmaya başladığı dönemde Monarşi ve Vefd partisi arasındaki gerilimde Benna'nın monarşinin yanında politikalar güttüğü görülmüştür. Mısır'da Kral Fuad ve Faruk dönemlerinde ülkede giderek artan hukuksuzluk, rüşvet ve yolsuzluk yanında İngilizlerin ülke yönetimindeki ağır baskıları insanları bıktırmıştır. Mısır'da kronikleşmiş siyasal problemler MK gibi güçlü bir sivil toplum örgütünün ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir faktördür.⁸⁷ Benna, her ne kadar monarşiye daha yakın politikalar gütse de Mısır'da oluşan liberal rüzgardan faydalanarak 1930 yılında yasal faaliyetlerine başlamıştır. Benna çeşitli dini okullar kurmuş, genel merkez binası yaptırmıştır. 1932 yılında ise hükümet, Benna'nın çalışmalarını kontrol altına almak amacı ile onu İsmailiyye'den Kahire'ye tayin etmiştir.⁸⁸ Böylece örgütün yeni genel merkezide Kahire olmuştur.⁸⁹

1936, Müslüman Kardeşlerin Arap Ortadoğu'sunun problemlerine karıştığı bir dönem olması sebebiyle örgütün tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Hareket İngilizlere karşı ilk sert tepkisini Filistin olaylarına tepki olarak yaptığı konuşmada belirtmiştir. Bu konuşmada İngilizler sömürgeci olarak net bir şekilde ifade edilmiştir. Benna, Balfour deklarasyonunu reddettiği gibi Filistin'in bölünmesini de reddetmiştir. Müslüman Kardeşler Filistin'i bir İslam meselesi olarak değerlendirmiş ve en başından beri İngiltere'nin rol oynadığını ve Siyonizm'in de İngiltere olmadan bölgede etkin bir güç haline gelemeyeceğini düşünmüşlerdir.⁹⁰ Zaman içinde Müslüman Kardeşler Mısır siyasi hayatında aktif rol almaya başlamış ve Benna'nın 1923 Anayasasına

⁸⁶ Aydınalp, Halil, **Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016, s.155

⁸⁷ Arı, Tayyar- Koç, Engin, s.226

⁸⁸ A.g.e. s.227

⁸⁹ Kahire'nin genel merkez olarak kabulünden sonra gerçekleştirilen etkinliklerin bazıları şunlardır: evlerde ve camilerde ders ve konferans verilmesi; çeşitli kitap ve risalelerin yayınlanması; Kahire'de şubeler açılması, bölgedeki şubelerin artırılması ve dışarıdaki şubelere yaygınlık kazandırılması; beden eğitimi ve izci örgütlerinin düzenlenmesi; Öğrenciler Kısmı'nın kurulması; yıllık kongrelerin yapılması; İslami günlerin ihya edilmesine katkıda bulunulması; İslami- ulusal davaların ve özellikle Filistin davasının desteklenmesi; misyonerlik hareketine karşı koyma gibi İslami çabalara katkıda bulunulması; İslami açıdan kusurları bulunan hükümetlere karşı çıkılması, bunların İslami usullere çağırılması, bu alanlarda teknik incelemelerin yapılması için gerekli kurulların oluşturulması, Erkilet, Alev, s.232

⁹⁰ Arı, Tayyar- Koç, Engin, s.227

gösterdiği olumsuz tepkiyi 1938 Anayasasında göstermediği görülmüştür. Monarşi ile iyi ilişkiler kurmaya çalışırken diğer yandan Kral Faruk'un İngiliz yanlısı politikasına da karşı durdukları görülmüştür. Öyle ki örgüt, 1941 seçimlerine doğrudan katılma kararı almıştır. Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, Müslüman Kardeşler hareketi, kuruluş yıllarında sahip olduğu felsefelerinden taviz vererek dini bir hareketten siyasi bir harekete geçişin ilk yansımalarını göstermiştir.

1947 yılına gelindiğinde Filistin için cihat ilan edilmiş ve Suriye'deki kardeşlerle ortak hareket edilerek birlik oluşturulmuştur. Benna'nın Filistin davasında cihat ilan etmesi ile beraber teşkilatlanmaya fazlasıyla önem vermesi dikkat çekicidir. Benna için cihat; kendini dönüştürme ve Avrupa sömürgeciliğine ve daha sonra da yozlaşmış, gayr-i İslami Müslüman devletlere karşı siyasi eylemcilik sürecini tanımlamada merkezi bir kavramdır ve aslında şiddete dayalı devrim değil, bir reform konusudur. Bununla birlikte cihat, sömürgeciliğe ve adaletsizliğe karşı İslam'ı ve Müslüman topluluğunu savunmayı da içermektedir.⁹¹ Bu nedenle Benna İslam aleminin içinde olduğu kötü durumdan kurtarılmasını zaruri olarak görmüş ve bir takım siyasi hedefler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle dini ve ahlaki değerlerin hayata geçirilmesi gerektiğinden İslami bir devletin kurulması ve akabinde hilafeti yeniden tesis ederek İslam birliğinin sağlanması gerektiğini düşünmüştür.⁹² Çünkü Benna'ya göre İslam davasının iki aşaması vardır; ilki içte bir İslam devleti kurmak sonrasında İslam'ı dünyaya egemen kılmaktır (İla'ı Kelimetullah). Başarmanın yolu ise "bir millet kendini değiştirmedikçe, Allah da o milletin durumunu değiştirmez" ayetine dayandırılmıştır. Kısacası sırayla İslam ailesi, İslam toplumu, İslam devleti ve nihayet diğer toplumlarda da İslam devletinin kurulması sağlanmış olacaktır.⁹³ Bunun gerçekleşmesi hiç kuşkusuz başarılı bir teşkilatlanmayla mümkündür. Benna bu durumun önemini şu şekilde ifade etmektedir.

⁹¹ Esposito, John, s.74

⁹² Büyükkara, Mehmet Ali, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.163

⁹³ Erkilet, Alev, s.248

“Bu emperyalist kitleler, aralarındaki sömürü yarışını gizlemek için Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nı kurdular...Gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı, gerekse bu teşkilatın Güvenlik Konseyi hiçbir milli meselemizde bizlere destekçi olmamıştır. Bunu Mısır, Filistin ve Endonezya gibi Müslüman devletlerin meselelerinde görmüşüz...Bu durumlar karşısında, Müslüman olarak, tekrar İslam’ın bizlere farz kıldığı kardeşlik ruhuna dönmemiz şarttır...Böylece birlikte, Allah izin verirse, Birleşmiş İslam Milletleri Teşkilatı’nın çekirdeğini atmış oluruz.”⁹⁴

Benna’nın bu şekildeki düşünceleri; özelde İslam toplumunu genelde ise ümmeti kucaklayacak tek bir İslam anlayışı fikri, sosyalist ideolojideki evrensel sosyalist birlik ütopyasını andırmaktadır.⁹⁵ Aynı zamanda bu birlik ütopyasını halifelikle bütünleştirmesi de önemlidir. Halifeliğin kaldırılmasından sonra darbe aldığını düşündüğü İslam birliğini yeniden inşa etmede halife, Benna nazarında hem kurulacak İslam devletlerinin yöneticilerinin hem de İslam Milletleri Birliği’nin seçeceği uluslar üstü imamın ünvanı niteliğindedir.⁹⁶

Benna’nın liderliğini yürüttüğü örgüt 1930’ların sonuna kadar en etkin örgüttür. Bu süreçte Benna ve etrafındakiler, grubun siyasi bir parti olmadığını açıklasa da gerek rejime ve gerekse İngilizlere karşı yürüttüğü yoğun lobi faaliyetlerinden geri durmamıştır. Bu nedenle defaatle hapse atılmaları söz konusu olmuştur. Örgüt, genel itibariyle 1948’lere kadar monarşinin karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike olarak algılanmıştır.⁹⁷ Özellikle örgüt, 1948’de Mısır-İsrail savaşında büyük yararlılıklar gösterirken Mısır ordusu tam tersine fiyasko sergilemiştir. Bunun üzerine örgüt hükümet üzerine baskı kurarak daha fazla askerin cepheye gönderilmesini istemiş ancak Başbakan Mahmud Fehmi el Nukraşi ise teklifi reddetmiştir. Aslında Nukraşi’nin korkusu Müslüman Kardeşlerin güçlenip yönetime darbe yaparak el koymasıdır. Bu endişeyle birlikte Kasım 1948’de Müslüman Kardeşler’in tüm faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu durum ise örgütün rejimle sert bir şekilde karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Çıkan çatışmalarda birçok kişi hayatını

⁹⁴ A.g.e., s.257

⁹⁵ A.g.e., s.245

⁹⁶ A.g.e.,s.259

⁹⁷ Dökmeciyan,R.H., s.94

kaybetmiştir.⁹⁸ 28 Aralık 1948’de Nukraşi bir Müslüman Kardeşler üyesi tarafından öldürüldüğünden topluma terörü getiren bu olay sonucunda hükümet ajanları tarafından Hasan el Benna da 12 Şubat 1949’da öldürülmüştür.⁹⁹

1950’lili yıllarda Hür Subaylar, Başbakan olan Nahhas Paşa’nın İsrail Savaş’ında ki başarısızlığını ileri sürerek görevinden uzaklaştırılmasını fırsat bilerek kendi iktidar alanlarını garantiye almış ve 1952 yılında devrimsel bir hareketle monarşiyi saf dışı bırakarak ülkenin yeni rejiminin cumhuriyet olduğunu ilan etmişlerdir.¹⁰⁰ Nasır’ın toplum tarafından güçlenip destek bulmasının en önemli nedeni, 50’li yıllara kadar sistem tarafından ezilmiş olan işçi sınıfı ile tarımla ilgilenen yoksul çevrelere yeni toplumsal düzende yer vermesi ve o zamana kadar ülkeyi sömürdüğü iddia edilen ve İngiliz kuklası olarak görülen monarşiye karşı duruşudur. Aynı zamanda Nasır, işsizliğin en büyük sorun olduğu ve çok sayıda insanın işsiz olduğu ülkede devleti en büyük işveren haline getirerek halkın gözünde adeta bir kahraman sıfatına sahip olmuştur. Bu sayede halkın desteğini yanına alan Nasır ideolojik olarak kendine yakın olan kişileri yönetim bölümlerine yerleştirerek arkasını güçlendirmiş ve kısa sürede rakipsiz bir lider haline gelmiştir.¹⁰¹

Bu dönemde monarşi karşıtı olan tüm muhalefet tasfiye edilirken yeni rejim taraflarının Müslüman Kardeşlere yönelik olumsuz bir girişimi olmadığı görülmektedir. Her ne kadar Cemal Abdülnasır, örgütün İslam Devleti hayaline olumsuz baksa da karşısındaki muhalefeti güçlendirmemek için ilk zamanlar yumuşak ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Müslüman Kardeşler ise Arap-İsrail savaşında Cemal Abdülnasır’ı ordu içinde başarılı bir subay olarak gösterilmesinden dolayı itikatlı ve yurtsever bir asker olarak tanımış ve bu nedenle ilk zamanlar karşıt tepkiler içerisinde bulunmamıştır.¹⁰² İhvan’ın Nasır’ın sistemiyle olan ilk ayrışması 53’lerde Nasır yönetiminin İslami bir devletten ziyade laik bir devlete yönelişinin net adımlarını görmesiyle başlamıştır.¹⁰³ Ancak Nasır’ın laik görüşlerinin asıl sahası ekonomi olmuş ve modernleşmenin

⁹⁸ Nasuhbeyoğlu, Tayfun, **Mısır’da İslami Hareketler**, Ankara,1993, s.4

⁹⁹ Dökmeciyan, R.H., s.94

¹⁰⁰ Arı, Tayyar- Koç, Engin, s.228

¹⁰¹ A.g.e.,s.228

¹⁰² A.g.e., s.228

¹⁰³ Nasuhbeyoğlu, Tayfun, s.5

temel prensibini ekonomik bağımsızlık üzerine oturtmuştur.

Nasır'ın tüm siyasi düşüncesinde Arapçılık ve Sosyalizm gibi iki modern kavramla pekiştireceği bir devlet oluşumuna zemin hazırlamak amaçlıdır. Halk için ama halkla beraber değil ilkesine uygun davranan Nasır'ın en sonunda korporatist sosyalist bir düşüncede olduğu söylenebilir.¹⁰⁴ Onun Arapçılık anlayışı dinden ziyade ezilmişliğin getirdiği ortak düşmana karşı sosyalist bir temeldir.¹⁰⁵ Ancak Nasır'ın laikleşme politikaları Müslüman Kardeşler adına asla kabul edilemez bir durum olmuştur. Çünkü örgüt en baştan beri İslam'ın düşmanlarını dört temel kategoriye ayırmış ve bunların sırasıyla; Yahudilik, Hristiyanlık, Komünizm ve Laisizm olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Nasır uluslararası politikada 1955 Bağlantısızlar Hareketi ile başlayarak 1970'lere kadar Arap dünyasının önderi ve sözü dinlenir bir devlet adamıdır. Aynı zamanda Süveyş Kanalı gibi meselelerde Batılı devletlere karşı direnmesi Arap dünyasındaki liderliğini pekiştirmiştir.¹⁰⁶ İhvan ve Nasır çekişmesi 1954 yılında en yüksek gerilimde olduğu zamanlara tekabül etmektedir. Bu dönemde İhvan üyeleri hapse atılmış ve hapishanelerde türlü işkencelere maruz kalmışlardır. Benna'nın ölümünden sonra İhvan'ın lideri olan Hasan el Hudeybi, Benna kadar karizmatik ve güçlü bir lider olamamıştır. Nasır rejiminin giderek radikalleşmesi Müslüman Kardeşler hareketi içinde de radikalleşmenin artmasına sebebiyet vermiştir. Radikalleşmenin lideri ise hayatının ilk yıllarında sosyalist olarak bilinen ancak örgüte katıldıktan sonra hareketin ideoloğu ve lideri olan Seyyid Kutub'tur.¹⁰⁷

1906 yılında Güney Mısır'da Asyut'ta dünyaya gelen Kutub, Benna gibi öğretmendir. Gençlik yıllarında Mısırlı meşhur mütefekkir ve şair Abbas Mahmud Akkad'ın fikirlerinden etkilenmiştir. Mezuniyetinden sonra bir süre öğretmen olarak çalışmıştır. Eğitim araştırmaları yapmak üzere 1948 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından ABD'ye gönderilmiş ve bu süreçte fikri ve siyasi düşünceleri olgunlaşmıştır. 1951 yılında Mısır'a döndüğünde Amerika'yı çok sert bir şekilde eleştirdiğinden Umumi Maarif Vekilliği'nden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu istifadan

¹⁰⁴ Erkilet, Alev, s.227

¹⁰⁵ A.g.e., s.226

¹⁰⁶ Arı, Tayyar- Koç, Engin, s.229

¹⁰⁷ A.g.e.,s.229

sonra İhvan ile olan irtibatı artmış ve kırkbeş yaşındayken Salih Aşmavi vasıtasıyla İhvan'a üye olmuştur. Bu olay, Kutub'un geçmişiyle tüm ilişkisinin son bulması demektir. Öyle ki kendisi bu durumu şu şekilde özetler: "Ben 1951'de doğdum."¹⁰⁸ Sosyalist ve milliyetçi Hür subaylar komitesi ile irtibata geçerek 52 darbesini desteklemiştir. Nasır'ın yakın çevresinde iken aynı zamanda Müslüman Kardeşler'e katılmıştır. Nasır ve İhvan arasındaki gerilimlerde arabuluculuk yapmasına rağmen pek başarılı olamamıştır.¹⁰⁹ 1954 yılında İhvan'dan bazı kimselerle gizli teşkilat kurma suçlamasıyla tutuklanmış ve 1964'e kadar hapisanede kalmıştır. 1965'te İslami Hareketler açısından dönüm noktası olarak sayılan Yoldaki İşaretler adlı kitabını yazmış ve aynı yıl tekrar tutuklanmıştır. Öldüğünde 60 yaşında olan Kutub Fi Zılali'l-Kur'an adlı tefsirin de sahibidir.¹¹⁰ Kutub grubun ideoloğu olarak önemli bir isim olmuştur. Hapishanede kaldığı süre boyunca İhvan mensuplarına yönelik işkenceler son derece fazladır. Bu konuya ilişkin birçok kaynakta bilgilere raslanılmaktadır:

"Hükümet derhal İhvan'ı Müslimin ile ilgisi olan herkesi tevkif etti. Takriben onbin kişi...Yüz kişi kadar işkenceyle, altısı da yakalandıktan yirmi gün sonra öldürüldüler. Aralarında Hakim Abdulkadir Udeh,... Muhammed Farayali ve...hayatının hitamına kadar aır işte çalışmaya mahkum edilen Seyyid Kutub bulunmaktaydı...1957 Haziranında İhvan mensuplarından 22'sini kendi hücrelerinde hemen kurşuna dizdiler."¹¹¹

Rejiminin ise bunu yapmaktaki gerekçesi ise Nasır'a karşı yapılan başarısız suikast girişimi olduğu ileri sürülüyordu ki bunu İhvan'ın yapmasının olanaksız olduğunu söyleyen birçok gazeteci mevcuttu. Bu dönemde İhvan gençlerine yapılan şiddete değinen Ahmed'e göre, "70'lerdeki dinsel şiddeti doğuran Nasır'ın zindanlarıdır". 1948 ve 1954 tutuklamaları Müslüman Kardeşlerin yöntemlerini yeniden gözden geçirmesine sebep vermiş ve Kutub ekolünün doğmasına temel oluşturmuştur. Kutup döneminde oluşan baskı kendinden sonra

¹⁰⁸ Kepel,Gilles, **Peygamber ve Firavun**, çev.İsmail Bendiderya, Çizgi yy., İstanbul, 1992, s.48

¹⁰⁹ Büyükkara, Mehmet Ali, s.165

¹¹⁰ Erkilet,Alev, s.260

¹¹¹ A.g.e.,s.263

gelecek şiddet yanlısı hareketlerin doğuşuna sebebiyet vermiştir. Benna'nın ıslahatçı çizgisinden Tekfir ve Cihat gruplarına uzanan sürecin temel faktörleri burada yatmaktadır.¹¹² Bundan sonra Kutub'un tüm felsefesi ve kitaplarında da çokça işleyeceği üzere "Gerçek İslam nedir ?" sorusuna cevap aramak olacaktır. Sosyolojik zeminde Kutub toplumları Müslüman ve cahil olmak üzere çok kesin bir şekilde ikiye böler. Kutub'un sözünü ettiği cahiliye; kendisini putlaştırarak yaratıcı yerine koyan bir zalimin yönettiği toplumdur. Yoldaki İşaretler'de şu şekilde dile getirir: "Müslüman olmayan her toplum cahili toplumdur. Allah'tan başkasına ibadet edilen bir toplumun durumu da aynıdır. Bu sebeple mevcut toplumların tümü cahiliye toplumu statüsünde ele almak gerekir."¹¹³

Kutub'un yönetim anlayışı temelinde ise hakimiyetin sadece Allah'a özel kılınması ve İslam hukukunun uygulanması yer almaktadır. Böylece "hakimiyet yalnız Allah'ındır" prensibine göre kurulan ve sonra da şeriata uygun yönetilen her toplum İslami yönetimdir.¹¹⁴ Hakimiyet kavramıyla yakından ilgili olan cahiliye ve tekfir konuları Kutub'da en az Benna'daki gibi açıktır. Kutub'a göre modern toplum tıpkı İslamiyet öncesi cahiliye toplumu gibidir. Bu sebeptendir ki İslam dışı tüm toplumların İslam davetini öncelikle kabul etmeleri ve kendilerini dünyevi olmaktan çıkararak Allah'a kul olma görevinde bulunmaları gerekir.¹¹⁵ Hatta Kutub, Modern Batı gibi Batılılaşmanın da bir yanılsama olduğu fikrini kabul eder. Teknik gelişme ve ahlaki değerler arasındaki bağlantıya eğilen Kutub, toplumsal düzenin kaynağı olarak ahlaki değerler olmadan bilimsel bilginin de anlamsız olduğunu düşünür ve Batı'nın teknik üstünlüğünün ahlaki değerlerle temellendirilmediğinden geçici olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla materyalist yaklaşımı merkeze koyan Batı toplumlarını gerilik olarak değerlendirmiştir.¹¹⁶ Kutub kullandığı cahiliye toplum nitelmesi ve çözüm olarak ortaya koyduğu fikirlerle Benna'dan farklılaşmaktadır. Özellikle Benna'nın sömürgeciliğe ve siyonizme karşı cihat anlayışı ile Kutub'un cahili toplum ve tağuti sisteme karşı cihat anlayışı farklı boyutlardadır. Benna'nın fikirleri siyasi arenada mücadele eden

¹¹² A.g.e., s.264

¹¹³ Kepel, s.57

¹¹⁴ Aydınalp, Halil, **Yüksek Din Eğitimi ve Dini Köktencilik**, Çamlıca Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.66

¹¹⁵ A.g.e., s.70

¹¹⁶ Aydınalp, Halil, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.156

partiler, dernek ve gruplara yakinken Kutub'un düşünceleri gizli teşkilatlanma çabalarına daha yakındır.¹¹⁷ Benna, toplumun bir cahiliyye ya da Darü'l-Harb olduğunu hiç söylememişken, Kutub toplumun İslami eğitime ihtiyaç duyacak kadar İslam toplumu olmadığını adeta cahiliyye toplumu olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁸

Benna, cihatı anlatırken kutsal bir ölümle ölmenin daha şerefli olduğunu hatırlatarak Allah yolunda savaşmanın cihadın en üst basamağı olduğunu söyler ancak şiddete dayalı ve duygusal sömürü şeklinde bir üslup kullanmamaktadır. Kutub ise Peygamber zamanına atıf yaparak cihadın sadece savunma amaçlı gösterimine karşı çıkmış ve cihat ayetlerini nüzul sırasıyla analiz ederek daha aksiyoner bir anlayış geliştirmiştir.¹¹⁹ Bir başka farklılığa dikkat çekecek olursak o da düşünsel ve karizmatik lider ayrımıdır. Kutub daha çok hareketin pratikte karşılaştığı problemleri çözmek için yeni fikir ve yaklaşımlar öneren adeta onama makamı olarak karşımıza çıkar ve liderliği düşünseldir.¹²⁰ Benna ise Weber'in egemenlik tipolojisinde gördüğümüz karizmatik lider tanımına uygun düşmektedir. İslami düzen hakkında ise Benna, daha çok yaptırımlardan ve reformdan söz ederken; Kutub insanların gerçek Müslüman gibi yaşadığında meydana gelecek uyumlu İslam toplumunun eşsizliğinden söz eder. Bu açıdan bakıldığında Benna'nın tutumu, Merton'un toplumsal normların değerlerden daha çok vurgulanmasıyla ifade ettiği geleneksel tavra yakinken, Kutub "La İlahe İllallah" ilkesinin gönüllere yerleştiği takdirde İslam'ın diğer kaidelerinin de kendiliğinden oluşabileceği fikrindedir. Bu nedenle amacı da İslami toplum projesi oluşturmaya çalışmaktır.¹²¹ Kutub'un düşünceleri aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Müslümanlar üzerinde de son derece etkili olmuştur. Yoldaki İşaretler'i yazdığı ve çevirisinin yapıldığı ilk günden beri Sünni dünyadaki birçok İslami hareketin fikir babası ve ideoloğu olduğu söylenebilir.¹²²

¹¹⁷ Büyükkara, Mehmet Ali, s.166-7

¹¹⁸ Erkilet, Alev, s.261

¹¹⁹ Aydınalp, Halil, **Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik**, s.75-76

¹²⁰ Erkilet, Alev, s.261

¹²¹ A.g.e., s.274

¹²² A.g.e., s.282

Benna ve Kutub arasındaki bu fikirsel ayrımların temelinde içinde yaşadıkları toplumsal şartlar son derece etkili olmuştur. Benna, Halifeliğin kaldırılması ile İslam toplumlarının başı boş kalmasından ve bu dönemde artan İngiliz emperyalizmine maruz kalan Mısır toplumu şartları içinde yaşayıp felsefesini bunların ekseninde geliştirirken, Kutub daha çok Nasır rejiminin artarak devam eden sosyalist anlayışına karşı bir duruş sergilemiştir. Dökmeciyan'ın da belirttiği gibi, “Kutub’un başlıca muhalefet odağı Nasır rejimiydi.” Bu şekilde düşünüldüğünde Benna’nın İslami düzen anlayışı Mısır’ın içinde bulunduğu iç ve dış faktörlerle şekillenirken, Kutub’un İslami düzen anlayışı dönemin şartları ve rejimin artan baskılarıyla sonuçlanarak daha evrensel boyuta ulaşmıştır.¹²³

Nasır tüm siyasi gücü elinde bulundurmak amacıyla İslamcı grupları farklı şekillerde ortadan kaldırmak için pasifize etmiştir. Şüphesiz bunun da en etkili yerlerini hapishaneler oluşturmaktadır. Hapishanede maruz kalınan işkenceler örgütün de zamanla radikalleşmesine sebebiyet vermiş ve Kutub’un da kendine has İslamcı düşüncesi bu hapishanelerde gelişmiştir.¹²⁴ Bu olaya şahit olan kimselerce Kutub, Nasır’ın gerçek yüzünü görmüş ve Nasır’ın siyasi kararlarını son derece laik bularak İslam’la en küçük bir ilgisinin olmadığına kanaat getirdiği söylenmektedir. Böylece 1964 yılında hapishaneden çıkan Kutub ilk olarak dört kişilik eylem başkanlığı şurasına katılarak, Şura’nın rejimi yıkma yolunda sahip olduğu planlara destek vermeye başlamıştır.¹²⁵

Sonrasında olaylar tamamen şiddetli bir hale dönüşmüştür. Köyler basılmış, Kahire’nin varoşları baskına uğramış, Eylül’ün ilk haftalarında saldırıya uğramayan neredeyse hiçbir eyalet kalmamıştır. Bu sıralarda Mısır halkı Nasır tarafından “İhvan’ı gizli servislerce planlanmış bir komployu uygulamakla görevlendirilmiş bir kuruluş” olarak şartlandırılmaya çalışılmıştır. Hatta o sıralar medyada aynı bakış açısıyla rejime destek vermiş, Ezher şeyhi Hasan Memun yaptığı

¹²³ A.g.e.,s.283

¹²⁴ Arı, Tayyar- Koç,Engin, s.229

¹²⁵ Nasuhbeyoğlu,Tayfun, s. 7

radio konuşmasında İhvan'ı, "Ortaçağ Teröristi" olarak ilan etmiştir. Bu şekilde rejim tarafından 29 Ağustos 1966'da Seyyid Kutub, öğrencisi Muhammed Havvaş ve Abdulfettah İsmail ile birlikte idam edilmiştir.¹²⁶ Böylece Müslüman Kardeşler'in Benna'dan sonra ikinci büyük aldığı darbe Kutub'un idamı olmuştur. Çünkü Kutub taraftarlarınca inanılmaz bir halka görevi görüyordu. Kutub'un çok önemli üç özelliği vardı: "(1) bir teorisyen olarak, İslamcı ideolojinin yeniden doğuşu ve yönelişinde güçlü bir tesir yapmış; (2) eski İhvan'ın seçkin bir üyesi olarak İhvan'la inatçı kolları arasında örgütsel sürekliliği sağlamış; (3) bir aktivist olarak devlete meydan okuyuşu ve ölümü, genç militanlar için taklit edilmesi gereken bir şehadet örneği ortaya koymuştur."¹²⁷ Özetle Seyyid Kutub, Müslüman dünyadaki radikal hareketlerin felsefesine önemli bir etkisi olan siyasi cihadın büyük oranda babası olarak tanınır ve çağdaş İslamı yeniden canlanışının şehidi olarak itibar görür.¹²⁸ Kutub'un idamına karar kılarak İhvan'a ağır bir darbe indirse de, 1967 yenilgisi Müslüman Kardeşler'in ülkede yeniden güç kazanmasına ve Nasır efsanesinin son bulmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 1967'de İsrail karşısında alınan yenilgi ile görevinden istifa etmek isteyen Nasır her türlü protestoya rağmen yanlılarının desteğiyle başkanlığını sürdürmeye karar vermiştir.¹²⁹ Bir süre daha görevinde kalan Cemal Abdülnasır 28 Eylül 1970'de ölmüştür.

Böylece İslami köktencilik tam olarak doğuşu önündeki büyük bir engel ortadan kalkmış görünüyordu. Sonrasında başa geçen Enver Sedat, Nasır'la olan çekişmesinden dolayı İhvan'a destek vermiş ve arasını her zaman iyi tutmuştur. Başa geçtiğinde ise yaptığı ilk iş İhvan üyelerini hapisten çıkarmak olmuştur. Özellikle Sedat, 70'li yıllarda İslami cephede üç boyutlu bir yol izlemiştir: " (1) El-Ezher Üniversitesi'nde ve büyük hükümet destekli camilerde toplanan Mısır İslami liderliğinin desteğini kazanmak için 'yerleşik İslam'ın gönlünün alınması, (2) Köktenci muhalefeti etkisizleştirmek ve teşkilatın gücünü Nasırcılara karşı kullanmak amacıyla İhvan'a taviz verilmesi, (3) Şiddetli aktivizmlerinin rejimi tehdit ettiği militan köktenci grupların

¹²⁶ A.g.e.,s.8

¹²⁷ Dökmeciyan, R.H., s.103

¹²⁸ Esposito, John, s.22

¹²⁹ Arı, Tayyar-Koç, Engin, s.230

ezilmesi.”¹³⁰ Sedat’ın yanlarında olduğunu düşünen İhvan üyeleri sonrasında bir araya gelerek Sedat’tan kendilerini yasal bir sıfatla tanınmasını istemiştir. Ancak Sedat buna hiçbir zaman yanaşmayarak sadece el-Davet dergisinin çıkmasına izin vermiş ve dergi 1981 Eylül’üne kadar kesintisiz olarak örgütün düşüncesini ortaya koyan bir yayın görevi görmüştür. Dergi kendisini, “özgürlük, kudret ve gerçeğin sesi” şeklinde tanıtarak ilk sayısında “İslam taraftarı olduğunu, Kur’an’ı tebliğ ettiğini ve şeriat kanunlarının uygulanmasını istediğini” açıklıyordu.¹³¹

İslam’ın evrensel sesi sıfatıyla dergi İslam’ın düşmanlarını dört başlık altında toplamıştı: Yahudilik, Hristiyanlık, Komünizm ve Laisizm. “Yahudilik” kötülük ve alçalışın en son noktasıdır ve derginin “el-Davet’in Arslan Çocukları” ekinde İsrailoğulları ile ilgili ayetlerden hareketle Yahudilerin gerçek bir düşman olduğu sürekli yenilenmiştir.¹³² Böylece Sedat’ın Beyt’ul Mukaddes’e gitmesi ve İsrail’le barış görüşmelerinde bulunması ihvanla olan ilişkilerinde ciddi gerilmelere sebep olacaktır. Derginin Hristiyanlığa karşı gösterdiği tutum Yahudilere yönelik olduğundan daha yumuşaktır. Yahudiler tamamiyle kötüyken Hristiyanlar içinde iyilerde bulunabilmektedir. Hristiyanların direk düşman olarak nitelendirilmesinde önce “Mitchell Olayı”¹³³ sonrasında Mısır’daki Kıptilerin durumu rol oynamıştır. Yeni İhvan’a göre komünizm ise ilk küfür ve ilk ilhaddır. Verilen çeşitli örneklerle Komünizm’in İslam’ın düşmanı olduğunu

¹³⁰ Dökmeciyen, H.R, s.99

¹³¹ Nasuhbeyoğlu, Tayfun, s.16

¹³² Kepel, Gilles, s.150-51

¹³³ “1980 gruplaşma olayları sırasında Manya’da ortaya çıkarılan ve Hristiyanların bir takım direktif ve mesajlar verdiği söylenen “Richard Belgesi” adlı esrarengiz bir belgeye göre oryantalistlerin eserleri Hristiyan oyunlarının bir parçasıdır. Bu belgeye ismi verilen Richard adlı şahıs, pek çoğunun yakından tanıdığı P.Mitchell Richard’dan başkası değildir. Bu Amerikalı oryantalistin “İhvan-ı Müslimin Topluluğu” adlı İhvan’la ilgili bir de tanınmış eseri vardır. Bu olayın perde arkasında Tilmisani’nin 1979’da “Mitchell Olayı”nı meydana getiren dostlarının parmağı olduğu görülür. Bu tarihten öncesine kadar yeni İhvan’ı Müslim’in bu Amerikalı tarihçiye karşı herhangi bir düşmanlığı yoktu. Hatta onun Hasan el Benna’nın İhvan’ıyla ilgili bir eser yazmış olmasından da memnundu yeni İhvacılar..El-Davet dergisi başlangıçta bu eserlerden söz etmiş, okuyucularına onu okumaları tavsiyesinde bile bulunmuştu. Ancak el-Davet dergisi, Mitchell’in yedi yılda bir kullandığı tatil dolayısıyla Kahire’de bulunduğu Ocak 1979 tarihinde Arapça bir “belge” yayınladı. Bu belge, yazarın (Mitchell) ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA’ya yazmış olduğu bir mektuptu. Söz konusu mektupta İslami hareketin bir an önce Mısır devleti aracılığıyla ortadan kaldırılması isteniyordu. Belge olarak sunulan bu mektup olayında şüpheli bir taraf vardı: CIA görevlisi olduğu varsayılrsa bile Amerikalı bir öğretim görevlisi, Kahire’de bulunan bir Amerikan resmim makamıyla neden Arapça yazışmaya gerek duysundu? Bu nokta anlaşılır gibi değildi. El-Davet dergisi Mitchell ve ABD’nin Kahire büyükelçiliğince yazılan yalanlamalara verecek bir cevap bulamamıştı; ancak mesele önemliymiş gibi kabul edildi ve bir buçuk yıl sonra Manya’da “Müslümanların takip altına alınmasının” –ki bunun da Hristiyanlar tarafından organize edildiği belirtiliyordu- temel nedeninin “Mitchell Belgesi” olduğu söylendi. El-Davet’in Manya’daki okuyucuları yalanlama mektuplarında öne sürülenlerin doğru olmadığını görüşüne varmış ve Mitchell’in CIA casusu olduğuna –Mısır vatandaşı- Hristiyanların da onun beşinci kolu şeklinde faaliyet gösterdiğine inanmışlardır.” a.g.e., s.161-162-163

anlatır yazılar yazmaya devam etmiştir. Marksizmi siyonizmle ortak bir kökten geldiğini söyleyerek, Marksist düşüncenin siyonizmin bir çeşit yorumu olduğu ifade edilmiştir. Hatta Marx'ın büyükbabasının da önemli bir haham olduğuna yer verilmiştir.¹³⁴ Şer ve kötülüğün dördüncü ve son temel ögesi olarak din ve siyaseti birbirinden ayıran laiklik gösterilmiştir. Laisizm her ne kadar yukarıda anılan üç faktörden daha güçlü değilse de sebep olabileceği tehlike büyük olabilirdi. Çünkü laisizm, İslamın temel kaidelerinden biri olan “İslam hem bir din, hem de bir devlettir” gerçeğini ortadan kaldırma hedefi taşır. Bu nedenle derginin ekinde Mustafa Kemal Atatürk Müslüman dünyası için olumsuzlanarak anlatılmıştır.

İhvan'ın Sedat'la olan ilk gerilimleri 70'li yılların ortalarına rastlar ve rejimle örgüt arasında ciddi kırılma dönemi yaşanır. Çünkü Sedat döneminde birbirine bağlı üç tedbir içinde olmuştur: “(1) Sosyalist kamu sektörünün kısmen dağıtılması için Mısır toplumunun Nasırcılıktan arındırılması,(2) Geniş bir özel sektörün ortaya çıkması için yabancı, özellikle ABD'nin, yatırımları ve ekonomik yardımları beklentisi içinde el-infitah- Batıya açılma kurumu,(3) ABD ile yakınlaşma ve bunun beraberinde Sovyetler Birliği le sahip olunan siyasi, askeri ve ekonomik bağların zayıflatılması.”¹³⁵ Her ne kadar Sedat, toplumda Nasırcılığın etkisini ortadan kaldırıp açılan ideolojik boşluğu şeriatle doldurmak isteyip, bunun ilk adımı olarak 71 Anayasası'nda İslamı, devletin resmi dini haline getirse de ABD yanlısı politikalarına devam ettiğinden İhvan tarafından desteklememiştir. Kısacası Nasır'ın Sovyet yanlısı politikası ne kadar batılıysa, Sedat'ın ABD yanlısı politikası da o kadar batılıydı ve bu kabul edilemezdi.

ABD yanlısı ekonomik açılımlar Mısır toplumunda ciddi sınıfsal uçurumu meydana getirmiştir. Özellikle Mayıs 1974'te sunulan Ekim raporu özel sermayenin artarak destekleneceğinin en önemli kanıtı olmuştur. Bunların sonucu olarak, “nüfusun zenginlerden oluşan %10'u ulusal hasılanın üçte birinden fazlasını alırken, fakirlerden oluşan %60'ı ancak üçte birini paylaşır hale gelmiştir.” Ekonomide dış alımın önemi artmış, yabancı ülkelere yoğun bir işçi göçü başlamış, büyük toprak sahiplerinin daha fazla toprak almalarını yasaklayan kanunlar

¹³⁴ A.g.e.,s.164-165

¹³⁵ Dökmeciyan,H.R.,s.98

kaldırılmış ve küçük toprak sahipleri ciddi mağdur edilmiştir. Aynı zamanda karaborsacılık ve rüşvette de ciddi artış meydana gelmiştir.¹³⁶ 1977 yılına gelindiğinde Sedat'ın Beyt'ül Mukaddes'e gidip İsraille yakınlaşması iki grup arasındaki çatlakların ilk başlangıçlarından olmuştur. Dergi etrafında toplanan Yeni İhvan'ı Müslimin açık bir şekilde barış görüşmelerini şiddetle kınamış böylece rejimin İslam'a aykırı bir yönetim sürdürdüğünü de göstermiştir. Bu olay derginin ilk kez rejimin karşısında olduğunu gösteren bir girişim olması açısından son derece önemlidir. Bu arada El-Ezher çevresi de bir yandan Hz.Muhammed'in, Kureyşlilerle (Hudeybiye) yaptığı ve Katfan kabileleriyle yaptığı barış antlaşmalarını bahane edip diğer taraftan da "Eğer onlar barışa eğilim gösterirlerse, sen de göster ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O, işitendir, bilendir." (Enfal/61) ayetinin meşruluğuna dayanarak Mısır-İsrail barışını Şer'en mümkün olduğuna dair fetva vermişti.¹³⁷ Böylece Sedat aldığı siyasi kararı şeriata dayandırma gayretinde olmuş olsa da ihvan cephesinde bu kabul edilebilir bir durum olmamıştır. Sedat'ın özellikle kadınlarla ilgili Batı tarzı açılımları da dergi nezninde eleştiri konusudur. Ayrıca, Sedat süregelen Müslüman-Kıpti sürtüşmesinde Kıpti Hristiyan azınlığı desteklemekle suçlanmıştır. Böylece Ocak 1977 ayaklanmaları ile başlayan ilk gerilimler, Ekim 1981 de Sedat'ın öldürülmesi anına kadar ciddi bir kriz dönemi şeklinde devam etmiştir.¹³⁸

Enver Sedat'ın öldürüldüğü 6 Ekim 1981 günü olaylarına bakacak olursak Roy'un deyimiyle bu zamana kadar bir iç sorun olan İslamcılık artık iç sorun olmanın ötesinde İslami bir terörizmle anılmaya başlanmıştır.¹³⁹ O günün anlam ve önemine ve olayların akışına bakacak olursak, "Sedat, Mısır-İsrail Ekim Savaşının 8.yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen bir askeri geçit törenini seyretmek amacıyla alı pullu apoletlerle süslü göz kamaştırıcı protokol formasını giyinmiş olarak tribünün en önünde kendine ayrılan özel makama kuruluverdi. Bu anma töreni özel bir görkem ve tantanayla kutlanırdı. Çünkü 1973 Ekiminde, Mısır ordusunun Süveyş Kanalı'ndan geçişi ve Sina Çöl'ünde İsrail'in Barlaw Savunma hattının yarılmasıyla

¹³⁶ Erkilet, Alev, s.284-285

¹³⁷ Kepel, s.154-155

¹³⁸ Dökmeciyan, H.R., s.100

¹³⁹ Roy, Olivier,s.143

cumhurbaşkanı Sedat iktidarını tam anlamıyla belirginleştirip takviye etmişti. Sedat için Süveyş Kanal'ından geçiş, Nasır'ın bu kanalı millileştirmesi kadar önemliydi; çünkü rejime o kadar politik takviye sağlanmış ve fevkaalede bir meşruluk kazandırmıştı. Ne varki, hem Sedat hem Nasır; bu meşruluğu; ihmal, bürokratik bozulma, iktidarın belli bir grubun tekeline geçmesi, fakirlik ve geri kalmışlığa yol açma gibi konularda rejime yöneltilen her tür eleştiriye susturma yolunda kullanmıştır.İslamcı el-Cihat grubunun militanları Mısır rejimine karşı en seyretmeye değer eylemi, yani cumhurbaşkanının katledilmesini fiilen sergilemek üzere bu sembolik geçit törenini seçmişlerdi. Mısır siyasi mekanizmanın önde gelen bütün elemanları, o gün özel üniformaları içinde tribündeki yerlerini almışlardır. Giydikleri elbiseler ve takındıkları protokol tavırları içinde tıpkı kartondan yapılma kukla adamlar gibi suni ve yapmacık görünüyorlardı. Yine bu törenin; İsrail ordularının 1973'deki başarılı karşı saldırısı ve ardından hızla Kahire'ye doğru ilerleyişini biraz olsun örtbas edebilmek için özellikle aşırı bir ihtişam ve tantana içinde yapılmakta olduğunu bilmeyen hiçbir Mısırlıda yoktu...

O sırada, ansızın hiç umulmadık bir olay oldu; Tv kameralarının tüm görüntüsüne girmiş bulunan bir askeri kamyon durdu, kamyonun inen otomatik silahlı dört kişi ellerindeki otomatik silahlarla tribünü yayılım ateşe tuttular. Askeri geçit töreni bir anda katliama dönüştü, cumhurbaşkanının özel korumaları korkuyla kaçıştılar ve cumhurbaşkanı, herkesin gözü önünde tarifi imkansız bir dehşetle, korku ıstırap içinde öldürüldü. Saldırganlardan birinin tribünlere fırlattığı el bombalarını istenen hedeflere isabet ettirebilseydi, o gün resmi merasim kürsüsünde cumhurbaşkanının yanında yer alanların hepsi öldürülmüş olacaktı. Kısa bir an süren şaşkınlıktan sonra bütün Mısır halkı, terörist lideri Yüzbaşı Halid İslambuli'nin tam yayılım ateşinden sonra var gücüyle haykırdığı cümleyi benimsemiş ve hep bir ağızdan tekrarlanmıştı : “Ben Halid İslambuli'yim! Firavun'u ben öldürdüm ve ölümden korkmuyorum!”¹⁴⁰

Böylece bu olay Mısır perspektifinde düşünüldüğünde radikalleşme sürecinin en zirve noktasını oluşturmuştur. Enver Sedat'ın öldürülmesine dair fetvayı ise, 1993 New York Dünya

¹⁴⁰ Kepel, s.267-268

Ticaret Merkezi bombalama eylemlerinin içinde olduğu gerekçesiyle ABD’de müebbet hapse mahkum olan ve şeyh diye bilinen Ömer Abdurrahman’ın verdiği bilinmektedir.¹⁴¹ Sonuçta bu eylem, 20 yıl boyunca rejime karşı verilmiş mücadelenin ve çoğu zaman rejim tarafından uygulanan tüm baskılara rağmen İslami hareket için büyük bir başarı olarak algılanmıştır.¹⁴²

1.2.1.3. Arap-İsrail Çatışmaları

Dünyanın her yerine yayılmış (diaspora) olan Yahudilerin milli bir kimlik etrafında birleşmeleri, yani Siyonizm hareketinin doğuşu Avrupa’da ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan milliyetçilik hareketiyle yakından bağlantılıdır.¹⁴³ 19.yy, çok uluslu imparatorlukların yıkılışa geçtiği diğer yandan da ulus devletlerin yükseldiği bir dönemi kapsamaktadır. Milliyetçilik akımı, kendi ulus kimliklerini elde edip bağımsız olan birçok millete esin kaynağı olurken, Avrupa’ya dağılmış olan Yahudilerin de dini milliyetçilik oluşturmada önemli görev olmuştur. Ancak Yahudilerin kendi milli kimliklerini tanımaya çalıştığı zamanlara paralel olarak ortaya çıkan bir Yahudi aleyhtarlığı da (anti-Semitizm) söz konusu olmuştur.

Yahudi aleyhtarlığını sadece Fransız Devrimi ile Sanayi İnkılabına indirgeme yanlışlığına düşmemek gerekir. Çünkü antisemitizm çok daha önceleri ortaya çıkmış bir olgudur. Hatta ilk çağlarda Roma ve Bizans’ta, Orta Çağ’da da Batı Avrupa’da son derece etkin bir düşmanlık şeklinde rastlandığı bilinmektedir. Yahudilere yönelik meydana gelen bu düşmanlıklar sonucunda 1290’da Fransa’dan, 1392’de İngiltere’den, 1492’de İspanya’dan ve 1497’de Portekiz’den zorunlu göçe maruz kalan Yahudilerin bir kısmı özellikle Doğu Avrupa ülkelerine giderken bir kısmı da Osmanlı egemenliğindeki topraklara gelmiştir.¹⁴⁴ Bu nedenle anti Semitizm’in köklerinin çok daha derin olduğunu ve sadece aşırı boyutlara ulaştığı dönemin 19.yy’a rastladığını ayırt etmemiz gerekmektedir. Bu dönemde Museviler, baskı ve zulüm altında kalmışlar hatta birçoğu hayatlarını kaybetmişlerdir. Irkdaşlarının bu durumu karşısında bazı Yahudi düşünürler Musevilerin içinde

¹⁴¹ Aydınalp, Halil, **Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik**, s.81

¹⁴² Kepel, s.268

¹⁴³ Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, s.12

¹⁴⁴ Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi Cilt 1**, Alfa Akademi, İstanbul, 2017, s.214

yaşadıkları milletlerle bir arada yaşamalarının imkanı olmadığını düşünmüşlerdir. Siyonizm'in öncüleri olan bu düşünürler, Musevilerin ayrı bir millet oluşturduğunu iddia etmeye başlamıştır.

Siyonistlere göre “Yahudi Sorunu” ancak Yahudilerin bağımsız bir devlet olarak kendilerine ait bir ülkede hiçbir yabancı yönetimin zulmüne maruz kalmadan özgür bir şekilde yaşamalarıyla çözülebilirdi.¹⁴⁵ Bu noktada ilk girişimler 1880’lerde Rusya ve Avrupa’da kendini göstermiştir. Yahudilerin kitleler halinde Rusya’dan göç etmesiyle (aliyah) Siyonist hareketler bir nevi başlamıştır.¹⁴⁶ Kısaca modern siyasal Siyonizm (Filistin’e odaklanmış Yahudi milliyetçiliği) anti-Semitizmin en şiddetli olduğu yer olan Rusya’da meydana geldiğini söylememiz mümkündür.¹⁴⁷ Bu konudaki ilk girişim olarak Filistin’i yurt edinmeye dönük Siyonist hareketlerin “Zion’u Sevenler” adıyla oluşan bir topluluk çatısı altında bir araya geldiğini ancak pek başarılı olamadığını görüyoruz.¹⁴⁸ Göçlerin dışında Siyonizmi ve Yahudilerin teşkilatlanmasını hızlandıran ikinci olay, Fransa’da Yahudi düşmanlığının bir sembolü haline gelen Dreyfus olayıdır.¹⁴⁹ Bu olay, yaşananlara bizatihi şahit olan Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl’i çok etkilemiştir.

Budapeşte’de orta sınıf bir Yahudi ailesine mensup olan Herzl, asimile olmuş bir çevrede yetişmiştir. Viyana Üniversitesi hukuk fakültesinden mezun olan Herzl akabinde gazetecilik faaliyetlerine başlamıştır. Herzl’in gazetecilik kimliği ona çeşitli Batı Avrupa şehirlerinde muhabirlik yapmasına imkan vermiş ve aynı zamanda anti-semitizmin toplum hayatında yasalarla kaldırılamayacak kadar derin izlere sahip olduğunu fark etmesini sağlamıştır. Bu farkındalıkla, siyasal Siyonizmin ideolojik temelini sağlayan Yahudi Devleti’ni (1896) kaleme almıştır. Kitap içerik olarak din ve milliyetçilik üzerine bir tezdır ve bu özelliğiyle son derece çağına uygun bir

¹⁴⁵ Öke, Mim Kemal, **Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)**, Üçdal Yayıncılık, İstanbul, 1982, s.14

¹⁴⁶ Armaoğlu, Fahir, a.g.e., s.13

¹⁴⁷ Cleveland, a.g.e.,s267

¹⁴⁸ Arı,Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi**, s.217

¹⁴⁹ 1894 Eylül ayında Fransız ordusunda Almanlar lehine bir casusluk olayı patlak verdi. Alfred Dreyfus isimli Yahudi asıllı yüzbaşı yakalandı ancak yeterli delil olmamasına rağmen hapse atıldı. Ancak bu olay kamu oyunda kapanmadı ve yıllarca Dreyfus’un suçlu olup olmadığı tartışıldı. Konuya politikacılar kadar Emile Zola gibi tanınmış yazarlarda ilgilirdi ve Dreyfus’un suçsuz olduğuna inanıyorlardı. Neticede 1899’da af çıkarılarak Dreyfus’a “Legion d’Honneur” unvanı verildi. Ancak bu olay Avrupa’da anti-Semitizm’in tekrar yükselmesine sebebiyet vermesi açısından son derece önemli oldu. Bkz: Armaoğlu, Fahir, a.g.e., s.16

manifestodur. Siyonizm fikrinin sahibi olmasa da, Theodor Herzl (1860-1904) kararlı duruşuyla mevcut ideolojik parçaları bütüncül olarak uluslararası bir harekete dönüştürmüştür. Herzl'e göre, "Yahudiler bir millet oluşturuyorlardı, ama milli kültürlerini özgürce ifade edecekleri siyasal bir devletten yoksundular." Bu iki unsur (bir Yahudi milletinin varlığı ve bir Yahudi devletin yokluğu) birleşerek, Yahudileri yaşadıkları topraklarda ötekileştiriyor ve hakim kültür karşısında zayıflatıyordu. Bu sorunun çözümü için ileri sürdüğü tek çözüm, Yahudilerin kendi devletlerine sahip olmaları ve milletlerini bu durumdan kurtarmalarıydı.¹⁵⁰ Herzl konuya ilişkin topluluğa şu şekilde seslenir:

"Biz bir ulusuz! Düşmanlarımız tarihte de tekrar tekrar olduğu gibi, bizim rızamız olmadan bizi tek tek birey yaptılar. Üzüntümüz bizi birbirimize bağladı ve böylece aniden gücümüzü keşfediverdik. Evet, biz bir Devlet oluşturacak kadar, gerçekten örnek bir Devlet oluşturabilecek kadar kuvvetliyiz. Ülkümüz için gerekli olan bütün insani güce ve kaynağa sahibiz..."¹⁵¹

Siyonizm'in siyasal amaca ulaşmada taslak bir metin olarak görülen Herzl'in kitabıyla Doğu Avrupa Yahudileri harekete geçmiştir. Tevrat'ta, Tanrı Yehova'nın İbrahim'e "Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları senin millete veriyorum" denildiğini kabul eden Yahudiler "vaat edilmiş Toprak'taki haklarını bu ayete dayandırmaktadır."¹⁵² Yahudi devletin kurulabilmesi için öncelikle tüm Yahudilerin bir araya gelmesine dikkat çeken Herzl bu duruma 'kitleleri hemen teşkilatlandırma' ideasıyla hareket etmektedir. Ancak onun bu fikrini Batı Avrupa Yahudileri gerçekçi bulmazken Doğu Avrupa Yahudileri desteklemiştir.¹⁵³ Herzl'a göre bu teşkilatlanma planı iki kurum vasıtasıyla mümkün olabilir: bir Yahudi Derneği ve Yahudi Şirketi.¹⁵⁴ Teşkilat için gerekli mali desteği zengin Yahudi bankerlerinden almaya çalışan ancak bunu başaramayan Herzl bir şekilde 29 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde ilk Siyonist kongresini toplamayı başarmıştır. Kongrenin başkanlığına ise kendisi getirilmiştir. Kongrede alınan ilk karar ise

¹⁵⁰ Cleveland, s.268-269

¹⁵¹ Herzl, Theodor, **Yahudi Devleti**, Ataç Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.38

¹⁵² Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, s.217

¹⁵³ Armaoğlu, Fahir, a.g.e., s.17

¹⁵⁴ Herzl, Theodor, a.g.e., s.39

Filistin’de bir ‘Yurt’ edinilmesi fikridir.¹⁵⁵ Böylece Basel kongresi açıkça Siyonizm hareketinin nihai amacını kabul etmiş olur. Yahudiler 1942’deki Biltmore Programı’na kadar titizlikle devlet kavramını kullanmaktan kaçınsa da Herzl Basel’de ‘Yahudi Devletini kurdum’ diyerek yazıya geçirmesi o dönem için dikkat çekici bir hadisedir.¹⁵⁶ Herzl’in bundan sonraki adımları artık kongre kararlarını hayata geçirmeye yönelik olacaktır. Bu hususta ilk girişim olarak Almanya, Osmanlı ve İngiltere ile iletişime geçmiştir. Herzl’in Filistin meselesi için Osmanlı Padişahıyla konuşma ricasını Alman Kayzeri II. Wilhelm, Osmanlı içişlerine karışmanın diğer Avrupa ülkelerinin tepkisine yol açacağını düşünerek reddetmiştir. Öte yandan dönemin padişahı II. Abdülhamid ile 1902 yılında ikinci kez görüşen Herzl “Filistin’de bir yurt verilmesi halinde Osmanlı borçlarının Avrupa’daki Yahudi bankerler tarafından ödeneceğini” teklif etmiştir. Ancak bu teklife cevaben II. Abdülhamid: “Yahudiler milyonlarını dökebilirler. İmparatorluğum bölündüğünde belki orayı karşılıksız alacaklar. Ama ancak o zaman bizim cesedimiz parçalanabilir. Canlı canlı kesilmeye asla razı gelmeyeceğim” diyerek açıkça reddetmiştir.¹⁵⁷

Siyonizm’in Filistin davası Herzl’in 1904 yılında ölmesinden sonrada devam etmiştir. Özellikle Yahudiler, 1908’de II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki yönetiminin Filistin’e göçe yönelik toleransından cesaret almış olsalar da, 31 Mart vakasından sonra oluşabilecek Arap tepkilerinden dolayı geri adım atmışlardır. Böylece Siyonizm’in o dönemdeki ana hedefini, İngiltere’deki belli başlı önemli isimleri büyük davalarına kazandırma çabası oluşturacaktır.¹⁵⁸ Bu durumda akla gelebilecek en makul soru Yahudilerin istediği desteği İngiltere’nin gösterip göstermeyeceğidir. Tarihsel olarak incelendiğinde dönemin süper güçlerinden olan İngiltere’nin bölgeye yönelik artan ilgisi zaten söz konusudur. Özellikle 1917-1990 yılları arasına baktığımızda İngiltere’nin en büyük sömürgelerinden olan Hindistan’a giden yolun kontrolünü üstlenmek kendilerinin en büyük hedefidir. Bu gayeyle ‘İmparatorluk Yolu’nda oluşabilecek her türlü soruna karşı tedbir alan İngiltere, 1915 yılında Filistin’i resmen topraklarına

¹⁵⁵ Armaoğlu, Fahir, a.g.e., s.17

¹⁵⁶ Arı,Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, s.219

¹⁵⁷ A.g.e.,s.219-220

¹⁵⁸ A.g.e.,s.221

katmıştır. Bunun yanı sıra Irak ve Suriye Krallıklarını da kurarak bu bölgelere kral ataması o dönemde İngiltere'nin bölgede söz sahibi ülke olduğunu göstermektedir.¹⁵⁹ Bu nedenle Siyonist örgüt, 1914 Kasım'ında Herbert Samuel ve Lyoyd George ile görüşmelerde bulunmuştur. Siyonizm'in Batı'daki temsilcisi Weizmann ise Manchester Guardian gazetesi yayın müdürü C.P.Scott'a 1914'te yazdığı mektupta: "...Filistin İngilizlerin nüfuz alanına girmelidir ve bir İngiliz sömürgesi olarak orada İngiltere, Yahudi yerleşimini teşvik etmelidir; ta ki yirmi ya da otuz yıl içinde bu bölgede bir milyon, belki daha fazla bir Yahudi nüfusuna sahip olalım. Bu Yahudiler... Süveyş Kanalı için etkin bir koruma sağlayacaktır".¹⁶⁰ sözleriyle ileride oluşacak Balfour Deklarasyon'unun da temellerinin atılmasını sağlamıştır. Weizmann ve arkadaşları İngiltere hükümetine verdikleri ilk beyanatta Filistin'de bir yurt değil, Filistin'in Yahudi yurdu olarak kabulünü sonrasında özerkliğini ve göçlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Ancak kabinede Yahudi aleyhtarları da bulunduğu son karar olarak Filistin'in Yahudi yurdu olmasını değil, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması kararı kabul edilmiştir. ABD başkanı Wilson'unda onayı alınınca Dışişleri Bakanı Balfour, 2 Kasım 1917'de İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rotschild'a Balfour Deklarasyon'u olarak bilinen şu mektubu yazdı¹⁶¹:

"Saygıdeğer Lord Rotschild,

Majestelerinin hükümeti, Filistin'de Yahudiler için bir milli yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin'deki mevcut Yahudi olmayan toplumların medeni ve dini haklarına ve başka ülkelerde yaşayan Yahudilerin sahip oldukları hak ve politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır.

Bu deklarasyonu Siyonist Federasyonu'nun bilgisine sunmanızdan memnuniyet duyacağım.

¹⁵⁹ Aktaş, Begüm, "Bölgesel ve Küresel Perspektif ile Filistin-İsrail Meselesi", **Galatasaray Üni., Sosyal Bilimler Enst.** İstanbul, 2017, s.3

¹⁶⁰ Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, s.221

¹⁶¹ Armaoğlu, Fahir, s.32

Saygılarımla.”¹⁶²

Arthur James Balfour

Böylece bu deklarasyondan iki yıl sonrada İngiltere’nin arzu ettiği Arap-Yahudi işbirliği, “Hicaz Arap Devleti” adına, Şerif Hüseyin’in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919’da Londra’da imzalanarak gerçekleşmiştir.¹⁶³ İngiltere o dönemki tüm politikasını Arap-Yahudi işbirliği çevresinde döndürse de böyle bir işbirliğinin oluşamayacağını 1.Dünya Savaş’ı sonunda anlamıştır. Çünkü İsrail’i kuran ideolojistler kuracakları topraklarda etnik düşüncenin ve sınıfsal ayrımın olmadığı bir devlet tipi oluşturuyordu ve ayrıca Yahudi toprak sahipleri Arap işgücünün kendileri için kullanılmasını istemekteydi. En önemlisi de dağınıkda olsa Arap Yahudi çatışmalarının başlamış olmasıydı. Buna sebep olan en önemli etkenlerden biri ise Almanya’da yükselen Nazi görüşüyle Yahudilere yönelik artan faşizan söylemler ve bu nedenle Siyonist örgütün bir an önce Filistin’de Yahudi yurdunun kurulması isteği oluşturmaktadır.¹⁶⁴ Bunun üzerine Arapların gösterileri ve ayaklanmaları başlamıştır. Bu gayede örgüt kurma girişimlerinde bulunan Arapların temel amacı Yahudi göçlerinin durdurulması, Arap topraklarının satışının yapılmaması ve Arap çoğunluğuna dayalı bir hükümetin kurulmasıdır. Arapların ilk gösterileri ve ayaklanmaları 1920’de meydana gelmiş sonrasında bunu Mayıs 1921 ve Ağustos 1929 ayaklanmaları takip etmiştir. Bu ayaklanmalar sonrasında Yahudi liderlerden biri ve aynı zamanda İsrail’in ilk Başbakanı olan Ben Gurion şöyle söyler :

“Gerçek şuydu ki, siyasal olarak saldırgan durumda olan biziz, onlar kendilerini savunuyorlar...Ülke onların, Çünkü orada yaşıyorlar. Oysa biz buraya gelmek ve yerleşmek istiyoruz ve onlara göre hal-i hazırda dışında bulunduğumuz ülkelerini ellerinden almak istiyoruz...Bu ayaklanma Filistinlilerin anavatanlarının Yahudiler tarafından gasp edilmesi olarak gördükleri şeye karşı aktif bir direniştir...ve...terörizmin ötesinde bir harekettir. Elbette Arapların topraklarını Siyonistlere açmamalarını ahlaki bulmayanlara karşı Siyonist olmayan herkes,

¹⁶² Arı,Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.223

¹⁶³ Armaoğlu,Fahir,s.33

¹⁶⁴ Aktaş, s.3

Bavyera'daki insanları boşaltıp orada bir Yahudi devleti kurmanın neden daha uygun bir çözüm olamayacağını, ya da haklılık konusunda bu kadar çok ahlak dersi veren ABD'nin neden bu planı Massachusetts ya da New York'ta uygulamadığını merak etmiştir.”¹⁶⁵

Yahudiler 1939 yılındaki Beyaz Kitap ile İngiltere aracılığıyla amaçlarına ulaşamayacaklarını anlasalar da savaş zamanında İngiltere'nin yanında gönüllü olarak savaşmışlardır. Ancak savaş sonunda ciddi politika değişikliğine giderek tüm girişimlerini ABD merkezli olarak değiştirmişlerdir. Roosevelt ve Truman ise bu dönemde Yahudi davasına destek veren iki Amerikalı lider olarak ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁶⁶ 1942'de Amerikalı Siyonistlerin benimsedikleri kararların metni olan Biltmore Programı'ndan sonra Amerika, uluslararası Siyonist faaliyetlerin merkezi olmuştur.¹⁶⁷ Biltmore programın ise açıkça belirlenmiş ilkeleri şu şekildedir: “Balfour Deklarasyonu ve Manda metnindeki Yahudilerin Filistin’le ilgili tarihi bağlarını deklare eden maddelerin amacının, burada bir Yahudi cumhuriyetinin temelini atmak olduğunun kabul edilmesi, Mc Donald Beyaz Kitabı’nın geçersiz sayılması, Savaş sonrası düzenlemenin bir parçası olarak Yahudilerin vatan problemlerinin çözüme kavuşması, Filistin’ göçün denetiminin Yahudi Bürosu’na geçmesi ve Filistin’de bir Yahudi Devleti’nin kurulması.”¹⁶⁸ Tüm bu gelişmeler sırasında Arapların ciddi tepkileri söz konusu olmuştur.

Öyle ki Hacı Emin el Hüseyini yayınladığı bir fetvayla İngiltere’ye karşı cihat çağrısında bulunmuş, Arapların şiddete başvurarak gösterdiği tepkiler ve Yahudilerle olan çatışmalar sonucu İngiltere, Filistin sorununu 2 Nisan 1947’de BM’ye taşımak durumunda kalmıştır. BM’nin olayı çözümleme aşamasında Yahudiler Filistin’in taksimini isterken; Arap devletleri bağımsız bir Filistin devletini talep etmişlerdir. Bu görüşmeler sonucunda biri azınlık biri çoğunluk olmak üzere iki plan ortaya çıkmıştır. Çoğunluk planına göre; Filistin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs bölgesi olmak üzere üç ayrı bölge şeklinde taksim edilirken, azınlık planında ise Kudüs’ün başkent

¹⁶⁵ Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.232-233

¹⁶⁶ A.g.e.,s.237

¹⁶⁷ Cleveland, s.289

¹⁶⁸ Arı, Tayyar, s.238

olduğu Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız bir Filistin Federal Devleti ele alınmıştır.¹⁶⁹ Bu planları ne Arap temsilcileri ne de Yahudi temsilcileri kabul etmiştir. İlerleyen günlerde Tel-Aviv’de toplanan Yahudi Milli Konseyi (Vaad Leumi) yayınladığı bildiriyle 14 Mayıs’ta İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmiş ancak İngiltere’nin Filistin üzerindeki manda yönetiminin gece bitmesinden ötürü 15 Mayıs günü resmîyet kazanmıştır. Konseyin yayınladığı bildiri, “Eretz Israel yani İsrail Ülkesi, Yahudi milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada devlet olmuştur diye başlıyor ve Biz, İsrail ülkesindeki Yahudi toplumunun ve Siyonist hareketin temsilcisi olan Halk Konseyi’nin üyeleri olarak... tabi ve tarihi hakkımızı kullanarak... Eretz Israel’de bundan sonra İsrail Devleti diye tanınacak olan Yahudi Devletin kurulduğunu ilan ediyoruz,” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca BM’den üyelik istenmiş ve İsrail devleti içinde kalacak olan Arapların tam ve eşit vatandaşlık haklarına sahip olacağı belirtilerek Arap ülkeleri ile de barış ve iyi komşuluk münasebetlerinin kurulması arzusu vurgulanmıştır.”¹⁷⁰

Böylece Arap-İsrail arasındaki çatışmanın sivil bir savaşa dönüşümü 1947 yılında Yahudilerin taksim kararını bölgeden İngiltere daha çekilmeden hayata geçirmeye çalışmasıyla başlamış oldu. Bu durum İsrail’in 1948’de kurulmasının ilanı ile ise daha da alevlendi. Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak’tan oluşan Arap liginin İsrail’e savaş açmasıyla Ocak ayında çatışmalar başlamış, Nisan ve Mayıs aylarına gelindiğinde ise artış göstermiştir. Bu dönemdeki savaşın en önemli hadiselerinden biri Yahudilerin yaptığı Deir Yasin Katliamı’dır. Kudüs yakınlarında olan bu köye çocukların ve hamile kadınlarında dahil olduğu yaklaşık 250 Arap köylüsünü İsrailli askerler önce sokak sokak dolaştırıp sonra kurşuna dizmiştir. Araplar da bu katliama sessiz kalmayıp Kudüs’ün güneyinden bulunan Yahudi yerleşimi olan Kfar Etzion’u ele geçirmiştir.¹⁷¹ Toynbee, Deir Yasin katliamını ‘Nazilerin Yahudileri öldürüşüne benzetirken’, Ben Gurion ‘genişleme eğiliminde dinamik bir devlet kurduk’ şeklinde tarif etmesi sansasyoneldir.¹⁷² Ayrıca bu dönemde dünya siyasetinde değişen dengelerin Ortadoğu coğrafyasına etkisi söz

¹⁶⁹ A.g.e.,s.243-244

¹⁷⁰ Armaoğlu, Fahir, s.93

¹⁷¹ A.g.e.,s.91-92

¹⁷² Arı, Tayyar, s.247

konusudur. II. Dünya Savaşından sonra küresel güç haline gelen ABD ve SSCB kendi ideolojilerini yayma amacıyla olmuşlardır. Bu nedenle İsrail kurulduktan sonra onu tanıyan ilk iki devletin de ABD ve SSCB olması tesadüfi değildir. İngiltere ve Fransa'nın bu dönemde gerilemesi, ABD ve SSCB'nin bölgede aktif rol oynamaya başlaması, yurtlarından olan Filistinlilerin sorunları ve bu sorunları çözmek amacıyla kurulan Arap birliği gibi konular bölge adına önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir.¹⁷³ Bunun en iyi uzantısını ise 1948 olaylarından sonra 1956 yılına gelindiğinde meydana gelen Süveyş krizi oluşturmaktadır. Bölgede Süveyş Kanalı'yla ilgili olarak İngiltere, Fransa, Mısır ve İsrail gerginlik yaşamıştır. Şöyle ki Asvan Barajı projesinin 1.3 milyar dolarlık maliyetinin yaklaşık 400 milyon dolarlık sponsorunun ABD ve Dünya Bankası olmasına rağmen Nasır'ın o dönemde bireysel hareket etmesi, Doğu Bloğu'na yönelmesiyle 1955 yılında Çekoslovakya'dan silah satın alması ve 1956 yılında Çin'i tanınması gibi eylemleri karşısında önce İngiltere sonra ABD, Asvan projesinin finansman kaynağı olmaktan vazgeçmiştir. Bunun üzerine mali ihtiyacı gidermek amacıyla Nasır'ın kanalı millileştirme politikasını açıklamasının ardından uluslararası kriz yaşanmıştır. Bu nedenle İngiltere, İsrail ve Fransa 29 Ekim'den itibaren Kanal bölgesi başta olmak üzere Mısır'ın önemli yerlerini işgal etmişlerdir. Bu işgaller üzerine Sovyetler'in sert tepkileri karşısında bölgede güç olma ihtimalinden de çekinen ABD, İngiltere ve Fransa üzerinde baskı kurarak işgalin son bulmasını sağlamıştır. Bunun üzerine BM kararlarına uyan İngiltere ve Fransa güçlerini 6 Kasım'da geri çekmek durumunda kalmıştır. Yaşanan Süveyş Krizi sonunda savaştan askeri anlamda başarısız çıkan Nasır Arap dünyasında büyük bir prestij kazanmıştır.¹⁷⁴ Bu olayı 17 Kasım'da The New York Times gazetesi: "Nasır askeri hezimetinden siyasi bir zafer çıkardı. Arap dünyasında gücünü kaybetmenin yerine, kuvvetlendirdi"¹⁷⁵ şeklinde özetlemiştir.

1967 Arap-İsrail savaşından önce Arap dünyasında meydana gelen en önemli olaydan biri de etkisini günümüze kadar devam ettiren Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurulmasıdır. FKÖ, Arap mücadelesinin başrollerinden biri haline gelmiş ve Filistin halkının tek temsilcisi

¹⁷³ Cleveland, s.299

¹⁷⁴ Arı, Tayyar, a.g.e., s.256-257

¹⁷⁵ Armaoğlu, Fahir, s.170

sayılmıştır.¹⁷⁶ 1959 yılında el-Fetih örgütünü kurarak Mısır'ın yanında İngilizler'e karşı savaşan ve tüm amacını Filistin kurtuluşuna adanmış Yaser Arafat¹⁷⁷ Arap-İsrail mücadelesinin de önemli isimlerinden birisidir.¹⁷⁸ El-Fetih kurulduğu günden itibaren Filistin milliyetçiliğini her şeyin üstünde tutan bir ideolojiye sahiptir. Örgütün kurucuları Filistin davasını komünizm, Baasçılık ya da Arapçılık gibi doktrinlerle ilişkilendirmemeye dikkat etmiştir. Filistin yurdunu yeniden elde etme amacını vurgulamış ve modern direniş hareketini 1936-1939 ayaklanması gibi tarihsel Filistin olaylarıyla bağdaştırmışlardır. Bu sayede el-Fetih/FKÖ liderliği, Filistin boyutunu Arap-İsrail çatışmasına yerleştirmeyi ve bir Filistin ulusal kimliği oluşturmayı başarmışlardır.¹⁷⁹ Ayrıca FKÖ'nün kurulmasında Nasır'ın da ciddi çabaları söz konusudur. Bunun en önemli nedeni ise; dağınık halde bulunan örgütleri düzenli bir şekilde tek bir çatı altında birleştirip kontrol altına almak ve bu kontrolle Filistin meselesini istediği şekilde yönetebilmektir. Böylece Nasır idealindeki Arap liderliği amacına da destek bulmuş olacaktır.¹⁸⁰

1967 Arap-İsrail çatışması tıpkı 1948'de ve 1956'da olduğu gibi Arapların isteği ve kıskırtmasıyla meydana gelmiştir. Bu savaşın istemelerinin üç temel sebebi vardır : “(1) Başkan Nasır'ın gerek 1948 gerek 1956 savaşının ve her iki savaşta yenilginin intikamını almaya kararlı olmasıdır çünkü bu artık onun için bir prestij meselesidir. (2)1956'dan beri Sovyet Rusya Mısır ve Suriye'yi o kadar silahlandırmıştı ki, İsrail ile yapılacak bir savaşın neticesinden sadece Mısır ve Suriye değil, Sovyetler dahi gayet emin durumdadır. Bu nedenle bu savaşın Sovyet destekli

¹⁷⁶ A.g.e., s.220

¹⁷⁷ “Yaser Arafat, 1929 yılında doğmuş ve 2004'te ölünceye kadar Filistin davasının en önemli lideri olmuştur. Annesi Kahireli olan Arafat'ın babası Gazzelidir. Asıl adı Abdurrahman Abdürrauf el-Kudva olan Arafat, Arap dünyasında Ebu Ammar (Kurucu) takma adıyla tanınmaktadır. FKÖ içindeki en büyük grup olan el- Fetih'in kurucusu ve önderi olan Arafat, 1969'dan bağımsız Filistin Devleti'nin temeli olarak düşünülen Oslo Antlaşmasıyla kurulan Filistin Özerk Yönetimi'nin kurulduğu 1993'e kadar, 24 yıl FKÖ Yürütme Kurulu'na başkanlığı ayrıca 1966'dan 2004'te ölünceye kadar da Filistin Devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. Varlıklı bir tüccarın 7 çocuğundan biri olan Arafat'ın annesi, antisyonist hareketin öncülerinden Kudüs Başmüftüsü Hacı Emin El- Hüseyini'nin akrabasıydı.1948-49 Arap-İsrail savaşından sonra ailesiyle göç ettiği Gazze'de ortaöğrenimini tamamladıktan sonra, Kahire'de İnşaat mühendisliği okumuştur. Bu dönemde ise Müslüman Kardeşler örgütüyle de ilişkileri olmuştur. Filistin Öğrenci birliğini kuran Arafat, 1952-56 yılları arasında bu örgütün başkanlığını yürütmüştür. Askeri eğitim alarak Mısır ordusu saflarındaki Filistin Birliği'nde yer almış ve 56 yılındaki Arap-İsrail savaşına katılmıştır.1964'te düzenlenen gizli bir konferansta, silahlı mücadelenin başlatılmasını savunan kanadın içinde yer almış ve 1 Ocak 1965'te İsrail hedeflerine karşı ilk askeri hareketin gerçekleştiren birliğe komuta etmiştir.” Bkz: Arı, Tayyar, a.g.e.,s.275-276

¹⁷⁸ Aktaş, s.4

¹⁷⁹ Cleveland, s.398

¹⁸⁰ Arı, Tayyar, a.g.e.,s.260

olduğunu da söylemek mümkündür. (3) Bu sırada ABD'nin Vietnam bataklığına saplanmış olması ve İsrail'e destek veremeyecek konumda olduğu düşüncesi.”¹⁸¹ Altı gün sürdüğü için altı gün savaşları olarak da anılan bu savaş 1966'nın sonlarında İsrail-Suriye gerginliğiyle başlamıştır. Çünkü bu dönemde Suriye'deki iktidarı elinde bulunduran Baas Partisi'nin sol kanadı darbe yaparak iktidarı ele geçirmiş ve Başkan Nasır'ı İsrail karşısında yumuşak bularak BM gölgesine sığındığı iddiasıyla sert eleştirilerde bulunmuştur. İlerleyen süreçte Arap birliğinden bağımsız hareket ederek İsrail topraklarına saldıran Suriye, gerginliği artıran en önemli aktör konumundadır. Şüphesiz Suriye'ye yönelik bu desteği verense Sovyet Rusya'dır.¹⁸² Ancak aralarındaki problemleri çözen Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi sonrasında İsrail için rahatsız edici bir durum olmuştur. Diğer yandan önceki savaşlarda tam bir barışın sağlanamaması, Filistinli mültecilerin sorunu ve bu dönemde yaşanan su kaynakları problemleri Arap-İsrail arasında ciddi gerginliklerin artarak devam etmesine sebebiyet vermiştir. Mısır'ında tam istediği gibi savaşın ilk olarak 5 Haziran 1967 sabahı 7:30'dan itibaren havalanan İsrail uçaklarının Mısır, Suriye ve Ürdün havaalanlarını bombalamasıyla tekrar Arap-İsrail çatışmaları başlamış oldu. Savaşın daha ilk gününde Arapların ciddi hezimetleri söz konusuydu. Arapların yapacak bir şeyi kalmayınca Mısır 8 Haziran'da ateşkesi kabul ederek İsrail'in daha da ilerlemesini engellemiştir. Savaşta İsrail'i en çok uğraştıran ve kayba uğratan taraf Ürdün cephesi ile Batı Şeria cephesi olmuştur. Ancak Ürdün de Mısır'dan daha fazla dayanamayarak 7 Haziran akşamı ateşkesi kabul etmiştir. Sonrasında İsrail Golan tepelerini alarak Şam'a ilerleme hedefinde olduğu anlaşılınca Sovyetler ABD'ye İsrail'in durmaması karşısında her türlü kuvvetle bölgeye gireceğini bildirmesiyle İsrail 10 Haziran saat 16:30'da işgalini durdurmuştur. Suriye ile de ateşkes imzalandıktan sonra altı gün savaşları sona ermiştir.¹⁸³

Altı gün savaşı Ortadoğu'da tüm dengelerini değiştirmekle beraber, günümüzde yaşanan birçok siyasal problemin başlangıcı olmuştur. Bu savaş, 1948 savaşında 700 bin ila 900 bin arasında olan Filistinli mülteciler problemine, sayıları 1.5 milyonu bulan ve giderek artan ve halen

¹⁸¹ Armaoğlu, Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, Ankara, 1987,s.702

¹⁸² A.g.e.,s.703

¹⁸³ A.g.e.,s.706-707

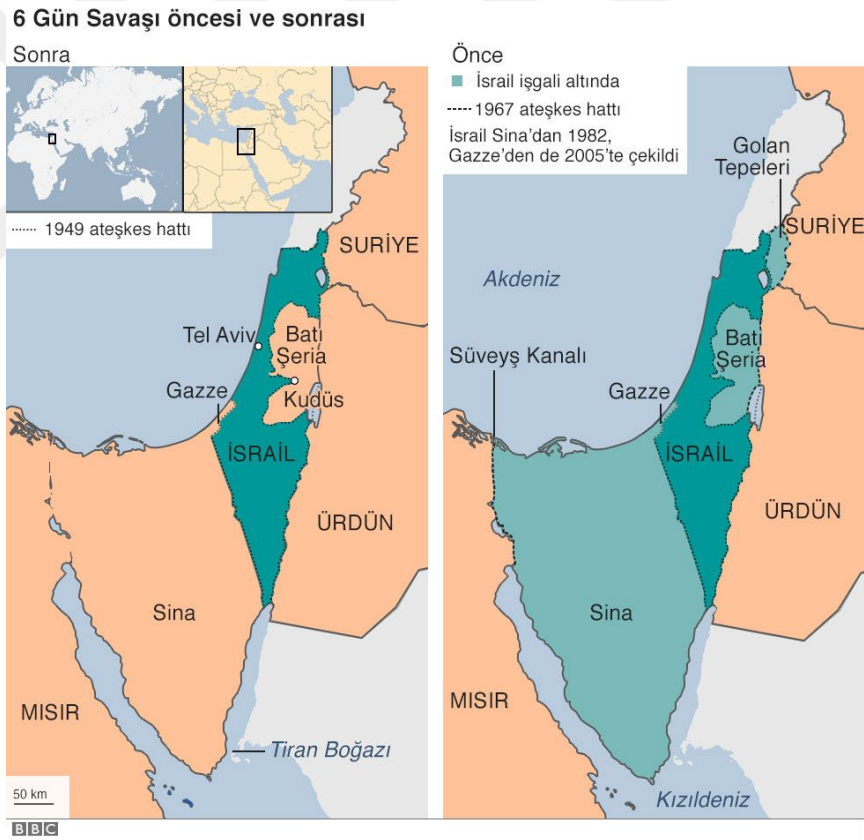
daha çözülememiş bir “Mülteci Meselesi”ni meydana getirmesi açısından son derece önemlidir. Arap topraklarının büyük bir kısmını ele geçiren ve topraklarını yaklaşık 4 kat büyüten İsrail karşısında Kudüs’ün statüsü ve Batı Şeria’nın durumu acil çözüm bekleyen sorunlardır. Bu savaşın ortaya çıkardığı problemler bölgesel olmanın çok ötesinde uluslararası bir sorun haline gelerek, ABD ve SSCB başta olmak üzere birçok bölge dışı güçler tarafından ilgilenilecek bir konu olarak masalarda yerini almıştır.¹⁸⁴ Bu savaşın diğer önemli bir yanı da Arap devletlerinin Filistinlileri düşünmeyerek kendi çıkarlarını ön planda tuttuğunu, Filistinlilerin görmüş olmalarıdır. Böylece Arap devletlerinden umudunu kesen Filistinlilerin kendi içlerine dönük milliyetçilik anlayışı ile komşu Arap devletlerinde mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilerin kendi kimlik duygularını kaybetmeden yurtlarına dönme umutlarını oluşturacağı yıllar bu dönemde olgunlaşmaya başlayacaktır.¹⁸⁵ Öte yandan Arap coğrafyasında en güçlü devlet olan Mısır’ın yenilmesiyle Nasır’ın da tüm imajı yerle bir olmuştur. Başkan Nasır kendine çok güvenmesine rağmen büyük bir kayıp vermiştir. 1956’da muharebeyi kaybedip diplomaside kazanmasına rağmen 1967 savaşı tam tersiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle 9 Haziran sabahı radyodan yaptığı bir konuşmayla halkına seslenerek yenilginin aslında 3 temel sürprize dayandığını izah etmiş ve bundan Batılıları sorumlu tutmuştur.

Ona göre üç temel sürpriz şu şekildedir: “(1) Düşman doğudan ve kuzeyden beklenirken, batıdan gelmiştir. Başkasının yardımı olmadan düşman bunu başaramazdı. (2) Düşman bir anda Mısır’ın askeri ve sivil havaalanlarına saldırmış ve kendi hava sahasının korunmasını başka devletlere bırakmıştır. (3) Emperyalizm düşmanla tam bir işbirliği yapmıştır. Amerikan ve İngiliz uçak gemileri, düşmanın savaş çabalarına yardımcı olmak için düşman kıyılarının açıklarına gelmiştir.” Sonrasında Nasır Suudi Arabistan dışındaki çoğu Arap devletine teşekkürlerini iletmış ve bu savaşın tüm sorumluluğunu üstlenerek görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. Ancak halk “Nasır bizi bırakma” ağlamalarıyla büyük bir kalabalık şeklinde toplanarak sokaklarda miting düzenlemiş ve Nasır’ın yanında olduğunu göstermiştir. Bunun üzerine Nasır yakın çevresinin ve

¹⁸⁴ Arı, Tayyar, a.g.e., s.266-267

¹⁸⁵ <http://politikaakademisi.org/2017/01/23/israil-devletinin-kurulus-sureci-ve-filistinli-multeciler-sorunu/> (2/12/2018)

halkının desteğiyle görevinde kalmaya devam etmiştir. Ancak bir Filistinlinin de dediği gibi “Nasır şimdi çatlamış bir Çin vazosuna benziyordu. Artık hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktı”.¹⁸⁶ Diğer taraftan savaşın en kazançlı tarafı olan İsrail’e bakacak olursak, 8.000 milkare olan topraklarına, 23.622 milkaresi Sina yarımadası, 444 milkaresi Golan tepeleri, 2.270 milkaresi Batı Şeria ve 140 milkaresi de Gazze şeridi olmak üzere 26.475 milkare toprak katmıştır. Dolayısıyla bu İsrail topraklarında yaşayan Arap sayısının 1 milyon daha artması demektir. Bu topraklara karşılık savaş İsrail’e 750 milyon dolara malolmuştur.

1967 öncesi ve sonrası İsrail haritaları¹⁸⁷

1967 öncesi kaybedilen sadece Filistinken 1967 sonrası bu topraklara Mısır, Suriye ve

¹⁸⁶ Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, s.257-258

¹⁸⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> (2/12/2018)

Ürdün gibi devletlerin de toprakları eklenmiştir. Bu nedenle savaş öncesinde Hartum kararlarıyla adeta İsrail'i ortadan kaldırmayı hedefinde olan Araplar savaş sonrasında kaybedilen toprakları geri almak hedefine yönelmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle Arap devletleri bir realite olarak karşılarında duran Yahudi devleti gerçeğini artık kabul etmek durumundadır.¹⁸⁸

1970'li yıllara genel olarak bakacak olursak; Mısır'da Nasır'ın öldüğü ve yerine Enver Sedat'ın geçtiği ve bu süreçte değişen siyasi ilişkilerin yaşandığı bir dönemdir. Aynı zamanda geride kalan 3 savaştan da başarıyla çıkan İsrail hedefleri yolunda yürümenin getirdiği motivasyonunun da üzerinde taşıdığı yıllardır. Diğer yandan sürmekte devam eden Soğuk Savaş'ın getirdiği nükleer silahların kullanılması problemi büyük devletler arasında gerginliği artırırken bölgeye yönelik ilgilerin de azaldığı bir dönemdir. 1948 ve 1967 savaşlarının ortaya çıkardığı problemler bir yandan devam ederken, Ürdün'ünün mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilerin Ürdün monarşisini devirmeye çalıştığı ancak başarılı olamadığı ve tarihe “Kara Eylül” diye geçen hadiseler yine bu dönemde yaşanmıştır. Mısır'ın ve Suriye'nin 1967 savaşında kaybettiği toprakları geri alma arzusu, yine bu dönemde bölgedeki tansiyonu artıran en önemli olaylardan biridir. Öyle ki Mısır ve Suriye bu arzusunu gerçekleştirmek için birleşmiş ve 6 Ekim 1973'te saat 14:00'da, biri Suriye diğeri Sina cephesi olmak üzere İsrail'e yönelik saldırıyla bugün Yom Kippur olarak bilenen savaşı başlatmıştır.

1973 savaşının bundan önceki Arap- İsrail savaşlarına kıyasla önemli iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi, Mısır tarafından başlatılan bu savaşın ana amacı, artık İsrail'in haritadan silinmesi değil, 1967 savaşında kaybedilen toprakların geri kazanılmasıdır. İkinci özellik ise, 1956 ve 1967 savaşlarına göre bu savaşı bu sefer İsrail değil Arapların “sürpriz saldırı” ile başlatmış olmasıdır. Çünkü bu savaş İsrail'e öncekilere kıyasla daha pahalıya malolmuştur.¹⁸⁹ Savaşın ilk dört günü Araplar lehine sonuçlanmış, istedikleri toprakları ve prestiji geri kazandığını düşünen Mısır ve Suriye daha fazla ileriye gitmeyi düşünmemiştir. Ancak 11 Ekim günü olaylar tersine dönerek İsrail atağa geçmiş ve savaşın üstünlüğünün eline geçmesini sağlamıştır. Ayrıca 10 Ekim

¹⁸⁸ Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.269-270

¹⁸⁹ Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, s.321

günü Irak, 13 Ekim günü Ürdün ve Suudi Arabistan'ın savaşa katılması Arapların lehine bir değişimi meydana getirmemiştir. Savaşın İsrail lehine dönmesinin en önemli sebebi ABD'nin özellikle 14 Ekim'den sonra İsrail'e silah yardımıyla bulunmasıdır.¹⁹⁰ Bu savaşın bir diğer önemli yanı siyasal ve ekonomik düzlemde yaşanan Petrol krizini meydana getirmesidir. Çünkü 73 savaşının sonunda petrolü İsrail'e karşı değil Batı'ya karşı politik ve ekonomik silah olarak kullanmaya karar veren Arap devletleri bir araya gelmiştir. OEPEC belki de bu zamana kadar Arapların göstermiş olduğu en iyi Arap birliği örneğidir. Ancak bu tavrın üzerine Batı'nın bir araya gelmesi ve kendi ekonomik çıkarlarını gözetici teşkilatlar kurması (OECD vb.) Arapların düşündüğü gibi onlara büyük bir zarar vermemiştir. Bu durum daha çok Batı'dan ziyade o dönemki Türkiye'yi ve birçok Müslüman fakir devletleri olumsuz etkilemiştir.¹⁹¹ Böylece yaşanan bu küresel ölçekli ekonomik kriz İsrail'e destek veren Batı ülkelerine ilk olarak Suudi Arabistan'ın başlatmasıyla 1974'e kadar devam etmiştir. Ancak istenilen yıpratma sağlanamamıştır. 1974 yılına gelindiğinde Arafat'ın BM kürsüsünde yaptığı konuşma sayesinde FKÖ uluslararası alanda duyulmuştur. Arafat yaptığı konuşmayla Filistin meselesinde dünyanın dikkatini çekmeye başarmış ve Filistin'in de meşru lideri olmuştur.¹⁹² BM kürsüsündeki konuşmasında Siyonist ideolojiyi kınayarak : “Bugün bir elimde zeytin dalı, bir elimde kurtuluş savaşı veren birinin silahı var. Zeytin dalını düşürmeyin.”¹⁹³ ; diyerek sözlerini bitirmesi ciddi yankı uyandırmıştır.

Tarih 20 Kasım 1977'yi gösterdiğinde tüm dünyada şok etkisi yaratan bir hadise meydana gelmiştir. Büyük bir askeri güce sahip olan Arap liderinin Kudüs'e İsrail'le barış görüşmelerini başlatması son derece çarpıcıdır. Çünkü bu asla 1973 savaşından sonra beklenen bir durum değildir. Mısır lideri Enver Sedat'ın Kudüs'e gidişi, ABD'nin üçüncü taraf olduğu Mısır ile İsrail ilişkisinde yeni bir barış sürecinin başlangıcıdır. Görüşmelerin başında tarafların kendi isteklerini direktmesi üzerine ABD bir orta yol bulmak amacıyla tarafları Camp David'e davet etmiştir. Sedat sadece Mısır-İsrail ilişkileri için değil Filistin'inde dahil olduğu kapsamlı bir Ortadoğu planını hayata geçirmeye çalışmış ama bunun aksine İsrail, Batı Şeria ile Gazze şeridini gözden çıkarma

¹⁹⁰ A.g.e.,s.286-287

¹⁹¹ Armaoğlu,Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi**, s.275-277-278

¹⁹² Aktaş,s.4

¹⁹³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> (2.12.2018)

düşüncesinde olmamıştır. Tarafların ABD öncülüğünde sağladığı bir orta yolla iki ülke arasında 17 Eylül 1978 yılında Camp David antlaşması imzalanmıştır. Camp David Anlaşması iki çerçeveli metinden oluşmuştur. Bunlardan ilki; Ortadoğu barışının esaslarını çizmekte ve Batı Şeria ile Gazze ve Filistin meselesini ele almaktadır. İkinci metin ise, İsrail ve Mısır arasındaki barışın esaslarını ortaya koymakta yani kısacası Sina yarımadası ile ilgili olmaktadır. Ayrıca bu anlaşmayla ilgili en önemli husus, tüm müzakere süreçlerinde Ürdün bir taraf olarak kabul edilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1967'deki 242 sayılı kararı ile, 1973'deki 338 sayılı kararlarını prensip olarak ele alınmasıdır.¹⁹⁴ Böylece bu durum Mısır-İsrail ilişkisinin bireysel olmaktan çok uluslararası bir boyutu teşkil ettiğini bizlere göstermektedir. Öte yandan Sedat'ın İsrail'le olan uzlaşmacı tavrına ABD minnettar olurken Arap dünyası tamamen ihanete uğramış gibidir. Bu antlaşmanın hemen ardından Mısır Arap Birliği'nden çıkarılmış ve birliğin merkezi Tunus'a taşınmıştır. Umman ile Sudan dışındaki tüm Arap devletleri Mısır ile olan bağlantılarını kesmişlerdir.¹⁹⁵ Böylece bu barış süreci Enver Sedat'ın ölümüne sebep olacak kadar mühim bir hadise olarak tarihte yerini almıştır.

1970'li yıllara, İslam dünyasındaki ülkelerin çoğunda militan İslamcı hareketlerin yükselişi damga vurmuştur.¹⁹⁶ Bu duruma Filistin meselesi kadar Lübnan'da yaşanan hadiselerin de sebep olduğu açıktır. 1967 savaşıdan sonra İsrail'in Batı Şeria ile Gazze'yi ele geçirmesiyle Lübnan'a çok sayıda Filistinli göç etmek durumunda kalmıştır. Böylece Lübnan, Filistinli mültecilerin eklenmesiyle, yıpratma amacıyla İsrail'le olan mücadeleyi devam ettiren Arafat'a bağlı El-Fetih'in toplanma alanı ve aynı zamanda Şii Emel hareketinin de faaliyet merkezi durumundadır. Bu sebeple Lübnan'da faaliyet gösteren FKÖ'yü dağıtarak buradan gelebilecek saldırıları önlemek ve Müslümanlara karşı kendileriyle beraber hareket eden Maronit Hristiyanların yönetime gelmelerini sağlamak amacıyla İsrail 1978, 1982 ve 2000'de dahi askerlerini geri çekinceye kadar Güney Lübnan'ı işgal etmiştir.¹⁹⁷ Lübnan'a saldırı düzenleyen İsrail'in en önemli dayanağı Lübnan'ın sahip olduğu etnik ve dini kimliğin farklılaşmasıyla ortaya çıkan sorunların, Lübnan'ın

¹⁹⁴ Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, s.741

¹⁹⁵ Cleveland,s.421-422-423

¹⁹⁶ Kepel, **Cihat:İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, Çev.Haldun Bayrı, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, s.70

¹⁹⁷ Aydınalp, Halil, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.265-266

iç meselesinde yönetimi güçsüzleştirmesidir. Öyle ki ülkenin sahip olduğu toplumsal özelliklerle Lübnan'ın dini siyasal sistemi örtüşmemekte ve ciddi reformlara ihtiyacı olan bir ülke olduğu görülmektedir.¹⁹⁸ Bu gibi nedenler İsrail'in Lübnan'ı işgalini kolaylaştırmış öte yandan da İslamcı hareketler için önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu işgal, 1978 saldırıları ile Şiilerin daha fazla zarar görmesini ve Şiiler arasında sosyo-kültürel manada birlik olma dürtüsünü uyandırması açısından önemlidir çünkü ilerleyen yıllarda İran Devrimi'nin neden başarılı olduğu hususunda bize ipucu sağlayacaktır. Bir başka önemli sonuç ise Güney bölgesinin İsrail tarafından kontrol edilmesiyle İsrail ile doğrudan karşı karşıya gelen ve İsrail'in FKÖ'nün bölgedeki etkinliğini engellemesiyle, kendini askeri müdahaleyi üstlenme vazifesine bürünen Hizbullah'ın ortaya çıkmasıdır.¹⁹⁹ Böylece İslami hareketlerin radikalizme bürünerek şiddete meyilli cihat anlayışlarının ilk nüveleri kökleşmeye başlayacaktır.

1981-1986 boyunca İslamcılarla milliyetçiler Batı Şeria ve Gazze'deki bütün büyük üniversitelerde çatışma durumundayken 1987'de ilk intifada başlamıştır. İlk İntifada'nın İsrail karşısında kollektif direnişi 1993'lere kadar devam etmiştir. Bu direnişin ilk tetikleyici olayını ise, bir İsrail kamyonunun iki Filistin taksisine çarparak dört kişinin ölümüne sebep olduğu 8 Aralık 1987 hadisesi oluşturmaktadır. Ancak bu kazanın bu kadar büyük bir tepkiyle karşılanmasının nedeni bir gün öncesinde Gazze'de bir İsraillinin bıçaklanmasının misillemesi olarak görülmesidir. Bunun üzerine mülteci kamplarındaki genç Filistinlilerin bir araya gelip ayaklanmasıyla olaylar büyümeye başlamıştır.²⁰⁰ İntifada,²⁰¹ taşlarından başka hiçbir silahı olmayan bir Filistinlinin dünyanın en donanımlı ordularından birine karşı verdiği mücadelenin adıdır. Böylece 7 Aralık 1987 günü Gazze kentinde basit bir olay gençleri bir anda göstericiye dönüştürmüş ve bu şekilde İntifada başlamıştır.²⁰² İlk birkaç haftada İntifada, işgal edilmiş topraklarda ki milliyetçi gençlerin öfkesiyle beslenmiştir. Ancak hareket zamanla ivme kazanmış ve Filistin toplumunun tüm

¹⁹⁸ Cleveland,s.433

¹⁹⁹ Aydınalp,Halil, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.266

²⁰⁰ Kepel, **Cihat**, s.183

²⁰¹ İntifada, Arapça "nefede" kökünden gelmektedir. "Mal ve azığın tükendiği açlık ve yokluğun had safhaya ulaştığı an"ı ifade etmektedir. Ayrıca "titremek, silkinmek, arınmak" anlamına da gelmektedir. Bkz: Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 861

²⁰² Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 861

katmanlarına kadar yayılmıştır. Bu nedenle bu yayılmacılığı daha düzenli bir şekilde koordine etmek amacıyla Birleşik Milli Liderlik (BML) kurulmuştur. Bu kuruluş çoğunlukla FKÖ'nün yerel temsilcilerinden oluşmaktadır. BML ilk olarak İsrail'i mali anlamda siyasi arenada sıkıştırarak taktikler denemeye başlamıştır. Bunlardan bazıları; grev, dükkan kapatma, İsrail vergilerini ödememe, İsrail ürünlerini kullanmayarak yerel ürünleri tercih etme gibi tepkilerdir. Ayaklanmanın güçlendiği görülünce BML'ye rakip statüsünde yeni örgütler ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri Hamas ve İslami Direniş Hareketi'dir.²⁰³ Ahmed Yasin ve grubunun bu dönemde, Müslüman Kardeşler'in kuruluş felsefesine uygun olarak sosyal hizmetlerle başlattığı mücadeleleri kenara koyarak aksiyoner olan Hamas'ı (Harekatül'l-Mukavematü'l-İslamiyyün) kurması önemli bir olaydır. Bloom; İsrail'in Filistin direnişinde FKÖ'nün gücünü kırmak için Hamas'ın doğuşuna göz yumduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Arafat'ında "bu organizasyonların İsrail tarafından yaratıldığını unutmamalıyız ki kendilerine silahları da dağıtan İsrail'dir." ifadesiyle, İsrail'in İslamcı hareketlere yönelik bir denge politikası güttüğünü ve yeri geldiğinde desteklediğini bizlere göstermektedir²⁰⁴ Böylece laik milliyetçiliğe sahip FKÖ'ye karşılık, İslami terimlerden oluşan bir program çerçevesiyle Hamas toplumda yer edinmeye başlamıştır.²⁰⁵

İntifada, toplumsal hayattaki tüm zorlu koşullara bir tepki olarak Tunus'daki FKÖ liderliğinde, Filistinlilerle başlatılmamıştır. Gerçekte İntifada, Batı Şeria ve Gazze'deki mülteci kamplarındaki Filistinlilerin FKÖ'den ve onun lideri olan Arafat'tan memnuniyetsizliklerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Arafat'ın ikili devlet çözümüne sıcak bakması onlar için bir hayal kırıklığıdır. Yine de uluslararası arenada FKÖ'yü ve Arafat'ı meşru temsilci olarak seçmişlerdir. İntifada'nın eleştirisiyle beraber FKÖ'ye yüklediği misyon dolayısıyla Arafat bir diplomasi turuna çıkmıştır. Bu noktada yapılması gereken ilk adım da ABD'nin desteğini almak olmalıdır. Dolayısıyla Arafat bir dizi eylem raporunu ABD'ye sunmuş olsa da Amerikan başkanı Bush'un, o dönemde İsrail destekçilerinin içerideki baskılarından ötürü 1990'larda FKÖ ile irtibatı

²⁰³ Cleveland, s.521-522

²⁰⁴ Aydınalp, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, S.272

²⁰⁵ Cleveland, s.522

kesmesi söz konusudur.²⁰⁶ Böylece Arafat'ın İntifada'ya destek diplomasisi başarıya ulaşamamıştır. FKÖ'ye ilişkin görüşler arasında ciddi fikir ayrılıkları söz konusu olsa da onun Arap-İsrail savaşını canlı tutan en somut ürünlerden biri olduğunu ve 1970'li yıllarda gerek bölgesel gerek küresel anlamda Filistin meselesinde kamuoyunun dikkatini çekmesi konusundaki başarısını kimse yadsıyamaz. FKÖ'nün sahip olduğu olumlu özelliklere bakacak olursak şunlar sıralanabilir; (1) Filistin devriminin kitleselleşmesi, (2) Devrimin kurumsal bir ivme kazanması, (3) Devrimin evrensel bir kimliğe bürünmesi, (4) İçerisinde sahip olduğu farklı ideolojik fraksiyonlara karşın cephede tek vücut olabilmeyi başarması, (5) Tüm bireylere hitap edebilmesiyle katılımcı bir yapıya sahip olması, (6) Gerek bölgede gerek dünyada mevcut siyasi durumu iyi analiz edebilmiş olması ve bu durumdan kendi lehlerine yönelik faydalanabilmeleri (7) Kurumlarındaki idarecilerin uzman ve işini bilen insanlardan oluşması, (8) Ulusal olmasının yanında diğer ülkelerle de ilgilenmeleri, (9) Örgütün mevcut yapısında kadına saygın bir konum verilmesi. Tüm bunların yanında örgütün sahip olduğu eksiklikler ise; (1) Her ne kadar kitlesel de olsa geleceğe yönelik bir kurtuluş reçetesini tam anlamıyla sağlayamaması, (2) Örgütün zamanla emperyalizmin veya tağuti rejimin müttefiki şeklinde algılanmış olması, (3) Çevrelerindeki kimselerle kurdukları iletişimsel eksiklik, (4) İslami boyutu geri plana atması şeklinde özetlenebilir.²⁰⁷

1988 sonlarından itibaren İntifada'nın , ABD hükümetinden ve İsrail kamuoyundan gelen baskılar artmaya başlamıştır. Bunun üzerine 1992 seçimlerinde başa gelen İzak Rabin hükümeti FKÖ ile görüşmelere başlayıp barış sürecine girilmesinden yana tavır sergilemiştir. Böylece 1993 Eylül'ünde Oslo süreci başlamıştır. 13 Eylül 1993'te imzalanan ilk Oslo Antlaşması gereğince İsrail ve FKÖ birbirlerini tanıyacak, FKÖ şiddete dayalı tavrını bırakacak, Gazze ve Eriha'da geçici bir özerk yönetim kurulacaktır. Oslo Antlaşmasının ikinci bölümü Mayıs 1994'te yapılmıştır. Bu görüşmelerde de beş yıl içinde bağımsız bir Filistin Devletinin kurulması kararlaştırılmıştır. Barış sürecinin dönüm noktalarından biri tarihe "Oslo II" ya da "Geçici Anlaşma" olarak bilinen bu antlaşmaya, 28 Eylül 1995'te Washington'da Arafat ve Rabin'in yanı

²⁰⁶ Cleveland, s.523-524

²⁰⁷ El-Gannuşi, Raşid, **Filistin Sorunu ve FKÖ**, Çev.Lütfullah Bender, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.88-99

sıra Clinton, Mübarek ve Kral Hüseyin'in de katılmış olmasıdır. Sonrasında devam eden 1997 ve 1998 barış süreçlerinde de Filistin lehine olumlu kararlar alınmış olsa da 11 Kasım 1998'e gelindiğinde Netanyahu hükümeti anlaşmanın gereklerini tam anlamıyla yeri getirmemiş sadece Batı Şeria'nın %2'lik bölümünden çekilmiştir.²⁰⁸

Oslo sürecinin istenilen barışı oluşturmaması ve Filistin halkının uluslararası toplumdan arzuladığı desteği görememesi sonucunda oluşan yeni siyasi koşullarda İslami hareketlerin yeniden direnişe geçmesi söz konusu olmuştur. Hamas ve İslami Cihat'ın barış sürecini ihlal etme gayretlerinin de etkisiyle, Eylül 2000'de İkinci İntifada ortaya çıkmıştır.²⁰⁹ Böylece Filistin kendi kaynaklarına geri dönerek İsrail'le doğrudan mücadele içine girmeye başlamıştır. İkinci İntifada'nın başlamasıyla Filistin İslami Cihat hareketi de daha şiddete dayalı eylemlerine başlamıştır. Bu nedenle 2000 ve 2005 yılları, canlı bomba eylemlerini de kapsayan ve sivillere dönük şiddete dayalı çatışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur.²¹⁰ Hamas'ın esas yükselişi de Şaron'un Mescid-i Aksa ziyaretinin de yaşandığı 2.İntifada sürecidir. Hamas'a artan inanış ve destek sayesinde 2006'daki seçimlerde çoğunluğun oyunun almasını sağlamıştır. Ancak 11 Eylülle gerçekleşen saldırılar sonucu tüm dünyada artan terörizm ve beraberinde gelişen islamofobik söylemler nedeniyle Hamas yönetimi uluslararası kamuoyunda hoş karşılanmamıştır. Arafat'ında 2004 yılındaki ölümünden sonra Filistin içinde de ayrılımlar başlamış, FKÖ, Filistin İslami Cihat hareket ve Hamas örgütleriyle tüm ilişkisini kesmiştir.²¹¹

Sonuç olarak; Arap- İsrail çatışmasının bölgesel olmanın çok ötesinde küresel bir problem olduğu gözle görülür bir gerçektir. Tarihte Batılılar tarafından öteki durumuna itilmiş Yahudilerin kendi kimliklerini koruma refleksiyle çözüm olarak buldukları “Bir Yahudi Devleti” tasarısı bugün hayata geçmiştir. Bu devletin oluşum temellerinin Balfour Deklarasyon'uyla atıldığı sıralarda ünlü bir Yahudi yazar olan Arthur Koestler'in açıklaması son derece dikkat çekicidir. Koestler: “Bir devletin başka birine üçüncü bir ulusun toprağını vermesi” şeklinde bildiriye tanımlarken, diğer yandan Balfour: “Filistin'deki Filistinlilerin umut ve isteklerini görmezlikten geldik. Bu eski

²⁰⁸ Arı, s.311-312

²⁰⁹ Aydınalp, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.275

²¹⁰ A.g.e., s.276

²¹¹ Aktaş, s.5

topraklarda oturan 700.000 Arabın istek ve düşüncelerinden daha önemli olan şey, bizce Siyonizm’dir.” diyerek tarihi bir gerçeği ortaya koymuştur.²¹² Böylece kendi ötekiliğini başka bir ulusu ötekileştirerek ortadan kaldırmaya çalışan İsrail’in bugün Filistin’in self-determinasyon hakkını tanımaması bölgede kalıcı huzurun sağlanmasına imkan vermemektedir. 1967 savaşıyla başlayan ve günümüzde halen daha devam eden “Mülteci Meselesi” ve “Kudüs’ün Statüsü” acil çözüm bekleyen konulardır. Özellikle ilerleyen zamanlarda doğal kaynakların kullanımı iki devleti yine karşı karşıya getirecek kaçınılmaz bir alan olacaktır. Bu nedenle bölgede kalıcı barışın sağlanması için, İsrail’in daha barışçıl politikalar gütmeye, Filistin’inin de kendi içindeki şiddet eylemlerini durdurmaya ve küresel bir aktör sıfatıyla BM’nin tarafsız bir arabulucu olmaya her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır.

1.2.1.4. Modern Cihadın Yeniden Üretimi: Afgan Cihadı Örneği

19.yy’ın sonunda modernleşme- sömürgeleşme üzerinden İslam’ın yeniden yorumlanarak yaşanan sosyal ve siyasal problemlere bir çözüm üretme gayreti olarak ortaya çıkan İslamcı hareket ilk olarak kendini İslam’ın modernist yorumu şeklinde kendini göstermiş ve sömürgeciliğin etkisiyle zamanla milliyetçi bir tarafa kaymıştır.²¹³ Emperyalizm her zaman antiemperyalist tepkiler doğurur. Özellikle 1900’lerin başlarında başlayan ve 2.Dünya Savaşı ile doruk noktasına çıkan Batı emperyalizmine karşı Ortadoğu’nun yöneldiği ideoloji sahnesinde ağırlık olarak sol görüşlü milliyetçi anlayış egemen olmuştur.²¹⁴ Hatta 60’lı yıllar üniversite kampüslerinde ideolojik bakımdan resmi ya da resmi olmayan Marksist militanların ön planda görev aldığı öğrenci birliklerinin yönetimindeydi. Bu dönemde Türkiye dahil birçok Ortadoğu ülkesinde Marksist-Leninist derlemelerin okunması ve manifesto niteliğinde gelecek toplum tasarımı sunan solcu grupların gelişmesine şahit olunmuştur.²¹⁵ Batı 60’lı yıllarda çıkarlarına yönelik en büyük tehdidi Arap milliyetçiliği olarak görmüştür. Öyle ki Batı, İslamcılarının

²¹² Arı,Tayyar, s.224

²¹³ Atacan, Fulya, “Radikal İslam’ın Küresel Bir Tehdite Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Nisan 2018, s.32

²¹⁴ Fuller, Graham, **İslamsız Dünya**, Çev. Hasan Kaya, Profil Yayınları, s.282

²¹⁵ Kepel, Gilles, **Tanrının İntikamı**, Çev.Selma Kırmızı, iletişim Yayıncılık, Ocak 1991, İstanbul, s.25

milliyetçilere oranla daha kolay yönetilebilir olduğu gibi düşüncelerede sahiptir. Hatta İsrail bu inançla Hamas lideri Şeyh Ahmet Yasin'i hapisten çıkararak para yardımıyla bulunmuş ve Yasar Arafat önderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'ne karşı bir araç olarak kullanmıştır. Ancak aynı İsrail, 2004 senesinde Ahmet Yasin'i bir suikastla öldürecektir.²¹⁶ Süreç içerisinde Ortadoğu'da Batı karşıtı tepkileri ifade edecek hatta meşrulaştıracak bir araç aranmıştır. İdeologların çoğu bu aracı güçlü bir muhalafet olarak Arap milliyetçiliği olarak görürken bazıları benzer bir araç olarak komünizme sarılmıştır. Ancak tarihsel süreçte her iki seküler ideoloji de başarısız olmuştur, çünkü Arap dünyasının içinde bulunduğu pek çok soruna kalıcı çözüm bulamamıştır.²¹⁷ 1970'li yıllarda İslam dünyası iki önemli hadiseye tanık olmuştur. Birincisi İran'da Humeyni önderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimi; ikincisi ise Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesidir.²¹⁸

1970'li yıllarda “beklenen büyük devrim”, Marx'ın ve Lenin'in devrimi ile değil tahmin edilemeyecek şekilde İran'dan gelen ve İslamcı gruplar için de ilham verici bir hadise olan İran İslam Devrimi olmuştur.²¹⁹ Çünkü İran İslam Devleti'nin kurulmasıyla “yukarıdan aşağıya” tekrardan Müslümanlaşma hareketlerinin hayalleri de somutlaşmış olur. Ancak bu hayallerin doğuşunu, Sünni Arap dünyası ve Kutub'u izleyen nesiller değil, Humeyni'nin Tahran'a dönüşüyle İslam Devrimi'nin zafer kazandığı Şii İran görmüştür.²²⁰ İran, Şiiliğin devlet dini olduğu ve realitede bir İslam devrimin yaşandığı tek yerdir. İran devrimi bir yazılı külliyat değil, tarihsel olarak arka plana sahip Şiiliğe sıkı sıkıya bağlılıktır. Şiilik ve İran arasındaki bütünleşme, iki dönemden oluşan bir tarihsel sürecin nihai sonucudur: 16.yy'da Safeviler'in İran'ı şiileştirmesi, sonrasında diğer yerlerdeki şii azınlıkların başına İran'lıların getirilerek İranlılaştırılması. Bu Sünniliğe kıyasla önemli bir yeniliktir.²²¹ Ayrıca Şiiliğin siyasal olduğu kadar sakin ve tinsel bir yönünün olduğu kabul edilse bile, “şii doktrinin” devrim fikrine daha kolay uyum sağladığı açıktır.

²¹⁶ Fuller, Graham, s.282-283

²¹⁷ Fuller, Graham, **Siyasal İslamın Geleceği**, Çev. Mustafa Acar, Timaş Yayıncılık, İstanbul 2014,s.166

²¹⁸ Mohammadi, Abdullah, “Afganistan'da Dini Köktencilüğün Sosyolojik Alt Yapısı”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Ocak-Haziran, Cilt:10, Sayı:19, s.69

²¹⁹ Kepel, Gilles, **Tanrının İntikamı**, s,26

²²⁰ A.g.e.,s.37

²²¹ Roy, Olivier, **Siyasal İslamın İflası**, Çev. Cüneyt Akalın, Metis Yayıncılık, İstanbul, Nisan, 2017, s,201

Tarih bilinci, bin yıllıklık öğretisi, sosyal adalet fikri, geçici iktidarın değersizleştirilmesi, şehadet yüceliği... Bunların hepsi Şiiliğin paradigmalarının temel bileşenleridir. Çağdaş İran, bağdaştırmacı ideolojilerin (Hegelsci-İslamcı, İslamcı-Marksist) geliştirilmesinde Sünni dünyaya nazaran daha çok tanık olmuştur. Bu bağdaştırmacılığın nedenlerinden biri Marksizmin diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında İran’da çok fazla etkisinin görülmesidir.²²² Bu nedenle İran İslam devriminin gerçekleşmesinde iki akımın tesiri söz konusu olmuştur diyebiliriz. Birincisi, Ali Şeriatî’nin başlattığı ve daha çok laik eğitim görmüş ve marksist düşünceden etkilenmiş aydın sınıfın hareketidir ki -Şeriatî’nin zaten asıl etkisi aydın değerleri ile İslami bir bilinç oluşturmadaki başarısıdır- diğer akım ise Humeyni’nin daha çok halk katmanlarına yönelik ulema hareketidir.²²³

Şeriatî genç yaşta vefat etmesine rağmen ardından çok büyük bir kütüphane bırakmıştır. Eserleriyle bir ekol haline gelen Şeriatî’nin sadece ömrünün son 10 yılında yazdığı eserler bile 200’ün üstündedir.²²⁴ Şeriatî İslam’ı yeniden yorumlamada, kültürel öğelerin arındırılması adını verdiği bir metot yolu izlemiştir. Bu onun “geleneksel bir dinden devrimci bir ideoloji çıkarmada kullandığı bir yöntemdir.” Geleneksel Şia’nın tüm argümanlarını devrimci versiyonla yeniden tanımlamış zaman zaman ayetleri fazla esnek yorumladığı için de suçlanmıştır. Kendisi dini yeniden yorumlamada salt akli temel almış, Kur’an’ın sahip olduğu sembolik dil sayesinde geçmişte anlaşılamamış bazı hususların bugün anlaşılabilirliğini bu nedenle geleneksellikten arınmanın gerekliliğini vurgulamıştır.²²⁵ Şeriatî, Batı düşüncesini iyi bilmesinin sağladığı yararlarla İslam toplumlarına daha rasyonel bakabilmiş ve sosyolojisini devrimin hizmetine sokmuştur. Ona göre bilim için bilim yapmak manasızdır. Bu bakımdan Marx’ın dünyayı filozoflarla sosyologların değiştireceğine olan inancına katılmaktadır.²²⁶ Ancak klasik marksizmden farklı olarak dinin ‘halkın afyonu’ olarak tanımlanmasına karşı çıkararak bunun Allah’ın dini için değil olsa olsa ancak geleneksel din için mümkün olabileceğini belirtir.²²⁷

²²² A.g.e., s.208

²²³ Erkilet, s.317

²²⁴ A.g.e., s.319

²²⁵ A.g.e., s.321

²²⁶ A.g.e., s.320

²²⁷ A.g.e., s.326

İran Devrimi'nin oluşumuna zemin hazırlayan bir diğer harekete bakacak olursak; diktatörlüğün şiddetli baskısı, yapısal aksaklıkların eğitimli aydın grupların kendine uygun rolleri üstlenmelerine olan engeli, petrol gelirlerinin sarayın tekeline geçmesi,²²⁸ gibi tüm bu faktörler Humeyni'nin Şah karşısında muhalefet sembolü olmaktan ziyade giderek artan lider haline dönüşmesinin ilk görünümüdür.²²⁹ 1978 Eylülünde, Humeyni, monarşiyi yıkarak yerine bir İslam Cumhuriyeti'nin kurulması yönündeki halkı harekete geçiren eylemleri zamanla büyümüş ve kalabalık gösteri alanları haline gelmiştir. Bunun üzerine hükümet 7 Eylül'de Başkent Tahran'ın da içinde olduğu on bir ilde sıkı yönetim ilan etmiştir.²³⁰

Aralık ayına gelindiğinde gösteriler daha da artmış ve hükümete bağlı kuvvetlerin artık birşey yapamaz hale getirmiştir. Bu durum ordunun moralinin bozulmasına sebep olmuştur. Nihayetinde tarih 16 Ocak 1979'u gösterdiğinde Şah ülkeyi terk etmiş ve bunu duyan halk sokaklarda adeta bayram havasına bürünmüştür. Şah'ın ülkeyi terk etmesi ise en çok ordunun hoşuna gitmemiş ve ordunun içinde bölünmeler yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bir kısmı Bahtiyar'ı sevmediği için ya görevi bırakmış ya da ülkeyi terk etmiştir.²³¹ Bahtiyarın her türlü engellemesine karşılık Paris'te sürgün de bulunan Humeyni 1 Şubat 1979'da İran'a dönmüştür. Hatta dönüşünde "İran nüfusunun 3/1'inin Humeyni'yi karşılamak için Tahran'a gittiği ve kalabalığın uzunluğunun 33 km'yi bulduğu" bilinmektedir. Humeyni'nin İran'a dönmesiyle İran İslam Devrimi, ordunun kalan kısmının halkın yanında olmasıyla 11 Şubat 1979'da tamamlanmış ve 1 Nisan 1979'da yapılan referandumda halkın %98'inin oylarıyla İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur.²³² Kısaca söyleyebiliriz ki, tümelde İslami ideolojinin tikelde ise Şii öğretinin İslami açıdan gayri meşru olarak nitelendirilebilen siyasal otoriteye baş kaldırma potansiyeli vardır. Ancak bunun açığa çıkması veya nerede ve ne zaman şekilleneceği öğretinin sahip olduğu iç dinamiklerin yanında dış dinamiklerin etkileşimiyle şekillendiğiyle ilgilidir. Böylece yukarıda bahsettiğimiz bu dinamikler Şii öğretisindeki devrimci ruhla bütünleşerek İran halkının da

²²⁸ Kepel, Gilles, **Tanrının İntikamı**, s.38

²²⁹ Halliday, s.60-61

²³⁰ Cleveland, s.391

²³¹ A.g.e.,s.392

²³² Erkilet, s.363

bütüncül olarak katılımını sağlamıştır. Bunu devrimin sloganlarında da görmek mümkündür:

“İran’ın düşmanı kim ? Gönüllü mücahitler. Amerika ve Rusya’nın düşmanı kim ? Gönüllü mücahitler. Ey Şah! Seni öldüreceğiz, çünkü sen bizim babalarımızı öldürdün. Şah, senin yuların Amerika’nın elinde, İran’daki Yankee iktidarı devireceğiz.”²³³

Kurulan yeni devlet düzeninde Şeriatın anayasal düzenle nasıl bütünleştirileceği problemlerine ise çözüm bulan İran aslında “dinsel olanın yerini devletin belirlemesi, siyasal olanın konumunu dinsel belirlenmemesi anlamında aslında laik bir model” oluşturmuştur.²³⁴ Humeyni kurduğu bu sistemle sadece kendi ülkesini değil dış politikadaki söylemleriyle de adeta “İslam’i Dünya Düzeni’nin kurulmasını” amaçladığını her fırsatta dile getirmiştir. Öyle ki 1989 Ocağında Gorbaçov’a yazdığı bir mektupla ideasını aynen dile getirmiştir: “bu ideolojik boşluğun tüm insanların kurtuluşunu sağlayacak İslami değerlerle doldurulabileceğini ve materyalist ideolojilerin gerek Doğu’da gerekse Batı’da insanlığın temel hastalığı olan ruhsal tatsızlık krizinden onları kurtamadığını” belirtmiştir. Ayrıca ABD’yi “Büyük Şeytan”, Sovyetler’i “Küçük Şeytan” ve körfez ülkelerini ise “Mini Şeytanlar” olarak tanımlayan Humeyni, diğer Müslüman ülkeleri de ideasının gerçekleşmesi için kendisine yardımcı olmaları yolunda istekte bulunmuştur.²³⁵

İran devriminin sonuçlarına gelecek olursak, devrimi modern bir olgu olarak görmemizin bir çok sebebi vardır. Her şeyden önce dinin özellikle ‘köktendinciliğin’ devrimde oynadığı rol önemlidir. Fransız İhtilali’nden bu yana ilk kez egemen ideolojinin örgütlenme şeklinde, amacında ve görünüşünde kısaca her alanında esin kaynağı olan etken dindir. Bu bile İran Devrimi’ni modern çağın diğer devrimlerinden farkını ortaya koymaktadır.²³⁶ İran Devrimi, yönelimi dini olan ilk modern devrimdir. Modern bir devrim olarak okunabilmesine dayanak olarak Halliday,

²³³ A.g.e., s.359-360

²³⁴ Roy, s.211

²³⁵ Cleveland, s.399

²³⁶ Halliday, s.55

dört husustan bahseder: ilki, devrim, Rusya'daki Bolşevik'ler ile Çin'deki 1949 devrimine nazaran daha gelişmiş bir toplumda yaşanmış olmasıdır. İkincisi, devrime katılanların çoğu kırsal kesimden olmasına rağmen devrimin gerçekleşme alanı kentlerdir ve İran diğer üçüncü dünya ülkelerine kıyasla kentlerle dolu bir ülkedir. Üçüncüsü, diğer üçüncü dünya devrimlerine göre silahlı olmaktan ziyade politik bir süreç şeklinde işlemiştir ve son olarak Şah'ın rejimi başka bir dış güçle çatıştığı için düşmemiştir. (Genellikle bu o zamanlar diktatör yönetimin son bulmasının tek yolu olarak görülür.) Böylece 20.yy'ın devrimleri açısından ele alındığında İran'ın kendine özgü bir niteliği olduğu ve bu niteliğin de gelenek ve modernliğin birleşimiyle sağlandığını söyleyebilmemiz mümkündür.²³⁷

İran devrimi İslami doktrinin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel vb şekilleriyle hayata geçirildiği, 20.yy'ın ilk başarılı olmuş İslami Hareketidir. Dolayısıyla bu devrimin belki de en önemli sonuçlarından biri, Cengiz Çandar'ında belirttiği gibi "Humeyni'nin yönettiği İran devrimi ile birlikte... insanlığın bir milyarlık koca kesiti için bir 'yeniden doğuş' ve 'kültürel silkeniş' küresel bir gündem" oluşturmaktadır. Böylece diğer ülkelerdeki İslami hareketler için bir model olması yönüyle de önemlidir. Bu devrimle modern dünyanın başlangıcından bu yana ilk kez 'özerk' ve 'İslami' bir devlet kurma hedefi gerçeğe dönüşmüştür. Sünni dünya için doğrudan bir model olmaktan ziyade en azından 'yapılabilirlik'in bir göstergesi olmuştur.²³⁸ Ayrıca İran halkını, devrim boyunca harekete geçiren salt ne bir ideoloji ne ekonomi ne de siyaset olmuştur. Skocpoll'a göre bütün bunların oluşumunu sağlayan en itici güç modernleşme süreci ve ona gösterilen tepkidir.²³⁹ Bu süreci başlatan Şah, bitiren de Humeyni'dir. Skocpoll, İran devrimini sahip olduğu nitelikler ölçüsünde toplumsal bir devrim olarak görür ve her aşamasıyla 20. yy'ın en büyük devrimlerinden birisi olarak ifade etmektedir.²⁴⁰

1970'li yıllarda İslam dünyasındaki önemli ikinci hadise olan Afgan cihadı, dünyadaki İslami hareketliliğin evriminde merkezi bir öneme sahiptir. Hem radikal hem ılımlı bütün

²³⁷ A.g.e., s.58-59

²³⁸ Erkilet, s.376

²³⁹ Gündoğan, Ünal, **İran ve Ortadoğu**, Adres Yayınları, Ankara, Eylül, 2010, s.127

²⁴⁰ A.g.e., s.128

militanların birleşebileceği kutsal bir dava haline gelmiştir. Artık Araplar için milliyetçilikten İslamcılığa geçiş söz konusu olmuştur.²⁴¹ Afganistan'da İslamî hareketlerin radikalleşme yönelimleri, 1979 yılında Sovyetler'in ülkeyi işgal etmesiyle paraleldir. Ruslar'a karşı desteklenen İslamcı gruplar Batı tarafından silahlı mühimmat ve para ile donatılmıştır. İslam dünyasının farklı bölgelerinden gelen binlerce kişi Ruslara karşı cihat yapmak amacıyla bir araya gelmiştir. Sovyetler Birliğinin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte cihatçılar aldıkları zafer ışığıyla el-Kaide, Taliban veya Selefiyye-Vehhabi çizgisinde olan Hilafet-i İslami etrafında örgütlenmişlerdir.²⁴² Burada esas durmak istediğimiz husus şudur: Tarihten beri Ortadoğu'nun Batı ile yaşadığı çatışmalar var olmuş ve bu durum modernizm sonrası işgal ve sömürgecilikle beraber şiddetlenerek devam etmiştir. Ancak çatışmanın doğrudan dini farklılık ile ilişkisi bulunmamaktadır. Ortadoğu'nun jeostratejik konumu, sahip olduğu yer altı kaynakları Batı'nın bu bölgeyi sömürmesinde başat rolü oynamıştır. Ancak geline nokta yaşanan sorunların bölgesel farklılıktan dini farklılıklara dönüşerek ideolojik bir karaktere nasıl ve neden büründüğünü asıl olarak anlamamız gerekmektedir.²⁴³ Bu nedenle radikalleşmede dönüm noktası olan Afgan Cihadını daha iyi anlayabilmek için öncelikle Afganistan'ın ve bölgenin kendi iç krizlerine odaklanmamız yerinde olacaktır.

Afganistan'ın diğer İslam toplumlarına kıyasla dini motifli hareketleri daha fazla deneyimlediği görülmektedir. Buna sebep olan faktörleri ise siyasi otorite eksikliği, ekonomik problemler ve sosyo-kültürel yapıda aramak gerekmektedir.²⁴⁴ Özellikle Davud Han yönetimiyle başlayan, Kral Zahir Şah ile devam eden ve Taraki ile zirve yapan Afgan-Sovyet ilişkilerindeki barışçıl durum muhafazakar Afgan milliyetçilerinin komünist rejime karşı direnmeye başlamasına ve 1978 yılına gelindiğinde ise milli direnişin ilk oluşumlarına sebebiyet vermiştir. Bu iç savaş halkın komünist yönetime karşı mücadele ettiği önemli bir direniştir.²⁴⁵ Özetle Afganistan'ın siyasi hayatına bakacak olursak; yaşanan darbeler, Sovyetlerin işgali, mücahit grupların Kabil'i

²⁴¹ Kepel, **Cihat**, s.17

²⁴² Mohammadi, Abdullah, s.67-68

²⁴³ Fuller, Graham, **Siyasal İslamın Geleceği**, s.165-166

²⁴⁴ Mohammadi, Abdullah, s.71

²⁴⁵ Armaoğlu, Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi (1914-1980)**, s.766

ele geçirmeleri, iç savaşın patlak vermesi ve Taliban'ın ortaya çıkması gibi etkenlerle Afganistan' da dini köktenci yapıların varlığının zirveye ulaşması kaçınılmaz olmuştur.²⁴⁶ Bir başka faktör olan sosyo-kültürel yapıya bakıldığında ise ülkenin feodal ve kabile hayatına dayanan gerçekliği karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁷ Afganistan, farklı etnik grupların, mezheplerin, farklı din anlayışlarına ilaveten var olan aşiret reisleri, din adamları ve ülke dışında eğitim almış yüksek eğitim mezunları gibi kompleks bir sosyal hayata sahiptir. Dolayısıyla bu çoğulcu yapı içindeki grupların siyasi ve sosyal hayattaki nüfuzları sayesinde devletin ve tüm vatandaşların millet olgusu etrafında bir araya gelmesine engel olmaktadır.²⁴⁸ Ekonomik krize gelecek olursak; Afganistan Müslüman ülkeler arasında en yoksul ülkelerin başında gelmektedir. Afganistan Ekonomi Bakanlığının verdiği rakamlara (2015) göre Afgan halkının %36'sı yoksulluk sınırının altındadır. Siyasi istikrarsızlığa bağlı güvenliğin olmayışı, vergi sisteminin verimli çalışmaması, yatırımların olmaması ve yolsuzluk gibi sebeplerden dolayı ekonomi her geçen gün daha kötüye gitmektedir.²⁴⁹ Buna ilaveten ekonomik küreselleşme ise bu durumu daha da hızlandıran bir başka sebeptir.

Ünlü ekonomist George Soros, ekonomik küreselleşmenin yapı taşı olan neo-liberal doktrinden piyasa fundamentalizmi olarak söz etmiş ve fundamentalizmin her çeşidi gibi bunun da son derece sıkıntılar oluşturabileceğini ve gelecek hakkındaki endişelerini paylaşmıştır. Çünkü küreselleşmenin taşıdığı sosyal ötekileştirilme, sosyo-kültürel yozlaşma ve çözülme, hızla yaygınlaşan çevre kirliliği, yeni hastalıkların ortaya çıkması, yoksulluğun ve adaletsizliğin artması, yabancılaşma ve yalnızlaşma, toplumsal ümitsizlik gibi birbiriyle ilişkili çok ciddi sonuçlar doğurmaktadır.²⁵⁰ Ayrıca ekonomik pazarların küreselleşmesine paralel olarak gelişen bilgi ve iletişim kanalları sayesinde yabancı ürünlerin önemi artmakta ve yabancı kültüre özgü değerlerin, girdiği ülkedeki yerli değerlerle çatışması söz konusu olmaktadır. Bu durum da kapitalizm karşısında milli ve dini duyarlılığın artmasına ve daha tutucu yönelimlerin

²⁴⁶ Mohammadi, Abdullah, s.72

²⁴⁷ Armaoğlu,Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi (1914-1980)** , s.762

²⁴⁸ Mohammadi, Abdullah, s.75

²⁴⁹ A.g.e., s.74

²⁵⁰ Bodur, H.Ezber, "Protestan Etiğine Dayanan Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme", **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 8 (2006), s.4

yaşanmasında itici güç oynamaktadır. Zira dini ideoloji ve milli kimlik arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Modern Dünya'nın gelişimiyle beraber küreselleşme kanalıyla var olan "sekülerleşme" süreci de bir başka önemli faktör olarak ele alınmalıdır. Çünkü sekülerleşme ile dini, kültürel ve etik değerlerin ve sembollerin öneminin yitirilmesi bazı tutucu grupların ciddi tepkisine yol açacaktır.²⁵¹ Böylece tüm dünyada olduğu gibi Afganistan'da da İslami hareketlerin radikalleşme serüvenlerinin çıkış noktasını Afganistan'ın sahip olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik krizlerine ilaveten modernleşme, sekülerleşme ve küreselleşme etkisiyle baskı altında kalan halkın/ların dışı vurumu olarak da okumak gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, radikal eğilimli hareketler oluşum olarak yıllar süren ekonomik problemlere maruz kalmış toplumlarda kendine zemin bulabilmişlerdir. Bu tür sorunların yaşandığı toplumlarda görülen sosyal ve ekonomik dengesizlikler, devlet otoritesinin sarsılmasına, halkın yönetime ve hukuka olan güveninin yok olmasına sebep olmaktadır. Böylece bu hareketlere çoğunlukla ekonomik ve siyasi kriz zamanlarında rastlanıldığını söyleyebiliriz. Hatta daha ileri giderek bu köktenci grupları toplumsal krizlerin bir sonucu olarak da görmemiz mümkündür.²⁵²

Bahsettiğimiz işsizlik ve fakirlik sıkıntıları Afgan toplumunu dayanamayacak noktaya getirmiş ve sosyal yardım vakıflarının ciddi işlerlik kazanmasına sebep olmuştur. Gençler, yetim çocuklar, dul kadınlar ve yardıma muhtaç kim varsa bu vakıflar aracılığıyla köktenci örgütlere yönlendirilebilir hale gelmiştir. Hatta bazı gençler ailelerini geçindirebilmek için cihat yapmak maksadıyla Taliban gibi örgütlerin hizmetine girmiştir. Bu örgütler Suudi Arabistan ve zengin körfez ülkelerinin maddi desteğiyle bu insanların güvenini kazanmış ve devletin bu örgütlerle baş edemediğini gören halk zamanla devlete güvenmeyi bırakarak çareyi gün geçtikçe güçlenen radikal İslamcı gruplarda aramıştır.²⁵³ Tüm bu radikal İslamcı gruplar ise fundamentalisttir- yani İslam'ın dar, katı ve lafzi yorumunu kabul ederler.İdeolojik temeli ise İslam'ın modern radikal versiyonunu sunan Mısırlı İslamcı Seyyid Kutub'tur. Kutub'un tüm felsefesi ise Ortaçağ alimi İbni

²⁵¹ Kirman, Mehmet Ali, "Sekülerleşme Perspektifinen Dini ve Seküler Fundamentalizmler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 1/ 2, Kış 2008, s.279

²⁵² A.g.e., s.279

²⁵³ Mohammadi, Abdullah, s.75-76

Teymiyye'ye dayanmaktadır.²⁵⁴

Köktencilik, “temel, esas, dayanak gibi anlamlara gelen Latince ‘Fundamentum’ kelimesinden türemiştir.” İngilizce karşılığı ‘fundamentalism’ olan kavram 1920’lerde Amerika’da doğan militan Evanjelik hareket ve bu hareketin öngördüğü teolojiye itaat veya esas ilkelere katı bir anlayışla bağlanmış bakış açısı, İncilin sadece inanç ve ahlak alanlarında değil aynı zamanda yaratılış, İsa’nın doğumu ve yeryüzüne inişi gibi konularda tarihi ve ilahi bir belge statüsünde olduğu kabul edilen Amerikan Protestanlığı içinde bir hareket olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁵ İslam’da dini köktencilik olgusunun düşünsel ve teorik temellerini anlayabilmek için İslam’da Selefilik ve Vahhabilik hareketlerini anlamamız gerekmektedir.²⁵⁶ Kısaca Vahhabilik, “İslam’ın en katı yorumunu meydana getiren Hanbeli ekolünden doğan Orta Arabistan’ın Necd bölgesinde Muhammed b.Abdi’l-Vahhab (1703-1792) tarafından başlatılmıştır.”²⁵⁷ Hanbeliliğin İbn Teymiyyeci yorumu üzerine felsefesini dayandıran Abdolvahhab dini pratiklere esnek bir çizgi oluşturmaktan ziyade katı bir şekilde uygulamaya dökülmesini istemiş hatta pratiklerde ihlali olanlara cihadın gerekli olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁸ Bu fikirleri de kendine rehber alan Kutub, İslami bir devletin gerçekte ne anlam ifade ettiği ve bu devletin hangi kurumsal yapılardan kurulacağını açıklamaktan ziyade, "cahiliye toplumu" ve "cihat" kavramlarını merkeze alarak ilahi kanunların geçerli olduğu gerçek bir Müslüman toplumun kurulması fikrini benimsemiştir.²⁵⁹

Böylece 1960’larda Kutub, İbn Teymiyye ile şekillenen “cahiliye” terimini İslam’ın gerçek mesajını daha geri plana atarak fiilen hala cehaletle yaşayan çağdaş Müslüman toplumlar için kullandığı görülmektedir. Bundan ötürü Müslüman devletlerin kafirlerin yönetiminde olduğuna inanıldığında devleti yıkmak için her türlü cihatın farz olduğu görüşü İslami köktenci grupların

²⁵⁴ Fuller, Graham, **Siyasal İslamın Geleceği**, s.110-111

²⁵⁵ Aydınalp, Halil, **Canlı Bomba Sosyoloji**, s.117-118

²⁵⁶ Mohammadi, Abdullah, s.77

²⁵⁷ Bodur, H.Ezber, “Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör”, **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 (2003), s.7

²⁵⁸ A.g.e., s.12

²⁵⁹ Aydınalp, Halil, “Kitap değerlendirme: Enemy in the Mirror: Islamic Fundamentalism and the Limits of Modern Rationalism, Roxanne L. Euben, **Sempozyum Değerlendirmeleri**, AUİFD XLIX, 2008, sayı:2, s.421

zamanla temel argümanlarından birisini oluşturmuştur. Hatta sonrasında radikallerin ana ideolojik ilkelerinden olan cihadın İslam'ın altıncı şartı olduğu düşüncesi Muhammed el-Farac tarafından ise popüler hale getirilmiştir.²⁶⁰ Böylece bu felsefeye sahip radikal İslami gruplar için 90'lara kadar asıl düşman batıyla işbirliği içinde olan kendi rejimleridir ve dolayısıyla cihadı kendi sistemlerine karşı yapmışlardır.²⁶¹ Çünkü onların düşüncesine göre Müslüman ülkelerinde halkın asıl sefalet içinde olmasına neden olan ve kimliği yok eden mevcut kendi sistemleridir. Zira Batılı devletlerin destek verdiği bir düzenin Müslümanlar için iyi olma ihtimali yoktur. Bu nedenle bu düzenin iyileşebilmesinin tek yolu olarak dinin ilk haline geri dönmek olduğunu düşünmektedirler.²⁶²

Köktencilik çağdaş akademi dilinde, kitle iletişim araçlarında, tüm dini sınırlar dahilindeki radikal ve militan dini örgütleri tasvir etmek için kullanılan popüler bir kavram haline gelmiştir.²⁶³ Ancak günümüzde fundamentalizm/Köktencilik olgusu sadece dini alanla sınırlanmamış, siyasi anlamda “neo-con'ların”, ekonomik anlamda neo-liberal fundamentalizmin aktivitesinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu kavramın kullanımında başına muhakkak, ‘siyasal’, ‘ekonomik’, ‘dini’, ‘seküler’ gibi tasvir edici kavramlar getirilmelidir. Ayrıca kavramın dini eylem sorunu olmaktan çok yaşanan süreçte sosyolojik analizlerin konusu olarak ün kazandığını ise unutmamak gerekir. Bu nedenle buradaki amacımız ne kadar teolojik bir anlamı olsa da bunu ortaya koymaktan ziyade sosyolojik ve sosyo-politik bir olgu olarak onu ele almak olmuştur.²⁶⁴

Afganistan'daki cihat sadece Sovyet işgaliyle beraber başlamamıştır. Müslüman Afganistan'ın kuruluşundan bu yana siyasi ve tarihi şartların verdiği ölçüde sürekli cihata katıldığı görülmüştür. Bu İslami görevin uygulanması 1709'da Pers işgali sırasında Zerdüştlerle karşı yapılan savaşı dahil ederek 18.yy'ın başlarına kadar götürebilmemiz mümkündür.²⁶⁵ Ancak Sovyet işgaliyle küresel bir olgu haline geldiği bir gerçektir. Öyle ki 1970'lerde Afganistan, ayakta

²⁶⁰ Fuller, Graham, **Siyasal İslamın Geleceği**, s.111

²⁶¹ Atacan, Fulya, s.43

²⁶² Mohammadi, Abdullah, s.80

²⁶³ Aydınalp, Halil, **Canlı Bomba Sosyoloji**, s.120

²⁶⁴ Kirman, s.277

²⁶⁵ Al Amri, Abdullah, The doctrine of Jihad in Islam and its application in the context of the Islamic Jihad Movement in Afghanistan, 1979-1988, Idaho University Political Science, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Washington, s.213

kalabilmek için ciddi düzeyde Sovyetler Birliği'nin yanında ona bağımlı hale gelmiştir. Bu dönemde İslamcı partiler ve hareketler engellenirken, Marksist ve Maocu düşüncelerin güçlenmesi söz konusu olmuştur. 1973'ün Temmuzunda eski başbakan olan Prens Muhammed Davud darbe yapmış, monarşiyi feshetmiş ve kendini yeni başkan olarak ilan etmiştir. Bundan beş yıl sonra da Demokratik Halk Partisi tarafından darbeyle Davud rejimi yıkılmış ve yeni kurulan hükümette komünist ideolojiye devam etmiştir.²⁶⁶

Kabil'deki iktidarın komünist politikalar gütmesi zamanla dine dayalı kitlesel bir ayaklanmayı meydana getirecektir.²⁶⁷ Çünkü yönetimi ele geçiren Taraki 1978 sonbaharından itibaren Sovyetlerle yakın ilişkiler kurmuş ve 20 yıl süreli Dostluk, İyi komşuluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Özellikle bu antlaşmanın 4. maddesi²⁶⁸ sayesinde Sovyetlerin Afganistan'ı işgal edecek dayanağı kendilerinde bulmuşlardır. Bu madde gereğince iki ülke karşılıklı olarak ülkenin güvenliğini, toprak bütünlüğünü korumak için gerekli tedbirler alabilecektir. Her ne kadar Taraki muhafazakar Afgan halkının komünizme karşı olan tepkilerini bilip her türlü dini yönelime karşı geniş bir hoşgörü içinde olsa da 78 Eylülünde itibaren başlayan ayaklanmaları engelleyememiştir.²⁶⁹ Hükümetin zayıf olduğunu gören Sovyetler 4. madde bahanesiyle Kabil Havaalanı'na 24 Aralık 1979 tarihinden itibaren asker indirmeye başlayarak işgal sürecini başlatmıştır. Bu işgal 19.yy'daki büyük "Rus-İngiliz" oyununun bir devamı olarak görülmüş ve Yalta Konferansı sonucu oluşan dünya düzenine olumsuz bir etki yapması açısından değerlendirilmiştir.²⁷⁰ Komünist Afgan rejimi "yardımına" koşan Sovyetlerin bölgeye girişi ABD açısından ciddi tehdit olarak görülmüştür. Aslında İslamcılık sorunu büyük Amerikan-Sovyet oyunu ile karışmış ve ciddi paradoksal bir hal almıştır.²⁷¹ Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada hakim olan çift kutuplu dünya düzeninde Amerika ve Sovyetler kendi ideolojik çıkarlarını

²⁶⁶ Esposito, s.24

²⁶⁷ Kepel, **Cihat**, s.161

²⁶⁸ "eğer bir kere komünizme "kazanılmış" bir ülkede mevcut komünist rejim tehdit altında kalırsa, SSCB'nin müdahale etmek yönünde "hakkı ve ödevi"nin bulunması", Han, Ahmet K., "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s.63

²⁶⁹ Armaoğlu, s.765-766

²⁷⁰ Atacan, s.36

²⁷¹ Kepel, **Cihat**, s.155-156

gözeten bir diplomasi geliştirmişlerdir.

Soğuk savaş döneminde ABD, SSCB'nin Müslüman halklarını “Sovyet gücünün yumuşak karnı”, Moskova'ya karşı kullanılabilecek bir güç olarak nitelendiriyordu. Bu nedenle Washington, ülkelerdeki İslamcıları komünistlere karşı mücadeleye teşvik etme politikasını uzun yıllar sürdürmüştür. Bunun da en iyi bilinen örneği 80'lerde Sovyet işgaline karşı mücadele eden mücahitlere olan desteğidir.²⁷² ABD'nin Afgan mücahitlerine verdiği bu desteğin en önemli nedeni elbetteki olası bir başarı kazanması karşısında Sovyetlerin, Basra Körfezi ve Orta Doğu petrollerine doğru ciddi bir ilerleme kaydedecek olmasıdır. Eğer İran devrimi yaşanmamış olsaydı belki ABD için bu durum o kadar ciddi bir tehdit sayılmazdı. Çünkü Şah'ın devrilmesi ABD açısından Orta Doğu'da mühim bir arka gücünü kaybettirmişti.²⁷³ Bu nedenle savaş yıllarında mücahitlere karşı her türlü finansal ve silahlı yardımı bulunmaktan geri durmamıştır. 1979'da ABD başkanı Jimmy Carter'ın onayı ile 500.000 dolarlık yardımı onaylanmış, 1981'de de Afgan direnişçilerine silah sağlama misyonu Ronald Reagan'a geçmiştir. 1982 yılına gelindiğinde finansal destek 600 milyon dolar civarına çıkmış ve ABD yanında Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinde olaya dahil olarak ciddi desteklerde bulunduğu görülmüştür.²⁷⁴

Cihatçılara göre Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etme sebepleri; sıcak denizlere inmek, İslamı harekete darbe vurmak ve ABD ile dünyayı ikiye bölmektir.²⁷⁵ Bu dönemde Araplar arasında Afgan cihadına katılmada gönüllü bulma açısında sıkıntılar yaşanmıştır. Çünkü bir kısım düşünceye göre askeri müdahalenin Filistin'de İsrail'e karşı verilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu dönemde asıl düşman içerideki kendi rejimleridir. Gönüllü mücahit bulma sıkıntısının çözümü dinsel meşruiyeti olan El-Ezher mezunu Filistinli Abdullah Azzam'ın verdiği fetva aracılığıyla sağlanmıştır. Azzam kafirlere karşı müslüman topraklarını korumak için yapılan savunma amaçlı cihadın tüm müslümanların görevi olduğunu söylemiş, imanın beş şartı gibi yapılmadığında büyük

²⁷² Fuller, **İslamsız Dünya**, s.276

²⁷³ Armaoğlu, s.767-8

²⁷⁴ Atacan, s.40

²⁷⁵ Osmanoğlu, Mahmud, **Afganistan: Cihadın On Yılı**, Rehber Yayıncılık, Ankara, Mart 1990, s.34

bir günah olacağını dile getirmiştir.²⁷⁶ Bu şekilde Afganistan’a cihat çağrısı tam olarak Müslüman devletler tarafından değil, İslami dini şebekelerin girişimi sonucu hayata geçirildiği görülmektedir.²⁷⁷ Fetva sonrasında 1985’ten itibaren müslüman ülkelerden mücahit gruplara katılımlarda büyük bir artış göstermiştir. Sudan, Çad, Moritanya, Yemen’in yanı sıra Suudi Arabistan’dan 5000, Mısır’dan 2000, Cezayir’den 2800 civarında Arap gönüllü farklı kamplardan savaşa katılmıştır.²⁷⁸

Afgan cihatının destekçileri bakımından en kritik rollerden birini Pakistan oynamıştır. Çünkü Afgan mücahitlerinin tabanını oluşturan Peştunların yoğun olduğu bölge Pakistan-Afganistan sınırır.²⁷⁹ Pakistan’ın Peşaver şehrindeki kamp alanı Afgan cihadına katılan mücahitlerin ilk uğrak alanıdır. Pakistan’ın cihada destek vermesinin kendi siyasi avantajlarıyla birlikte gelişmiştir. İran’dan sonra Pakistan ABD için bölgede önemli bir müttefik konumundadır. ABD Afganistan’da olduğu gibi 1980’li yıllarda Reagan’ın desteklediği askeri diktatör General Ziya-ül Hak tarafından genişletilen Taliban’ı İslami Cihat hareketi adı altında Sovyetler Birliği karşısında savaşmaları için CIA tarafından konumlandırılmıştır. Pakistan ise 1980’ler boyunca Taliban’a ve 1990’ların sonunda ABD’nin anti-terör operasyonlarına verdiği destek sayesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Pakistan’a yönelik nükleer güç kısıtlamaları kaldırılmış, yarısı askeri kaynakları içeren toplam üç milyar dolar yardım yapılmıştır. Afganistan müdahalesinden sonra da, ABD’den Pakistan’a 2002-2007 yıllarında yaptığı yardımın tutarı 10,5 milyar dolar gibi üst seviyeye ulaşmıştır.²⁸⁰

Pakistan’ın gelen mücahitler için ideal bir konuk evine dönüşmesi şüphesiz mütehatlık tecrübesini kullanarak ciddi yatırımlarda bulunan Usame bin Ladin tarafından sağlanmıştır. 1980’li yıllarda Afganistan’da doğan “Selefi Cihatçı” akımın radikalizme kayışındaki kurgulanmış en iyi vaka tartışmasız bir şekilde Usame bin Ladin sayesinde olmuştur. Ladin ABD hükümeti

²⁷⁶ Atacan, s.43

²⁷⁷ Kepel, **Cihat**, s.158

²⁷⁸ Atacan, s.43

²⁷⁹ Önal, Hilal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt:6, Sayı:23, 2010, s.44

²⁸⁰ A.g.e., s.59

tarafından dünyadaki baş düşman statüsüne getirilmiş, içinde kötü adam rolünü oynayan Hollywoodvari bir aktör ünvanına erişmiştir.²⁸¹ Usame bin Ladin'in Afganistan'a ilgisi Rus işgali sıralarında başlamıştır. Müslüman bir ülkenin komünistler tarafından işgal edilmesi haberi ABD'de ciddi kaygı uyandırmıştır. Ladin'e cihadı sevdiren ve bu yönde harekete geçmesini sağlayan kişi ise o dönemde tanıştığı Şeyh Abdullah Azzam'dır.²⁸² Bunun üzerine yaşananları kendi gözleriyle görmek isteyen Ladin, ilk olarak Pakistan'ın Peşaver kentindeki mücahit kamplarına gitmiştir. 1979'dan 1982'ye kadar cihat için maddi desteklerde bulunan Ladin, 1982 yılında Afganistan'a girerek cihata doğrudan katılmıştır. 1984 yılı gönüllü mücahit katılımlarında ciddi artış yaşanmaya başlandığı bir dönem olmuştur.²⁸³ Bu artışın artmasıyla ortaya çıkan bazı sorunlar Ladin'in dikkatini çekmeye başlamıştır. Dünyanın her yerinden mücahitler gelerek savaşa katılmış ve kimisi yaralanırken kimisi şehit düşmüştür. Bunların hiçbiri ise kayıt altına alınmamıştır. Bunun üzerine ailelerin bir kısmı telefonla iletişime geçiyor bir kısmı ise biri vasıtasıyla aile bireylerinin akıbetlerini öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine bu aksaklığı ortadan kaldırmak için tek tek mücahitlerin kayıtlarını tutmaya karar veren Ladin, ayrıntılı bir şekilde mücahitlerin ülkeye varış tarihinden, Beytu'l Ensar'a katılış tarihine, eğitim kampından cepheye gidişine varana kadar her türlü bilgiyi veri haline getirmeye başlamıştır. Kayıt bölümü ciddi anlamda büyüüp bağımsız bir hal alınca da buna bir isim vermek gerekmiştir. Bunun üzerine Ladin tüm yapıyı kapsayacak bir şekilde herkesin bilebileceği şekilde el-Kaide (temel ve üs alamında) ismi üzerinde karar kılmıştır.²⁸⁴

El-Kaide'nin ünlenmesindeki en önemli unsur ise Amerika tarafından gizli bir terör şebekesi ağı olarak tasvir edilmesi ve Ladin'e örgüt kurmaktan dolayı hakkında tutuklama emri çıkarmasıdır.²⁸⁵ Ancak ilk başlarda Ladin'in etkinlikleri Suudi yönetiminin yanı sıra, Sovyetler Birliği'ne karşı cihada aktif bir destek vermiş olan ABD tarafından çok kere takdir edilmiştir.

²⁸¹ Kepel, **Cihat**, s.354

²⁸² Bayraklı, Defne, **Usame**, Ark Kitapları, Özgü Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.31

²⁸³ Esposito, s.24

²⁸⁴ Bayraklı, s.35

²⁸⁵ Kepel, **Cihat**, s.358

Amerika için o zamanlar yapılan “doğru cihat”tır.²⁸⁶ Ladin cihat öğretisinde çok fazla İbn Teymiyye’ye atıfta bulunarak müslüman topraklarının işgal altında olduğu sürece cihadın tüm müslümanların yapması gereken bir farz olduğunu söyleyerek, tüm müslümanları cihada davet ettiği görülmüştür.²⁸⁷ Böylece katı bir şekilde yoğrulmuş Afgan olmayan silahlı cihatçılar ile Afgan mültecilerinin bulunduğu Peşaver şehrinde kurulan kamplarla “Uluslararası İslamcılığın bir kültür harmanı” oluşmaya başlamıştır. Öyle ki İslam dünyasının farklı bölgelerinden gelen bu mücahitlerin sahip olduğu farklı din algısı birbirlerini etkilemiş sonrasında kendi ülkelerine döndüklerinde köktenci grupların daha fazla aksiyoner hale gelmesine sebebiyet vermiştir.²⁸⁸

Yaklaşık on yıl süren Sovyet işgali Rusların başarısızlığı ile sonuçlanmış ve iki üç günde çıkacağını ümit eden Kızıl ordu ağır bir yenilgi almıştır. Öyle ki Afganistan Sovyetler için “insan ve para yiyen bir savaş makinası” haline gelmiştir.²⁸⁹ Rusların Afganistan’da aldığı mali kayıplar; materyalist bir sisteme olan inançlarının en büyük kaybı durumundadır. Kanadalı gazeteci Şostezi, “Rusların Afganistan’daki günlük kaybının 40 ila 60 milyon dolar arasında olduğunu” dile getirmesi Rusların sahip olduğu maddi varlıklarının savaşı kazanmak için yeterli olmadığını göstermiş ve uzun yıllar sürecektir ekonomik bir yük oluşmasına sebebiyet vermiştir.²⁹⁰ Bu işgalin sonuçlarını sadece İslam dünyasının başarısı ve İslamcılarının motivasyon kazanmasının ötesinde, Soğuk Savaş’ın getirdiği çift kutuplu dünya düzeninde süper güç savaşını kimin kazandığı ve hangi ideolojinin zaferi olduğu açısından da değerlendirmemiz gerekmektedir. Çünkü Sovyetler’in yenilmesi küresel politika ve ekonomik süreç bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1945-1991 yılları arasında siyasi, askeri ve ekonomik bakımında iki süper gücün hakim ideolojik savaşı boyunca süre gelen olaylara panoramik olarak baktığımızda Sovyetler’in Afgan işgalinden yenik çıkmasının sadece tek bir boyuta indirgenemeyeceğini anlamaktayız. Bu dönemde; “1947’de Kominform’un kurulması, Marshall Planı ve Truman Doktrini’nin ilan

²⁸⁶ Esposito, s.25

²⁸⁷ Kepel, **Cihat**, s.361

²⁸⁸ Mohammadi, s.70

²⁸⁹ Armaoğlu, s.770

²⁹⁰ Osmanoğlu, s.46

edilmesi, 1948’de Sovyet Rusya—Fin Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile Finlandiya’da Sovyet nüfuzunun gelişmesi, yine aynı tarihte Çekoslovakya’da komünist rejimin başa geçmesi, 1949’da Çin Devrimi ile komünist Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurulması, 1948’deki Berlin Buhranı (Sovyetlerin Batılıları Berlin’den çıkarma çabaları dahilinde Batı Almanya ile Batı Berlin arasındaki ulaşımı ve elektriği kesmeleri sonucunda yaşanan kriz) ve bu kriz sonrasında 1949’da Batı ve Doğu Almanya’nın Federal Alman Cumhuriyeti (Batı Bloku dahilinde) ve Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Bloku dahilinde) olarak ikiye bölünmesi, 1949’da NATO’nun kurulması şeklinde sıralayabileceğimiz gelişmeler ile, Batı ve Doğu Blokları oluşmuştur. 1950–53 yılları arasındaki Kore Savaşı (dünyanın ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda bölünmesini güçlendirdi), 1955’te Varşova Paktı’nın oluşturulması, 1957 yılında SSCB’nin yapay uydu Sputnik’I uzaya fırlatması, 1962 Küba Füze Krizi ve Sino-Hint Savaşı’dır.

Bu olaylardan en önemlisi, ABD ve SSCB’yi doğrudan savaşın eşiğine getirmesi nedeniyle Soğuk Savaş döneminin en tehlikeli olayı ve dönüm noktalarından biri olan Küba Füze Krizi’dir. Küba Krizi’nden sonra taraflar sorunların çözümü konusunda daha yumuşak davranmaya başladılar. Ancak, 1975–1985 arasında tekrar bloklar karşı karşıya gelmeye başladı. Soğuk Savaş’ın bitmesine neden olan gelişmelerden ilki, Mart 1985’te Mikhail Gorbachev’in SSCB’de Komünist Parti’in Genel Sekreterliği’ne gelmesidir. Gorbachev’in benimsediği “Glasnost” (açıklık—özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü ve serbest seçimlerin yapılmasıyla siyasal sistemin çoğullaştırılması gibi) ve “Perestroika” (yeniden yapılanma) politikaları ile SSCB’nin hem ekonomi (merkezi hükümet planlamasından pazar ekonomisine geçiş) hem de uluslararası ilişkiler politikalarında (ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda nükleer silahlanma yarışına son verme isteği) önemli değişimler meydana geldi. Bununla ilintili olarak ikinci gelişme, Gorbachev’in Mayıs 1988’de BM’nin Genel Toplantısı’nda yaptığı konuşmada, ideolojik dış politikaya son verilmesi gerektiğini ve ülkelerin başkalarının iç işlerine karışmadan bağımsız karar verebilmeleri gerektiğini söyleyerek, Doğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet etkisini azaltmasıdır. Bunun üzerine Sovyet ordusu, Afganistan’dan çekilmeye başladı ve Doğu Bloku ülkelerinde asker sayıları

azaltıldı.”²⁹¹ Böylece 89 yılına gelindiğinde simgesel bir şekle bürünen Berlin Duvarı’nın çöküşüyle Komünizm Kapitalizm karşısında tarihi yenilgisini almış SSCB dağılma dönemine girmiştir. Böylece yaklaşık elli yıl süren yoğun diplomatik ve ekonomik savaş sonrasında Afganistan’dan aldığı yenilgi Sovyetlerin yıkılmasında bardağı taşıran son olay olmuştur.

Sovyetler’in ise Afganistan da başarılı olamamasının nedenlerinden bazılarını sıralayacak olursak; Ruslar, öncelikle karşılarında dinleri için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan savaşçı bir millet bulmuşlardı. İran’ın ve Pakistan’ın kapılarını sürekli mücahitlere açması zor durumla karşılaştığında cihatçılara kaçma ve bir nefes alma imkanı sağlamış ve Rusların bu düzensizlikle baş edememesine neden olmuştur. Rusların hiç beklemediği bir şekilde kendi askerlerinin müslüman saflarına geçmesi ve Rus askerlerinin motivasyonunu artıracak hiçbir değer bulunmaması kısaca askerin ne için savaştığını bilememesi bir diğer nedenlerdendir. Son olarak Afgan halkının asırlar boyunca stratejik bir noktada olmalarından ötürü sahip olduğu savaşma kabiliyeti önemlidir.²⁹² Bu nedenle Ruslar er ya da geç Afganistan’dan çıkmaya mecburdu. Bu süreçte Rusya’nın yeni lideri Gorbaçov’un başa geçtiğinde “Afganistan kanayan bir yaraya dönüştü” itirafında bulunması durumun en açık izahatını oluşturmuştur.²⁹³

Savaşın son olarak ideolojik bir kayıp olarak eleştireliliğine değinecek olursak; Sosyalizmi zayıflatan, kapitalizmle ve onun süper gücüyle çatışması değildi. Bunun nedeni onun Soğuk Savaş döneminde açığa çıkan ve ciddi sorun teşkil eden ekonomik handikaplarıydı. Bu nedenle daha dinamik, pratik ve ileri bir kapitalist dünya tarafından işgal edilmesi kaçınılmaz olmuştur.²⁹⁴ Ayrıca 3.Dünya milletleri gözünde komünizmi güvensiz hale sürükleyen en önemli şey belki de, senelerdir işçinin, köylünün yanında olduğunu iddia ederken %80’den fazlası işçi ve köylü olan yoksul Afganistan’ı işgal edip uzun yıllar zulme uğratmasıydı. Çünkü bu durum komünizmin gerçek yüzünü ortaya çıkarması açısından ciddi bir prestij kaybına neden olmuştur.²⁹⁵ Bu noktada

²⁹¹ <https://medium.com/türkiye/soğuk-savaş-dönemi-1947-1991-453ec5ed4db4> (9.2.2019)

²⁹² Osmanoğlu, s.38

²⁹³ A.g.e., s.42

²⁹⁴ Hobsbawm, Eric, **Kısa 20.yy (1914-1991 Aşırıklar Çağı)**, Çev.Yavuz Alogan, Everest Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.336

²⁹⁵ Osmanoğlu, s.46

Sovyet’lerin Afganistan’ı işgali zamanla İslami çevrelerce hak ve batıl arasında yaşanmasından ötürü bir nevi İslam ve Komünizm hesaplaşması olarak algılanmış ve bu savaştan galip çıkan İslam olmuştur. Bu da büyük bir ezilmişlik yaşayan İslam toplumlarına büyük bir moral olmuş ve İslami hareketlerin daha aksiyoner hala gelmesinde başat rolü oynamıştır.²⁹⁶ Öyle ki savaşın en önemli ismi ve lideri olan Ladin’den Körfez ülkelerinin tüm dergi, gazete ve medya kanalları prestijini, rahat hayatını bırakarak işgal altında kalmış müslüman halkını yanında olan bir kahraman olarak ondan söz etmiştir.²⁹⁷ Buna ilaveten Afganistan savaşı sadece Taliban’a, El-Kaide’ye, teröre, büyük güçlerin çıkarlarına, bölgesel planlara dair değil, günümüz uluslararası sisteminin çatışma dinamiklerini en geniş anlamda tasvir etmek gerekirse jeopolitik fay hatlarının sınırlarını ifade etmesi sebebiyle de, sistemin geleceği bakımından başat bir öneme sahiptir.²⁹⁸

Afgan Cihadı deneyimi ve başarısı tüm müslümanlar arasında gittikçe somutlaşan daha küresel bir cihat düşüncesi ve geleneğini başlatmıştır. Daha sonrasında Bosna, Kosova, Keşmir , Orta Asya ve Çeçenistan’daki cihatlara katılmak üzere Müslümanlar için de bir dayanışma ruhunu oluşturmuştur. Bu nedenle 90’lı yıllara gelindiğinde Afganistan ve Pakistan’daki eğitim kampları aracılığıyla cihadın küreselleşmesi söz konusu olmaya başlamış, “Allah’ın Gazabı’nı” ifade eden cihatların artmasıyla otoriter yönetimler kendilerini cihat çevreleri içinde bulmuşlardır. Böylece “cihadın güçlü sembolizmi ve devrimci anlamı tarihte benzeri olmayan bir ölçüde modern İslami politikaya egemen olmuştur.”²⁹⁹

XX.yy’ın son on yılındaki hadiselerle genel olarak baktığımızda ilk olay, 2 Ağustos 1990 sabahında Saddam’ın Kuveyt’e girmesiyle günümüze kadar etkileri sürecektir olan Körfez Savaşı’nın yaşanmasıdır. 8 yıl boyunca İranla savaşarak ağır ekonomik darbe alan Saddam yönetimindeki Irak’ın Çöl Kalkanı operasyonu ile Kuveyt petrolüne göz dikmesiyle başlayan bu savaş sonrasında, ABD başta olmak üzere İngiltere, Fransa, Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye güçlerinin yönettiği koalisyonla Irak bölgeden geri çekilmek zorunda kalmış ve ileride ağır

²⁹⁶ A.g.e.,s.47

²⁹⁷ Bayraklı, Defne, s.36

²⁹⁸ Han, Ahmet K., s.87

²⁹⁹ Esposito, s.145-146

bedeller ödemesine sebep vermiştir.³⁰⁰ Yaşanılan bu ekonomik savaşın İslami hareketlerde çatlamanın meydana gelmesi açısından önemli bir yeri vardır. Öyle ki Saddam Hüseyin cihat çağrılarına daha modernist bir boyut ekleyerek İslamcı hareketliliğin iç bileşenlerini burjuvalarla muhafazakar aleyhinde kırmıştır. Bu nedenle 80’li yıllardaki İslamcı hareketler arasındaki uyum 90’lı yıllarda tersine dönmüştür. Ayrıca Saddam’ın bir zamanlar İran’ın Suudilere yönelik dile getirdiği ABD himayesinde olduğundan dolayı Kutsal Yerler’i yönetmeye layık olmadığını dile getirmesi müslüman halklar açısından güven kaybına sebebiyet vermiş ve müslüman kesimlerce farklı fikir ayrılıklarını beraberinde getirmiş ve ruh birliğine olumsuz etkide bulunmuştur.³⁰¹ Ayrıca bir Müslüman devletin başka bir Müslüman devleti işgal etme girişimi hoş karşılanmamış, Cemiyeti İslami’nin lideri Prof. Rabbani ve Hizb’in şefi Hikmetyar eylül ayında Mekke’deki bir konferansta istilayı kınamıştır.³⁰²

Diğer yandan Cihatçı Selefiler’in 1992’den itibaren dünyaya yayılmaları önemli bir olaydır. Bu tarihten itibaren hem müslüman ülkelerde hem de Batı sınırlarında cihatçılığın yaygınlaşmasının dışavurumları gerçekleşmeye başlayacaktır. Şubat 1993’te Dünya Ticaret Merkezi saldırısı ve 1995’te GİA’nın Fransa’ya karşı savaşı Batı topraklarına açılan cihadın en iyi örnekleridir.³⁰³ Bu dönemde dikkat çeken hususlardan biri Şeyh Abdurrahman’ın ABD’ye sığındığı sıralarda Afganistan’dan ayrılan Cihatçı Selefi yöneticilerinin çoğunun finansal ve askeri kaynak açısından Avrupa ülkelerinden almaya çalıştıkları yardımıdır. Beklenen sığınak yardımı her zaman kapılarını açan İskandinav ülkelerin gelmiş ve gelenek değişmemiştir. Böylece Kopenhag, Stockholm ve Londra kapıları açan baş ülkeler olmuş ve sonrasında “Cihatçı Selefilik” akımının ideologları ve örgütçülerin yeni merkezi Londra olmuştur.³⁰⁴ Ancak Fransa, İngiltere’nin aksine cihatçılara kapılarını tamamiyle kapamış her anlamda girişlerini zorlaştırmıştır. Ayrıca Fransız yönetimi ülke içinde Cezayirli Kardeşlik Derneği (FAF)’ın yayınladığı her türlü cihat

³⁰⁰ <https://www.gzt.com/haber/yakin-tarihin-en-buyuk-petrol-mucadelesi-korfez-savasi-2775258> (23.02.2019)

³⁰¹ Kepel, **Cihat**, s.242-243

³⁰² A.g.e.,s.256

³⁰³ A.g.e.,s. 339

³⁰⁴ A.g.e.,s.343-344

haberlerine yasak getirmiştir. Fransa devletinin korkusu, cihatın kendi ülkelerine sıçramasıdır.³⁰⁵

Fransa’da hızla yayınlan müslümanların hareketleri ve yönetim arasında gerilimler devam etmiş ve 1994 yılına gelindiğinde Noel arifesinde “Fransa’ya karşı cihat ilan “ edilmiştir. Cihat, Cemil Zituni tarafından Cezayir başkentinden havalanan Air France uçağının kaçırılmasıyla başlamıştır. Saldırı 1995 sonbaharına kadar zirve yaşamış ve 21 mayıs 1996’da kafaları kesilmiş olarak bulunan Tibehirin keşşileri katliamıyla devam etmiştir. Böylece bu olay, Batı aleyhtarı İslamcıların diğer büyük eylemleri olan Dünya Ticaret Merkezi saldırısı ya da Ladin’e isnat edilen diğer saldırılar gibi çözülmesi zor bir olay olarak tarihte yerini almıştır.³⁰⁶ Fransa’da 1995’te yaşanan olaylar İslamcı hareketin değişiminde büyük bir rol oynamıştır. İslamcı hareket, terörizme kayışıyla beraber gelen bir başarısızlık durumuyla yüzleşmişlerdir. Müslüman toplumlarda orta sınıf, yoksul kent gençliği ve radikal gruplar arasındaki ilişkiye zarar vermiştir. Zamanla dindar orta sınıftakilerin söylemleri daha liberal söylemlere kaymış bu da İslamcı grupların ufalanmasına neden olmuştur. Böylece İslamcı hareketlerin temel felsefelerinde köklü değişikliklere gidileceği yeni dönem başlayacaktır.³⁰⁷

90’lı yıllarda İslamcılık adına önemli gelişmelerin yaşandığı yerlerden biri de Bosna ve Çeçenistan’dır. Kasım 1991’de bağımsız olan Çeçenistan, 1992’de devletin resmi dininin İslam olduğunu ilan etmiştir.1994-1996 Çeçen-Rus savaşının getirdiği olumsuz etkilerden Çeçen halkının radikal formlarda dini bir dönüşüme uğradığı görülmektedir. Çeçenlerin kendilerine has gerilla taktikleriyle Rus işgaline karşı başarı elde ederek bu coğrafyada da cihatta selefilik eksenli bir İslamlaşma süreci görülmektedir. Çeçen direnişinin El-Kaide ile olan ilişkisi sebebiyle Ladin’in Çeçenistan’da kendini adayın mücahitlerden övgüyle söz etmesi, Batı ülkeleri nezdinde İslami terörizm söylemlerinin gün yüzüne çıkmasına sebebiyet vermiştir.³⁰⁸ 1992-1995 yılları arasında süren Bosna’daki savaşa bakacak olursak, Peşaver’deki Cihatçılar ve onlara katılan yeni mücahitlerle birlikte yaklaşık dört bin kişi Bosna’da savaşı gitmiş ancak savaşı anlamlı bir

³⁰⁵ A.g.e.,s.346

³⁰⁶ A.g.e.,s.348-349

³⁰⁷ A.g.e.,s.354

³⁰⁸ Aydınalp, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.283-284-285

cihata dönüştürmede başarısız olmuşlardır.³⁰⁹

90'lı yıllarda Türkiye'deki İslamcı havaya baktığımızda diğer Orta Doğu ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de çok sayıda tarikat, cemaat, vakıf, dernek, parti gibi karşımıza çıkabilecek dinsel gruplar vardır. Bu tür gruplar ise çeşitli etkileri nedeniyle sosyolojik araştırmalara dahil edilebilmektedir. Tüm Müslüman grupların sisteme yönelik belli eleştirilerine ilaveten İslami grupların asıl endişesini toplumsal ahlakın bozulmasında olduğu görülmektedir.³¹⁰ Türkiye'de siyasi anlamda İslami yapının ilk girişimi, 28 Haziran 1996'da İslamcı Refah Partisi'nin lideri Necmettin Erbakan'ın cumhuriyetçi ve laik bir ülkenin başkanlığına getirilmesiyle mümkün olmuştur. Bu durum o dönem Kemalistler açısından büyük bir sapkınlık olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu yapı koalisyonun bozulmasından dolayı 1 yıl iktidarda kalarak kendine yer bulmuştur. İşin sonucunda da İslamcı gruplar arasında şiddetli eylemler vuku bulmamıştır.³¹¹

80'li yıllar dönemecinde Türkiye'de de İran Devrimi'nin ve Arap radikal gruplarının etkisiyle bazı militanlar arasında radikalizme yönelimler ortaya çıkmıştır.³¹² Özal'ın hakim olduğu dönemde pragmatistler kendini göstermişlerdir. ANAP'ın popülerliğini yitirmesinin ardından 90'lı yıllarda 3. parti olarak yükselen Erbakan dindar kesim tarafından tekrar desteklenmiş ve 1995'te ise İslamcı bir parti modern Cumhuriyet tarihinde ilk defa 1. parti olmuştur.³¹³ Erbakan'ın partisi görünüşte, "İslamcı partinin iktidara gelebilecek üç bileşenini bir araya getirmeyi başarmıştır: dindar burjuvazi, yoksul kent gençliği ve militan entelijansiya."³¹⁴ Kepel, zamanla Osmanlı nostaljisine bürünen Erbakan'ın tüm İslam dünyasının lideri olmaya yönelik bu yolculuklarının onu zayıflatmaktan başka bir işe yaramadığını ifade etmiştir.³¹⁵ Tüm bu çabalara rağmen Erbakan'ın başbakanlığının bilançosu Türkiye'deki İslamcı hareketlilik için tam anlamıyla olumlu

³⁰⁹ Kepel, **Cihat**, s.275

³¹⁰ Erkilet, Alev, s.149-150

³¹¹ Kepel, **Cihat**, s.383

³¹² A.g.e.,s.387

³¹³ A.g.e.,s.390-391

³¹⁴ A.g.e.,s.395

³¹⁵ A.g.e.,s.397

olmamıştır. Kısaca Refah Partisi İslamileşme programını hayata geçirememiştir.³¹⁶ Siyasi gelişmelere ilaveten toplumsal yapıya baktığımızda: İslamcı kesim “İmam Hatip’ime dokunma” sloganlarıyla sokakları doldururken, laik kesim “Aydınlık bir gelecek için bir dakika karanlık” eylemiyle³¹⁷ her akşam kendi ideolojilerine olan bağlılığını göstermiştir. Yine de Erbakan’ın İslami hareket mensuplarını siyasal sisteme entegre etmesi önemli bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz.

1994 yılı sonlarında Pakistan’da mülteci olarak yaşayan medrese öğrencilerinden oluşan Peştu ağırlıklı Taliban ortaya çıkmış ve 1996 yılında Afganistan’da umulmadık bir şekilde yükselişe geçerek tüm ülkedeki gücü eline geçirmiş ve Afganistan İslam Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilan etmiştir. İlk başlarda Taliban halk için sokakları güvenilir hale getirme, istikrarı ve düzeni sağlama gibi reformist bir hareket olarak başarı elde etmiştir.³¹⁸ Taliban’ın İslami radikalizm anlayışı Pakistan’da militan olan yeni-Deobandi hareketinden gelmektedir.³¹⁹ Deobandi hareketi, 19.yy’da geleneksel ya da klasik İslam ile modern hayat arasında bir sentez sağlamaya çalışan yenilikçi bir hareket olarak Hindistan’da meydana gelmiştir. Bununla birlikte Pakistan’daki Deobandi Suudi Arabistan ve onun Vehhabi kesimiyle sıkı ideolojik ve politik bağlar kurarak zamanla daha katı bir anlayışı benimsemiştir.³²⁰ Bu nedenle Taliban’ı sadece Suudi Arabistan, Pakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tanırken birçok Müslüman dini lider izlediği İslami çizgisinden ötürü sapkın olmakla suçlamıştır. Bin Ladin ise Taliban’ı Afganistan’daki rahat bir sığınak üssü olarak görmüş ve Taliban’ın lideri Molla Ömer tarafından da cihada bağlılığından ötürü övgüyle söz edilmiştir.³²¹

1996 yılının Ağustos ayında Suudi Arabistan’ın Hobar kentinde büyük bir patlama meydana gelmiştir. ABD askeri tarafından barınak olarak kullanılan kule El-Kaide tarafından bombalanmıştır. Ladin bu durumu kutsal yerleri ABD’nin ayak basarak kirletmesinin bir karşılığı

³¹⁶ A.g.e.,s.399

³¹⁷ A.g.e.,s.398

³¹⁸ Esposito, s.31

³¹⁹ A.g.e.,s.32

³²⁰ A.g.e.,s.138

³²¹ A.g.e.,s.33

olarak dile getirmiştir.³²² Bu patlamanın ardından kısa bir süre sonra Bin Ladin 12 sayfalık ilk bildiride direkt kendi ismiyle yayınlayarak, “Kafirlerin Arap Yarımadası’ndan çıkarılması için” cihat ilan etmiştir.³²³ Bu dönemde örgüt için önemli isimlerden biri de Eymen ez-Zevahiri’dir. 1997 yılında Luksor’da 58 turistin öldürülmesin de dahil tüm bu saldırıların arkasındaki beyin olarak görülen ve Mısır mahkemesi tarafından ölüme mahkum edilen Zevahiri birçoklarınınca derin İlahiyat bilgisine ve uluslararası bir bakış açısına sahip olmasından ötürü Ladin’in gerçekteki cihat ufkunun ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir. Yine de her ikisinin girişimleri küresel ölçekte bir gündem oluşturmayı başarmıştır.³²⁴ Öyle ki ABD Ladin’den 93’te Dünya Ticaret Merkezi’ni bombalama girişiminin ardından haberdar olmuştur ancak çoğunluğun içinde sadece bir isim olarak. ABD Dışişleri Bakanlığı ‘el-Kaide’ terimini ilk kez 1998’in ilk aylarında hazırlanan bir raporda kullanmıştır. Ancak raporda el-Kaide örgütlü bir grup olarak değil aşırı sünni grupların merkezi olarak tanımlamıştır.³²⁵

Bu dönemde Bin Ladin ekonomik faaliyetlerine olumsuz etki edecek üç finansal şokla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki Suudi Hükümeti’nin Ladin’in tüm mal varlığına el koymasındadır ki bu da yaklaşık 200 300 milyon dolar demektir. İkinci şok, Sudan Hükümeti’nin Ladin’in projelerinin yürütülmesinde vereceği mali desteği verememesidir ve üçüncü şok ise Ladin’in faaliyet haberlerini Suudi Hükümeti’ne sızdıran şirketleri kendi eliyle kapatmak durumunda kalmasıdır.³²⁶ 1998’te Usame Bin Ladin ve Eymen el-Zevahiri “Haçlılara ve Yahudilere karşı Savaş” ilan ettiği sıralarda Clinton yönetimi de El-Kaide örgütünü ortadan kaldırmak için hazırlıklara başlamıştır. Aynı yıl Tanzanya ve Kenya’da Amerikan elçiliklerine yapılan saldırılar da göstermiştir ki 90’lara kadar kendi ülke yönetimlerini ‘düşman’ olarak gören İslamcı örgütler artık ‘asıl düşman’ı ABD ve İsrail olarak tanımlamaktadır. Bu da Radikal İslamcı gruplar için önemli bir değişimin meydana geldiğini göstermektedir.³²⁷

³²² Bayraklı, Defne, s.54

³²³ A.g.e., s.55

³²⁴ Esposito, s.36-37

³²⁵ Burke, Jason, **El Kaide Terörün Gölgesi**, çev.Ebru Kılıç, Everest yy, İstanbul, 2004, s.13-14

³²⁶ Bayraklı, Defne, s.51-52

³²⁷ Atacan, s.46

1998’de bin Ladin medya araçlarını kullanmaktan çekinmeyen bir tavırla bildirilerini yayınlarak cihat ilanında bulunmaya devam etmiştir. 2000 yılında Müslüman dünyadaki radikal hareketleri kendi bünyesinde toplayan bir örgüt olarak Batı’ya karşı bir İslam Cephe’sinin kurulduğunu ilan etmiş ve düşmana karşı cihadın tüm Müslümanlara farz olduğu fetvasında bulunmuştur. Tüm gerçek müslümanların ise İslam adına küresel cihat fetvasına uymak zorunda olduğunu dile getirmiştir. Bin Ladin “ Batı’nın suistimalleri nedeniyle bütün dünyanın ‘iki bölgeye bölündüğünü, birinin, ikiyüzlülüğün olmadığı iman bölgesi, diğerinin ise Allah’ın bizi korumasını umduğumuz küfür bölgesi olduğunu” iddia etmiştir.³²⁸ Bu durum Ladin’in İslam’daki Darü’l-İslam ve Darü’l-Harb kavramlarını kendine temel oluşturduğunu bizlere göstermektedir.

1.2.1.5. Cihatın Küreselleşmesi: 11 Eylül Olayları

Tarih 11 Eylül 2001’i gösterdiğinde ABD dünyanın en büyük terör saldırılarından birini yaşayarak uyanmıştır. 07:59’da Boston’daki Logan Uluslararası Havalanından kalkan, Los Angeles’a uçan Amerikan Havayolları’na ait Boeing 767-223ER tipi uçak 8:16’da rotasından saptı. Sabah 08.46’da beş teröristin kaçırdığı American Airlines’a ait 11 sayılı yolcu uçağı, Dünya Ticaret Merkezi’nin kuzey kulesine çarptı. Saldırıdan 102 dakika sonra bina yerle bir olmuştur. İlk saldırıdan 17 dakika sonra ise beş teröristin kaçırdığı United Airlines’a ait 175 sayılı uçağın güney kuleye çarpmasını tüm dünya naklen izlemiştir. Bu saldırıdan 56 dakika sonra ikinci bina da yerle bir olmuştur. İkinci kulenin vurulmasından 34 dakika sonra, saat 09.37’de beş teröristin kaçırdığı American Airlines’a ait 77 sefer sayılı üçüncü bir uçak ise Virginia, Arlington’daki ABD Savunma Bakanlığı Pentagon’a çarptı. Bu uçağın çarpma anına ilişkin görüntülerin yayınlanmayışı ve Pentagon’da oluşan hasarın görece küçük olması, hala tartışılan soru işaretlerine neden olmuştur. Pentagon’dan 26 dakika sonra, "havada başka uçak var mı?" endişesi doruğa çıktığında dördüncü uçağın Pennsylvania’da kırsal alana düştüğü haberi gelmiştir. Dört teröristin kaçırdığı United Airlines’a ait 93 sayılı bu uçağın asıl hedefinin, Washington’da Beyaz Saray ya da Parlamento Binası Capitol olduğu düşünülmüştür.

³²⁸ Esposito, s.37-38

Saldırıların meydana geldiği gün ABD Başkanı Bush, Florida'daki bir okulda çocuklara "Günah Keçisi" adlı hikayeyi okumaktaydı. O sırada Beyaz Saray Personel Şefi kulağına eğilerek, "ABD saldırı altında" demiş, bir süre şaşkınlığını gizlemekte zorlanan Bush, daha sonra hikaye okumaya devam etmiştir. Olaydan sonra ise Bush, çocukları korkutmamak için okumaya devam ettiğini ifade etmiştir. Saldırıların hemen ardında medyada kanlı saldırının Amerikan hükümeti tarafından düzenlendiği şeklinde komplo teorileri üretilmiş olsa da saldırıyı, 1988 yılında kurulan, Usame Bin Ladin'in liderlik yaptığı, köktendinci bir örgüt olan El-Kaide üstlenmiştir. Saldırıdan sonra İkiz Kuleler'de 2 bin 606 kişi, Pentagon'da 125 kişi ve uçaklardaki 246 kişi hayatını kaybetmiştir. 19 teröristle birlikte toplam ölü sayısı 2 bin 996 olarak açıklanmıştır. İkiz Kuleler'deki yaklaşık 200 kişi ise, son bir kurtulma ümidiyle kendilerini yaklaşık 400 metre yükseklikten aşağı atmıştır. Havada bazıları tişörtlerini, bazıları da masa örtülerini düşüş hızlarını kesmesi için paraşüt gibi kullanmaya çalışmış; ancak sadece 10 saniye içinde ortalama 250 kilometre hızla asfalta düşmekten kurtulamamışlardır.³²⁹

Saldırıdan iki ay sonra NATO konuşmasında Bush: “ Küresel terörist gruplar yakalanana, dağıtıla, ve ele geçirilene kadar hiç durmayacağız. Ve bu amaç, tüm dünyadaki ülkelerin, sınırları içinde bu gruplara ev sahipliği yapmaları ve destek vermeleri sürdükçe gerçekleşemeyecek.” şeklindeki açıklamasıyla uluslararası kararlılığın önemine işaret etmiştir. Terör eylemlerini lanetleyen ABD Başkanı George W. Bush saldırıların hemen akabinde yaptığı açıklamada tüm dünya liderlerine saflarını seçmeleri çağrısını yaparak: “Ya bizdensiniz ya da onlardansınız.” diyerek tüm dünyayı ikiye bölen bir politika izlediği görülmüştür. Tüm dünyayı sarsan olaydan 1 ay sonra ise Bush Afganistan’a hava saldırısı emrini vermiştir. Irak’ın sahip olduğu kitle imha silahları tehdit oluşturuyor” gerekçesiyle 20 Mart 2003’de Amerikan ordusu Irak’a girmiştir. Amerikan ordusunun Bağdat’a girmesiyle birlikte, Saddam Hüseyin’in 24 yıllık iktidarı da sona ermiştir. ABD güçleri tarafından yakalanan Saddam 3 yıl süren yargılama sürecinin ardından infaz edilmiştir.³³⁰

³²⁹ <https://onedio.com/haber/dosya-11-eylul-saldirilari-365947> (28.02.2019)

³³⁰ A.g.e. (28.02.2019)

11 Eylül saldırılarından sonra Bin Ladin: “Birleşik Devletler’in bugün yaşadıkları, bizim onlarca yıldır yaşadıklarımızla karşılaştırıldığında çok önemsiz kalır. Bizim toplumumuz 80 yıldan çok daha fazla zamandır aşağılanmayı ve utancı yaşamaktadır.” açıklamasında bulunmuştur. Sonrasında Ladin, Afganistan’a 7 Ekim’de ABD saldırısı başladığında El- Cezire televizyonuna verdiği bir demeçte: “Amerika ve müttefikleri Filistin, Çeçenistan, Keşmir ve Irak’ta bizi katlediyor. Müslümanlar’ın Amerika’ya misilleme yaparak saldırmaya hakkı vardır. 11 Eylül saldırıları kadınları ve çocukları hedef almadı. Gerçek hedefler Amerika’nın askeri ve ekonomik gücünün simgeleri idi.”³³¹ diyerek 11 Eylül’ün gerçek amacının altını çizmiştir. Ayrıca Ladin, “Servetimizi, kaynaklarımızı ve petrolümüzü çalıyorlar. Dinimiz saldırı altında. Kardeşlerimizi öldürüyorlar, katlediyorlar. Onurumuzla ve haysiyetimizle oynuyorlar. Adaletsizliğe karşı ağzımızı açacak olduk mu, bize terörist diyorlar.” söylemleriyle bu saldırının bir bakıma savunma cihadı olduğunu ifade etmektedir.³³² Bin Ladin 1997 yılında dünyaca ünlü CNN muhabiri Peter Arnett ile yaptığı röportajda, muhabirin ABD’ye cihat ilan etme amacını ve bu cihadın askerlere mi yoksa sivil halka mı yönelik olacağı sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“ABD hükümeti adaletsiz, suçlu ve azgın olduğu için ona karşı cihat ilan ettik. Amerika, gerek direk gerekse İsrail’in İsrail ve Mirac ülkesinin (Filistin) işgalini destekleyerek, müslümanlara karşı aşırı zalim davranmış ve iğrenç suçlar işlemiştir. Biz Amerika’nın Filistin, Lübnan ve Irak’ta öldürülenlerden direk sorumlu olduğuna inanıyoruz. Amerika ismi, bize her şeyden önce en son meydana gelen Kana(Lübnan) patlamalarında vücutları parçalanan, elleri ve kafaları kopan masum çocukları hatırlatıyor. Amerikan hükümetinin, işlediği bu iğrenç suçlarla, en basit insani değerleri bile kaybettiğini görüyoruz. O hükümet, bilinen tüm anlaşmaları ihlal ederek daha önceki hiçbir emperyalist ülkenin yapmadığını yapmıştır. Onlar şöyle düşünmeliydiler, ‘Müslümanların kiblei (Mekke), tüm İslam dünyasının duygularına hitap ediyor.’ Amerika’nın sayıları bir milyarı aşkın Müslümanın ilk kiblei Mescid’i Aksa’nın Yahudiler tarafından işgal edilmesinde Yahudilerin

³³¹ Esposito, s.39

³³² A.g.e.,s.41

peşinden gitmesiyle kibir ve inadı ortaya çıktı. Buna kendi yaptığı zulmü ve düşmanlıkları da eklenince kendine karşı savaş ilan ettik. Çünkü dinimizde Allah'ın sözünü üstün kılmamız vaciptir.

Cihatımızın Amerikan kuvvetlerine mi, Amerikan halkına mı yoksa Suudi Arabistan'daki Amerikanlara mı yönelik olduğu yönündeki sorunuza dönecek olursak, bizler Suudi Arabistan'daki Amerikan askerlerine odaklanıyoruz. Dinimizde, Suudi Arabistan topraklarının diğer Müslüman ülkelerin topraklarından ayrı, özel bir yeri bulunmaktadır. Hiçbir gayri müslimin o topraklarda ikamet etmesi caiz değildir. Bunun için her ne kadar Amerikan halkı hedefimiz olmasa da , Suudi Arabistan topraklarını terk etmeleri gerekir. Onların güvenliğinin garantisini vermiyoruz. Sayıları bir milyon aşan Müslüman toplumu, Irak'ta 600 binden fazla çocuğun yemek ve ilaç ulaşımını engelleyerek ölümüne neden olduğu, Müslüman halkını vurduğu için Amerikan Hükümeti'ne karşılık veriyor. Bu nedenle Amerika, verilen bu karşılıktan kendisi sorumludur. Çünkü savaşında Müslüman halkı hedef aldı. Bu da Amerikan halkının olanlardan sorumsuz olduğunu söylememizi engellemektedir. Çünkü hükümete onlar oy verdi. Hükümetlerinin Filistin'de, Lübnan'da, Irak'ta işlediği suçları, işbirlikçi rejimlerin hapishanelerinin en hayırlı evlatlarımızla, alimlerimizle dolu olduğunu bile bile yine de onlara oy verdiler. Allah'tan esirlerimizin, mahkumiyetlerini sona erdirmesini niyaz ediyoruz.”³³³

11 Eylül saldırılarının verdiği hasar, aldığı tepki, amaç ve kapsamı bakımından karmaşık ve sıra dışı bir vaka olsa da daha önceki gelişmelerden radikal bir ayrılığı değil onların bir birikimi olduğunu gösterir. Bu nedenle Fuller'inde dile getirdiği gibi belki de sorulması en makul soru, 11 Eylül'ün nasıl gerçekleşmiş olduğu değil neden daha önce gerçekleştirmemiş olduğudur. Küresel dünyada İslamcı grupların, toplumlarında yaşadıkları sıkıntıların mücadelesinde Batı'nın merkezine taşıdığı bu olay bizi neden şaşırtmalıdır. Batı'nın tarihine baktığımızda bu denli müdahale içinde olduğu Ortadoğu'dan başka bir bölge yoktur.³³⁴ El- Kaide'nin açıklamalarında

³³³ Bayraklı, Defne, s.144-145-146

³³⁴ Fuller, **İslamsız Dünya**, s.287

saldırı gerekçelerinden bazılarını baktığımızda; ABD'nin birçok Müslüman ülkeye savaş açıp siviller dahil yüzlerce insanı öldürmesi, İslam ülkelerinin zenginliklerin sömürmesi, petrolünü çalması, Müslümanların hayati kaynaklarına karşı uyguladığı ambargoyla yüzlerce insanın ölmesine sebep olması, İsrail'e verdiği destek... gibi nedenlerin biri bile ABD'nin vurulması için yeterli meşruluk dayanağını sağladığını söylemektedir.³³⁵ Bu durum olayın sömürgecilik, emperyalizm, neo-emperyalizm süreçlerinin yarattığı etki bakımından da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.³³⁶

11 Eylül saldırılarına tepki verirken bazıları çatışmanın nedenini Batının hayat tarzıyla, örneğin, demokrasi, kadın hakları ve kapitalizmin sebep olduğunu dile getirmiştir. Ancak Esposito'nun dile getirdiği gibi, İslam dünyasında kapitalizm zaten vardır. Problem kapitalizmden ziyade Batı'nın emperyalist tavrı ve onun getirileridir.³³⁷ Ayrıca şartlar bir taraf için kötüye gittiğinde şiddete başvurulması şaşırtıcı bir durum değildir. Böyle bir durumda tepki veren kesim ilk ılımlılar mı yoksa radikaller mi olur diye soran Fuller, İslam'ı tüm bu yaşananların ana sebebi olarak değil, Ortadoğuluların kızgınlıklarını ifade ettiği bir araç olarak ele almaktadır. Bu nedenle İslam'ı sorunun kaynağı olarak göstermek temel noktayı kaçırmaktır. Tarık Ramadan'ın da belirttiği gibi burada 'sorunun islamlaşması' söz konusudur.³³⁸

Bölgede daha önceden milliyetçilik temelli bir dava anlayışı başarısız olmuştu. Bu nedenle bölgenin kültüründe derin izleri olan ve bir direniş sebebi olabilecek ve geride kalan tek şey dindi. Bu da şüphesiz bölgenin geleceği adına İslam'ın kendisi olmuştur. Peki sosyolojik perspektifle ele alırsak dinin bireysel veya toplumsal hayattaki etkisi neden bu kadar kuvvetlidir. Çünkü din, insan ruhunun en karanlık bölümlerine girerek bir hayat anlayışı sunar ve ona güç verir. Boutroux'a göre din, bir taraftan örf ve adetler gibi dış yaptırımlara etki ederken, diğer taraftan insanın en derin hissi kaynakları, fikirleri, arzu ve iradesine nüfuz eder.³³⁹ 90'lı yılların başından itibaren dünyanın

³³⁵ <https://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/11-eylul-e-nasil-karar-verildi-sonra-ne-degisti.html> (28.02.2019)

³³⁶ Fuller, **İslamsız Dünya**, s.287

³³⁷ Esposito, s.159

³³⁸ Fuller, **İslamsız Dünya**, s.288-290

³³⁹ Sezen, Yümnü, **Sosyoloji Açısından Din- Dinin Sosyal Müesseseler Üzerindeki Tesirleri**, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.111-112

her yerinde meydana gelen saldırılardan hareketle İslamcı hareketlerin en çok dayanak olarak ele alıp hareket ettiği ayet Maide Suresi'nin 51.ayeti olmuştur. Zevahiri'nin, “ Ey Müminler, ne Yahudileri ne Hıristiyanları arkadaş olarak kabul etmeyiniz. Onlar ancak kendi aralarında dost olabilirler ve aranızdan kim ki onlarla ilişki kurarsa o da onlardan biri olur” ayeti kerimesi cihatçılar tarafından dini motivasyonlardan sadece birine verilebilecek örnektir.³⁴⁰

11 Eylül 2001 saldırılarını Kepel, 1980 ortalarından başlayarak Amerika'nın ve Arap yarımadasının petrol krallığı desteği altında gelişme fırsatı bulan radikal hareketlerin nihai militan aktivizmi olarak değerlendirmektedir.³⁴¹ Habermas ve Derrida ise, küreselleşme ile beraber dünyanın hemen her yerinde meydana gelen ekonomik eşitsizlik ve gelir dağılımındaki uçurumun 11 Eylül saldırılarının ana sebebi olduğunu iddia etmiştir. Son yıllarda şiddet ve terör eylemlerine katılan kişilerin iyi eğitilmiş ve orta sınıfa ait olduğu görülünce, ekonomik-sosyal statü ile şiddet-terör ilişkileri arasında her zaman pozitif korelasyon olmadığını bizlere göstermektedir.³⁴² Kepel'e göre Amerika, radikal hareketleri yönlendirmede 80'lerden itibaren Kızıl Ordu'ya karşı desteklediği cihadın faturasını ödemiştir.³⁴³ Öyle ki Amerika'nın saldırıdan sonraki mali kaybı 2 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır.³⁴⁴ Amerika saldırılardan sonra Bin Ladin'in başına milyon dolarlık ödül koyduğunu açıklamıştır. Ladin saldırıdan 10 yıl sonra 2011 yılında Barack Obama yönetimi tarafından Pakistan-Afganistan sınırında anca yakalanılmış ve sonunda öldürülebilmiştir.³⁴⁵ Usame Bin Ladin'in öldürülüşü dünya basınında geniş yer bulmuş uluslararası gazetelerin hemen hemen hepsi “Adalet yerini buldu”, “11 Eylül'ün sorumlusu öldü” manşetleriyle olayı haber etmişlerdir. Bin Ladin ise hayatı boyunca istediği iki idealinden ilkinе kavuşmuştur, o ise şehadetten başka bir şey değildir.³⁴⁶

³⁴⁰ Kepel, **Fitne**, s.123

³⁴¹ Aydınalp, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.183

³⁴² Küçükcan,Talip, “Terörün Sosyolojisi:Toplumsal Kökenleri Anlama İmkamı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, s.45

³⁴³ Aydınalp, **Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.184

³⁴⁴ <https://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/11-eylul-e-nasil-karar-verildi-sonra-ne-degisti.html> (28.02.2019)

³⁴⁵ Bayraklı,Defne, s.23

³⁴⁶ <https://www.ensonhaber.com/galeri/dunya-basininda-ladinin-olumu#8> (28.02.2019)

Peki gelinen noktada Usame Bin Ladin'in ölmesi dünyadaki tüm şiddeti ve terörü bitirme de tek etken midir ? 11 Eylül sonrasında Amerikan Dış Politikasının uyguladığı rotaya baktığımızda bunun pek mümkün olmadığını görmekteyiz. 2001 sonrası yaşanan olayları özetle ele alırsak; El – Kaide tarafından üstlenilen saldırı sonrasında, henüz bir ay dolmadan ABD'nin Afganistan işgali başlamıştır. Dönemin ABD Başkanı George Bush, 7 Ekim 2001 yılında başlayan savaşa 'terörle mücadele' kapsamında yapılan bir savaş olduğunu söylemiştir. Usame Bin Ladin yakalanması, Taliban ve yandaşlarının ortadan kalkması sonucunda savaş sona erecekti. Şu an da ülkede bulunan NATO askerleri ve iç savaş devam etmektedir. 20 Mart 2003 yılında, kitle imha Silahları olduğu gerekçesi ile başlayan 'Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu', Barack Obama'nın başkanlığındaki ABD'nin 15 Aralık 2011'de tamamen ülkeden çekilmesi ile son buldu. Kitle İmha silahları kanıtlanamadığı gibi, işgal sonrası başlayan ve yükselen iç savaş Irak'ta hala devam etmektedir. Arap Baharı; Tunus, Mısır, Libya, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta, Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Lübnan ve Fas'ta başlayan küçük çaplı ayaklanmalarla bölge tamamen değişime uğramıştır, bir çok diktatör devrilmiştir. Bir çok ülkede hala iç çatışmalar devam etmektedir. Arap Baharı Sonrası Suriye'de yaşanan ayaklanmalar sonucunda, Suriye'de hala iç savaş devam ederken ABD, Suriye'ye askeri müdahale yapılması gerektiğini savunmuştur. ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrasında İŞİD v.b. büyük ve küçük çapta bir çok terör örgütü bölgede faaliyet göstermeye başlayarak terör eylemlerine devam etmektedir. 11 Eylül sonrası iç savaş ve karışıklıkların yaşandığı ülkelerin müslüman ülkeler olması bir yana, saldırı sonrası Batı'da yükselen İslamofobik tutumlardaki artış uluslararası sosyo-politik ve kültürel ilişkilerde son derece etkili olmuştur. Günümüzde ise halen daha Ortadoğu'nun geleceği belirsizliğini korumaya devam etmektedir.³⁴⁷

Tüm bu kaos ve İslamofobi bir yana İslam Dünyası'nda artış gösteren canlı bomba eylemlerine tanık olmaktayız. Peki İslamcılar içinde onları canlı bombaya iten motivasyon nedir ? Kuşkusuz en başta müslüman ülkelerin işgal altında olması, özgür olma isteği ve kendi varoluşlarını kazanma güdüsü gelmektedir. İnancından başka sarılacak hiçbir şeyi olmayan bu

³⁴⁷ <https://www.mynet.com/11-eylul-saldirilari-sonrasinda-dunyada-neler-oldu-ve-neler-degisti-190101061596> (1.3.2019)

kişilerin bir bakıma kendi ölümleriyle intikam alma istencini görmekteyiz.³⁴⁸ Bunu yaparken de meşruluğunu dine dayandıran kişilerin temel motivasyonlarını İslam'daki şehitlik ve cihat anlayışına dayandırdığı anlaşılmaktadır. Hamas lideri Şeyh Ahmet Yasin'in İsrail'in Filistin karşısındaki zulmüne yönelik söylediği gibi, "Filistinlilerin elinde savaş uçakları ve yüksek irtifalı bombardıman uçakları olsaydı kesinlikle bunları kullanırdı." sözü elbetteki eylemin haklılığını göstermek değil sadece canlı bomba eyleminin nedenini ve amacını anlamamız açısından önemli bir vurgudur.³⁴⁹ Tüm bu eylemler sonrasında Jean Baudrillard'ın yorumu ilginçtir. "Artık ideoloji ve sanatın ötesindeyiz... Amaç, kurban olarak dünyayı radikallemektir."³⁵⁰

Dünyada yaşanan terör süreciyle merkeze koyulan bir İslam anlayışı meydana gelmektedir. Huntington'ın 90'lı yılların sonunda Medeniyetler Çatışması adlı ünlü makalesinde ortaya attığı iddia, 11 Eylül ve sonrasında yaşanan olaylar ekseninde değerlendirildiğinde iddianın tutarlılığını ortaya koyduğu yönünde Batı'da ortak bir düşünce meydana getirmiştir. Huntington, "İslam'ın sınırları kanlıdır, içleri de" sonucuna varması şiddeti ortaya çıkaran etkenleri tekdüze okunması açısından indirgemecidir.³⁵¹ Ayrıca 11 Eylül sonrasında ortaya atılan ve akılda kalan bazı sorular mevcuttur. Ortaya atılan en büyük savlardan biri Ladin'in aslında bir CIA ajanı olduğudur. Özellikle Küba Devlet Başkanı'nın, "Bush'un dünyayı korkutmak istediği zaman ortaya çıkardığı bir CIA ajanı" şeklindeki açıklaması soru işaretlerini çoğaltmıştır. Ayrıca Wikileaks belgelerinde ABD-Ladin arasında gizli ilişkilerin yazıldığı iddia edilmektedir. Amerikan'ın bir zamanlar Afganistan'daki cihatçı örgütlere verdiği operasyonel desteğin de bunu doğrular nitelikte olduğu düşünülmüştür. Pentagon'a aslında uçağın hiç düşmediği bir başka teorilerden biridir. Görüntülerde uçak parçaları var ancak uçağın gövdesinin olmaması akılda kalan bir sorudur. Dünya Ticaret merkezine bağlı 7 nolu binaya hiçbir şey çarpmazken bu binanın nasıl çöktüğüne ulaşılammış olmasında binanın içinde patlayıcıların olduğu fikrini ortaya

³⁴⁸ Aydınalp, Halil, "The Personal Motivations of Suicide Bombers: Exploring Security Implications", **The Moral Psychology of Terrorism: Implications for Security**, Edit.: by Jalil Roshandel and Nathan Lean, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2014, s.235-239.

³⁴⁹ Fuller, **İslamsız Dünya**, s.301

³⁵⁰ Burke, s.48

³⁵¹ Esposito, s.157

çıkarmıştır. İşin en ilginç yanı da 11 Eylül saldırıları öncesinde Amerikan çizgi filmlerinde ikiz kulelerin patlama anı animasyonlarının yapılması ve ‘pek yakında’ başlığıyla izleyiciye gösterilmesi olmuştur. Bu nedenle tüm bunların aslında ABD’nin Irak işgaline geçişini meşrulaştırmak ve kolaylaştırmak için yapılan bir Amerikan oyunundan başka birşey olmadığını söyleyenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.³⁵²

Son olarak tüm bu komplo teorilerini bir yana bırakacak olursak İslamcı hareketler geldiği noktada başarılı olmuş mudur sorusunu sormamızın yerinde olacağını düşünüyoruz. 11 Eylül olaylarından sonra İslamcılık kendi kendini bitirdi üzerine görüşler vardır. Uluslararası İslami devrim olmamıştır. Cihat olduğunu iddia eden ve kendini temsilci olarak sayan Ladin ve Zevahiri’yi İslamcı kesim bile aşırı radikal bulduğu için desteklememiştir. Dar anlamıyla İslami proje başarısız olmuştur. Roy bu projenin başarısız olmasını üç şekilde sıralar. İlk olarak İslami hareketler ümmet anlayışından ayrılmışlardır. İkinci olarak, yerli devrimci anlayışlarını kaybederek ahlaki konularda ağırlıklı olarak yeni fundamentalizme doğru hızlı bir değişim geçirmişlerdir. Son olarak, islamcılık bireysel ölçüde başarısız olmuş çünkü tüketici kültür tarafından yutulmuştur.³⁵³ Ayrıca İslami devletin ve ekonominin eksikliği Roy’a göre bir başka kaçınılmaz yenilgidir. Her ne kadar İslami ekonomiden bahsedilmiş olsa da pozitif bir tanımlama geliştiremediğinden³⁵⁴ İslami bankanın varlığı İslamcı hareketler için bir finansal kaynak olmamıştır.³⁵⁵ Siyasal devrim bakışının gerilemesi, Suudi parasının giderek artan etkisi, İslamcı düşüncenin temel metinlerin ilerisine geçememesi, devrimden çok şeriate ve ibadete bağlı yeni bir militan kuşağın yetişmesi İslami hareketlere yeni bir boyut kazandırmıştır.³⁵⁶ İslamcı hareket geleneksel fundamentalizme karşıyken neo fundemantalizme evrilmiştir. Her ne kadar geleneksellere kıyasla modern bir hareket olarak karşımıza çıksa da modern siyasal felsefeyi ve beşeri bilimlere önem verilmemesi, onların siyasal ideasını toplumsal gerçekliğe

³⁵² <https://www.gzt.com/haber/11-eylul-saldirilari-ve-akilda-kalan-soru-isaretleri-2530908> (1.3.2019)

³⁵³ Ismail, Salwa, The Paradox of Islamist Politics, **Middle East Research and Information Project (MERIP)**, Winter, 2001, s.34

³⁵⁴ Roy, s.170

³⁵⁵ A.g.e., s.175

³⁵⁶ A.g.e.,s.43

eklemleyememesine neden olmuştur.³⁵⁷ İran, devrimiyle her ne kadar bunu başarmış olsa da kendi şiilik çevresinde kaldığı için İslamcı hareketleri değil, Şiilik çevresini kapsamıştır.³⁵⁸

Böylece Müslüman Kardeşler’le başlayan, Afgan Cihadıyla dönüm noktası yaşayan ve 11 Eylül ile beraber küreselleşen İslamcı örgütlerin günümüze kadar gelen terör ve şiddet eylemleriyle ilişkilendirildiği bir gerçektir. Ancak burada ilk olarak Alain Bertho’nun ifade ettiği sonrasında Olivier Roy’un da bu argümanı ele alarak geliştirmesi³⁵⁹ gibi İslamın radikalleşmesinden ziyade, radikalizmin islamlaşması söz konusudur. Bu nedenle İslami hareketleri tarihsel determinasyon içinde iç ve dış faktörlerin bileşimiyle anlamaya çalışmak, olayların sosyolojik analizlerinin doğruluğu için önemlidir.

1.2.2. Ulrich Beck’in Risk Toplumu Bağlamında Modern Cihada Bakmak

Bu bölümde, Ulrich Beck’in 90’lı yıllarda terminolojiye kazandırdığı “risk toplumu” kavramını, 1920’lerde başlattığımız Modern cihat olgusu üzerinden temellendirmeye çalışacağız. Beck’in tezi Soğuk Savaş döneminde ve Batı’nın içinde bulunduğu siyasal ve sosyo-ekonomik koşullar ekseninde yazılmıştır. Beck kuramında, modernizmin uzantısı olan sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan risklerin Batı’ya etkileri kapsamında konuyu değerlendirmiş ve bir modernizm eleştirisi yapmanın gerekliliğini savunmuştur. Ancak küreselleşmenin etkisiyle risklerin artık Batı kadar Batı dışı toplumlara da sıçradığı ve belli risk durumlarının üçüncü dünya ülkelerini de etkilediği bir gerçektir. Bu nedenle bizde, 1920’lerden itibaren İslami hareketlerin Batı ile olan ilişkisini Beck çizgisinde ele alarak, risk ve bumerang kavramlarıyla değerlendirebilmenin mümkünlüğünü araştıracağız. Buradaki amacımız salt modernizmi ve getirilerini olumsuzlamaktan ziyade İslam toplumlarıyla Batı arasındaki yaşanılan ilişkilerde modernitenin ne ölçüde etki ettiğini Beck’in kavramları üzerinden açıklamaya çalışmak olacaktır.

³⁵⁷ A.g.e.,s.97

³⁵⁸ A.g.e.,s.225

³⁵⁹ <https://medyascope.tv/2016/04/17/islam-mi-radikallesti-radikalizm-mi-islamilesti-gilles-kepel-ile-olivier-roynin-kavgasi-tam-hiz-suruyor/> (7.3.2019)

Risk kavramı, ilk kez Orta Çağ'ın sonları ile Modern dönemin ilk senelerinde Avrupalı denizciler tarafından 'bilinmeyen sulara açılırken karşılaşılabilecekleri tehlikeleri betimlemek' amacıyla kullanılmıştır. Genel olarak sosyal bilimlerde ise risk, insanın önemseydiği ancak tehlike durumu olduğu zamanı tanımlamak için kullanılmıştır.³⁶⁰ Beck'e göre risk kavramı modernleşmeyle birlikte ele alınmalıdır. Çünkü risklerin geçmiştekenden farklılaşarak küreselleşen bir hale dönüştüğüne dikkat çeker.³⁶¹ Yaşadığımız dönemde risk kavramı, tehdit ve tehlikenin ötesine geçerek insanoğlunun ürettiği ve açığa çıkan her türlü olumsuz durumda kullanılmaktadır. Ayrıca Beck modernizmin sonuçlarının küreselleşmesiyle oluşan yeni toplum sürecini risk toplumu şeklinde tarif etmektedir.³⁶²

Beck, risk toplumunu "sanayi toplumunun şimdiye dek izlediği yolda yaratılan tehditlerin ağır bastığı bir modernlik evresi..." şeklinde tanımlamaktadır.³⁶³ Beck, "modernleşme eğer bir ilerleme, gelişim süreci ise, sanayi toplumunun artık eskidiğini kabul etmek gerekir" der. Beck riskleri, planlı, neye mal olacağını bilerek, oluşabilecek tehlikelere göz yumularak her türlü politik, sosyal ve kurumsal yardıma sahip oluşumlar olarak tanımlamaktadır.³⁶⁴ Beck'e göre, risklerin önceden kestirilememesi, "sigortalanamazlık" kavramını ortaya çıkarmıştır.³⁶⁵ Çünkü riskler 'neyin yapılmaması gerektiği ifade ederler ama neyin yapılması gerektiğini değil.'³⁶⁶ Beck, risk toplumunun oluşum aşamasını iki süreçte ele almaktadır. İlk olarak riskler ortaya çıkmıştır ancak bu risklerin siyasette veya toplumsal hayatta bir izdüşümü olmamıştır. İkincisi ise sanayi toplumu içinde kurumlar bu riskleri üreten bir aktör haline gelmiş ancak kontrol edilememiştir. Bu nedenle bir taraftan risk üretilirken diğer taraftan riskin neden olduğu problemlerle karşı karşıya

³⁶⁰ Elmas, Salih, **Modern Toplumun Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik**, Usak yy, Ankara, 2013, s.76

³⁶¹ Soydemir, Suat, "Modernizm'in Karanlık Yüzü: Risk Toplumu", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No 2, 2011, s.171

³⁶² Çuhacı, Aysu, "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı", **Sosyoloji Dergisi**, 3.Dizi, 14.Sayı, 2007, s.135

³⁶³ Beck, Ulrich, **Siyasallığın İcadı**, çev.Nihat Ülner, İletişim yy, İstanbul, 1999, s.36

³⁶⁴ Çuhacı, s.141

³⁶⁵ Soydemir, s.171

³⁶⁶ Beck, 1999, s.47

gelinmiştir.³⁶⁷ Böylece Beck bu etki-tepki olayını bumerang etkisiyle açıklayarak, ‘riskler, er ya da geç onları yaratanları veya onlardan kar edenleri de yakalayacak’³⁶⁸ sözüyle risklerin küresel bir tehdit haline dönüştüğünü ifade etmiştir.

Beck’in riski üretenle etkilenenin er ya da geç aynı kişi olacağını dile getirdiği bumerang etkisini Batı ve İslam toplumları arasında da ilişkilendirebilmemiz mümkündür. Örneğin, Afgan Cihadın da Sovyetler’e karşı Ladin’i bir piyon olarak kullanarak her türlü silah ve para yardımıyla bulunan Amerikan’ın 11 Eylül saldırılarıyla kendi ürettiği bu riskin kendisine dönerek milyon dolarlık zarara uğramasına ve bunun yanında Amerikan halkının uzun yıllar kendini güvensizlik içinde hissetmesine sebep olmuştur. Fuller’in de dile getirdiği gibi, ABD geriye dönüp kendine zararı dokunabilecek kötü miraslar yaratmaktadır.³⁶⁹ İsrail’in FKÖ karşısında sadece işine yaradığı için Şeyh Ahmet Yasin’i hapisten çıkararak yıllarca ona ve Hamas’a para aktarması sonunda, kendi büyüttüğü bu riskten zarar gördüğü ilk anda suikastle ortadan kaldırma girişimi verilebilecek bir başka örnektir. Yine Fransa’nın Cezayir’i uzun yıllar boyunca sömürmesi, 1945 yılındaki Cezayir soykırımı, 1994 yılındaki Ruando bölgesindeki soykırımı Cezayirlilerin içinde derinleşen Fransız nefretini meydana getirmiştir. Böylece 90’lı yılların ortasında Cezayirli İslamcı hareketler Fransa için cihat ilan etmiş ve Fransa’da bu durumdan oldukça kötü etkilenerek kendi ürettiği riskle yüzleşmek durumunda kalmıştır.

Küreseleşme “iki uçlu bir süreç olarak, bu sürece taraf ya da karşıt bütün toplumları etkilemektedir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzluklar kendi yerel kültürünü, benliğini ve kaynaklarını koruma istenci adı verilen bir ‘glokalizaysonu’ yani yerelleşmeyi ortaya çıkarmaktadır.”³⁷⁰ Özellikle bu durumu 20’lerde İngiliz emperyalizmine maruz kalan Mısır’da görmemiz mümkündür. Açılan Hristiyan okulları, her yerde ingilizce konuşulması, şehrin en büyük caddelerinden biri olan Cami Caddesine “Rue de la Mosque” tabelasının asılması,

³⁶⁷ Çuhacı, s.142

³⁶⁸ Beck, Ulrich, **Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru**, çev.Kazım Özdoğan-Bülent Doğan, İthaki yy, İstanbul, 2011,s.50

³⁶⁹ Fuller, **İslamsız Dünya**, s.283

³⁷⁰ Küçükcan, s.44

sömürüyle gelen ekonomik sıkıntılar vb., İslami hareketlerin oluşumunu tetiklemiştir. Böylece modernizm ile gelişen oluşumları kendi toplumu için bir risk olarak gören Mısır halkının kendi kültürüne sahip çıkma girişimi sonucu olarak Müslüman Kardeşler teşkilatını kurması kaçınılmaz bir girişim olmuştur.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bir diğer etki de kapitalizmin ekonomi politiğini oluşturan serbest piyasa ekonomisinin dünyanın birçok yerinde yarattığı ekonomik eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki aşırı uçurumlardır.³⁷¹ Beck'te oluşan bu ekonomik sömürünün sanayi toplumu ile şekillendirerek bir risk toplumu oluşturduğunu ve bunlarında bir siyasi potansiyeli meydana getirdiğini ifade etmektedir.³⁷² Tüm bu moderniteyle beraber gelişen eşitsizlik karşısında ezilen tarafların şiddete başvurarak bir karşı tepki geliştirdiği görülmektedir.³⁷³ Beck'te ortaya çıkan bu eşitsizlik paradigmasının modernleşme süreçleriyle sistemli bir ilişkiye sahip olduğunu³⁷⁴ ve siyasi öznesi olmayan küresel bir yoksullaşmanın var olduğunu dile getirmiştir.³⁷⁵ Sömürgeleşmeyle birlikte gelişen bu ekonomik eşitsizlik bugün İslamcı hareketlerin Batı modernizmine karşı tepki geliştirmesindeki temel motivasyonlardan biri olmuştur. İsrail'in Filistin topraklarını işgal edip temel ihtiyaçlar karşısında Filistin halkına gösterdiği sınırlandırıcı tavrına karşılık İslami hareketlerin zaman zaman Filistin için cihat ilan etmesi bu noktada değerlendirilebilmektedir. Ayrıca ABD'nin ekonomik gücünü de simgeleyen İkiz Kuleler'e yapılan saldırılar ekonomik eşitsizlik ve sömürüye karşı verilmiş belki de en büyük tepkidir. Saldırı sonrasında Ladin'in : "servetimizi, kaynaklarımızı, petrolümüzü çalıyorlar..." şeklindeki açıklaması durumu kendi açılarından özetler durumdadır.

Batı modernizminin getirdiği rasyonalitenin dinin yerini alacağı düşüncesi ve diğer taraftan laik devlet modelleri, seküler toplumların varlığı İslam toplumlarını kendi gettolarına kapanarak yerelleşmesini sağlayan bir başka faktör olmuştur. Bu nedenle maruz kaldıkları adaletsizlik,

³⁷¹ A.g.e., s.45

³⁷² Beck, 2011, s.28

³⁷³ Küçükcan, s.46

³⁷⁴ Beck, 2011, s.23

³⁷⁵ A.g.e.,s.80

eşitsizlik, ezilmişlik, işgal, sömürü karşısında Batı'ya gösterdikleri tepki ve ürettikleri şiddet eylemlerinde meşruluk, din aracılığıyla sağlanmıştır.³⁷⁶ Beck, modernleşme süreçlerinin tetiklediği güvensizliğin büyümesiyle, güvensizliğin olduğu yerlerde dini inançların doğru orantılı şekilde arttığını söylemektedir.³⁷⁷ 20.yy'da Batı modernitesinin en olumsuz sonuçlarına maruz kalmış ve güvensizlik içinde yaşayan İslam toplumlarında artan İslamcılık düşüncesine bakıldığında Beck'in çıkarımının doğrulandığı görülmektedir. Bu nedenle asıl düşmanı Batı olarak gören İslamcı hareketler 90'lı yıllardan sonra gösterdiği şiddet ve terör eylemlerini Batı'ya doğru çevirmiş ve Batı kendi ürettiği risk durumlarıyla er ya da geç karşı karşıya kalmıştır. Bu durum ise Beck'in risk kaderi tanımlamasına uygun düşmektedir.

Sonuç olarak, modernitenin oluşturduğu risklerin küreselleşmesiyle meydana gelen siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel problemler karşısında Batı'nın bir özeleştirici yapması gerekmektedir. Beck bunu refleksif modernleşme ya da kendi üzerine düşünen modernleşme şeklinde tarif etmektedir. Ona göre yapılan hatalardan ders çıkararak yeniden bir yapılandırma sağlanmalıdır.³⁷⁸ Beck'in tanımlamasına ilaveten sürece, Bauman ve Lyatord 'postmodernlik', Giddens 'geç modernlik' Held 'kozmpolitan demokrasi' kavramlarıyla katılarak³⁷⁹ farklı türde tanımlamalar yapmış olsalar da birleştikleri nokta dönemin çelişkileri ve umutsuzlukları olmuştur. Beck ise bu dönemin olumsuzluklarından kurtuluş reçetesinin bilinçli bir modernleşme ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Aklın, mantığın, sorgulamanın, eleştirmenin ön planda olduğu daha rasyonel ve sağduyulu kararları uygulamanın Beck'in dönüşümlü modernleşme dediği kavramının temel dinamiğini oluşturmaktadır.³⁸⁰ Batı'nın modernleşme serüveniyle başlayan genelde Doğu'yu özelde İslam toplumlarına etki eden tüm bu olumsuzlukların günümüzde iyileşmesinin belki bilinçli modernleşmeyle beraber mümkün hale gelebileceğini ümit edebiliriz.

³⁷⁶ Küçükcan, s.47

³⁷⁷ Beck, Ulrich, **A God of One's Own**, Polity Press, Massachusetts, USA, 2010, s.85

³⁷⁸ Çuhacı, s.154

³⁷⁹ Elmas, s.109

³⁸⁰ Çuhacı, s.153

2. BÖLÜM: UYGULAMA

2.1. Cihada Katılan Kişilerin Sosyal Kimliği

2.1.1. Yaş

Cihada katılan kişilerin genel olarak yaş dağılımına bakıldığında 17-25 yaş aralığındaki genç kuşağın aktif katılımı dikkat çekmektedir. Ancak cephe komutanlarının tecrübeli ve liderlik vasfına sahip kişilerden seçilmesi zamanla komutanların daha orta yaş kimselerden oluşmasını beraberinde getirmiştir. Yine de 1990'lı yıllara oranla 2010 sonrası cihada orta yaş ve üstü katılanlarda ciddi bir artış olduğu görülmüştür (Yaşla ilgili bkz: Tablo-1). Bununla ilgili Suriye'deki cihada katılan ve kendine Ebu Recep mahlaslı bir mücahitte yapılan bir röportajda, Ebu Receb, kendisinin 53 yaşında olmasının yüksek sayılmadığını yaşı 60'ın hatta 70'in üzerinde insanların Suriye'deki savaşa katıldığını ifade etmiştir.³⁸¹ Bu durum günümüz cihat hareketlerinde demografik bir artışla doğru orantılı olarak yaş sınırının da değiştiğini bizlere göstermektedir.

Konuyla ilgili Aydınalp de bizim bulgularımızı doğrular şekilde cihat bölgelerinde 17-60 yaş arasında mücahitlerin tespit edildiğini söylemekte, ortalama yaş aralığını ise 22-26 şeklinde vermektedir. Günümüz mücahitlerinin ağırlıklı olarak lise ve üniversite yaşlarındaki insanlardan meydana geldiğini ifade etmektedir. Birinci nesil Afgan cihadına katılanlarla yaptığı mülakatlarda, Aydınalp, aynı cephede dede, baba ve torunun birlikte savşatığı örneklerden bahsetmektedir.³⁸²

³⁸¹ <https://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/dis-politika/132908/53-yasinda-esede-karsi-savasan-turk-mucahit.html> (23.04.2019)

³⁸² Aydınalp, Halil, "Türkiye'den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler", *Uluslararası Şiddet ve Sosyal Travmalar Kongresi, Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Şiddetle Mücadele Vakfı*, 26-28 Nisan 2018, Samsun, s.12; Ayrıca krş: Aydınalp, Halil, "Cihad Bölgelerine Giden Türkler: Modern Mücahitlik Sosyolojisi", *Hazar Eğitim ve Kültür Vakfı Dersleri, Hazar Vakfı Genel Merkezi*, 18.04.2018 İstanbul. Yine çağdaş tekfiricilerin sosyal kimliğini ele alan Aydınalp'in şu çalışmasında yaş bölümüne bkz: Aydınalp, Halil, "Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S-C.51, İstanbul: Aralık 2016, s.157.

Aydınalp canlı bomba eylemcileriyle ilgili yaptığı çalışmada ise Filistin örneğinde canlı bomba eylemcisinin yaş ortalamasını kadınlarda 22.7; erkeklerde 20.5 şeklinde vermektedir. Çeçenistan örneğinde ise kadın ve erkeklerin birlikte yaş ortalamasını 26 olarak vermektedir.³⁸³ Konuyla ilgili yakın zamanda yapılmış bir diğer araştırmada, çağdaş dönem cihada katılanların yaş aralığı 17-50 şeklinde verilmektedir. Bu araştırma da bizim bulgularımıza paralel şekilde, her yaştan savaşçının cihat bölgelerinde görülebildiğini ifade etmektedir.³⁸⁴

2.1.2. Eğitim Durumu

Cihada katılanların eğitim durumundan kastımız resmi eğitim alıp almadığı ile ilgilidir. Ele aldığımız metinlerden vardığımız sonuca göre çoğunluğun üniversite eğitimi almadığı anlaşılmıştır. Mücahitler genelde lise seviyesinde eğitim alan veya belli sebeplerden dolayı liseyi bırakmak zorunda kalan kişilerden oluşmuştur. Buna ilaveten ortaokul mezunu olup direkt çalışma hayatına atılan mücahitlerin oranı da fazladır. Ancak üniversite eğitimi alıp cihat meydanlarına giden az da olsa kişi bulunduğu saptanmıştır. Bunlardan; Mücahit Konukçu Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü,³⁸⁵ Komutan Bilal İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi³⁸⁶ öğrencisiyken cihada katılmıştır. Cihatın Mahrem Hikayesi adlı kitabı Yahya Konuk mahlasıyla yazan Bülent Tokgöz birçok cephede savaşmış İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. Afganistan'da yıllarca savaşan ve üzerine birçok yazı yazılan Bahattin Yıldız ise Atatürk Ü. İşletme bölümü mezunudur. Araştırmada cihada gidenlerin sosyal profil özelliklerini verdiğimiz tablo-1'de de görüleceği üzere, 38 kişiden sadece 3 tanesi üniversite eğitimi almıştır. Mücahitler ağırlıklı olarak lise ve orta okul mezunu kimselerden meydana gelmektedir (Bkz: Tablo-1).

Mücahitlerin eğitim durumuyla ilgili Aydınalp ise şu bilgileri vermektedir. Cihatta liderlik seviyesindekiler genelde üniversite eğitilidir. Örneğin Bin Ladin ülkemizde Boğaziçi Üniversitesi'ne tekabül eden bir eğitim kurumunda Kamu Yönetimi bölümünden, daha sonraki

³⁸³ Aydınalp, Halil, **Terör ve Köktencilik Ekseninde: Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.315-317.

³⁸⁴ Yıldız, Coşkun, **Türkiye'den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul 2016, s.114-115.

³⁸⁵ Şimşek, Ayşe, **Ahdini Yerine Getiren Erler**, Neda yy.,Konya, 2014, s.77

³⁸⁶ A.g.e., s.151

lider Eymen Zevahiri ise Mısır'da Kahire Tıp Fakültesi'nden mezun göz hekimidir. Aydınalp, Türkiye'den gidenlerin ağırlıklı olarak lise dengi okullarda okuduğunu, diğer küçük bir kısmının ise üniversite terk ya da üniversite mezunu olduğunu, fakat bu konuda genelleme yapılmayacak kadar karşıt veri de bulunduğunu ifade etmektedir. Özellikle 2011 sonrası Suriye iç savaşına katılan azımsanmayacak üniversiteli bir grubun varlığından bahsetmektedir. Bunların arasında Hacettepe Tıp, ODTÜ Mühendislik gibi bölümlerden mezunlara da rastlanıldığını aktarmaktadır.³⁸⁷ Bir karşılaştırma yapılması açısından Aydınalp, canlı bombanın eğitim durumunu Filistin örneğinde şu şekilde vermektedir: Kadınların %10.4'ü, erkeklerin ise %5.9'u üniversite mezunu geri kalanı ilk, orta ve lise mezunudur. Çeçenistan örneğinde ise üniversite öğrencisi %9, üniversite mezunu %18 olarak verilmektedir. Çeçenistan örneğinde biraz daha yüksek olmakla birlikte, cihadist hareketlerde üniversite mezunlarının az olduğu görülmektedir.³⁸⁸ Coşkun ise, eğitimin bilgisine ulaşabildiği tespit edebildiği 49 mücahidin 19'unun üniversite eğitimi aldığını tespit etmiştir. Nispeten bu araştırmada da bizim bulgularımıza göre üniversite terk ve mezunları yüksek tespit edilmiştir.³⁸⁹

2.1.3. Bölge

Mücahitlerin cihada katıldığı yerlere bakıldığında nüfusun fazla olduğu şehirlerde katılımın da tabii olarak fazla olduğu görülmektedir. Ancak ulaştığımız metinlerde vardığımız sonuç genelde İstanbul ve Konya şehirlerinden katılımın daha fazla olduğuna yöneliktir. Biyografilerde tespit edilen 38 kişinin 8'i Konya ve ilçelerindendir. Konyalı olanların dışında hemen hemen her vilayetten insanlar olduğu tespit edilmiştir (Bkz: Tablo-1). Büyük bir çoğunluğu ise kendi memleketlerinden ziyade yaşadıkları şehirlerden cihada katılım göstermiştir. Örneğin; Bilal Yazdıcı İzmir'den, Trabzonlu olan Ali Rıza Bayzan Bursa'dan, Bitlisli olan Arif Güler

³⁸⁷ Aydınalp, Halil, "Türkiye'den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler", s.13; Ayrıca krş: Aydınalp, Halil, "Cihad Bölgelerine Giden Türkler: Modern Mücahitlik Sosyolojisi", **Hazar Eğitim ve Kültür Vakfı Dersleri**, Hazar Vakfı Genel Merkezi, 18.04.2018 İstanbul.

³⁸⁸ Aydınalp, Halil, **Terör ve Köktencilik Ekseninde: Canlı Bomba Sosyolojisi**, s.315-317. Aydınalp'in tekfirçilerle ilgili araştırmasında eğitim bölümüne bkz: Aydınalp, Halil, "Çağdaş Kural Dışı Tekfirçiliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S-C.51, İstanbul: Aralık 2016, s.59.

³⁸⁹ Yıldız, Coşkun, **Türkiye'den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma**, s.116.

Adana'dan, Gümüşhaneli Salih Turhan İstanbul'dan, Bülent Tuna Eskişehir'den, Bitlisli Ebu Bekir Yiğit İstanbul'dan, Konyalı Muhammed Faris İstanbul'dan, Trabzonlu Güven Zengin Bursa'dan, Eskişehirli Murat Konukçu İzmit'ten, Hakan Açık Konya'dan, Tokatlı Yasin Tan İstanbul'dan, Ali Üzüm Amasya'dan, Kırklarelili Tayfun Zengin İstanbul'dan, Ahmet Gümüş Konya'dan, Bekir Şimşek Konya'dan, Yusuf Kazanç Konya'dan, Abdullah Özgüven Konya'dan, Elazığlı Komutan Bilal İstanbul'dan, Muhammed Ebu Ömer Adana'dan, Mücahit Şener Konya'dan, Adem Peçe Yalova'dan, Mustafa Uykız Yalova'dan, Diyarbakırlı Mehmet Fatih Ekinci İstanbul'dan, İbrahim Eker İstanbul'dan, Faruk Aktaş Iğdır'dan.³⁹⁰ Bizim 38 kişilik örneklemimizde Konya ve İstanbul'dan katılım fazla tespit edilmekle birlikte, bu konuda bilgiler genelleme yapamayacak kadar kısıtlıdır.

Aydınalp de, bölge açısından genelleme yapılamayacağına vargu yaparak, cihat hareketlerinde özellikle İstanbul başta olmak üzere Adana, Konya, Gaziantep, Adıyaman, Bingöl ve Diyarbakır vilayetlerinin daha hareketli görüldüğü tespitini yapmaktadır. Bu durumu İstanbul ve Konya'nın kendine özgü şartlarıyla açıklarken, diğer bölgeleri özellikle Irak ve Suriye gibi çatışmalara yakın hudut bölgelerine yakın olmalarıyla açıklar.³⁹¹ Coşkun'un araştırmasında ise nereli olduklarından ziyade yaşadıkları bölge tespit edilebilen 197 kişinin 31'i Marmara, 17'si Karadeniz, 55'i İç Adadolu, 2'si Ege, 20'si Akdeniz, 32'si Güney Doğu, 36'sı Doğu Anadolu ve 4'ü de Avrupa'dandır. Görüldüğü üzere, her bölgeden katılım sağlanabilmektedir.³⁹²

2.1.4. Medeni Hal

Cihada katılanların genç yaşta olmasına rağmen büyük çoğunluğun evli ve çocuklu olduğu görülmüştür (Bkz: Tablo-1). Ulaştığımız sonuçlardan hareketle bu durumun en önemli

³⁹⁰ A.g.e., s.29

³⁹¹ Aydınalp, Halil, "Türkiye'den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler", s.14; Ayrıca bkz: Aydınalp, Halil, "Cihad Bölgelerine Giden Türkler: Modern Mücahitlik Sosyolojisi", Hazar Eğitim ve Kültür Vakfı Dersleri, Hazar Vakfı Genel Merkezi, 18.04.2018 İstanbul. Ayrıca bkz: Yine çağdaş tekfirçilerin sosyal kimliğini ele alan Aydınalp'in şu çalışmasında yaş bölümüne bkz: Aydınalp, Halil, "Çağdaş Kural Dışı Tekfirçiliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S-C.51, İstanbul: Aralık 2016, s.

³⁹² Yıldız, Coşkun, **Türkiye'den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma**, s.113-114

sebeplerinden biri sahip oldukları ailelerin geleneksel aile tipi olmasıdır. Bir diğer önemli faktör ise anne babanın oğlunu evlendirmede arzulu oluşudur. Ancak az da olsa bazı mücahitlerde anne baba ısrarına karşı evlenmeme dirençleri de görülmüştür. Bunun nedeni de bu kişilerin kafasında cihattan başka bir şeyin olmaması ve evliliğin cihada engel olabileceği düşüncesidir. Bu hususta 19 numaralı mücahidin cihata gitmeden önceki kaygıları konumuz açısından bir örnektir. Öyle ki evlenip çocuk sahibi olduğunda ailesini geride bırakamayacağını bu nedenle cihata katılamayacağını düşünerek evlenmek istemez. Ancak bu konuda ona destek olanlardan biri : “evlilik senin için önemliyse, cihat meydanlarında da evlilik var kardeşim. Birçok mücahit gittikleri yerde evlenmiş ve aile hayatı yaşamış sonrasında eşleriyle dönmüşlerdir”³⁹³ diyerek evliliğin cihada engel olmayacağını ifade ederek onu ikna ettiği görülmüştür.

Mücahitlerden 18 numaranın evliliği ise diğerlerinden farklılık göstermiştir. Lisedeyken üst sınıflarda okuyan ve abi olarak gördüğü bir öğrenci o zamanlarda ondaki İslami hayat tarzının şekillenmesinde son derece yardımcı olmuştur. Lise bittikten sonrada samimi ilişkileri devam etmiş ve hayatta en değer verdiği insanlardan biri haline gelmiştir. Öyle ki etrafından evlenme baskısını gördüğü sıralarda abisinin şehadet haberini alması onda büyük bir üzüntü oluşturmuş ve evleneceksem abimin emanetine sahip çıkmalıyım düşüncesini meydana getirmiştir. Araya belli araçlar koyarak dul olan şehit hanımından da aldığı onayla evlenmişlerdir. Ancak bu durum toplumun belli basmakalıp yaklaşımlarını göz önüne aldığımızda çok büyük bir cesaret örneği olmuştur. Toplumun dul kadın için biçtiği role aldırmadan yaptığı eylem diğer mücahitler içinde şehit hanımlarına karşı daha duyarlı olmaya itmesi açısından önemli olmuştur.³⁹⁴

Coşkun ise araştırmasında ağırlık olarak mücahitlerin bekar olduğunu; fakat evli mücahitlerin de azımsanmayacak sayıda olduğunu ifade etmektedir. Evli ve çocuklu ailelerin cihat bölgelerindeki hayatlarından örnekler vermektedir. Cihadi çevrelerin evlilik ortamı oluşturduğu, bazı bekâr mücahitlerin cihat bölgelerinde tanıdığı insanlar vasıtasıyla evlendiğini

³⁹³ İlhan, Harun, **Cihat Yürüyüşü**, Küresel Kitap, İstanbul, 2015, s.128

³⁹⁴ A.g.e., s.121-122

anlatmaktadır.³⁹⁵ Aydınalp de medeni durum açısından hem bekarların hem de evlilerin birlikte görüldüğünü, yine de bekarların oransal olarak fazla olduğunu ifade etmektedir. Evlenip çoluğa çocuğa karışmalarına rağmen cihada devam eden mücahitlerin varlığını dini idealizm ve cihad heyecanı ile açıklayan Aydınalp, dul kadınların, yer yer başka mücahitlerle de evlendiğini anlatmaktadır. Hatta bu konuda cihadi çevrelerden evlendiği üç eşini de cihatta kaybetmiş bir kimsenin hikayesi anlatılmaktadır. Kadın mücahitler üzerinde önemle durulduğunun da altını çizen Aydınalp, ünlü mücahit Yusuf el-Iyeyri'nin bu konuda hatta özel kitap kaleme aldığını anlatmaktadır. Kitapta kadınlar konusunda “destek olmuyorsanız köstek de olamayın tarzı” bir bakış açısının geliştirildiğinden bahsetmektedir.³⁹⁶

2.1.5. Ekonomik Durum

Cihada katılan kişilerin büyük bir kısmı ekonomik gelir açısından orta tabakaya aittir (Bkz: Tablo-1). Çoğunlukla ticaretle ve serbest meslekle uğraşan mücahitlerin özellikle cihat meydanlarına gittiğinde de kendi işlerine uygun iş bölümlerinde rol aldığı görülmektedir. Örneğin, mücahitlerden Habip'in babası lahmacun ustası olduğundan Habip'in cephede hamur işlerinden sorumlu tutulduğu ve ekmek yapmada görevlendirildiği görülmüştür.³⁹⁷ Veziristan'a giden Fahrettin Yıldırım ise askerlik sonrasında bir lokantada aşçılık yaptığından cephede yemeklerden sorumlu biri olmuştur.³⁹⁸

Ekonomik geliri daha düşük olanlar ise cihada gitmeden önce para biriktirmişlerdir. Bunun yanında ekonomik olarak varlıklı mücahitler de bulunmaktadır. Bunun en bilinen örneği daha önce geçtiği üzere Arap zengini Usame bin Ladin'dir. Bir başka örnekte Kafkas cihadına katılan ve varlıklı bir aileden gelen Y.K'dır.³⁹⁹ 90'lı yıllardaki cihada katılan mücahitlere kıyasla son yıllardaki mücahitlerin ekonomik geliri yüksek olan kişilerden oluştuğu da dikkat çekmiştir. Metin Ekinci'nin Suriye'deki gözlemlerinden birinde şu ifade geçmektedir: “Suriye'ye gelen mücahitler

³⁹⁵ Yıldız, Coşkun, *Türkiye'den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma*, s.118.

³⁹⁶ Aydınalp, Halil, “Türkiye'den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler”, s.15;

³⁹⁷ İlhan, Harun, *Şehadet Yolunda Cihat Erleri*, Küresel Kitap, İstanbul, 2012, s.80

³⁹⁸ Şimşek, Ayşe, s.291

³⁹⁹ Erkilet, Alev, *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya*, Büyüyen Ay yy., İstanbul, 2015, s.274

fedakâr, cihat düşüncesini benimsemiş ve ekonomik sorunu olmayan kimselerdir.”⁴⁰⁰ Bu durumun Türkiye’de son 10-15 yılda orta tabakanın ekonomik gelişmesine paralel olarak bir seyir izlediği düşünülmektedir. Coşkun ise ekonomik durum açısından mücahidlerin daha çok alt ve orta tabakaya mensup olduklarını; üst tabakalara mensup kişilere de rastlandığını ifade etmektedir.⁴⁰¹ Aydınalp de, mücahitlerin genel olarak alt ve orta sınıfa ait olduklarını, üst sınıftan gelenlerin az olduğunu, küresel cihadı yönlendirenlerin ise daha çok üst tabakaya mensup olduklarını anlatmaktadır.⁴⁰²

2.1.6. Aile Yapısı ve Aile İlişkileri

Ele alınan metinlerden hareketle cihada katılan kişilerin geleneksel aile tipine sahip olduğu görülmüştür. Geleneksel aile tipinin görüldüğü bu kişilerin aile hayatlarında İslami değerlerin son derece baskın olduğu ve aile ilişkilerinin kuvvetli oluşu dikkat çekmiştir. Ayrıca bu başlık altında tartışmaya açmak istediğimiz önemli bir husus daha vardır. O da mücahitlerin cihada katılma fikrine ailelerinin rıza gösterip göstermediği ve bu durumun aile ilişkilerine etkisinin olup olmadığıdır.

Bazı durumlarda anne-baba ve eşin desteklediği, bazı durumlarda sadece eşin desteklediği ve bazı durumlarda ailenin tamamıyla karşı çıktığı görülmüştür. Verilerden hareketle, 1999 yılında Murat Konukçu Çeçenistan’daki cihat için yola koyulduğunda annesi kendisini desteklemiş ve dualarla uğurlamıştır.⁴⁰³ Komutan Bilal üniversitedeyken başladığı cihat serüveninde birçok cepheye gitmiş, başarılar elde etmiş, Türkiye’ye geri dönmüş ve sonrasında tekrar cephelere gitmiş bir isimdir. 2003 yılında şehit haberi ailesine ulaştığında babası duası kabul olduğu için şükretmiştir. Duası: “Allah’ım oğullarımdan biri şehit biri doktor olsun”⁴⁰⁴ ve gerçekten de Bilal

⁴⁰⁰ <http://www.pressmedya.com/haber/10678/metin-ekincinin-cephe-fotograf-lari.html> (23.04.2019)

⁴⁰¹ Yıldız, Coşkun, **Türkiye’den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma**, s.117-118.

⁴⁰² Aydınalp, Halil, “Türkiye’den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler”, s.14. ekonomik değerlendirmeler için ayrıca bkz: Aydınalp, Halil, “Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S-C.51, İstanbul: Aralık 2016, s.66.

⁴⁰³ Şimşek, Ayşe, s.79

⁴⁰⁴ A.g.e.,s.161

şehit olurken bir diğer oğlu doktor olmuştur.

Eşlerin desteklerine bakacak olursak, Afgan Cihadı'na katılan Ali Üzüm'ün eşi sözde müslüman olmamak için eşiyle beraber cepheye gitmek istemiştir.⁴⁰⁵ 1999'da Çeçenistan cihadına giden Ali Rıza Bayzan da eşi tarafından desteklenmiştir.⁴⁰⁶ Birçok kere cephelere gidip geri dönmüş Fahrettin Yıldırım ise eşi tarafından desteklenmiş ve gidişlerinde sadece eşine haber vermiştir. Çünkü ailesi tarafından desteklenmemiştir.⁴⁰⁷

Bir diğer mücahit olan 8 numaralı mücahit ise cihadı babasıyla öğrendiğini, hatta babasının cihada katılan kişileri sürekli övdüğünü ve onlara her şekilde yardım eden birisi olduğunu söyler. Ancak kendisi cihada gitmek istediğinde babası izin vermez. Gizlice gitmeye karar verir ve yolda helallik almak için babasını aradığında babasının “hemen geri dön” demesine karşılık büyük bir üzüntüye kapılır ve çevresindeki mücahit arkadaşlarına şöyle der: “Başkaları cihada gidince, şehadet haberleri ulaşınca ümmetin birliği, kardeşliği, cihatın fazileti, önemi ortaya çıkıyor, duygularımız o insanlara karşı minnetle doluyor. Kendimiz ve çocuklarımız olunca asla olmaz tarzı çehreler oluşuyor, neden?”⁴⁰⁸

Bir diğer benzer olayda 16 numaralı mücahitte görülür. Cihata gitmek istediğinde eşinin rıza gösterdiğini ancak haberi alınca babasının, “başka müslüman kalmamış mı savaşa gidecek, hocalar, sakallılar gitmiyor da sen niye gidiyorsun, kim kandırıyor seni ? Evden çıktın mı beni baban bilme, hakkım helal olmaz.” diyerek söylenmesine rağmen ailesine karşı çıkarak yine de cihada katıldığı görülmüştür. Görüldüğü üzere cihada katılma sürecinde aile ilişkilerinde yeri geldi mi kopmalar yaşanarak aile içi krizler söz konusu olmuştur. Ancak mücahitlerin ortak kanısı imandan başka kuvvetli hiçbir şeyin olmadığı ve cihat için izne gerek olmadığı yönündedir.⁴⁰⁹ Ayrıca mücahitlerin kafalarındaki hayırlı eşin, “dünya bir metaadır; onun en iyi metası ise salih

⁴⁰⁵ A.g.e.,s.95

⁴⁰⁶ A.g.e.,s.37

⁴⁰⁷ A.g.e.,s.291

⁴⁰⁸ İlhan, Harun, **Cihat Erleri**, s.61-62-63

⁴⁰⁹ A.g.e.,s.190-191

bir kadındır,” (Rudani-4087/ Müslim)⁴¹⁰ hadisinden hareketle İslami değerlere bağlı ve kendilerinin cihat fikrine destek verecek eşlere sahip olmanın gerekliliğini her fırsatta ifade ettikleri görülmüştür.

2.1.7. Karakter Yapıları ve Sosyal İlişkiler

Mücahitlerin cihata gitmeden önce sahip olduğu karakter yapıları, insan ilişkileri ve cihat öncesi nasıl bir ortamda bulundukları ele aldığımız metinler ekseninde dikkat çekici bir unsur olmuştur. Mücahitlerin çevresindeki kişiler onlardan bahsettiğinde hemen hemen hepsinde ortak bir yön ortaya çıkmıştır. Mücahitlerin karakterlerinin son derece İslam ahlakıyla çevrenmesi, diğer insanlar tarafından güvenilir bulunulması ve sevilen insanlar olduğu anlaşılmıştır. Örneğin, Antepli Habib Güven son derece mizah yeteneğine sahip ve esprileriyle çevresindekilere neşe kaynağı olmuş bir mücahittir.⁴¹¹ Fahrettin Yıldırım ise müsriflikten kaçınan, ibadetine düşkün dini kurallara uygun bir şekilde yaşayan bir mücahittir.⁴¹² Mücahitlerden Ahmet Gümüş ise son derece sosyal, insanlar tarafından sevilen ve Allah’ın emirlerine uyan bir kişidir.⁴¹³ Uluslararası ödüllü sporcu mücahit Yusuf Kazanç’tan ise tüm arkadaşları övgüyle söz etmiş, içlerinde güzel ahlak dendiğinde akla gelen ilk ismin Yusuf olduğunu ve son derece İslam ahlakına sahip bir kişi olarak ondan söz etmişlerdir.⁴¹⁴

Mücahitlerin cihat öncesinde içinde bulundukları ortamlara (ev, iş, arkadaş v.b) bakıldığında İslami kuralların hakim olduğu görülmüş ve her türlü durumdaki önceliklerinin de sahip oldukları dini inancın ön planda olduğu anlaşılmıştır. Öyle ki Afgan cihadına katılmış Bekir Şimşek insan ilişkileri güçlü, başkalarının derdiyle dertlenen bir mücahit olarak çalıştığı iş yerinin İslami kurallara uygun olmadığı gerekçesiyle işinden ayrılmış olması buna verilebilecek bir örnektir. Bir markette kasiyerlik yapan Bekir, aralıksız çalan müzik ve sigara satışları sebebiyle

⁴¹⁰ İlhan, Harun, **Cihat Yürüyüşü**, s.132

⁴¹¹ İlhan, Harun, **Cihat Erleri**, s.72

⁴¹² Şimşek, s.292

⁴¹³ A.g.e.,s.113

⁴¹⁴ A.g.e.,s.135

işten ayrıldığını dile getirmiştir.⁴¹⁵

Ele aldığımız metinlerde sadece iki mücahitte cihat öncesi yaşantısının bir bölümünde İslam'dan uzaklaşma olduğu görülmüştür. Afgan cihadına katılan Muhammed Faris lisedeyken kurduğu arkadaşlıkların etkisiyle bir dönem cahili yaşantı içinde bulunduğunu sonrasında ailesinin telkinleriyle tövbe ettiğini dile getirmiştir.⁴¹⁶ 1987 doğumlu olan Tayfun Sevgi ise 2005 yılına kadar İslam'dan uzak bir yaşantı içinde olduğunu sonrasında şehit olacak bir arkadaşı sayesinde edindiği yeni çevreyle İslam'a dönük bir hayat yaşamaya başladığını ifade etmiştir.⁴¹⁷

2.1.8. Dini Hayatları

Cihada katılan kişilerin dini bilgileri sahip oldukları geleneksel aile yapısı itibariyle küçüklükten başlamış ve ilk olarak aile ortamında şekillenmiştir. Ele aldığımız metinler ekseninde gerek mücahitler hakkında yakın çevrelerinin söylemleri gerekse yapılan röportajlarda ortaya çıkan sonuç, dini bütün bir yaşam tarzlarının olduğuna yöneliktir. Örneğin; mücahitlerden Bosna Savaşı'na katılan Bülent Tuna ve Güven Zengin hafızdır. Ayrıca birçoğunun dini eğitim alma yoluna da gittiği görülmüştür. Öyle ki dini eğitime çok önem veren Iğdırlı Faruk Aktaş cihada katılmadan önce eğitim almak için Pakistan'a gitmiş ve hatta eğitimin cihattan önce geldiğini düşünmüştür. Bir diğer mücahitlerden Abdullah Özgüven ise eniştesinin vesilesiyle askerden döndükten sonra Mısır'a dini eğitim almak için gitmiştir.⁴¹⁸ Bir diğer mücahit olan 33 numara ise medrese tahsili yaptığını söyleyerek, nedenini ise:

“Babam, sistemin okullarında okunmaz, laik-kemalist rejim yavrularımızı kendine asker yapmak için yetiştiriyor, onların fitratlarını bozuyor, küfür bataklığına sürüklüyor diyerek beni medreseye gönderdi. Küçük yaşlarda İslami ilimlerle tanıştım. Belirlenen program dahilinde derslerimi veriyor, yaşıma göre gayretli davranıyordum. Medresedeki en çalışkan öğrenciler arasındaydım ve hocam sürekli

⁴¹⁵ A.g.e.,s.125

⁴¹⁶ A.g.e.,s.71

⁴¹⁷ A.g.e., s.101

⁴¹⁸ A.g.e.,s 63-67; 73-77; 145-149; 261-271

beni teşvik eder, gayretimi artırırđı. Kur'an'ı hıfzetmiş, İslami ilimlerin çoğunu okumuştum. Hocamın menheci selefi eksen üzerine olduğundan Kur'an ve Sünnet'i selefi salihin anlayışı üzerine oturtuyordu...”⁴¹⁹ şeklinde açıklamıştır.

Bu şekilde mücahitlerin hemen hemen hepsinin aile etkisiyle başlayan dini bilgilerinin zamanla bireysel gayrete dönüştüğünü ve geri kalan yaşantılarında İslami kurallara uygun bir şekilde devam etme çabasında oldukları anlaşılmıştır.

⁴¹⁹ İlhan, Harun, **Cihat Yürüyüşü**, s.221

Tablo-1. Cihata Katılan Kişilerin Sosyal Kimliği

- Tabloda yer alan “X” işareti ulaşılan metinlerde o başlık altındaki konuya ait net bilgiye ulaşılmadığını ifade etmek için kullanılmıştır.

	Ad Soyad	Doğum/ Ölüm	Cihata Katılım Yaşı	Eğitim	Meslek	Medeni Hal/ Çocuk Sayısı	Memleke t	Cihata Katıldı ğı Şehir	Gidilen Cihat Cephesi	Dini Bilgid e Öne Çıkan Yer
1	Bilal Yaldızcı	1967 1987	19	Lise- İ.Ü. Hukuk F. kazandı	X	Bekar	İzmir- Ödemiş	İzmir- Ödemiş	Afganistan	Aile
2	Ali Rıza Bayzan	1969 2000	25	Lise Terk	İslami Radyo Sunucusu	Evli/ 1	Trabzon	Bursa	Afganistan Bosna, Çeçenistan	İmam Hatip L. ve Aile
3	Arif Güler	1981 2005	20	Lise Terk	Aile destekli	Bekar	Bitlis	Adana	Keşmir, Irak	Aile
4	Salih Turhan	1972 2000	24	Ünivers ite (bölüm belirtil memiş)	Öğrenci	Evli / 3	Gümüşha ne	İstanbul	Çeçenistan, Afganistan	Aile
5	Bülent Tuna	1970 2001	23	Hafız	Takva ehli / Talebe okutuyor.	Evli/ 2	Eskişehir	Eskişehi r	Bosna	Aile
6	Ebu Bekir Yiğit	1981 2006	20	İlkokul	Mobilyacı	Bekar	Bitlis	İstanbul	Afganistan Irak	Aile
7	Muhamme d Faris(Osm an)	1986 2010	X	Lise	X	X	Konya	İstanbul	Afganistan	Aile
8	Güven Zengin	X 2001	X 1996	X	X	X	Trabzon		Bosna, Çeçenistan Dağıstan	X
9	Murat Konukçu	1974 1999	21	Anadol u Üni. Sosyol oji	Öğrenci	Bekar	Eskişehir	İzmit	Bosna Çeçenistan	İmam Hatip L.
10	Hakan Açık	1989- 2008	19	Ortaok ul	Pazarcı	Evli/ 1	Konya	X	Afganistan	Aile
11	Yasin Tan	1985- 2007	21	Lise	X	X	Tokat	İstanbul	Veziristan Afganistan	Arka daş

	Ad Soyad	Doğum/ Ölüm	Cihata Katılım Yaşı	Eğitim	Meslek	Medeni Hal/ Çocuk Sayısı	Memleke t	Cihata Katıldı ğı Şehir	Gidilen Cihat Cephesi	Dini Bilgid e Öne Çıkan Yer
12	Ali Üzüm	1960- 2010	24	İ.H.L.te rk	Gazeteci	Evli / 1	Amasya	İstanbul	Afganistan Kosava	Aile
13	Tayfun Sevgi	1987- 2009	18	X	X	Bekar	Kırklareli	İstanbul	Afganistan	Arka daş
14	Ahmet Gümüş	1980- X	27	X	X	Bekar	Konya	Konya	Çeçenistan Afganistan	X
15	Bekir Şimşek	1975- 2008	25	Eğitims iz olduğu bilgisi var.	Kasiyer	Bekar	Konya	X	Afganistan, Çeçenistan	Bireys el
16	Yusuf Kazanç	1983- 2009	25	Eğitims iz olduğu bilgisi var.	Uluslararası Sporcu	Bekar	Konya	X	Afganistan	Aile
17	Abdullah Özgüven	1986- 2008	22	Açık Lise+ Mısır	Aile Destekli	Bekar	Konya	X	Afganistan	Eniş te
18	Mücahid Şener	1984- 2003	19	Lise	Aile Destekli	Bekar	Konya	Konya	Çeçenistan	İ.H.L. Aile
19	Adem Peçe	1971- 2009	30	X	X	X	Yalova	Yalova	Çeçenistan	Aile
20	Mustafa Uykız	1969- X	40	Lise	X	Evli / 3	Yalova	Yalova	Afganistan	Aile
21	Mehmet Fatih Ekinci	1983- 2008	24	Eğitims iz	X	Bekar	Diyarbakı r	İstanbul	Veziristan	Arka daş
22	Hüseyin Kaya	1982- 2008	22	İmam Hatip L.	Kitap Satıcısı, Gazete Dağıtıcısı	Evli/ 2	Kırıkkale	Kırıkkal e	X	Bireys el dini hassasi yet
23	İbrahim Ekener	1974 - 2001	25	Ortaok ul	Züccaciye- Satış Elemanı	Evli/ 2	İstanbul- Fatih	İstanbul	Çeçenistan Afganistan	Aile
24	Faruk Aktaş	1974 - 2010	19	Pakista n'da 19 yaşında dini eğitim	G.D.Asya Koordinatö rü	Evli	Iğdır	Iğdır	Pakistan	Aile
25	Fatih Küçükali	1977 - 2006	27	Lise	Telefon Dükkanı	X	Trabzon- Sürmele	İstanbul	X	Arkad aş
26	Salih Erdoğan	1976 - 2010	44	Medres e	Bakkal	Evli / 2 (2 kere)	Şanhurfa- Suruç	Gaziant ep	Afganistan	Arkad aş

	Ad Soyad	Doğum/ Ölüm	Cihata Katılım Yaşı	Eğitim	Meslek	Medeni Hal/ Çocuk Sayısı	Memleke t	Cihata Katıldı ğı Şehir	Gidilen Cihat Cephesi	Dini Bilgid e Öne Çıkan Yer
27	Abdulkadi r Karapolat	1972 - 2009	36	X	X	Evli / 3 (2 kere)	Gaziantep	Gaziantep	Afganistan	Arkadaş
28	Fahrettin Yıldırım	1984 - 2009	24	Lise	Aşçı	Evli/ 2	İstanbul- Üsküdar	İstanbul	Veziristan	İş Arkadaşı
29	Muhammed İnce	1967- 2003	30	Ortaokul	Taksi Şoförü	Evli/ 4	Trabzon- Tonya	İstanbul	Afganistan Çeçenistan Irak	Eş
30	Sebahattin Buluş	1975- 2009	21	X	X	Evli/ 0	Bingöl- Karlıova	Bingöl	Afganistan	Bireysel dini hassasiyet
31	İsa Dağdeviren	1969 - 2009	40	Lise	Esnaf	Evli/ 1	Sakarya	Sakarya	Afganistan	Arkadaş
32	Bahri Şeker	1983 - 2010	X	Üniversite (bölüm belirtilmemiş)	Muhasebeci	X	Siirt	Yalova	Veziristan	Bireysel
33	Ahmet Büyükdere	1973 - 2009	X	Lise	X	Evli/ x	Bulgar Göçmeni	Adapazarı	X	Aile+ Sohbet ortamları
34	Ahmet Zorlu	1983 - 2013	20	Lise	X	Evli	Samsun	İstanbul- Fatih	Afganistan, Suriye	Arkadaş
35	Berat Çokgezenler	X- Şehit ancak tam tarih verilmemiş	Tam yaş belirtilmiyor. Ancak Üni.kazandığı sıralarda başladığı söyleniyor.	Üni.	Öğrenci	Bekar	Konya	İstanbul	Afganistan	Aile+ Üni. ortamı
36	Habib Gören	X- 2003	X	X	X	Bekar	Gaziantep	İstanbul	Afganistan	Aile
37	Ahmet Cemal Buğdaycı	X- 2003	X	İmam Hatip L.	Matbaacı + Cep Market Satış Yeri	X	Konya- Seydişehir	İstanbul	Çeçenistan Afganistan	Bireysel

	Ad Soyad	Doğum/ Ölüm	Cihata Katılım Yaşı	Eğitim	Meslek	Medeni Hal/ Çocuk Sayısı	Memleke t	Cihata Katıldı ğı Şehir	Gidilen Cihat Cephesi	Dini Bilgid e Öne Çıkan Yer
38	Harun İlhan	X	X	Ünivers ite	Cep Market Satış Yeri	Evli	Konya- Seydişehi r	İstanbul	Afganistan	Berat Çokge zenler' in dini samim iyeti

2.2. Cihat Öncesi Dönem

2.2.1. İç Faktörler

2.2.1.1. Bireyin İçinde Bulunduğu Psikolojik Faktörler

Ele aldığımız metinler ekseninde vardığımız bir diğer sonuç, cihada katılmadan önce mücahitlerin içinde bulunduğu duygu dünyaları ile belirli dinamiklerin etkisinde şekillenen düşünce yapılarının cihada katılma psikolojisinin oluşmasında son derece önemli olduğudur.

Özellikle birçok mücahitte (ayrıntılı bir şekilde dış faktörler içinde ele alınacaktır) İslam toplumlarında yaşanan sıkıntılar ve halkın içinde bulunduğu mağduriyet onların duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde son derece etkili olmuştur. Örneğin; Hakan Açık'ın eşiyle yaptığı bir konuşmada: “Ben bu dünyadan hiç zevk almıyorum.Müslümanlar orada işkence ve zulüm altındayken rahat yatamam. Bundan dolayı her gece Allah’a nasıl hesap vereceğim diye düşünüyorum”⁴²⁰ der ve geride 50 günlük bebeğini bırakarak, eşine veda eder. Bir diğer mücahit Yusuf Kazanç ise ümmetini seven ve ümmetin başına gelen sıkıntıları dert edinen biridir. Öyle ki ondaki bu duyarlılık zamanla kendi işine konsantre olamamasına sebebiyet vermiş ve tüm psikolojik dünyasında cihada gitme fikrini meydana getirmiştir.⁴²¹

Bilal Yıldızcı da ise diğerlerindeki benzer durumla “Müslüman kardeşinin derdiyle dertlenmeyen bizden değildir.” şiarıyla cihada gitme arzusu başlamış ve müslümanların uğradığı zulümler karşısında tüm duygu ve düşünce dünyasında kafirlere karşı kin ve nefret kaplamıştı.⁴²² Fatih Küçükali ise işi gereği sık sık şehir dışına çıkan bir mücahittir. Yolculuklarının birinde otobüsü kaza geçirir ve çok sayıda insan ölürken Fatih küçük bir yarayla kurtulur. Ancak bu kazadan sonra Fatih kendi iç dünyasında derin sorgulamalara başlar. Zaten dini bütün bir insan olan Fatih, ölümün bir gün mutlaka olacağını ancak bu neden Allah için olmasın diyerek Allah

⁴²⁰ Şimşek, Ayşe, s.85

⁴²¹ A.g.e.,s.138

⁴²² A.g.e.,s.29

yolunda cihat etme fikrini meydana getirmiş ve sonrasında cihada katılmıştır.⁴²³

Mücahitlerden 10 numaranın kendi ruh dünyasında cihada gitme düşüncesinin şekillenmesinde diğerlerine nazaran farklı bir durumla gerçekleştiği görülmüştür. Her ne kadar düşüncelerinin içinde bulunduğu grup ortamıyla şekillendiği anlaşılrsa da sonunda cihadı kendi için istemesi ve bunu açıkça dile getirmesi onu birçok mücahitten ayırarak bu başlık altında ele almamızı gerekli kılmıştır. 10 numara, ‘ben imanı cezaevinde buldum’ diyerek, hapisane de geçirdiği günlerinin cihada katılma fikrini nasıl beslediğini şöyle dile getirmiştir:

“Ben cahiliye bir hayat yaşarken, her türlü günahın, suçun içinde yer alırken, Rabbim cezaevi sürecinde lütfederek şirk ve küfürden sakınmanın günahlardan arınmanın yollarını gösterdi. Sanmayın kalbime ilham geldi, sahih bir rüya gördüm, gaip ten sesler duydum. Bizim cenahta cezaevi sürecinde namaza başlayanlar, belirli sayıda zikir çekerek kurtuluşa ereceğini sananlar, bir efendiye intisap edenler mevcuttur. Bu sebeple kendi aramızda ‘cezaevi müslümanlığı’ diye takılmalarımız meşhurdur. Rabbim İslami davadan bazı arkadaşları yakınımıza komşu eyledi. Onlarla küçük notlar üzerinden yazışarak tanışarak kitap alışverişinde bulundum. Dine karşı olan meylim okuyarak daha da arttı. Ortak alanlara (spor-sohbet) beraber çıkmaya karar verdik. Orada simalarına hayranlık duyduğum, cihat meydanlarına gidip gelmiş, ilim olarak da kendilerini yetiştirmiş arkadaşlarla beraber oldum. Her görüşmemizde bana iman, küfür, şirk, tağut, fitne gibi kavramlardan hareketle güncellemelerde bulunuyor, İslami sorumluluklar üzerine vurgu yapıyorlardı. Yeniden doğmuş, İslam’a yeni girmiş bir mühtedi gördüm. Rabbim kalbimi açtıkça açtı. Bu beraberliğimiz benim sonrasını Allah’ın razı olacağı bir mümin olarak devam etmeme vesile oldu. Günahlarımı temizleyecek, kefareti kılacak bir şey olmalıydı, sonunda bunun cihat olduğuna karar verdim, ama çaresiz cezaevindeydim. Buradan kaçmak mümkün mü ? Cezaevinin zayıf noktaları neler ? Cevaplar aramaya başladım. Bir ara boşluk yakaladım. Denemekte fayda olacağını düşünerek uygun bir zamanı kolladım. Rabbimin yardımıyla cezaevinden kaçtım.

⁴²³ A.g.e., s.274

Hissediyordum, Rabbimin yardımı benimleydi. Cihata yönelirken içimde yoğun olan duygu , müslümanların yardımına koşarak onların yardımına merhem olmak, onları savunmak değildi. Ben cihati kendim için istiyordum. Yardıma ihtiyacı olan bendim. Geçmiş günahlar nasıl temizlenir ? Haklar nasıl ödenir ? Geçen yıllar nasıl telafi edilir ? Kanımı günahlarıma kefarete kılmak, Rabbimin huzuruna al kanlarla, parçalanmış azalarla varmak istiyorum...”⁴²⁴

2.2.1.2. Bireyin İçinde Bulunduğu Grubun Etkisi

Bu bölümde bireyin dini anlayışındaki oluşumunu grup faktörüyle açıklama çabasında olacağız. Biliyoruz ki cemiyet etkisinden söz ederek insanı ve sosyal olayları açıklama İlkçağ Yunan felsefesine kadar dayanmaktadır. Fakat bunun metodolojik ve sosyolojik şekilde ele alınışı Comte ile başlamış ve Durkheim ile olgunlaşmıştır. Comte’a göre din, grubun bir fonksiyonudur. Durkheim ise özellikle “Dini Hayatın İlk Şekilleri” adlı kitabında dinin kaynağını açıklarken ilk din olarak kabul ettiği totemizmi, ilk cemiyet olarak ele aldığı klan üzerinde temellendirmiştir.⁴²⁵

Biz de bu sosyolojik anlayışla cihada katılmadan önce bireylerin içinde bulunduğu grupların onların dini hayatlarında cihat fikrinin oluşmasına nasıl zemin hazırladığını anlamaya çalışacağız. Ulaştığımız metinlerden hareketle grubun birey üzerindeki etkisini daha iyi aktarabilmek için örneklerimizi aile, akraba ve arkadaş çevresi olmak üzere üçlü kategorizasyonla ele alacağız.

Mücahitlerin geleneksel aile yapısında yetişmelerinden ötürü çoğunluğun dini bilgisinin küçüklükten başlayarak aileyle şekillendiğini sonrasında bireysel gayrete dönüştüğünü 1.8 başlıklı yazımızda ifade etmiştik. Bu bölümde de örneklendirecek olursak, Keşmir cihadına katılan Arif Güler’in İslami yaşantısının ailesiyle; özellikle de babasının etkisiyle şekillendiği görülmüştür. Babasının “Müslüman kardeşinin derdiyle dertlenmeyen bizden değildir.” şiarıyla hareket ettiğini ve bu şiarın da ona babasından geçtiğini anlatır. Yoğun İslam kurallarının içkin olduğu bir aile

⁴²⁴ İlhan, Harun, **Cihat Yürüyüşü**, s.72-73

⁴²⁵ Sezen, Yümnü, s.52

yaşantısıyla yetişen Güler'in bu koşullar içinde cihat fikrinin oluşması kendisi için kaçınılmaz olmuştur.⁴²⁶ Daha öncede de ele aldığımız ve lise yıllarında cahili yaşantı içinde olan Muhammet Faris, bu durumdan ailesinin itikadı ve telkinleriyle kurtulduğunu sonrasında İslami hayat tarzına uygun yaşayarak nihayetinde cihada katılma fikrinin oluştuğunu dile getirir.⁴²⁷

Akrabaların etkisine bakacak olursak, Abdullah Özgüven'de İslami bilincin oluşmasında eniştesinin etkisi rol oynamıştır. Özgüven'i eniştesi, askerden döndükten sonra arkadaşının yanına Mısır'da İslami eğitim alması için göndermiş ve Özgüven'in tüm cihat anlayışı bu vesileyle oluşmaya başlamıştır.⁴²⁸ Cihada katılan mücahitlerin kendi sahip olduğu arkadaş çevrelerinin de çoğu zaman onların cihat bilincinin oluşmasına zemin hazırladığı görülmüştür. Özellikle Harun İlhan Afgan cihadına katılma kararını nasıl verdiğini şu şekilde dile getirir: "Afganistan'a gitme kararında en önemli etken Berat'ın samimiyetiydi. Bu gencin Allah'ın dinine kendisini adamışlığı, bu yolda gösterdiği gayret ve fedakarlık beni etkiliyor, kendimi sorgulamama neden oluyordu. O, Çeçenistan'a gidememenin hüznünü yüreğinde acı varcasına yaşarken, cihada ve şehit olmaya coşkulu bir özlem duyarken ihlas ve samimiyetini görüyor, ben de cihadı bir düşünceye sahip olmama rağmen 'bunlar bende neden yok diyordum.'⁴²⁹ Ayrıca Harun İlhan üniversite zamanlarında yeni gelen öğrencilere sağlanan ev ortamlarının da Müslüman gençler için önemli bir fonksiyona sahip olduğunu ve Berat'la olan tanışmasının da bu vesileyle gerçekleştiğini dile getirmiştir.⁴³⁰ Afgan cihadına katılan Tayfun Sevgi ise 20 yaşına kadar İslam'dan uzak bir hayat yaşar. Ancak sonrasında şehit olacak olan arkadaşı Yasin Tan'ın çabasıyla farklı bir çevre edinir. Edindiği yeni çevreyi eski çevresiyle kıyaslayarak hidayet yoluna girmiştir.⁴³¹

Gürcistan'a cihat için giden Bülent Tuna'da ise cihata katılma fikri Dağıstan'a giden arkadaşı Murat Konukçu'nun şehit haberini almasıyla şekillenmiştir.⁴³² Bir başka mücahit olan 3

⁴²⁶ Şimşek, s.47

⁴²⁷ A.g.e.,s.71

⁴²⁸ A.g.e.,s.145

⁴²⁹ İlhan, **Cihat Erleri**, s.24-25

⁴³⁰ A.g.e.,s.9

⁴³¹ Şimşek, s.101

⁴³² A.g.e.,s.63

numara ise cephelere gitme fikrinin oluşumunu içinde bulunduğu grubun etkisiyle şekillendiğini şu şekilde izah etmektedir:

“Üniversite yıllarında Müslüman gençlerin benimle ilgilenmeleri sonucu, kendimi bir gençlik çalışmalarının içinde buldum.Ev sohbetleri, kitap okumalar, okuldaki afişleme, forum ve gösteri gibi faaliyetlere aktif bir katılımcı oldum. Okul kavgalarına girdim, Beyazıt gösterilerinde saf tuttum ama iyi gitmeyen birşeyler vardı. Genç ve amatör ruh, karar mekanizmasında ağırlığını azalttıkça, şirketleşip ihaleler alındıkça, firmalar gündeme oturdukça, anladım ki mücahitler müteahhit olma yolunda ilerliyor. Bu süreçte bir ara tasavvufi bir süreç bende kendini hissettirdi. Yeşil parkalarla verilen militan görüntü, Beyazıt gösterilerindeki militan ruh, üniversite sonrası sakinleşen hayat, daha çok iç dünyanın imanı üzerine düşünmeme neden oldu. Aynı dönemde birçok arkadaşımın tasavvufi ekollere kayması da bende etkili oldu. Hamdolsun kısa sürede bu halkadan kurtuldum.Selefi bir kardeşimizle muhabbetimiz üzerine selefi cihat ekseni üzerinde karar kıldım.”⁴³³

6 numaralı mücahit ise dini itikada sahip olduğunu ancak tam anlamıyla cihada gitme kararını arkadaşının etkisiyle katıldığı bir dini konferans sonrasında verdiğini dile getirmiştir.⁴³⁴ 14 numaralı mücahit ise cihat fikrinin oluşmasında iş yerinde tanıştığı bir arkadaşı sayesinde geliştiğini ve sürecini şu şekilde anlatmaktadır:

“Okul sonrası üniversiteye kazanamadığım sıralarda iş aramak durumunda kaldım. Bu dönemde psikolojik sıkıntılar yaşadım, streslere girdim, bunalımlar atlattım. Bulduğum işlerde kısa süreli çalıştım ve çoğundan da ayrılmak zorunda kaldım. Yine çalıştığım bir yerde bir arkadaşla samimi oldum. Kendi başına takılan sakin bir mizacı vardı. Namaz kılması ve bizden ayrı durması dikkatimi çekti. Onun yanına gittim ve niye bizim aramıza katılmadığı sordum. Cevap olarak konuşmalarımızın çoğunu ahlak dışı olduğunu, spor-magazin gibi boş şeyler konuştuğumuzu ve böyle bir ortama girerek vebal altına girmek istemediğini söyledi. Bazı ayet ve hadisleri

⁴³³ İlhan, **Cihat Erleri**, s.35-36

⁴³⁴ A.g.e.,s.49

okuyarak konuşmasını sürdürdü. O zaman niye çalışmak için buraya geldiğini, daha uygun yerlere neden gitmediğini sordum. Kendisi durumun farkında olduğunu, kısa süreliğine çalışacağı için mecburen burayı seçtiğini söyledi. Daha sonraki günlerde de konuştuk. Bana İslam'dan, peygamberlerden, namazdan anlatıyor, “sen Müslüman değil misin ? Müslümanсан neden amel etmiyorsun? Allah ve peygamber hakkında bir Müslüman olarak neler biliyorsun? Ahirete inanıyor musun ? Hazırlık için neler yapıyorsun ? şeklindeki haklı ve kafamı karıştıran sorular soruyordu. Bense cevap vermiyor, dinin öğretilmediğini söyleyerek geçiştiriyordum. Yalnız kalınca arkadaşın doğru dediğini düşünüyor, namaz kılışını seyrediyor, kişiliğine gıpta ediyordum. Bir namaz vakti aramızdaki samimiyete güvenerek, ‘haydi hazırlan seni namaza götürüyorum.’ Dedi. Ben ‘olur mu’ falan derken ‘haydi gidiyoruz’ diyerek koluma girdi...”⁴³⁵

bu şekilde başlayan sürecinde arkadaşı sayesinde edindiği yeni çevreyle İslami hayat tarzına bürünmüştü. Arkadaşı nereye gittiğini söylemeden işten ayrılır ancak 14 numara dini konferanslara gitmeye, kitap okumaya devam eder. Bir yıl sonra camide arkadaşıyla karşılaşır ve hasret giderdikten sonra derin bir sohbete dalarlar. Bu zaman zarfında arkadaşının eğitim için kamplara gittiğini öğrenir ve ona merak ettiği her şeyi sorar. Ve sonunda ‘bende gitmek istiyorum’ diyerek cihat serüvenine atılmış olur.⁴³⁶ 15 numaralı mücahit ise cahili yaşamdan cihat meydanlarına giden yolun çok sevdiği çocukluk arkadaşıyla şekillendiğini ifade etmiştir. Çocukluk döneminde çok haylaz olduklarını, yaptıkları şeylerle herkes tarafından tanındıklarını ve sonunda okuldan atıldıklarını anlatan 15 numara arkadaşıyla yollarının bir gün ayrıldığını ve çok arada görüşebilir hale geldiğini söyler. En sonki karşılaşmalarını ise arkadaşının etkisiyle kendi içinde düşünme sürecine başlayan 15 numara kendindeki değişimi şu şekilde anlatır:

“Bir geldiğinde namaza başladığını, eski alışkanlıklarını terk ettiğini, iyi bir Müslüman olarak yaşamak istediğini belirtti. Ben daha hazır değildim. Gençliğimin en hareketli çağındaydım. Namaza başlayarak herkesin ‘hacı-hoca’ demesinden

⁴³⁵ A.g.e.,s.96-97

⁴³⁶ A.g.e.,s.97

çekiniyor, davranışlarımda bir denge oluşturmayaçağımdan ‘daha zamanı var’ diyordum. Vatan hizmeti diyerek askere gittim.Bir gün telefonda can dostumun da cihata gittiğini öğrendim. Niye gitmişti ? Savaşsa burada da terör vardı. Niçin ve nereye gittiğine dair fikrim yoktu.Aynı tertipten olup ta içimizde namaz kılan bazen de sohbetler yapan arkadaşta, ‘benim arkadaşım cihata gitmiş, nereye ve niçin gitmiş olabilir ?’ Diye sordum. ‘Dünya da Müslümanlara yönelik savaşın ilan edildiğı birçok coğrafya var. Afganistan, Çeçenistan, Irak, Suriye... Burada Müslümanlar kafirler tarafından katliama uğruyor, yurtlarından sürölüyor. Senin arkadaşında buradaki Müslüman halka yardım için gitmiştir ve savaşan bir gruba dahil olmuştur. Fazla da bilgim yok’ diyerek ekledi...⁴³⁷

Sonrasında arkadaşının şehit haberini ailesinden alan 15 numara büyük bir üzüntüyle günlerini geçirmiş ve ciddi sıkıntılı bir ruh hali içinde olmuştur. Askerde olan 15 numaralı mücahit bir çarşı izninden sonra arkadaşının ailesine gidip baş sağlığı vermek istemiştir. Gittikten sonra yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Oraya nasıl gidildiğini sorduğumda bana “siz bu halinizle gidemezsiniz, sizi almazlar” dedi. “Ne denmiş? Halimde ne varmış?” dedim. Benim gibi bir cahille tartışmanın gereksizliğine inanmış olmalı ki, “siz buraya yarım saat sonra tekrar gelin” dedi. Tekrar geldiğimde kapıyı misafir bir erkek açtı, buyur etti, karşılıklı oturduk. Kardeşimin cephede savaşırken alnından yediğı bir kurşunla şehit olduğunu söyledi. Şehadeti hususunda ayet ve hadisler okudu. “Siz de gitmek istiyormuşsunuz herhalde?” dedi. Ben de “evet” dedim. “Sizi oraya göndeririz fakat önce sizinle dini sohbetler yaparız, siz de gerekli gayreti gösterir, derslere önem vererseniz pekala mümkün dedi. “ Ne dersleri” diye sordum. “Müslüman kime denir ?Müslüman nasıl olmalıdır? İman küfür nedir? Şehadet için gerekli olan ve bozan durumlar? Tağuttan nasıl sakınılır? Şirk ve çeşitleri ? “Tamam” diyerek o gün namaza başladım.Beni bir sohbet evine götürdüler. Gidinceye kadar burada kalacaksın dediler. Zamanla ilerlemiş, cahili hayatıma gülüyor ve nasıl bir insanmışım diyordum. Ve nihayet bir

⁴³⁷ A.g.e, s.102-103

gün ne zaman gideceğim soruma bir arkadaş ‘gözün aydın’ dedi.”⁴³⁸

2.2.1.3. Kitle İletişim Araçları

Küreselleşen dünyada kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması dünyanın birçok yerinde haberlerin hızla yayılmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle yaşanan her türlü toplumsal olay dünyanın bir çok yerinde bir tıkla izlenebilir durumdadır. Cihada katılmadan önce birçok mücahitle yapılan konuşmalarda izledikleri video görüntülerinden, internet haberlerinden etkilenerek cihat meydanlarına gitme kararı verdikleri görülmüştür.

Suriye’de cihada katılan Ebu Halid cihat aşkının önceden beri kendisinde var olduğunu ancak onu asıl harekete geçirenin “Kalbi olan herkese Şam!” isimli videoyu internet ortamında izledikten sonra oluştuğunu söylemiştir.⁴³⁹ Yine 53 yaşında Suriye’de cihada katılan Türk mücahitlerden Ebu Recep, “yaklaşık iki senedir internetteki Suriye olaylarını izlediğimden beri oraya gitmeyi kendime görev addettim.” demiştir.⁴⁴⁰ Samsun’da bir lise öğrencisi olan A.K., facebooktan tanıştığı kişiler aracılığıyla Suriye’ye Esad rejimine karşı savaşımaya gitmiş ve son anda polis tarafından yakalanmıştır.⁴⁴¹ Mücahitlerden Arif Güler ise dünya basınına yakından takip ederek müslümanlara yapılan zulümleri görmüş, küfre karşı kin ve nefretini daha da artırarak, “Bu kafirleri artık durdurmamız lazım, Müslümanlara yaptıkları zulüm yeter” diyerek cihat meydanlarına gitme kararı almıştır.⁴⁴² Afgan cihadına katılan İsa Dağdeviren ise, cihada katılma kararında Afganistan’a cihada giden arkadaşının cihat dönüşü getirdiği CD’leri izledikten sonra derinden etkilenerek kararını bu vesileyle verdiğini söylemiştir.⁴⁴³

Ele aldığımız örneklerden hareketle cihata katılan birçok kişinin önceden var olan cihat düşüncesinin kitle iletişim araçları etkisiyle daha da arttığı veya bu sayede bazılarında ise temelden

⁴³⁸ A.g.e.,s.104

⁴³⁹ <https://www.islahhaber.net/ebu-halid-ile-suriye-cihati-uzerine-roportaj-43400.html> (27.04.2019)

⁴⁴⁰ <https://www.timeturk.com/tr/2013/07/31/53-yasinda-esed-e-karsi-savasan-turk.html> (27.04.2019)

⁴⁴¹ <http://www.milliyet.com.tr/el-kaide-ye-giden-genci-polis-kurta/gundem/detay/1715982/default.htm> (27.04.2019)

⁴⁴² Şimşek, s.50

⁴⁴³ A.g.e.,s.308

oluşturduğunu göstermiştir.

2.2.1.4. Değişen Toplumsal Yapı

Değişim, yalın bir ifadeyle “daha önceden var olan bir durum veya var oluş biçimindeki çeşitlenme veya başkalaşmalar” şeklinde tarif edilebilir. Doğası gereği her toplum içinde dinamikliği içerdiğinden değişim toplumlar için kaçınılmaz bir süreç olmaktadır. Ancak değişim zaman içerisinde gerçekleştiği için, toplumsal değişimi de tarihsel süreç içinde ele almak gerekmektedir. Toplumda meydana gelen bir değişimi de toplumsal değişim olarak tanımlayabilmemiz için ön koşullar gereklidir. Bu koşullar; “bir zaman dilimine endeksli olması, kesintisiz olması ya da sürekliliğinin bulunması, kolektif olması yani aile, cemaat, eğitim, ekonomi gibi kalıcı birliktelikleri ifade eden grup veya kurumlar bazında ortaya çıkması”dır. Böylece toplumsal değişimi toplumsal yapıdaki değişimler olarak da anlayabilmemiz mümkündür. Dolayısıyla değişim sosyolojisinde toplumsal yapı kavramı temel kavram olarak ele alınmaktadır.⁴⁴⁴

Din ve toplumsal değişim ilişkisine bakıldığında çoğunlukla iki taraflı bir işlev söz konusudur. Din bir yönüyle toplumsal değişimi engelleyici bir yapıya sahipken bazı durumlarda değişmeyi tetikleyen başat rolde olabilmektedir.⁴⁴⁵ Günümüzde toplumsal değişime etki eden önemli makro ölçütlerden biri ise modernitenin varlığıdır. Modernitenin bir sonucu olarak küreselleşme; kentleşme, rasyonel anlayış, pazar ekonomisi gibi modern değerlerin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisiyle hayatımızın her alanını kuşattığı bir gerçektir.⁴⁴⁶ Bu durum toplumların yerleşmesini de beraberinde getirmiştir.

Bu noktada ele aldığımız metinlerde, değişen toplumsal yapıyla beraber kendi kültürüne ve dini anlayışına uygun olmayan bir kent hayatının varlığı mücahitlerin çoğunda ortak bir kaygı olarak dile getirilmiş, Türkiye’de İslam’dan uzak olan hayat tarzına adapte olamadıkları ve İslam

⁴⁴⁴ Okumuş, Ejder, **Toplumsal Değişim ve Din**, İnsan yy., İstanbul, 2003, s.19-20-21-22

⁴⁴⁵ Kurt, Abdurrahman, **Din Sosyolojisi**, Dora yy., Bursa, 2011, s.152-153

⁴⁴⁶ A.g.e.,s.248

devleti çatısı altında yaşama istencinde oldukları görülmüştür. Bu etkiyle birçoğunun cihat meydanlarına gittiği ve yine birçoğunun ailesiyle beraber İslam devleti çatısı altında yaşama amacıyla hicret ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Ancak modernitenin toplumsal hayata yaptığı bu etkinin sadece Türkiye üzerinde olmadığı İslam toplumlarını da aynı ölçü de etkilediğini hatırlatmak isteriz.

Cihatın Mahrem Hikayesinde Yahya Konuk, “ yaşadığımız hayat ile İslami değerlerimiz arasındaki aç farkı, beni bulanık bir fikri sorgulamaya ve sancılı bir felsefi arayışa sürüklemişti”⁴⁴⁷ diyerek içinde bulunduğu toplum hayatından memnuniyetsizliğini ifade etmiş ve Bosna cihatındayken arada şehre indiğindeki gözlemlerini şu şekilde anlatmıştır:

“Mücahitlerde hayret ve hayal kırıklığına sebep olan müstehcenlik ve cinselliğin bayağı aleniliği, bizi şehirlerden uzak durmaya ve dağlardaki cepheleri daha bir sevmeye yöneltti. Çünkü şehre geldiğinizde şu günün İstanbul’unda hatta Paris’inde bile göremeyeceğiniz sahnelerle karşılaşmanız işten bile değildi. Sokaklar ile yatak odaları arasında hiçbir fark kalmamıştı. Mart aylarındaki kediler gibi parklarda, yol kenarlarında , her sokak başında çiftleşen bu insanlar için kendimizi ateşe atıyorduk. O gün çığlık çığlığa kaçıyorlardı ama yarın hava yine güneşli olacaktı. Bu tarz şiddet gösterilerinin ‘Batılı hayat tarzımıza karışıyorlar, amaçları bize iyilik falan değil, Şeriat’ı hakim kılmaya çalışıyorlar’ diyen kütleleşmiş bir laik azınlığın basınıni da kullanarak feveran etmesinden başka bir hasılası olmadı. Bosna’da mücahitler için zor bi sınav daha vardı. Mütevazı ve mazbut hayat yaşayan mücahitler Boşnak hatunlarının cazibedir alakalarına maruz kalmalarıydı. Özellikle Türk Mücahitler hazırlıksız yakalandılar. Dekolte kıyafetler, şuh gecelikler ve beynimizi kıran parfümlerle bazen saatlerce bizi resmen ve fiilen işgal ediyordu. Bu nedenle birbirimizi asla bu kadınlarla baş başa bırakmama konusundaki yaptığımız o tedirgin konuşma hala kulaklarımda...”⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Tokgöz, Bülent, **Cihatın Mahrem Hikayesi**, Ark yy.,İstanbul, 2015, s.60

⁴⁴⁸ A.g.e.,s.110-111-113-114

11 Eylöl olaylarında Amerikan'nın karizmasını çizen adam dediği Usame'ye hayranlığıyla cihada katılan 9 numaranın ise kendi cihat serüvenini anlatırken “Bataklıktan çıkıp cepheye savaşımaya geldim” şeklinde özetlemesi yine modernizm çatısı altında eriyen değerler karşısındaki üzüntüsünü ve kızgınlığının bir ifadesidir. Kendi ifadeleriyle:

“Ortaçağ cahiliyesi dediğimiz dönem bitmiş, o karanlık devirler yok olmuş mudur? Bilakis bu gün orta çağ cahiliyesinin bütün değerleri, çağdaş medeniyet, modernizm adı altında empoze edilmekte, insanlar kurtarıcı beklemektedir. Beşer ürünü ideolojiler, insanları parçalamakta, birbiriyle çarpışmakta, insanlığa fitne ve fesat tohumları ekmekte, zaman içerisinde işlevini doldurduktan sonra, kaldırıp çöpe atılmakta yerine yeni putlar üretebilmektedir. Kadın-erkek ilişkileri sınır tanımamakta, flörtle başlayan yakınlıklar zinayla noktalanmakta, fuhuş bir sektör halinde canlı tutulmakta, basılı yayın organlarıyla, düzenlenen yarışma ve programlarla yaygınlaştırılmaktadır. Namus ve iffet değerleri ortadan kaldırılmaktadır.hep kendini düşünen, çıkarıcı, bencil, egosu yüksek insanlar üretmekte, aç-fakir insanlar, yetim öksüz çocuklar hayatta görüntü bozucu unsurlar olarak görölmektedir. Sosyal yapı iflas etmiştir. Daha bunlar gibi niceleri Müslüman toplumlulukların içerisinde sirayet etmiş, sistemli ve bilinçli bir programla mevcut düzenler, bunları çağdaşlık, modernlik adı altında halklara empoze etmiş, yayın politikasını, yasa ve kanunlarını teşvik ve uygulamalarını bu yönde yapmıştır. Bunlarda da başarılı olmuşlardır. Cinayet, gasp, fuhuş, hırsızlık, yaralanma, çete gibi suçlardan dolayı cezaevleri dolup taşmıştır...”⁴⁴⁹ durumu tespit etmiştir.

Bir başka mücahit olan 12 numara ise Batının hayatımıza sunduğu her şeyin başına İslami kelimesini getirerek içselleştirme çabasında olduğumuzu dile getirmiştir. Bu hususta mücahidin batı bilimlerini dahi reddettiği görölür. Durumu şu şekilde ifade eder: “Çağdaş bilimin kolları olarak bilinen ve akademisyen tiplerin gündeme getirdiği İslam psikolojisi ve sosyolojisi, İslam edebiyatı, batı düşünce metodolojisi ile İslam'ı algılama çabalarını, İslami sinema, İslami müzik, İslami sanat, gibi küçük kümelerin içimize attığı alanlarında çokça lüzumsuz kelamın yapıldığı bu

⁴⁴⁹ İlhan, *Cihat Erleri*, s.67

konularıda eklemek gerek. Bunların dışında gündemimize İslami diyerek giren ve içinde şirk ve küfrü barındıran o kadar çok şey varki...⁴⁵⁰

Benzer durumlar, cihada katılmış 1 numaralı mücahitte de görülmüştür. Çocuklarını İslami değerlerden uzaklaştıran onların kimliğini kaybettiren okullardan ziyade dinlerini öğrenecekleri medrese veya kurs gibi yerlere gönderilmesi gerektiğini açıkça savunmuştur.⁴⁵¹ Değişen dünyayı, kapitalizmle gelen toplumun gündelik hayatındaki israfını sorgulayan 1 numara düşüncelerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Gündemimizi meşgul etmesin, gözlerimize günah değdirmesin, kulaklarımızı kirletmesin, çocuklarımızı bağımlı kılmasın diyerek televizyon, bilgisayar, internet gibi unsurları almazken, sonradan bütün bunların girdiği ne olacağı belli olmayan bir sürece çocuklarımızı muhatap kılmak neden? Gösteriştense uzak çeşit ve fazlalığa kota koyan, ihtiyaç kabilinden sade bir giyim kuşam tercih edilirken, elbiselerin moda defilesi sunar gibi neredeyse her güne sığacak bolluk ve çeşitlilikte hiç de yardım edilmeyen, zenginlik hali bir duruma getirip çocuklarımızı şımartmak neden? Bir misafır geldiği zaman şeytani düşüncelerle, acaba ne getirdiler, ne kadar verecekler gibi bir beklentiyi çocuklarımıza yaşatmak, ellerine bakmak zorunda bırakılmak, yapılan yardıma ve maddi kriterlere geri kalmasınlar düşüncesiyle okul araçlarının en iyisini fazlasıyla almak, özel okullara ücret ödeyerek yazdırmak, gözde meslekleri hedefleri haline getirmek, nasihatleri bu minvalde yapmak neden?...⁴⁵²

2 numaralı mücahitse durumu farklı bir açıdan ele alarak dünya telaşesine kanan ve hizmet sektöründe çalışan Müslümanların cihada gerekli desteği vermemesiyle yakınmıştır.⁴⁵³ Cihat için birçok defa cephelere katılan İbrahim Ekener ise bir dönüşünde ailesini de beraber götürüp oralara hicret etmek istediğini şu şekilde anlatmıştır: “Her taraf günah kokuyor, her yanı haram sarmış.

⁴⁵⁰ A.g.e.,s.87

⁴⁵¹ A.g.e.,s.27

⁴⁵² A.g.e.,s.26

⁴⁵³ A.g.e.,s.32

Buralar demiri dahi eritiyor. Oralar ise çok farklı. Bakır maharetli ellerde nasıl işleniyor, güzel bir şekil alıyorsa, insanda inanmış, adanmış bir avuç mü'minin yanında kendisini öyle geliştiriyor.” der ve hicretin onlar için bir gereklilik olduğunu dile getirir. Eşini ikna etmesi sonucuyla Afganistan’a hicret eden Ekener ailesi tam anlamıyla şer’i hükümler olmasa da kendi ülkelerindeki gibi harama açık ve dejenere olmadığını bildiklerinden içleri rahattır.⁴⁵⁴ Böylece bu hicret olayında da değişen sosyal hayatın getirdiği etkilere karşı bir dışavurumun olduğu anlaşılmıştır.

2.2.1.5. İç Siyasetin Getirdiği Etkiler

Bu bölümü ayrı bir başlık olarak değerlendirmek istememizin nedeni ulaştığımız metinlerde mücahitlerin cihat öncesi Türkiye’de bir dönem yaşanan sağ-sol olaylarının, başörtüsü probleminin ve 12 Eylül’ün etkilerinden bahsetmelerinden kaynaklanmaktadır.

2 numaralı mücahit : “Yeni çıkan yasalarla İslam’ın sosyal hayattaki rengi kaldırılmaya çalışılıyor. Ülkemizdeki dini değerlere ve din adamlarına uygulanan baskılar (ezanın Türkçe okunması, din adamlarının asılması, camilerin ahıra dönüştürülmesi gibi) dini motiflerin dışlanması, başörtüsüne uygulanan yasak, Kur’an kursu ve vakıf gibi faaliyetlerin engellenmesi benzeri durumlar herkesin kabul ettiği hususlardır. Son dönemlerde ise terörist eylem hazırlığındaki militan diyerek cezaevlerine doldurulan, yıllarca oralarda haksızca bekletilen insanlar var.” diyerek Türkiye’deki İslamcıların siyaset kaynaklı yaşanan problemlerini dile getirmiş ve haksız bir şekilde terörist diyerek hapse atılanları savunmak için birkaç arkadaşıyla avukatlık bürosu açmıştır.⁴⁵⁵ 3 numaralı mücahidin de 12 eylül etkisiyle sokaklarda sağ-sol çatışmaların yaşandığı bir dönemde Üniversite de okuyan bir öğrenci olarak müslümanların yanında yer alarak güç kazanmasında elinden gelen her şeyi yaptığını ve ülkenin mevcut siyasi tarzının da getirdiği rahatsızlıkla Afgan cihatına katıldığı belirtmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Şimşek, s.254

⁴⁵⁵ İlhan, *Cihat Yürüyüşü*, s.29

⁴⁵⁶ A.g.e.,s.36

Afgan cihadının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük bir etkisinin olduğu dönemde iç siyasetten bağımsız Akıncılar Teşkilatı’na mensup gençler tarafından Afgan Halkı’na destek yürüyüşleri bu dönem tüm Türkiye’de büyük ilgi görmüştür. Daha sonraki yıllarda ise Türk Edebiyat’ının önde gelen şairlerinden; Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Erdem Beyazıt gibi isimler kalemleriyle Türkiye’deki islamlaşma sürecine destek vermiş ve çıkardıkları Maveria Dergisi ile Afgan Halkı’nın ve Afgan Direnişi’nin Türkiye’deki kalemi olmuşlardır.⁴⁵⁷

Cephelerde önemli etkisi bulunmuş Türk mücahitlerden Berat Çokgezenler ise Türkiye’deki Cumhuriyet algısının getirdiklerinden ve siyasetçilerin güttüğü politikalardan gelen rahatsızlığını şu şekilde dile getirmiştir: “İslam şeriatı en büyük tehlike ilan edildi. Başörtüsü dayanılmaz simge oldu. Resmi bayram ve törenlerde din düşmanlığı geçer akçe haline geldi. Düşman bildiklerimiz müttefik, Siyonist İsrail dostumuz oldu. Vatan bildiğimiz güzel yurdumuz toprak oldu. Alınır, satılır hale geldi...”⁴⁵⁸ Birçok cephede savaşmaya gitmiş olan Ahmet Gümüş ise cihata gitmeden önce annesiyle yaptığı konuşmada: “Anacığım!... Kavmimiz bizi dinimizden ve cihadımızdan dolayı hapsediyor, işkence ediyor, yollarımızı kapatıp Amerika ile birlikte dinimize ve ümmetimize saldırıyor...”⁴⁵⁹ diyerek kararında siyasetçilerin politikalarını bu şekilde eleştirmiştir.

11 numaralı mücahit de Müslüman siyasetçileri Amerika ve İsrail ajanı veya yerli bir zalimin piyonu olarak suçlarken⁴⁶⁰, 29 numara ise: “mevcut laik-demokratik rejimin küfür olduğunu, anayasının da gayri İslami unsurların bulunduğunu”⁴⁶¹ dile getirerek mevcut iç siyaseti olumsuzlamış ve cihat meydanlarına gitmelerinde verdikleri kararlarda önemli bir etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir.

⁴⁵⁷ <http://tersospor.blogcu.com/sinir-tanimayan-turkiyeli-direnisciler/3355722> (28.04.2019)

⁴⁵⁸ İlhan, **Cihat Erleri**, s.29

⁴⁵⁹ Şimşek, s.120

⁴⁶⁰ İlhan, **Cihat Erleri**, s.81

⁴⁶¹ A.g.e.,s.193

2.2.2. Dış Faktörler

2.2.2.1. Batı Modernitesinin Getirdiği Makro Etkiler

Batı modernleşmesiyle süre gelen işgal, sömürgecilik ve emperyalizm gibi konuların İslam toplumlarında ne şekilde cevap verildiğini daha öncesinde teorik sınırlar içinde incelenmiştik. Bu başlık altında ise söylediğimiz bu makro etkilerin cephelere katılan bireyler gözünde ne anlam ifade ettiğini ve cihada katılma fikirlerine ne şekilde yansıdığını ulaştığımız metinler ekseninde değerlendirmeye sunacağız.

Babasının şiarını kendine düstur edinen ve 19 yaşında cihata, şehadete sarılan Arif Güler; “demokrasi vadiyle işgal edilen topraklarda iki yıl içinde tecavüze uğrayan genç kız ve kadın sayısı 750’yi bulmuştu. Camiler basılıyor, Kur’an’lar yakılıp yırtılıyor, bazen de kurşunlanıyordu. Savunmasız insanlar cami içlerinde namazda infaz ediliyordu. Katliam ve tecavüzler bütün hızıyla sürüyordu...”⁴⁶² açıklamalarıyla Irak’taki cihada gitme kararını vermiştir. Yine Irak’ta mazlumiyet içinde yaşayan Müslümanlara yardım etmek için cihada katılan Ebu Bekir Yiğit⁴⁶³ ve Bosna’da Müslümanların uğradığı zulümleri düşünerek cihada katılan Murat Konukçu⁴⁶⁴ bir diğer isimlerdendir. Veziristan’a giden Yasin Tan ise Afganistan’da, Çeçenistan’da, Irak’ta Batı’nın yaptığı işkence ve tecavüzler dolayısıyla tüm ümmetin erkeklerine cihatın farz-ı ayn olduğunu söyleyerek cihada katılmıştır.⁴⁶⁵ Afgan cihadına katılan Ali Üzüm ise yaşanan Batı zulmünü şu şekilde dile getirir: “Afgan cihadının ta ilk gününden itibaren inananlarca, yıllarca Rus’u öcü gösterip, Amerika’yı cici gösterenler gördüler ki; küfür tek milletmiş. Dostları Rusya’nın yaptığı vahşetin bin kat fazlasını ABD, Afganistan’da, Irak’ta ve diğer İslam ülkelerinde yapmakta. ABD her geçen gün zulmünü artırmış, batılı diğer ülkelerde ABD’nin bu tutumunu örnek almışlardır. Buna karşın kardeşlerimizin çetin şartlar altında iki süper küfür devletine kök söktürdüğünü bütün

⁴⁶² Şimşek, s.51

⁴⁶³ A.g.e.,s.68

⁴⁶⁴ A.g.e.,s.77

⁴⁶⁵ A.g.e.,s.89

dünya görmekte...”⁴⁶⁶

Irak'ta cihada katılan isimlerden Muhammed Ebu Ömer ise gittikten sonra ümmete seslenir, ‘Müslüman olarak düşündünüz mü, neden öldürülenler Müslüman? Neden toprakları gasp edilen ülkeler İslam diyarları? sorusunu sorarak yaşananları şu şekilde duyurur:

“Buradaki zindanlar neden getirildiğini bilmeyen mazlum mü'minlerle dolu. Bir kısmı işkence altında ruhunu Allah'a teslim ediyor. Diğer bir kısmı Firdevs'i Ala'ya ulaşmak için gün sayıyor. Hayatlarının baharında yeşermiş filizler gibi koparıyor genç yiğitlerimizin hayatları. Onurumuz, gururumuz çiğnenmekte, genç kızlarımız, kadınlarımız kirletilmekte, ABD köpeklerinin çocuklarına gebe bırakılmakta. Çocuklarımız gözlerini mermilerin, güllerin, havan fişeklerinin çıkardığı dehşet dolu seslerle açmakta. Gecedan korkudan uyuyamayan körpe yürekler ölüm korkusuyla analarının eteklerine sığınmakta. Her yerde kan ve zulüm var.”⁴⁶⁷

Bir başka isim ise onca mazlum kanı içinde benimki hiç diyen Sad Ebu Furkandır ve Ebu Furkan: “ tarih, son yüzyılda Müslümanların gördüğü zulüm gibi ne bir zulüm gördü ne de bu kadar şehit verildiğini... Nazilerin Yahudilere yaptığını, bu gün Yahudiler ve dünya emperyalizmi Müslümanlara yapmakta...” diyerek Afgan cihadına katılmıştır.⁴⁶⁸ Mücahitlerden Adem Peçe ise Batı işgalinin temel nedenini petrole dayandırarak, “her zamanki gibi tecavüze uğramış bu toprakların istila edilmek istenmesindeki en önemli etken kendileri için paha biçilmez bir değere sahip olan petroldür.”⁴⁶⁹ diyerek yaşananları okumuş ve zulüm karşısında Çeçen cihadına katılmıştır. İlk cihadına 2004 yılında katılan Ebu Cendel ise cihata neden gidilmesi gerektiğini şu şekilde özetler: “Cihat şu anda gerekli. Çünkü Müslümanların kurtarılmış bir bölgeleri ve güvende oldukları bir devletleri yok. Yeryüzü fitne ve fesat, şirk ve küfür ile dolu. Zulümler ayyuka çıkmış.Kundağındaki ağzı süt kokan bebekler daha annesine doymadan vahşice katledilirken, Müslümanlara sırf Rabbim Allah'tır dedikleri için işkence ve zulümlerin envai türlü isabet

⁴⁶⁶ A.g.e.,s.96

⁴⁶⁷ A.g.e.,s.166

⁴⁶⁸ A.g.e.,s.180

⁴⁶⁹ A.g.e.,s.205

ederken, namuslar ırzlar talan edilirken ve en önemlisi Allah'ın diniyle alay edilirken biz oturursak Allah bize azap eder...”⁴⁷⁰

Erkilet'in cepheye katılıp savaşta yaralanan ve tedavi için hastaneye getirilen mücahitlerden Abdullah ile yaptığı mülakatta, Abdullah yaşananları özetleyerek Batı zulmünün yeni olmadığını çok daha eskilerden beri var olduğu şu sözlerle açıklık getirmiştir:

“Ülke işgal altında ise, cihat farz-ı ayn olur. Petrol, lüks ya da rahat yaşamak için değil. 1917'de Bolşeviklerin insanları kıyma makinasından geçirerek öldürmüşlerdir. Arapça bilen, alim ya da şeyh olan 10.000 yetmiş insan öldürülmüş, Stalin'in Sibiryâ sürgününde ise bir milyona yakın insanın öldüğünü hayatta kalanlarının da 300 bin civarındadır. Bu sürgün sırasında yollarda ölenlerin cesetlerinin vagonlardan atıldığını büyüklerimizden öğrendik. İnsanları vagonlara kadın erkek karışık doldurmuşlar, tuvalete gidememekten ölen kadınlar olmuşlar. Şimdi bunların üstüne Dağıstan'ın Hasavyurt müftüsü kalkmış Rus askeri bizim kardeşimiz diyor...”⁴⁷¹

Yine Erkilet'in mücahitlerle yaptığı hastane mülakatlarında Mustafa isimli mücahitin: “Cihada gidenler genellikle gençler. Sadece dinle ilgili değil ama Ruslardan gördüğümüz acılardan dolayı”⁴⁷² sözüyle cihadın dini emir olmasının yanında Batı işgaliyle yaşanan zulümlerin etkisiyle de tetiklenmiş olduğu anlaşılmıştır. Antepli Habib Gören, İran'dan Pakistan'a geçerken karşılaştığı Taftan kasabasını modernizminden her türlü Batılı değerden uzak oluşu karşısındaki hayranlığını ve gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Buralarda kendinizi zaman tünelinin içine girmiş gibi hissediyorsunuz. Doğuya doğru yöneldikçe, şehirleşme, konfor, modernizm veya bilim ve teknolojinin getirdiği kolaylıklar kayboluyor, kullanılan eşyalar size yıllar öncesi terk ettiğiniz hayatı hatırlatıyor. Demode olmuş araba modelleri, oteller, üç tekerlekli arabalar,

⁴⁷⁰ A.g.e.,s.248

⁴⁷¹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.258

⁴⁷² A.g.e.,s.263

302 model otobüsler, kamyonlar, tarih olmuş meslekler, insanların uğraşları, sizin geçmişinizi yansıtsa da doğuya doğru açıldıkça bunlar hayatın gerçekleri ve mücadele ederek hayata tutunmanın yolu oluyor. Bir açıdan modernizmin, tüketimin, teknolojinin esir almadığı, emeğin, el beceresinin, beden gücünün, doğal şartların prim yaptığı diyarlara yolculuğun serüvenini yaşıyorsunuz. Taftan kasabası insanların kılık kıyafetleri, sosyal ilişkileri çarşıları ile de dikkatimizi çekti. Halkın bölgeye has elbiseleri, sarıklı sakallı insanların çokluğu, ezan vakti kepenklerin kapatılması size İslami bir atmosferi solutuyor, farklı bir aleme götürüyor...Burası tarihin durduğu yer...⁴⁷³

Ayrıca Habib Gören Müslüman toplumlardaki yöneticilerin kendini Batı'ya adayarak nasıl bir ihanet içinde olduklarından yakınmış ve Müslümanlara Batılılar kadar zulmettiklerini, kendi topraklarını satarak yer altı ve yer üstü tüm zenginliklerini Batı'nın hizmetine soktuklarını, sosyal ve kültürel sömürüye uğrayan halkların karşısında sessiz kaldıklarını, bilim ve teknolojinin etkisiyle Batı'ya hayran olduklarını dile getirmiş ve Müslüman liderlere 'satılmış alçaklar'⁴⁷⁴ diyerek büyük küfür içinde olduklarını dolayısıyla bu yöneticilere hizmet edilemeyeceğini iddia etmiştir.

Afgan cihadına katılan isimlerden olan Konyalı Ahmet Cemal Buğdaycı ise Batıdan ithal edilen tüm değerler gibi Batı ideolojilerine de karşı çıkmış, bu batılı ideolojilerin aile yapımızı bozarak ilişkilerimize zarar verdiğini düşünmüştür. Komünizm, Faşizm, Laiklik, Demokrasi, Kemalizm, Liberalizm , Ateizm vb. Her türlü ideolojik akımın bizim değerlerimiz karşısında kabul edilemeyeceğini savunmuştur.⁴⁷⁵ Bu nedenle Türk toplumunun da ahlaki erozyona uğrayarak dejenere içinde olduğunu dolayısıyla İslam diyarlarına olan hicretin gerekli olduğunu düşünerek cihada katılmıştır.⁴⁷⁶

⁴⁷³ İlhan, **Cihat Erleri**, s.89-90

⁴⁷⁴ A.g.e.,s.95-96

⁴⁷⁵ A.g.e.,s.116-117

⁴⁷⁶ A.g.e.,s.123

Yine Suriye cihatına katılan Ebu Halid röportajında: “cihat etmeye iten en etkili sebepler Rahman’ın kitabının yerlerde sürünmesi, Resulü’nün namusuna ve ümmetine olan tahkir ve kardeşlerimizin kanlar içinde haykırması idi.”⁴⁷⁷ diyerek durumu dış kaynaklı etmenlerle açıklık getirmiştir. Mücahitlerden 6 numara ise yapılan katliamlardan hareketle, kadınların çocukların feryatlarının, patlayan bombalarla sıraya dizilmiş ölülerin kalbime ağır gelmesiyle cihata gitme kararını verdiğini dile getirmiştir.⁴⁷⁸ 26 numaralı mücahit de yaşanan sıkıntılarda Batının emperyalizmi kadar Müslüman olarak bizlerin de hatası olduğunu ve özeleştiri yapılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“İslam denilince insanlar akaid, tefsir, hadis fıkıh gibi kitapları okur ve öğrendikleriyle amel ederlerdi. Şimdilerde ise bütün bunları geleneksel kalıplar, Emevi uydurmaları, rivayet kültürü diyerek bir çırpıda silip süpüren ‘tek kaynak Kur’an’ sözü üzerine yorumlarını insanlara albenili amblajlarla pazarlayan tipler türedi. Allah’ın kitabından veya Peygamber’in dilinden değil de bir batılının ağzından dinliyormuşçasına ayet ve hadislere psikoloji, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji gibi batı merkezli bilim dallarıyla bakan çağdaş yorum üreticileri çıktı. Sol kültürden, Marksizm’den hareketle halkların iktidarını, emeğin karşılığını, işçinin haklarını İslam perspektifinde, kendince bakmaya çalışan, İslam sosyalizmi tarzında garabet tanımlarla sosyal adalet dağıtan anti-kapitalist İslamcılar zuhur etti. Namazından niyazında olan ama aynı zamanda ne kadar yabancı kültüre özgü şeyler varsa onları kullanarak entelektüelleşen kültür İslamcıları boy gösterdi. İslami kanallarımız ve radyolarımız oldu...”⁴⁷⁹

Böylece Mücahitlerin İslam toplumlarının içinde bulunduğu problemlerin Batı eksenli olmasından duyduğu rahatsızlıkla her türlü batılı değerlerleri, bilimleri ve sistemleri reddettikleri

⁴⁷⁷ <https://www.islahhaber.net/ebu-halid-ile-suriye-cihati-uzerine-roportaj-43400.html> (28.04.2019)

⁴⁷⁸ İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.50

⁴⁷⁹ A.g.e., s.174-175

anlaşılmış ve ele aldığımız metinler ekseninde örneklendirilmiştir.

2.3. Cihat Meydanlarına Gidiş Süreci

Cihata gitmeye karar veren bireylerin öncelikle çevresinde cihata katılmış tanıdıklarının veya bilirkişilerin vasıtasıyla gidiş süreçlerini başlattıklarını ele aldığımız metinler ekseninde anlamış bulunmaktayız. Bu başlık altında mücahitlerin cephelere ulaşmadan önce nerelerden geçtikleri, hangi zorluklarla karşılaştıkları ve ilk seferinde başarılı olup olmadıkları anlatılmaya çalışılacaktır.

Birçok defa cihata katılan Salih Turhan, 1996'daki Çeçenistan cihadına katılmak için yola çıkmış ve girebilmek için Azerbaycan'da 21 gün beklemiştir. Birçok bölgeden gelen mücahitlerle birlikte başlarında tek bir rehberle cephelere ulaşmak için yol almışlardır. Ancak coğrafi ve iklim şartlarının zorluğuyla sıkıntılar yaşamışlardır. Sadece rehberin atı olduğunda diğerleri toprağa bata çıka yürümek durumunda kalmışlardır. Bu olumsuzluklardan dolayı Türkiye'ye dönmüşlerdir. Ancak bu durumlar onların azmini kırmaz ve ikinci denemeye bir sonraki yıl Salih Turhan Afganistan'a ulaşır.⁴⁸⁰ Bülent Tuna ise cihada gitmeye karar verdiği 2000 yılının Nisan ayında Çeçen cihadına katılmak ister ve cepheye Gürcistan üzerinden ulaşmaya çalışır. Kendi gibi bekleyen arkadaşlarıyla üç ay orada kalır ancak giremediklerinden dolayı geri dönmek durumunda kalırlar. Ancak kararlıdır. Bir sonraki yıl 2001 temmuz ayında 70 kişilik bir kabileyle Çeçenistan'a girmek için yola koyulur. Kafiye 30 km kadar içeriye girmiş ve dinlenmek için istirahatata çekilmişlerdir. Ancak Rus askeri geçit yolları tuttuğundan mücahit grubu pusuya düşürür ve çatışma meydana gelir. Bülent Tuna ile beraber dört Türk şehit olur.⁴⁸¹

Bir diğer mücahit Ali Üzüm, Milli Gazete'de işe başladığı sırada Arap bir liderle yaptığı söyleşiden etkilenererek cihada katılma kararını verir. 1984 yılında Lübnan üzerinden Afganistan'a gider. Afganistan'da 13 yıl aralıksız kalır ve Ruslara karşı savaşıır. 13 yıl sonra birkaç Türk mücahitle Çeçen cihatına katılma kararı verir. Çeçenistan'a Azerbaycan üzerinden geçmek isterler

⁴⁸⁰ Şimşek, s.56

⁴⁸¹ A.g.e.,s.64

ancak tutuklanırlar.⁴⁸² Mustafa Uykız ise 2010 senesinin Temmuz ayında Afganistan’a giriş yapar ancak yakalanır. Bagram cezaevinde sekiz ay kalır. Burası Rus döneminde kullanılan Poliçerhi cezaevinden sonra Afgan halkının en çok zulme maruz kaldığı ikinci büyük cezaevidir. Daha cihat meydanlarına ulaşmadan yaşananları şu şekilde anlatmaktadır:

“Götürdükleri yer hücrelerden oluşan bir yerdi, hücreye koydular (hücrenin boyutu, 2 adım boyu, 1 adım eni ve takriben 5 metrekare.) İlk götürdükleri yerde 2 ay kaldım, tabi bu arada ellerimiz ve ayaklarımız zincirli bir şekilde hücrede tutuyorlar.Sadece günde iki defa tuvalete çıkartıyorlar, o zaman sadece ellerdeki kelepçeyi çıkartıyorlar, çıkınca da tekrar ellerime takıp hücreye koyuyorlardı. Bu arada sorgular başladı, sorguyu CIA yapıyor, istedikleri cevapları alamayınca da onlar çıkıyor içeri Pakistanlı işkenceciler giriyor ve saatlerce işkence ediyorlar.

Sorgu ve işkence 1 ay devam etti. İkinci ayın sonunda başka bir yere götürdüler, orada da aynen hücreler var ve her bir esiri bir hücreye koyuyorlar. Üçüncü ayın sonunda tekrar sorgular başladı ve yine işkence seansları tabi.

Diğer hücrelerdeki kardeşler ile konuşmak yasak, yüksek ses ile Kur’an okumak yasak, sınav ve diğer ufak tefek spor hareketleri yapmak yasak (zaten ellerin ve ayakların kelepçeli ne kadar yapabilirsin), bir sabah bir akşam tuvalet hakkın var, istediği zaman gardiyanlar hücrelere girer ve ellerindeki sopalar ile seni terbiye ederler.Kaldığımız hücreler tahminen yerin 5 metre altında, 24 saat başında elektrik yanıyor, eğer herhangi bir hareketinden dolayı veya gardiyanın insafsızlığına gelerseniz hücre duvarına günlerce kelepçeleylebilir.

Bu kaldığımız yerler Pakistan’da CIA’nın gizli cezaevleri. Sorguyu CIA yapar ama işkenceyi Pakistanlı satılmış kafirler yapar. Ben 6. ayın sonunda konsolosluk ile görüşmek istedim olumlu cevap alamayınca açlık grevine gittim. 9. günün sonunda beni özel bir yere aldılar. Yatağa ellerimden ve ayaklarımdan kelepçeleyerek serum verdiler. Ama yine getirdikleri yiyecekleri yemedim. Tabi bu arada her türlü zulmü

⁴⁸² A.g.e.,s.93

yaptılar. 10.günde beni oradan alıp araba ile (arabaya bindirmeden önce ellerini ve ayaklarını zincir ile bağlıyorlar, sonra belinden de kalın bir zincir ile hem ellerini hem de ayaklarını beline bağlıyorlar, sonra belinden de kalın bir zincir ile hem ellerini hem de ayaklarını beline bağlıyorlar, başına siyah bir çuval geçiriyorlar ve öyle çıkarıyorlar arabaya) başka bir merkeze (daha sonra öğrendiğim kadarı ile Rawalpindi şehrine) götürdüler.

Orada bir ay kaldıktan sonra konsolosluk ile görüştüler. Yani 8. Ayın sonunda oradaki Türk yetkililere teslim ettiler ve oradan Türkiye'ye iade edildim. Oralarda daha birçok kardeşimiz hala o hücrelerde yavaş yavaş ölüyorlar.İşkencenin haddi hesabı yok, sabahlara kadar işkencede olan kardeşlerimizin seslerini duyuyorduk (tabi bizimkini de onlar) onların seslerini duymamak için kulaklarımızı tıkdık veya bütün hücredeki kardeşler ile birlikte tekbir getirirdik ama bu bize dayak olarak geri dönerdi.

Hastalanmak en büyük suç (düşünün o şartta hastalanmamak mümkün değil.) Oradaki yapılan işkencelere dayanamayıp intihar eden ve aklını yitiren birçok kardeşimiz var. Aylarca ve senelerce gün yüzü görmeyen kardeşlerimiz var. Bazen düşünürdüm orada, ya derdim beni 5 dakika dışarı çıkarsalar ve 5 dakika dışarısının havasını teneffüs etsem burada 1 ay daha fazladan kalırım diye. İşte bu olanlar bizim kardeş ülke dediğimiz maalesef Pakistan'da geçiyor. Şu an CIA'nın elinde esir olan bütün mücahidler Pakistan'da tutuklanmış ve ABD'ye satılmışlardır maalesef...⁴⁸³

Harun İlhan ise, Afganistan'a geçişlerin Cuma günleri yapıldığını belirterek giriş sürecini şu şekilde anlatmıştır: “Halk sınır bölgesinde bekler, kapılar açılınca giriş başlardı. Pakistan polisi her an, şüphelendiği yerli halk olarak görmediği kimseleri tutuklayabilirdi. Bu açıdan doğal davranmak, şeklen de yerel halka benzemek gerekiyordu...”⁴⁸⁴

⁴⁸³ A.g.e.,s.221-221

⁴⁸⁴ İlhan, **Cihat Erleri**, s.95

Çin yanlısı Aydınlık Gazetesi'nin muhabiri olan Ragıp Duran'ın Afgan cihadına katılan mücahitlerden biriyle yaptığı röportajda, mücahit Peşaver'den arabayla Afganistan sınırındaki bir noktaya gelip, 36 saatlik bir yaya yolculuğundan sonra mevzilere ulaşabildiğinden bahsetmiştir. Ancak sonraki gelişlerde teknik imkanların daha iyi olduğunu çoğunlukla arabalarla yakın mesafelere gelebildiklerini ve daha az mesafede yürüyerek ulaşımın mümkün olduğunu anlatmıştır.⁴⁸⁵

Yusuf el Uyeyri ise cihat meydanlarına nasıl gidilir adlı kitabında “İşte Afganistan, etrafındaki ülkeler, Pakistan, İran, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Çin'dir. Yine Çeçenistan'ın etrafındaki sınırları, Gürcistan, Dağıstan, İnguşya ve Rusya oluşturmaktadır. Filistin'in etrafında Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye bulunmaktadır. Keşmir'in etrafında Pakistan ve Hindistan bulunmaktadır. Endonezya'nın dört bir tarafını denizler kuşatmaktadır. Eritre'nin etrafında Sudan, Etiyopya ve Kızıldeniz bulunmaktadır. Filipinlere ve diğer cihat sahalarına bak...”⁴⁸⁶ diyerek birçok yol bulunduğunu yeterli kişi cihada gitme isteği ve kararlılığı içinde bulunsun demiştir.

2.4. Cihat Bölgesinde Eğitim: Askeri ve İdeolojik Eğitimin Niteliği

Cihata gitmek isteyen kişilerin cihat meydanlarına çıkmadan önce askeri eğitim aldığı bilinmektedir. Hatta askeri eğitim yanında dini eğitim de alan mücahitler tam anlamıyla hazır olduklarında cihat meydanlarında savaşmak için götürülmektedirler.

Kendisi gibi Türk olan mücahitleri eğitmekle görevli Ebu Hanife, bir zamanlar Kuzey Veziristan'da Mir Ali'de yaşamış, 40'lı yaşlarda bir mücahittir. Yapılan bir röportajda Ebu Hanife kamplardaki eğitimden ve Türk mücahitlerin başarılarından şu şekilde bahsetmektedir: “Türkler'in dağlarda geçen uzun ve çetin eğitim sırasında pazarlarda rahatlıkla bulunabilecek maddelerle patlayıcı yapmayı öğreniyor, Çoğu Pakistan'a ticari uçuşlarla ulaşırsa da , bazıları İran toprakları üzerinden insan simsarlarının aracılığıyla geçiyor. Veziristan ve Afganistan'da 300 ila bin arasında

⁴⁸⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20-yillik-afgan-anilarini-anlattilar-17410> (1.5.2019)

⁴⁸⁶ <http://almalhama.com/cihat-meydanlarına-nasil-gidilir/> (1.5.2019)

oldukları tahmin edilen Türkler, el Kaide'nin varlığını güçlendirdiler. Coğu, Saat Ebu Furkan olarak bilinen ve 3 Mart 2008'de Afganistan'ın Khost kentindeki Sabari Ulus vadisinde bulunan bir Amerikan üssü yakınında, içinde bulunduğu kamyoneti patlatan Türk asıllı Alman vatandaşı Cüneyt Çiftçi gibi Afganistan'daki çatışmalara veya intihar eylemlerine katılmış. Taliban'la mücadeleye katılan Türklerin çoğu Veziristan'a gidiyor, orada eğitim görüp kısa bir süre için Afganistan'da NATO'ya karşı savaşa katılmıştır.” diyen Hanife, müslümanların moralini yükseltmek ve İslam dünyasındaki cihata katılımı artırmak için Türklerin bu amaçla eğitildiğinden bahsetmiştir.⁴⁸⁷

İlk olarak 1991 yılında olmak üzere dini, siyasi ve askeri amaçlı eğitim almak için çok kere Pakistan'a ve Afganistan'a gitmiş olan Fatih Sultan Çalış ise Pakistan'a ilk gidişinde Peşaver kentinde, Ebu Hanife Medresesi'nde iki yıl kalmıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra, Afganistan'ın Host şehrine geçerek burada bulunan halden askeri kampına katılmış ve bu kampta yaklaşık 50 kişi olduklarını söylemiştir. Burada askeri eğitim alan herkesin “cihat”a hazır olduğunu belirtmiştir. Kampta tabanca, uzun namlulu tüfek eğitim aldıktan sonra, Pakistan'a geri dönmüş ve Abdullah Azzam' a ait olan medresede dini esaslara dayalı eğitimine kaldığı yerden devam etmiştir. Çalış Peşaver'de katıldığı bu cemaatin adının Mektebi Hadamat olduğunu belirtmiş ve burada askeri değil siyasi eğitim aldığını ifade etmiştir. Çalış, Peşaver ve Host şehirlerinde askeri kamplardan sonra, Celalabad'da Derunta mıntıkasında bulunan ve Mevlevi Abdullah'a ait olan Derunta askeri kampına katılmış ve burada yine 3 ay kalarak askeri eğitim almıştır. Daha sonra Türkiye'ye dönmüş ve sahte kimlik ve pasaportla 99 yılında eşiyle birlikte İran'a oradan Pakistan'a Peşaver'e geçmiş, burada altı aylık siyasi eğitimin ardından Afganistan'a geçerek silahlı eylemlerde gerekli olacak çeşitli eğitimlere katılmıştır.

2000 yılının Haziran ayında tekrar Türkiye'ye dönen Fatih Sultan Çalış daha sonra, birincisi 2000 yılının sonunda, ikincisi 2002 yılbaşında olmak üzere iki kere daha karayoluyla İran'a gitmiştir. Çalış tüm bu çıkışlarında, 75 – 82'lik top, havan topu, mayın ve patlayıcılarla ilgili

⁴⁸⁷ <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/afganistanda-bin-turk-savasci-var-h54370.html> (1.5.2019)

eğitim almıştır. Katıldığı bu kamplara ve medreselere, başta Taliban ve El Kaide olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerindeki Müslüman örgütlerin yiyecek giyecek ve maddi yardımda bulunduğunu belirtmiştir. Pakistan’da Zübeyir kod adını kullanan Çalış, Türkiye’deki faaliyetlerinde ise Zübeyir, Emre isimlerini kullanmıştır. Afganistan, Pakistan ve İran’da askeri ve siyasi eğitim alan Fatih Sultan Çalış, Türkiye’ye döndükten sonra örgütün İstanbul sorumlusu olmuş ve adı geçen İmamlar Birliği’ne eleman kazandırmak için faaliyetlere başlamıştır. Çalış örgütün emirinin İran’da bulunan Ahmet Fadıl olduğunu Türkiye emirinin ise Ali Üzüm olduğunu belirtmiştir. İstanbul emirliğini ise kendisi ile birlikte Adem kod adlı şahsın yaptığını örgütün kuryeliğini ise Osman Özkan’ın yaptığını belirtiyor.⁴⁸⁸

Amerikan vatandaşı olan Samir Khan kendi kaleme aldığı Cihat Notlarında eğitim kamplarından ve yaşanan zorluklardan bahsetmiştir. Khan, El Kaide’nin eğitim kamplarının kolay olmadığını tam bir sabır ve dayanma iradesi gerektirdiğini söylemiştir. Orada kaslarınızın ölçüsünün önemsemeyin diyen Khan, ne kadar hızlı koşulduğundan ziyade tüm malzemelerle birlikte kilometrelerce yorulmadan kimin koşabileceğinin daha önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Yine askeri teknikleri kimin daha çabuk ezberleyeceğinden ziyade kimin doğru bir şekilde anladığı ve gerektiğinde en iyi çözümü kimin vereceği önemli olduğunu ifade etmiştir. Günümüzde cihatın zeka, sabır ve Allah’a karşı büyük bir iman gerektirdiğinin altını çizen Khan, eğitimlerde savaşçılarımızı demir ve çelikten birer adam haline getirmeye çalışıyoruz ifadelerini kullanmıştır. Fiziksel eğitimler çok sayıda şnav ve mekik çekme gibi günlük temel aktiviteleri içermektedir. Operasyon öncesi gerçek deneyimi yaşatmak için eğitimlerde son derece hazırlanmış farklı ve çok sayıda engellerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu duruma örnek veren Khan, Afganistan’daki el-Faruk eğitim kampından bahsetmiştir. Tüm mücahitlere ayakkabı ve çoraplarını çıkartmalarını ve sopalar, çamur, dikenler, keskin taşlar v.s. her şeye basarak dağlarda çıplak ayakla yürümeleri emredilmiştir. Çünkü mücahitler bir şekilde ayakkabılarını kaybedip dağda yalın ayak yürümek zorunda kalabilirler⁴⁸⁹ diyerek eğitim kamplarında karşılaşılabilecekleri

⁴⁸⁸ <http://tuncayozkan.com/turkiyeden-afganistana-islam-icin-savasa-nasil-gidilir/> (1.5.2019)

⁴⁸⁹ Şehit Samir Khan, “Cihat Notları”, **İslam Dünyası Dergisi**, Ed.Osman Akyıldız, Haziran-Temmuz 2012,sayı:4 ,s.48-49

her türlü zorluğa dayanacak hale getirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir.

Ulaştığımız metinlerde ortaya çıkan bir diğer husus eğitim kamplarında hiç bir mücahitin kendi ismini kullanmadığı bunun yerine mücahitin sahip olduğu baskın bir özelliğe göre veya kendi isteği üzerine seçtiği mahlaslarla veya başka kod isimleriyle iletişimin kurulduğudur. Harun İlhan'ın kaleme aldığı Cihat Yürüyüşü adlı kitabında, Askeri kampın 'numaraları' adlı bölümünde 1 den başlayarak her mücahitin bir numara alarak kendi hayat hikayelerini, cihat serüvenlerini anlattıkları görülmüş ve bunun bir kural olduğu anlaşılmıştır.⁴⁹⁰ Bu durumun elbetteki en önemli nedeni herhangi bir tehlike karşısında kimliklerinin açığa çıkmamasıdır. Bir diğer faktör ise bu bölgelerde künye kullanmanın bir adet olması yani kültüre özgü olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁹¹

Eğitim kamplarına yeni gelen mücahitlere kamplarda yapılması gerekli olan durumlar komutanlar tarafından ilk gün öğretilmektedir. Bu her kampta değişiklik gösterebilmekle birlikte mücahitlere söylenen ortak temalar şu şekildedir:

“Sizler buraya Rabbimizin rızasını kazanmak, cihat farızasına hazırlık yaparak ve gelecekte bir cephede öğrendiklerinizi paylaşmak için geldiniz. Bu sebeple hareketlerimizde ciddiyet ve disiplin olmak zorundadır. Sorumluluklarımızı en güzel şekilde yapmak esas olmalıdır. Her davranışın ibadet niteliği taşıdığının bilinciyle hareket edilmelidir. İnşAllah bunları zaman içinde ve yaşadığımız tecrübelerle daha iyi idrak etmiş olacaksınız. Eğitim ve öğrenimi yapacağınız maddeler ‘tehlikeli’ sınıfına girdiği için kimse kendi başına, kendi reyiyle bu maddelerle oynamak, karıştırmak, atmak, yakmak gibi hiçbir içtihatta bulunmayacaktır. Yani içtihat burada memnudur. Kimse belirtilen alanın dışına izinsiz çıkmayacaktır. Ne olursa olsun izin almak şarttır. Kamp içindeki kurallara uyulacaktır. Sınırları aşan, itaatsizlik gösteren kimselere müeyyideler uygulanacaktır. Size günlük programlarınızda dinlenebileceğiniz bir zaman tanınacaktır. Cuma günleri tatil

⁴⁹⁰ İlhan, Cihat Yürüyüşü, s.15

⁴⁹¹ <https://www.timeturk.com/tr/2013/07/31/53-yasinda-esed-e-karsi-savasan-turk.html> (1.5.2019)

olacaktır.Kampın işleyişi, öğrendikleriniz ile ilgili eleştiri, değerlendirme, şikayet ve teklifleriniz yazılı olarak alınacaktır...”⁴⁹²

Ebu Ubey el-Kureşi İslami örgütler içinde en iyi teçhizatı ve en donanımlı mücahitleri bünyesinde barındıran El-Kaide örgütünün 11 Eylül’le imkansızı başarmasının hiçbir şekilde tesadüf olmadığını dile getirdiği yazısına baktığımızda, belli mücahitlerin eğitim kamplarında özel olarak yetiştirildiğini ve en iyilerinin el-Kaide’ye alındığını anlamaktayız. Ayrıca yazıda el-Kaide içindeki mücahitlerin eğitim, hazırlık ve görevini yerine getirme bakımından herhangi bir savaşçıdan üstün olduğu ifade edilmiştir. Kureyşi yazısında, el-Kaide’nin gerekli çabayı harcamadan kaçınmadığını ve tüm mücahitler için hazırladığı 7.000 sayfa ve 10 ciltlik ‘Cihat Ansiklopedisi’ ile mücahitleri cihat yolundaki her türlü zorluğa karşı bilgilendiren benzersiz bir çalışmaya imza attığını söylemektedir. Bu ansiklopediler askeri taktikler, emniyet ve istihbarat, hafif silahlar, ilk yardım, patlayıcılar, el yapımı bomba ve siperler, silah yapımı ve tipografiler açısından müthiş bir kaynak görevini görmektedir.

Eğitim kampları, tağutlarla en iyi şekilde mücadele edebilmek için cihadi eğitimin verildiği en uygun yerlerdir. Eğitim devreleri temel, gelişmiş ve ihtisas olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. El- Kaide örgütü ile bağlantısı olmadan, yeryüzündeki mağdurlara ve Allah’ın dinine yardım için sadece Allah’a yaklaşma amacıyla on binlerce mücahid bu eğitim bölümlerinden (fizikî, psikolojik ve aklî gücüne ve imanî yeterliliğine bakılarak) geçirilmiştir. Bunlardan sadece az bir kısmına El-Kaide örgütüne katılmalarının yolu açılmıştır.⁴⁹³

Eğitim kamplarında vurgulanan bir diğer husus ise mücahitlerin belli bir ideolojiye ait olmadığı sadece İslam dini çatısı altında hiçbir millet ayrımı gözetmeksizin birlikte dayanışma içinde olduklarıdır. Bununla ilgili olarak 24 numaralı mücahit, Partici Müslüman, Fundamentalist Müslüman, Nurcu Müslüman, Entel Müslüman, Geleneksel Müslüman, Şucu Bucu Müslüman gibi tüm tanımlamalara karşı çıkmış ve amaçlarının yalnızca dine ve İslam’a yönelik olacağını

⁴⁹² İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.16-17

⁴⁹³ Ebû Ubey El-Kureşî, “İmkansızın Mümkün Olduğu An...”, **İslam Dünyası Dergisi**, ed.Osman Akyıldız, Eylül 2012, sayı:4,s.9-10

belirtmiştir.Erkilet'in mücahitlerle yaptığı bir mülakatta Mustafa'nın "Allah cihadı bize verdi.Cihatı bırakıp, Çeçenlikle dinsiz kalmak istemiyoruz.Artık Çeçenlikle yetinemeyiz."⁴⁹⁴ ve Y.K'nın "Türkiye'de bir İslam devleti kurulması benim için önemli değil. Bu devlet Çeçenistan'da da kurulabilir. Mücahidin milliyeti yoktur"⁴⁹⁵ şeklindeki ifadesi cihat meydanlarında milliyetçiliğin dine göre önemsizleştiği anlaşılmıştır.

2.5. Cihata Katılan Kişilerin Cephelerdeki Temel Motivasyonları

2.5.1. Cihat'ın Farz Oluşu

Cihat meydanlarına katılan kişilerin dini bir emri yerine getirmedeki temel ölçütlerine baktığımızda Kur'an ve Sünnet bağlamının dışına çıkmadığı görülmüştür. Tüm söylemlerinde ayetlerden ve hadislerden alıntılarla düşünce yapılarına ve davranışlarına meşruluk getiren mücahitlerin cihata katılma motivasyonu da hiç kuşkusuz Kur'an ve sünnet temelli olduğu anlaşılmıştır. Berat Çokgezenler "Müslümanlar olarak en büyük sorunlarımızdan biri dinimizi asli kaynaklarımızdan öğrenmememizdir. Allah'ın kitabı aramızda, Peygamber'in sünneti elimizde olmasına rağmen bir takım araçlar vasıtasıyla dini öğrenmemizin şekillenmesidir."⁴⁹⁶ diyerek aslolan dini dayanağa işaret etmiştir. Ayrıca Berat, kültürel dindarlığa karşı çıkararak var olan bid'atlerden rahatsızlık duyduğunu kendi ismi üzerinden anlatmış, toplumda bir çocuk dini bir gecede doğduğunda o gecenin ismi verilir diyerek kendisine neden Berat ismini verdiklerini pek de hoşuna gitmeyen bir şekilde açıklamıştır. Batıl inançların, hurafelerin dine zarar verdiğini dinde temel ölçütün Kur'an ve Sünnet olduğunu dile getirmektedir.⁴⁹⁷ Bir ağaca tutturulan çaputun, mezar yerlerinde "şefa'at" diye yalvarmanın, bir dergaha dahil olmanın, Allah'ın kitabının önüne geçmiştir⁴⁹⁸ diyerek tüm dini araçları (cemaatler, tarikatlar, tasavvuf ehlileri vb.) ve kültürel dini anlayışa karşı olduğunu anlaşılmıştır. Bu durum diğer mücahitlerde de görülmüş ve dini bu araçlarla öğrenmeye karşı çıkıldığı çok kere dile getirilmiştir. Öyle ki Y.K. da tamamen kendi

⁴⁹⁴ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.265

⁴⁹⁵ A.g.e.,s.277

⁴⁹⁶ İlhan, **Cihat Epleri**, s.34

⁴⁹⁷ A.g.e.,s.10-11

⁴⁹⁸ A.g.e.,s.13

arzularıyla bir araya gelmiş ve nerede olursa olsun cihata gitmeye hazır büyük bir cihat grubunun var olduğunu ve burada cemaatlerin hiçbir etkisinin olmadığını dile getirmiş, hatta bilakis cemaatler kendi insanların gitmesine izin dahi vermiyorlar⁴⁹⁹ diyerek cemaatlere yönelik eleştirisini ifade etmiştir.

Ahmet Cemal Buğdaycı ise, her türlü dini tanımlamalara karşı çıkarak, Kur'an'ın içine sokulmaya çalışılan İslam dışı unsurlara karşı Selef'in ortaya koyduğu Ehli-Sünnet anlayışını iyi bilmek gerektiğini dile getirmiştir. Mezhebi ve cemaatsel eğilimleri, bu ölçüye göre ele almalı ve sahihliğine dikkat edilmelidir demektedir.⁵⁰⁰ Yine Bülent Tokgöz "Cihatın Mahrem Hikayesi" adlı kitabında Bosna cihadına katılan Arap ve Türk mücahitler arasında karşılaştırma yapmış ve Türklerin Araplara göre her anlamda geride olmasından yakınmıştır. Türkiye'deki cemaatler çok iyi delikanlılara sahipken Bosna'ya gönderdikleri kişilerin vasat ve altı olmasına anlam verememiş ve bu seçilimin cemaatlerce neden bu şekilde yapıldığını sorgulamıştır. Sonuç olarak bu durumu cemaatlerin ikiyüzlülüğüne bağlamış ve olur da sivrilene bir genç olursa cemaat liderlerinin geleceğine engel olma ihtimaline karşılık bir menfaat çatışması olarak durumu değerlendirmiştir.⁵⁰¹

Kur'an ve Sünnet bağlamının dışına çıkmayan mücahitlerin cihada katılmadaki en büyük motivasyonları cihat üzerine olan ayetler ve hadisler oluşturmaktadır. Afgan cihadından bu yana mücahitler için bir gelenek olarak motive eden ayetlerden biri Nisa suresinin 75.ayetidir⁵⁰² "Nasıl olur da, Allah yolunda savaşmayı ve "Ey Rabbimiz! Bizi halkı zâlim olan bu topraklardan kurtarıp özgürlüğe kavuştur ve rahmetinle bizim için bir koruyucu ve destek olarak bir yardımcı gönder" diye yalvaran çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşmayı reddedersiniz?"⁵⁰³ ayetiyle mücahitler tüm dünyadaki mazlumlar için savaşın yapılmasını farz olarak görmüş ve bu uğurdaki her savaş onlar için din savaşı sayılmıştır.

⁴⁹⁹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.278

⁵⁰⁰ İlhan, **Cihat Erleri**, s.126-127

⁵⁰¹ Tokgöz, s.80-81

⁵⁰² <http://www.avrupa-postasi.com/medya/suriyede-50-turk-savasci-h55924.html> (3.5.2019)

⁵⁰³ <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=75> (3.5.2019)

Mücahitlerden Ahmet Gümüş ise cihatta tanıştığı ihtiyar bir kadınla yaptığı sohbette cihadın farz oluşunu yaşlı kadının “Merak ediyorum, neden çok uzaklardan buraya geliyorsunuz?” sorusuna cevaben, “Çünkü burada Amerika ve yanındaki diğer kafirler Müslümanlara saldırdı. Onların topraklarını işgal edip, namuslarına göz dikti. Dinimizi küçümseyip bize savaş ilan etti. O zaman cihat üzerimize farz oldu anacığım” diyerek anlatmıştır.⁵⁰⁴ Sad Ebu Furkan ise bir yerde zulüm varsa, işgale uğramışsa cihat ümmete farz-ı ayn olur diyerek diğer cihat tanımlamalarına karşı çıkmış ve biri cihata gittiğinde diğerinin üzerinden bu görev düşer inancını dünya sevgisine olan bağlılıkla suçlamıştır.⁵⁰⁵ Mücahit Şener ise Müslümanların içinde bulunduğu halden ötürü İslam davasını dert edinmiş etrafındaki herkese “Arkadaşlar zulmün son bulması için Allah yolunda, malımızla ve canımızla cihat etmeliyiz”⁵⁰⁶ diyerek her türlü cihat içinde olmanın altını çizmiştir. Mücahitlerden asıl adı Hüseyin olan Ebu Cendel ise yeryüzü bu kadar fitne, zulüm ve şirk ile doluyken cihat etmezsek Allah bize azap eder diyerek Kur’an’daki ayete işaret etmiştir. Ayette:

“Ey İman Edenler! Size ne oldu ki ‘ Allah yolunda savaşa çıkın!’ denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz ? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır. Eğer cihata çıkmazsanız Allah sizleri pek elemli bir azapla cezalandırır ve yerinize başka bir kavim getirir. Hem O’na hiçbir zaman veremezsiniz. Çünkü Allah her şeye hakkıyla güç yetirendir.(Tevbe/ 38-39)”⁵⁰⁷

Mücahitlerden 23 numara ise kendisine sorulan “seni cihat meydanlarına götüren şey nedir?, Sanki yaşama arzun yokmuş gibi intihar edercesine seni savaşa götüren şey nedir ? sorusuna “Sevgili kardeşim! Ben kendimi anlatamam, dilim tutulur, kelimeler boğazımda düğümlenir, İsterim sana şiirlerle ruhunun derinliklerine hitap eden bir açıklamam olsun. Bu sorunun cevabına ‘dava’ diyeyim ve örnekler vereyim..” demiş ve Peygamber zamanından

⁵⁰⁴ Şimşek, s.119-120

⁵⁰⁵ A.g.e., s.175

⁵⁰⁶ A.g.e., s.184

⁵⁰⁷ A.g.e.,s.248

başlayarak yaşanan her cihat olayını açıklamış, ve kendi davasının, Mekkeli müşriklerin her türlü tekliflerine karşı “güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseniz de ben davamdan asla vazgeçmeyeceğim” diyen Peygamber’in davası olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁸

Erkilet’in Y.K ile yaptığı hastane mülakatlarında Y.K cihadı şu şekilde anlatmıştır: “Cihat bir hayat tarzıdır. Dinin kılıçların üzerinde yükseleceği hadisi var.600 ayette zikredilen farzı neden terk ediyor insanlar? Cihat İslami hayatın doruğudur; önceki hizmetler doruk değildir, doruk cihattır. Bu nedenle mücahidi dağda görmek lazım. Savaşta görmek lazım” demiştir. Cihadı doruk olarak nitelendirmesinin nedeni sorulduğunda, “Canını Allah’a satmaktan daha yüksek bir İslami haz yoktur, bu erkek olmanın tam bir ifadesidir.”⁵⁰⁹ diyerek cihat ve cinsiyet arasındaki ilişkiye de dikkat çekmiştir.

Kadınların cihada gidebilirlik durumuna baktığımızda son dönemlerde IŞİD’le beraber bir artış meydana geldiği görülmüştür. İçişleri Bakanlığı tarafından açıklanan son rakamlara göre, Irak ve Suriye’de cihat saflarına katılan kadınların sayısı 220’yi aşmıştır. Özellikle hamile iken sınır aşarak Suriye’ye giden, ok atarken, silah tutarken çektiği fotoğraflar IŞİD’in dergilerini ve propaganda videolarını süsleyen Hayat Boumeddiyen, bugün cihatçı kadınların rol modeli olmuştur. Suriye’ye bakıldığında IŞİD şimdilik kadınları cephede kullanmıyor çünkü yasak. Ancak uzmanlara göre, bir gün ihtiyacı olduğunda kullanmaktan da çekinmeyecektir. IŞİD için kadınların daha değerli bir rolü var: "Gelecek kuşakları şekillendirmek" ve bu rol IŞİD için, savaşçıların rolü kadar değerli. İslam Devleti’nin "ideal cihat ailelerini" yaratmak, yani gelecek nesilleri doğurmak ve onları eğitmek.⁵¹⁰

Çeçen cihadındaki mücahitlerden Emirhan ise “kadınların öncelikle çocuklarla ilgilenmeleri ve kültür mücadelesi içinde bulunmaları gerektiğini en son erkekler görevini yapamazsa o zaman kadınların cihada katılması gerektiğini” söylemiştir. Buna neden olarak da “kadınların esir düşmesi durumu çok kötüdür, biz bunu istemeyiz.” diyerek duruma açıklık

⁵⁰⁸ İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.154

⁵⁰⁹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.276-277

⁵¹⁰ <https://www.amerikaninsesi.com/a/kadinlar-ve-cihat/3304642.html> (3.5.2019)

getirmiştir. Yine de Çeçenistan’da kadınların cihadının para taşıma ve bomba yüklenerek patlatma gibi eylemler üzerinde odaklanıldığına da ifade etmiştir.⁵¹¹

Kadın mücahitler üzerine ise Y.K 94 savaşının sonlanırken yani Gudermes’in geri alınmasında kadınların çok önemli bir rol oynadığını hatta bundan dolayı Çeçenlerin Rus askerlerle dalga geçtiğini söylemiştir. Ancak kadınlar dağda olmuyor diyen Y.K bu durumu sıkışık durumlarda kalmak zorunda olmaları ve banyo yapma vs gibi zorluklardan dolayı kaynaklanarak⁵¹² aslında kadını korumak amaçlı olduğunu dile getirmiştir. Böylece cihatın farz oluşu cephelerde savaşmanın en önemli nedeni olarak görülmüş ve gerekli durumlarda kadınların da cihata destek verdiği anlaşılmıştır.

2.5.2. Şehit Olma İsteği

Ele aldığımız metinler ekseninde cephelere gitmiş tüm mücahitlerin şehadeti arzuladığı tıpkı cihat gibi şehitliğinde mübarek sayılarak Kur’an ve sünnet temelli açıklamalarını görmekteyiz.

Mücahitlerden Bilal, cihata katılmak istediğini ailesine açıkladığında babasıyla olan konuşmada cihata neden gitmek istediğini şu şekilde açıklar:

“Nedendir bilmiyorum, içimde bir ateş beni yakıp bitiriyor. Böyle bir ortamda asla yaşamak istemiyorum şehit olmak istiyorum sevgili babacığım! Şehid!...Rabbimi öyle çok özledim ki!... O’na kavuşmak, bir an önce kavuşmak istiyorum. O’na verecek hiçbir hediyem yoktur, bana bahsettiği canımdan başka. Ne olur bunu bana çok görmeyin...”⁵¹³ diyerek şehit olma arzunu dile getirmiştir. Bosna cihadına katılan Selami Yurdan, arkadaşlarının dediğine göre cepheye gittiğinde her çatışmada “biz buraya şehit olmaya geldik” diyerek “İnna Lillahi ve İnna İleyhi Raciun” ayetini tekrarlamış. Ayrıca Yurdan Bosna cihatında şehit olan ilk Türk

⁵¹¹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.266

⁵¹² A.g.e., s.280-281

⁵¹³ Şimşek, Ayşe, **Vuslatın Ardı Sıra**, Yenda yy, İstanbul, 2012, s.30

mücahit olmuştur.⁵¹⁴ Berat Çokgezenler cephede yaptığı bir sohbette “Mademki cihatta şehitler veriyoruz veya savaş ortamında kayıplar verilmesi kaçınılmaz oluyor, ben diyorum ki şehit olanlardan biri de ben olayım. Müslümanlara doğru atılan bir bomba, havan mermisi benim yanıma düşsün. Hedefine doğru yönelen merminin ucunda ben olayım. Parçalanacak bedeni havada uçuşan uzuvlar olacaksa o benim olsun. Önden gidenleri düşünce şehadet benden uzak mı diye düşünüyorum. Bu da ağır geliyor ve kendimden şüphe etmeye götürüyor”⁵¹⁵ diyerek şehitliği ne kadar arzuladığını dile getirmiştir. Harun İlhan, Berat için “İsrarla Rabbinden şehit olmayı istemiş, namazlarında gece ve seher vakitlerinde gözyaşı dökmüş, dua ve niyazlarıyla şehitler kervanına dahil etmesi için Ragbine yalvarmıştı.ve duası kabul oldu.”⁵¹⁶ diyerek Berat’ın şehit olma arzusuna şahitlik etmiştir.

Salih Turhan ise birçok cepheye katılıp savaşmış ara ara ise Türkiye’ye dönmüş bir mücahittir. Katıldığı Afgan cihadından çok etkilenen Turhan’ı ailesi şu şekilde anlatır: “O namaza durduğu vakit sanki hiç bitmeyeceğini düşürdük. Bittiğinde uzunca secdeye kapanır hıçkırıklarla ağlayarak duasını tamamlardı. Duygularını not defterine ise şu şekilde aktarmıştır: “Şehadet!... Ah şehadet, ne olur gel! Gel benim gönlüme gir. Gir ve öyle bir yerleş ki içime, bir daha çıkmamak üzere. Hiç ayrılmamak üzere cennete varana dek. Kevsere kavuşana dek. Şeytan düzeni karşısında eğilmeden yücelene, şeriat ağacını kanımla sulayana dek. Sonsuzluk pınarını yudumlayana dek. İslam dışı sistemlerin tüm dayatmalarına rağmen Tevhid sancağı altında savaşmayı sürdürüne ve bu uğurda seve seve can verene dek. Yücelik içinde yüceliğe kavuşana, teslimiyet içinde teslimiyete erene dek.”⁵¹⁷ Bosna savaşından etkilenerik cihada katılan Güven Zengin ise cephede sık sık “Yoruluncaya kadar değil, şehit oluncaya kadar mücadeleye devam”⁵¹⁸ diyerek şehit olma şiarından sık sık söz etmiştir.

⁵¹⁴ <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ayhan-demir/ilk-bosna-sehidimiz-selami-yurdan-11707.html> (3.5.2019)

⁵¹⁵ İlhan, **Cihat Erleri**, s.49

⁵¹⁶ A.g.e.,s.62

⁵¹⁷ Şimşek, **Ahdini Yerine Getiren Erler**, s.57

⁵¹⁸ A.g.e.,s.74

Kur'an'daki cihat ayetlerini eyleme dökmek isteyen Muhammed Ebu Ömer, şehadet mekanlarına ulaşmak isteyen bir başka isimdir. Ona göre hayat ya şehadet ya da zaferdir.⁵¹⁹ Mücahitlerden Ebu Cendel ilk cihata çıktıktan 8 ay sonra Türkiye'ye dönüp evlenmiş ve şehit olma istencini düğün videolarında dahi dile getirerek “çekin çekin ileride şehit olursam buradan izlersiniz” demiştir. Herhangi bir sıkıntılı anında “Ben oradan döndüğüm için Allah bana bu sıkıntıları yaşıyor” diyerek tekrar cihat meydanlarına gitmeyi ve şehit olmayı istemiştir. 2006'da ikinci cihadına çıktığında aklında sadece şehadet olan Ebu Cendel iki yıl sonra şehit olmuştur.⁵²⁰

Mücahitlerle yapılan mülakatlarda şehit olma istencinde olan bir kişiye ölüm korkusu var mı diye sorulduğunda Y.K, “Gitmeden önce ölüm ve sakatlanma korkusunu yenebilmek için kasetler seyredip, gidip gelenlerle görüşmeler yaptığını, ilk çatışmada dahi olayı tam idrak edemediğini dile getirmiştir. İlerleyen zamanlarda korkmaya başlayınca Arap bir mücahide bende bir iman eksikliğimi var diye sormuş ve o korku olmasa nasıl imtihan olacaksın sözünü duymuştur. Bu durumda Allah'ın “sizi korku ile imtihan edeceğim” deyişine atıfla anlatmıştır.”⁵²¹ Bilal Yaldızcı ise “gecenin en zifiri zamanında herkesin yanından geçmeye cesaret edemeyeceği mezarlığa gider, mezar başına oturur, ölümü düşünür ve nefsini terbiye etmeye çalışmıştır. O şehitliği bir son değil, sonsuzluğa giden yolun başlangıcı olarak görmüştür. Altı ay boyunca sürekli yaptığı bu iş için “Neden böyle yapıyorsun” denildiğinde “ Ölüm korkusunu yenebilmek için” cevabını vermiştir.”⁵²² Mücahitlerin hemen hemen hepsinin tekrarladığı ve onları bu uğurda motive eden en önemli ayet ise:

“Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanmayınız. Bilakis onlar diridiler. Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde rızıklanmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve kendilerine katılacak kardeşlerine de hiçbir keder ve korku

⁵¹⁹ A.g.e.,s.165

⁵²⁰ A.g.e.,s.245

⁵²¹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.275

⁵²² Şimşek, **Ahdini Yerine Getiren Erler**, s.30

bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar. Onlar Allah'ın nimet ve lütfuyla müjdeleniyorlar.Şüphesiz Allah, müminlerin ecrini zayi etmez.”(Ali İmran, 169-171) ayetidir.⁵²³

Cephelerde mücahitler arasındaki sohbetlerde 17 numara: “trafik kazasında, seken bir kurşunla, bir hiç kavgasında, hastane yatağında öldü haberini değil cihat meydanlarında yüreği delip geçen bir kurşun, parçalara ayıran bir bomba bir füze saldırısında şehit oldu”⁵²⁴ desinler isteriz diyerek şehit olma arzusunu dile getirmiş bir diğer mücahittir. Yine aynı ortamda 22 numara ise herkesin bir sevdası var bizim sevdamız ise ŞEHADET diyerek söze katılmıştır. “Bizim sevdamız savaş meydanlarında; kurşun sesleri, top mermileri, varil bombaları arasında çatışmaların ortasında bulmaya çalışırız. Kan verimiz yeryüzünün damarlarına sevdamızı büyütmek için”⁵²⁵ diyerek şehadete olan aşkı dile getirmiştir.

Mücahitlere göre “Cihat, şehit olmak/ölmek için dua ederek savaşmakla ayrılabilir diğer savaşma biçimlerinden.Onlara göre şehitlik sonsuz bir hayatı güvenceye almak demektir.⁵²⁶ Ayrıca zamanla şehit olmak o kadar çok öncelik haline gelmiştir ki mücahitlerden Y.K, “Şehadet haberleri artınca, Dudayev zafere kadar size şehit olmayı yasaklıyorum” dediğini ve kendisinin de önce zafer sonra şehitlik istediğini dile getirmiştir. Mücahitlerden biri Y.K'ya eklemeye bulunmuş, Abdullah Azzam'dan aldığı dini söylemle “ömründe bir defa cihat eden kimse şehit olarak ölecektir”⁵²⁷ demiştir. Yine bu dünya nimetleri boş asıl nimetler öbür dünyada diyerek şehit olma arzusunda olan 17 numara⁵²⁸, şehadet düşüncesi ile yola çıkmış 22 numara⁵²⁹ da bir diğer mücahitlerdendir.

Son olarak son dönemlerde ağırlıklı olmak üzere yaşanan canlı bomba eylemlerinin de mücahitler gözünde şehitlik mertebesi olduğunun kabul edildiğini ulaştığımız metinlerden anlamış

⁵²³ İlhan, **Cihat Erleri**, s.62

⁵²⁴ İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.116

⁵²⁵ A.g.e.,s.147

⁵²⁶ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**,s.271

⁵²⁷ A.g.e.,s.277

⁵²⁸ İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.117

⁵²⁹ A.g.e.,s.143

bulunmaktayız. Öyleki 4 numaranın canlı bomba olduğu anda beklediği şehitliğin geldiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Rabbimize kavuşmayı umduğumuz zaman yaklaşıyordu. Bir gün hazırlıkları yaparken diğer taraftan sevdiklerimizle vedalaşıyorduk. Ayrılığın bir tarafında hüznün varsa diğer tarafında umut ve müjde vardı. Bunun bedeli olarak canımızı ortaya koyuyor ve zamanı bekliyorduk. Son gün geldi, duygu yüklü bir vedalaşma yaşadım. Aynı atmosferi yaşayan arkadaşımınla beraber hareket saatini beklemeye başladık. Üzerimize patlayıcıları sardık. Nasıl bir eylem planı yapacağımızı tekrardan konuştuk. Vakit gelmişti. Hızla giderken geride bıraktıklarımız, gözümüzün şahit oldukları, dünyaya ait geçmiş ve gelecek bizim için olmayacaktı. Allah’ın izniyle hedefe doğru ilerliyor, engelleri aşıyorduk. Kapıyı çaldık, hızla içeri girdik. Beklenmedik bir boğuşma sonunda bir patlama oldu. Ben de elimi butona doğru götürmek istedim fakat ellerim yoktu. Biri omzuma kadar kopmuş, diğerinde de üç parmağım gitmişti. Gerekli tedavi yaptıktan sonra beni cezaevine gönderdiler...”⁵³⁰ ilerleyen süreçte devam ederek:

“Patlayıcılarla dolu bir arabaya binip düşman karargahına dalmak, bedene bağlı patlayıcılarla infilak etmek, ölümüne cephe savunmasında bulunmak, bir beldenin ele geçirilişinde ön safları tercih etmek ilk kurşunları yiyenlerden olmaktır bekledikleri...”⁵³¹

diyerek canlı bomba eylemlerinin bir intihar vakası olmadığı bilakis mücahitler gözünde dava uğruna adanmışlığın, fedakarlığın bir göstergesi olarak kabul edilmiş ve bu uğurda canını verenlerin Allah’ın izniyle şehit olacağına inanılmış olduğunu görmekteyiz.

2.5.3. Cephede Yaşanılan Mucizeler

Ulaştığımız metinler ekseninde cephede meydana gelen bazı olaylarda Allah’ın mucizesi

⁵³⁰ İlhan, *Cihat Yürüyüşü*, s.41

⁵³¹ A.g.e., s.46

olduğu düşünölmüş ve mücahitlerin de yalnız değiliz inancıyla daha çok motive oldukları görölmüşür.

Erkilet'in yaptığı mülakatlarda Muhammed adlı mücahit şunlardan bahsetmiştir: "Bulutlarda Arapça Allah yazılı olduğunu görenler var. Değişik şekiller görmek kalbi güçlendiriyor. Bu cephede olan birşey. Kılıç görenler olduğu gibi, akşam güneş batarken gökten yere kadar nur inmiş olduğunu söyleyenler de var. Burada önemli olan bunları Rusların da görmüş olması. Hatta bu tür olayları kasete çekenler oluyor. Bu tür deneyimlerden Türkiyeli mücahitler de çokça söz etmiş bunların Allah'ın sürece doğrudan müdahalesi ve desteğı olarak yorumlanmıştır. Böylece gerçekten kalplerini kuvvetlendiriyor ve karşılaşılan sayısız zorluğa dayanma güçlerini artırıyor. Türkiyeli mücahitlerden biri pilinin bittiğini hissettiğı anda Allah yardımına geliyor diyerek ifade ettiğini" söylemiş ve daha çok bilgi almak için daha iyi bilenlerle konuşulması gerektiğini ifade etmiştir.⁵³² Ayrıca mücahitler ölenler arasında belli farklılıkların olduğunu da dile getirmiştir. Müminlerin ölüleri farklıdır diyerek Rusların ölüleriyle karşılaştırma yapmışlar ve Rusların cesetleri soğuk ve hemen sertleşirken, mücahitlerin temiz ve iki gün boyunca aralıksız kan sızdığı ve daha esnek ve yumuşak olduğu söylenmiştir.⁵³³ Bu durumu şehitlikle açıklayan mücahitler için bu durum son derece motive edici ve mucizevidir.

Mücahitlerden Bekir Şimşek'in şehitliğı ise doktor başta olmak üzere diğer mücahitler için mucize olarak tanımlanmış ve kalanlar için motive edici olmuştur. Öyle ki cephede savaşırken Bekir Şimşekle tam ortalarına havan mermisi isabet eden mücahit durumu şöyle anlatmıştır:

"İlk şok anı geçer geçmez başımı kaldırıp etrafıma baktım. Bacağım kanıyordu. Bekir abi ise yerde idi ama hareket etmiyordu. Defalarca seslendim ama cevap vermedi. Başının arkasından yara almıştı. Yarası büyüktü. Sonra kardeşler gelip bizi aldılar. Bekir abi bu yarasından ötürü birkaç gün sonra şehid oldu. Onun yarası içi hastaneye götüröldükten sonraki durumu da ibret vericiydi. Hastane doktoru yarasına müdahale etmiş ve yanındaki refakatçi kardeşler olduğu halde durumun

⁵³² Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.262

⁵³³ A.g.e.,s.318-319

ağırlığını refakatçi kardeşlere anlatırken Bekir abi gözlerini açıyor, sonra Kelime-i Tevhid getiriyor, 3 kere tekbir. Getiriyor ve sanki gözleri bir şey görmüş gibi tek bir noktaya ama dikkatlice bakıyordu. Tebessüm edip sonra ruhunu teslim etti. Doktor bu hali gördüğünde ağlamaya başladı ve normal şartlarda bu yaralının böyle bir harekette bulunamayacağını söyledi.”

Bekir abinin naaşı için eve götürüldüğünde bir başka kardeş şunları dile getirmiştir:

“Evet cihat ve şehadet hakkında bir çok kıssa dinledim ve şimdi böyle bir kıssaya konu olacak bir yüz karşımda idi. Vallahi bırakın bir ölü, bir canlıdan bile daha nurlu daha rahat ve çekici bir yüzü vardı. Yüzündeki tebessümü gördüğümde hayretler içinde kaldım...”⁵³⁴

Mücahitlerden Adem Peçe ise bir konuşmasında kış vaktindeki bir operasyonda düşman karşısında sıkıntıda kaldıkları anda Allah’ın yardımıyla mucizevi bir şekilde kurtulduklarını anlatmıştır. Peçe, tüm mühimmatımız bittiğinde kardeşlerden sadece birinin iki mermisi kalmıştı ve o iki mermiyle iki düşman yere serildi. Bizim oradan çıkabilmemiz için havanın puslaşması gerekiyordu ki birden kar yağmaya ve sis oluşmaya başladı. Tüm bunlar Allah’ın bizim yanımızda olduğunu gösteren mucizelerdi ve bu da zor şartlar altında bizler için büyük bir motivasyon olmuştu⁵³⁵ diyerek yaşadıklarını anlatmıştır.

2.5.4. Rüyalara

Sadece bilinçaltı durumlarla açıklanmayan, dini bir anlam da ifade eden rüyalar, Müslüman toplumlarda var olan bir kültürdür. Dolayısıyla cephelerde mücahitlerin şehit olduklarını gördükleri rüyalarda onlar için motive edici faktörlerden biri olmuştur.

Habib Gören’le en son karşılaşmasında Türkiye’ye dönüp dönmeyeceğini soran Harun İlhan’a dönmeyeceğini ifade eden Habib bu kararına etki eden rüyasını anlatmıştır:

⁵³⁴ Şimşek, *Ahdini Yerine Getiren Erler*, s.132

⁵³⁵ A.g.e.,s.207

“Rüyadamda Berat’ı gördüm. Tebessüm eden güler bir yüzü vardı. Yemyeşil bahçe gibi bir yerde etrafındaki yemişleri göstererek: Ben, Rabbimin hoşnutluğu içerisindeyim, diyordu. Sonra bana seslenerek : Habib! Sen de gel, bekliyorum dedi. Bende bu rüyadan sonra buralardan gitmemeye karar verdim dedi.”⁵³⁶

Muhammed Faris Osman ise gördüğü rüyanın etkisiyle ya ayın 12’sinde ya da 12. ayda şehit olacağına inanmıştır. Rüyasında, arkadaşlarıyla birlikte evdeyken Amerikan uçakları tarafından evin bombalandığını ancak bir anda her yerin yemyeşil cennet bahçelerine dönüştüğünü söyleyerek sürekli 12 rakamını gördüğünü ifade etmiştir. Osman 12 Eylül 2010 senesinde Afganistan’da şehit düşmüştür.⁵³⁷

Tayfun Sevgi ise şehit olmadan bir gün öncesinde gördüğü rüyanın etkisiyle şehit olacağına inanarak hanımını arayıp “Rüyamda düğünüm vardı. Allahu alem ben bu geceki operasyonda şehit olacağım” demiş ve o gece rüyanın etkisiyle şehadeti beklemiştir. O operasyonun sabahında 23 yaşında ise şehit olmuştur.⁵³⁸ Ahmet Gümüş ise şehit olmadan 2 hafta önce gördüğü rüyayı arkadaşına yorumlatan ve onun etkisiyle şehit olacağı günü bekleyen bir başka mücahit olmuştur.⁵³⁹

2.5.5. Marşlar/Neşitler

Ulaştığımız metinlerden hareketle cephelerde ve dağda mücahitleri motive eden bir diğer faktör söylenen marşlar, neşitler ve yazdıkları yazılardır. Bu ezgilerin dini içerikli olduğu, onların kuvvetini artırdığı anlaşılmıştır. Hatta birçok mücahitin şiirsel bir üslupla yaşadıklarını, düşüncelerini yazıya döktüğü görülmüştür. Özellikle Ayşe Şimşek’in Afganistan’da şehit olan Türklerin cihat serüvenlerini ele aldığı “Ahdini Yerine Getiren Erler” adlı kitabında her mücahitten sonra mücahitin kendi şiirine, mektubuna veya söylenen marşlara yer vermesi bizim bu veriye

⁵³⁶ İlhan, **Cihat Erleri**, s.103

⁵³⁷ Şimşek, **Ahdini Yerine Getiren Erler**, s.72

⁵³⁸ A.g.e.,s.104

⁵³⁹ A.g.e.,s.114

ulaşmamızı sağlamıştır.

2.5.6. Videolu Görüntüler

Cihada katılmadan önce mücahitler üzerinde itici güç oynayan kitle iletişim araçlarından daha önce bahsetmiştik. Burada tekrar ele almamızın nedeni cihat meydanlarında bulunan mücahitlerin izlenen görüntülerden zaman zaman motive olduğu anlaşılmıştır. Bunun en iyi rneği şeyh şamil'in torunu olan şamil Basayev'in 91 yılındaki bir Rus uçağını kaçırarak Ankara'ya indirmesiyle tüm dünya basınında büyük yankı uyandırmasıdır. Hiçbir yolcuya zarar vermeyen Basayev'in tüm amacı dünyaya zulmü göstermektir ve kendiside bu olay sonrası tanınmıştır. Yine Basayev 1995 Haziran'ında yüzlerce Rus askerini rehin alarak Rus zulmn dünyaya göstermek istemiştir. Rehini aldığı hiçbir Rus askerine zarar vermemesi ve aksine merhametli davranması esir Rusları etkileyerek İslam'ı seçmesine sebep olmuş ve geri dönmeyi istemeyen binlerce Rus askeri mücahitlerin yanında savaşarak şehit olmuştur.⁵⁴⁰ Bu durum tüm dünyada izlenilirken Basayev'in bu başarısı cephelerdeki mücahitler için son derece coşkuyla karşılanan ve onları motive eden bir olaydır.

2.5.7. Dağda/Cephede Yaşanılan Zorluklar

Cihada gitme kararını verdiği ilk andan başlayarak cihat meydanlarına gidiş süreci, dağdaki yaşam, cephede savaşma zamanlarında vs. mücahitler çok zorlu koşullar içinde yaşadıklarını aktarmışlardır. Ancak tüm bu zorlukların onları yıldırmadığı aksine onları daha çok sabretme noktasında motive ettiği ele aldığımız metinler ekseninde anlaşılmıştır.

Özellikle Erkilet'in yaptığı hastane mülakatlarında dağda yaşamın nasıl olduğu sorusu sorulduğunda, mücahitlerden biri öncelikle kişide iman ve sabrın olması gerektiğini bu olmadan dağa ıkılsa da orada yaşanamayacağını dile getirmesi önemli bir vurgu olmuştur. Bununla başa çıkabilmek için ayet ve hadislerle ilgilenilmesi gerekliliğini savunmuş böylece şeytanın geri

⁵⁴⁰ A.g.e.,s.196

dönmek için verdiği vesveselerden kendini muhafaza etmenin mümkün olduğunu söylemiştir.⁵⁴¹ Bu açıklama ile yaşanan zorluklar karşısında bazı mücahitlerin geri dönme düşüncesine bürünerek iç çelişkide kaldığı anlaşılmıştır.

Berat Çokgezenler ise yaşanan zorluklardan bahsetmiş hatta döndükten sonra bile kendi hayatına olan etkilerden örnekler vermiştir. Öyle ki cihat meydanlarının olumsuz şartlarından dolayı ayaklarına sinen kötü koku bir türlü çıkmamış, Türkiye’de girdiği ortamlarda ayakkabısını çıkarmaktan çekinir hale getirmiştir. Bu duruma Harun İlhan da Afganistan’a gidince şahit olmuş ve Cihat Erleri adlı kitabında yaşanan zorlukları şu şekilde dile getirmiştir:

“Toz-toprak, yağmur-çamur demeden yapılan eğitimler, sel sularında ve dere akıntılarında sürünmeler, soğuktan uzun süre çıkarılamayan ayakkabılar...Öyle bir koku yapıyordu ki defalarca yıkayıp kurutmamıza ve açık havada olmamıza rağmen kokunun sinmişliği bir türlü gitmiyordu. Ayakkabı ve çorapları değiştirmek de sinen koku uzun bir süre devam ediyordu.Bir de dağlarda olumsuz şartlarda düşmandan korunmak amacıyla uzun süren mağara ve sığınaklarda kalmak zorunda bulunan, banyo yapamayan, traş olamayan, suya ulaşamayan... Mücahitleri düşündüğümüzde, bizlerin komik olarak görüp geçtiği şeyler başkalarının hayatlarının bir parçası oluyor. Günlerce yer altına kazdığımız sığınaklarda, dışarı çıkmadan bekliyorduk. Saç-baş dağınık ve banyo da yapamıyorduk. Bazen “bitlendik mi” diyerek birbirimizi kontrol ediyor, namazları teyemmümle kılıyorduk. Cihat aşkıyla çatışma bölgelerine yönelen fakat yolun meşakkat ve zorluğu karşısında geri dönenler, dağdan dağa aşılacak yolculuklarda nefesine yenik düşenler, titizliği ve şahsına münhasır davranışlarına boyun eğenler, sabır ve sebat göstermeyip cihat hazırlığını bırakanlar...Mücadeleyi gereği gibi algılayamayanlardır. Kaldı ki cihatla alakası olmayan, yanında bile geçmeyen hatta karşı olanlar için bu anlattıklarımız bir ayrıntı veya tiksinti verici birşey gibi görülebilir. Fakat bunların; mücahidin yaşantısı, sabır ve sebatının mihenk taşı olduğu düşünülürse, küçük bir ayrıntıdan ziyade nefis ve iradeleri etkileyen önemli

⁵⁴¹ Erkilet, **Kuzey Kafkasya**, s.267

faktörler olduğu anlaşılır. Şu an bile bizleri zorluk ve meşakkate düşüren şartları hatırlatırken bu dünyanın lüks ve konforu, rahatlığı, teknik imkanları...O diyarların toz-toprağı, yağmur-çamurundan daha sevimli gelmiyor. Oralarda gönüllerimize bahsedilen mutluluk ve huzur, mücadele aşkı ve azmi Allah’a taatimizdeki ihlas ve samimiyet buralarda bulamayacağımız, özlem ve hasretini duyacağımız günler olarak kalacak...”⁵⁴²

diyerek yaşanan belli zorluklar karşısında mücahitlerin bazıları idrak eksikliğinden yılgınlık gösterirken birçoğunun ise davalarından vazgeçmediği anlaşılmıştır.

Muhammed İnce ise Çeçenistan’da zor günler içinde yaşadığı cihat zamanlarından bahsederken, günlerce banyo yapamadıklarını, bundan dolayı birçok kişinin bitlendiğini ve kıymet verilmeyen boş konserve kutularının o sıralarda mücahidler için ne kadar işe yarayan bir malzeme olduğunu dile getirerek zor yaşam koşullarından bahsetmiştir.⁵⁴³ Bazı durumlarda ise mücahidlerin kültürel sıkıntılar yaşadıkları görülmüştür. Ancak mücahitlerin zamanla Afgan toplumunun yapısını öğrendikleri, yaşanan zorluklar karşısında yapılan eylemlere çok da şaşkınlıkla bakmayarak zamanla ortama alıştıkları anlaşılmıştır. Habib Gören’in yaşadığı tuvalet sıkıntısı bunu örneklemektedir. Açık tuvaletlerin olduğu kapalı tuvaletlerin sadece büyük şehirlerde bulunması başlangıçta Türk mücahitlere şaşkınlık ve gerginlik vermiş olsa da zamanla ortama uyum sağladıkları görülmüştür.⁵⁴⁴

Cihat meydanlarında mücahitler için en önemli motivasyon kaynaklarından biri de belli gerekçelerle gidenlerin tekrardan cephelere geri dönmesidir. 4 numaranın özellikle bunun üzerinde durduğu görülmüştür. 4 numara: “Cezaevinden çıkar çıkmaz cihat topraklarına giden, bütün engelleri sakat haline rağmen aşan bir kardeşini görünce ortama nasıl bir pozitif enerji verdiğini, Mücahitler için moral güç olduğunu anlarsın. Yaşlı bir amcanın silahıyla cepheye koşması, “ ben mücahitlerin hizmetçisiyim” diyerek yemek-lojistik destek işlerinde çalışması gençleri

⁵⁴² İlhan, **Cihat Erleri**, s.21-22

⁵⁴³ Şimşek, s.299

⁵⁴⁴ A.g.e.,s.87-88

duygulandırır, gevşekliklerini giderir ve azimlerini artırır.”⁵⁴⁵ diyerek bunun mücahitler gözünde ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır.

2.5.8. Afgan Savaşının Başarısı

Bu başlığı oluşturmamızdaki sebep tarihsel süreç içerisinde dönüm noktası olarak bahsettiğimiz Ruslar’ın Afganistan’a olan işgali, Afgan halkı başta olmak üzere dünyanın birçok yerinden gelen müslümanların topyekün savaşıarak Ruslar’a karşı galibiyet elde ettiği ve İslami hareketler açısından önemli bir başarı olmuştu. Uygulama kapsamında ulaştığımız metinlerde ise mücahitlerin Afgan cihadında ki başarılı olması ve sonrasında meydana gelen işgallere karşı mücahitlerin aynı direnci göstermesinde itici güç oynadığı anlaşılmış; Bosna, Çeçenistan, Dağıstan, Irak, Suriye cihatlarının da ivme kazanmasında etkili olmuştur.

Özellikle Amerikan’nın Afganistan’ı işgali sırasında Türkiye’den giden Aydın Engin ve Ragıp Duran adlı iki muhabirin mücahitlerle yaptığı röportaja baktığımız zaman mücahitlerin kendilerinden çok emin bir şekilde Rus işgalinden aldığı deneyimle Afganların çok daha güçlü, motivasyonu tam ve inanç içinde olduğunu, Amerika için Afganistan’ın ikinci Vietnam olma tehlikesi taşıdığını dile getirdikleri görülmüştür. Ayrıca Rus işgalindeki Afgan çocuklarının artık birer delikanlı olduğunu, yaşam koşullarıyla nan denen ekmekle günlerce ayakta kalabildiğini ve adeta bir savaş makinesi haline geldiklerinin altını çizmişlerdir.⁵⁴⁶

Yine dünyanın en güçlü ordularından birine sahip olan Ruslara karşı elindeki kıt imkanlarla direnişe geçerek başarı elde eden Afgan cihadı tüm İslam dünyasında büyük bir heyecan dalgası meydana getirerek, Türkiye’yi de etkilemiştir. Böylece 90’lı yıllarda Türkiye’deki İslamcı kesim içinde önemli motive kaynağı olan Afgan cihadıyla başlayan cihat serüvenleri tüm müslüman toplumlardaki gibi Türkiye’de de ağırlık kazanmıştır. Afgan direnişini örnek alarak tüm emperyalist sömürüye karşı önlemler almak için ateşli konuşmalar, toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Türk halkı da başta maddi desteklerde bulunurken zamanla coğrafi yakınlığın

⁵⁴⁵ İlhan, **Cihat Yürüyüşü**, s.45

⁵⁴⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20-yillik-afgan-anilarini-anlattilar-17410> (4.5.2019)

etkisiyle cihata giden milletlerden biri olmaya başlamıştır.⁵⁴⁷

2.6. Mücahitler Arası Uyum Sorunları

Bu bölümde, farklı milletlerden aynı amaç için bir araya gelmiş mücahitlerin bir aradayken yaşadığı uyum problemlerinin zaman zaman var olması dikkatimizi çeken ilk unsurlardan biri olmuştur. Ancak yaşanan uyum problemlerinin göz ardı edilmeyip iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin var olması cihat meydanlarında bu durumun önemsendiğini bizlere göstermektedir.

Özellikle Harun İlhan'ın Cihat Erleri adlı kitabında, Avrupa'dan gelen mücahitlerin kimilerinde ahlaki zafiyetlerin olduğu ve egolarının ön plana çıkmasından kaynaklanan sorunlar yaşandığını dile getirmiştir. İlhan kitabında Cezayirli kardeşlerin diğer milletten gelen mücahitlere kıyasla daha mücadeleci ve ciddi yapıda olduklarından bahsetmiş ve uyumsuz mücahitlere karşı daha hoşgörüsüz olduğunu dile getirmiştir. Ancak kamp hayatında sorun çıkaran bazı kişilerin zaman zaman geri gönderilmesi de söz konusu olmuştur. Öyleki kahve, sigara gibi konulardan dolayı uyarılmasına rağmen bir çay faslı sırasında çıkardığı huzursuzluktan dolayı gönderilen bir mücahit olmuştur. Ancak gönderilenleri Avrupa'nın pisliğine bırakmamak için onları kazanmak adına bazı görevler edinildiği de diğer mücahitlerin konuşmalarında görülmüştür. Örneğin, Avrupa'dan gelen Zekeriyya isminde Cezayirli bir kardeş ilk zamanlarda kendi başına buyruk, dik, egolu, söz dinlemeyen biriyken diğer kardeşlerin yardımıyla efendi, saygılı ve uyumlu bir kişiliğe bürünerek zaman içinde son derece azimli bir mücahit haline gelmiştir. Hatta Zekeriya'nın bu değişimi birçok mücahit için ön yargılı olmamak gerektiğini ve herkesin birbirine bu konuda yardımcı olması gerektiğini göstermiştir.⁵⁴⁸

Cephelerde mücahitler arasında yaşanan bir diğer problem ise dil meselesidir. Ortak dil olarak Arapça'nın kullanılması özellikle Türkiye'den giden mücahitler için de zaman zaman iletişimsel sıkıntıları beraberinde getirmiştir. İhtiyaçların giderilmemesinden tutun da cihat meydanlarına varıncaya kadar yolda kendini ifade edememenin getirdiği sıkıntılar yaşanmıştır.

⁵⁴⁷ <http://terssospor.blogcu.com/sinir-tanimayan-turkiyeli-direnisciler/3355722> (4.5.2019)

⁵⁴⁸ İlhan, **Cihat Erleri**, s.173-174-175-176

Hatta Arapça dışında başka bir dil konuşabilmenin, üç beş kelimeyi yan yana getirerek derdini anlatabilmenin dahi çok önemli olduğunu Habib Gören'in Pakistan'dan Afganistan'a geçişte yaşadıklarıyla anlaşılmıştır. Yıllarca İngiliz sömürgesinde yaşayan Pakistan'da halk biraz da olsa İngilizce bildiğinden, Habib'in "tarzanca ingilizcesi" o gün sınırı geçmelerine imkan veren hayati rolü oynamıştır.⁵⁴⁹ Bazılarının ise cepheye gittiğinde 6 ay içinde derdini anlatacak seviyede Arapçayı öğrendiği anlaşılmıştır.

Yine cephelerde iletişimde en çok karşılan sorunlardan birbirbirine karşı yapılan hitabın nasıl olacağına ilişkindir. Gizlilik amaçlı kendi isimlerini kullanmayan mücahitlerin her birinin mahlas seçmesi aralarındaki uyum problemini aza indirmiştir. Cihada giden kişi muhacir evini toprağını açan kişi ensar olarak nitelendirildiğinden mücahitlerin halkla ilişkileri de iyi olması cihat zamanlarında önemli olmuştur. Bu konuda Suriye'de cihata katılan Ebu Halid, "sürekli erzak, malzeme, teçhizat almak için ilçelere gidiyorduk, halkla iç içeydik. Fitne ehli fitneyi canlandırmadan önce ensarla hiçbir problemimiz yoktu. Bize gayet sıcakkanlı, müteşekkire ve minnettar tavırlar sergiliyorlardı. Güler yüz ve ikramlarla bizleri karşılıyorlardı..."⁵⁵⁰ diyerek halkla mücahitler arasında bir uyum probleminin yaşanmadığını dile getirmiştir.

Mücahitler arasındaki ilişkiye Bülent Tokgöz "Cihatın Mahrem Hikayesi" adlı kitabında Bosna cihadında yaşananlardan hareketle farklı bir perspektifte yaklaşmıştır. Öyle ki Bosna'ya giden Türklerin diğer mücahitler gözünde abi statüsünde olduğunu, Türklerin gittikleri yerlerde insanlara karşı tarihinden gelen bir ululuk makamına sahip olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵¹ Bosna'da Osmanlı'nın doğal mirasçısı olarak Türk olmak ayrıcalıklı diyen Tokgöz: "Boşnaklar bir Arap ya da İranlı ile birşey yapacak olsa hemen Türklerin etrafına gidip onay alma ihtiyacı hissederdi ta ki bizim aslında küçük kardeşlerine gereken ilgiyi göstermeyen sorumsuz, kabiliyetsiz, hovarda bir abi olduğumuzu anlayana dek."⁵⁵² diyerek Türklerin bir Arap ya da İranlıya kıyasla daha az itikatte

⁵⁴⁹ A.g.e.,s.93

⁵⁵⁰ <https://www.islahhaber.net/ebu-halid-ile-suriye-cihati-uzerine-roportaj-43400.html> (4.5.2019)

⁵⁵¹ Tokgöz, s.62

⁵⁵² A.g.e.,s.72-73

olduklarından yakınmıştır.

2.7. Cihat Ekonomisi

Mücahitlerin sosyal kimliğini açıkladığımız bölümümüzde sahip oldukları gelir bakımından orta tabakaya ait olduklarını ve genellikle ticaretle uğraşan esnaf kesimi oluşturduklarını dile getirmiştik. Bu bölümde ise cihada gitmek isteyen kişilerin gitmeden önce yeterli parayı biriktirdiği ve kendi içinde bir cihat ekonomisini geliştirdiğini ele aldığımız metinler ekseninde ulaşmış bulunmaktayız. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalarda dikkati çeken bir husus daha vardır. Zaman ilerledikçe, hayatın pahalılaşması cihat eyleminde de etkisini hissettirmiştir. İslam Dünyası dergisi 6.sayıda cihat için “Gerekli Maddi Vesilelerin Hazırlanışı” adlı bölümde bu konuya dikkat çekilmiştir. Dergide :

“Etkili ve düzenli her cihat operasyonu fazlaca maddî güce gereksinim duymaktadır. Genelde bir eylem, düşmanın şüphesini uyandırmadan sakın bir şekilde tamamlanması için aylarca belki yıllarca hazırlığa ihtiyaç duymaktadır. El-Kaide örgütü, bu konuyu çok önceleri fark etti. Ve birkaç sene içinde örgütün malî ihtiyaçlarını karşılamak için girift bir malî şebeke hazırladı. İmkânı olan bazı araştırmacılar şunu kesin olarak söylüyorlar; Ne Amerika istihbarat (C.I.A) tarihinde nede İngiltere istihbaratında (M.I.G) El-Kaide örgütünün kurduğu gibi uluslar arası bu kadar girift malî bir şebekeye rastlanmamıştır. İş daha fazla karmaşık hale sokan ise, şebekenin genelde ince bağlantıların dışında birbiriyle alakasız birkaç parçadan oluşmasıdır. Donanımlı stratejik uzmanların değerlendirmelerine göre, Afganistan ve dışında, El-Kaide örgütünün eği- tim ve operasyonları yürütebilmek için yıllık 50 milyon dolar civarında harcama yaptığı saptanmıştır. Eğer bu değerlendirme doğruysa (Kıtalar arası daha fazla üretim yapabilmek için malî yönüne önem veren eğitilmiş özel elemanlar aracılığı ile) örgütün özel finansmanlar tahsis etmesinde garipsenecek bir şey yoktur. Buna rağmen 11 Eylül mücahidleri zühdlerinin boyutunu ispatladılar. Örgütün malî kaynaklarıyla beraber yavaş hareket ettiler. Özellikle de ihtiyaçlarıyla ilgili şeylerde... Sadece ekonomik otel ve lokantalara gidiyorlardı ve yine arabaların en ucuzlarını kullanıyorlardı. Hatta kalan malları da

örgüte iade ettiler. Mala tapılan küresel dünyada benzeri bulunmayan feda- kârlık ve samimiyet sergilediler. Fakat operasyon için harcama yapılmasının gerektiği anda bu mücahidler pilot kabinine daha yakın olması için birinci derece yolculuk bileti aldılar. Buda bizlere kahramanların dengeli davranışlarında ve faaliyetlerinde ne kadar zirvede olduklarını açıklamaktadır.”⁵⁵³

geçen yazıda bu şekilde büyük paralardan bahsedildiğini ve mücahitlerin de bu konuda son derece tutumlu davrandıklarını dile getirilmiştir. Yine Bülent Tokgöz kitabında bu konuya dikkat çekerek: “Her bir kuruşu hassasiyetle hesap edilerek sarf edilmesi, tasarruf edilmesi gereken mali gücümüz, cihatımızın bir parçasıdır ve kutsaldır.” diyerek “Ümmetin Malı”na karşı titizlikle davranılması gerektiğinden bahsetmiştir.⁵⁵⁴

Ebu Halid ise röportajında “bir mücahidin sadece donanımı 3-4 bin doları buluyor”⁵⁵⁵ diyerek cihatın masrafından söz etmiştir. Ancak tüm bu açığa çıkan maddi büyüklük karşısında mücahitlerin basında ortaya çıkan CIA desteğini de hiçbir şekilde kabul etmediği anlaşılmıştır. Öyle ki Ahmet Cemal Buğdaycı’nın konu hakkındaki söylemlerinde: “Afganistan’da Taliban yönetimi ve uygulamaları hakkında söylenen ve daha çok Batı ve Kuzey ittifakı merkezi haberler sahilliği araştırılmadan zihinlere yerleştirilmiş, propagandacıların parçası olmuştur. Öyle ki Taliban’ın Amerikancılığı, kuklalığı, uşaklığı...kimi İslami çevrelerce seslendirilmiştir. Amerika ile mücadele eden el-Kaide ve lideri hakkında aynı senaryo işletilmiş, geçmişteki mücahitlikleri CIA ajanlığıyla irtibatlandırılarak Amerikan çıkarlarına hizmet eden bir örgüt sunulmuştur.”⁵⁵⁶

Ele aldığımız metinlerden hareketle cihata gidecek kişilerin kendi masraflarını karşılamak için para biriktirerek yola çıktığı, varlıklı olan azınlığın diğer kişilere de yardım ettiği, özellikle Türkiye’de kalanların etraftan bağış yoluyla para toplayarak destek olmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Öyle ki Ahmet Büyükdere kendisi borç içinde olmasına rağmen, Müslümanların maddi desteğe

⁵⁵³ **İslam Dünyası Dergisi**, Sayı:6, s.11

⁵⁵⁴ Tokgöz, s.115

⁵⁵⁵ <https://www.timeturk.com/tr/2013/07/31/53-yasinda-esed-e-karsi-savasan-turk.html> (4.5.2019)

⁵⁵⁶ İlhan, **Cihat Erleri**, s.134

ihtiyacı var haberi kendisine ulaştığında büyük bir üzüntüye kapılarak , elinde avucunda var olan her şeyi yakınlarından aldığı borçlarla birleştirerek topladığı 35 milyonu derhal gönderdiği görülmüştür⁵⁵⁷ Ancak günümüzdeki cihat hareketlerinin sahip olduğunu donanıma bakıldığında büyük çaplı bir ekonomiye ihtiyaç duyulduğu açıktır.

2.8. Cihat Sonrası Hayat

Ele aldığımız metinler ekseninde cephelere gidip savaşan ve gazi olan birçok mücahit Türkiye’ye döndükten sonra normal hayata adapte olmakta zorlandığı saptanmıştır. Hatta birçoğu Türkiye’ye dönmek istemezken, kimileri cihatta aldığı İslami hazla ailesini alıp cihat topraklarına hicret ederek İslam çatısı altında bir yaşam sürmek istemiştir. Kimileri ise şehit olamamanın getirdiği üzüntüyle tekrardan başka cephelere giderek cihata katılmıştır. Savaş sonrası Türkiye’ye dönen bazı mücahitlerin ise cihata katılmak isteyenlere kendi tecrübelerinden hareketle tavsiyelerde bulunduğu ulaşılmıştır.

Berat Çokgezenler’in,⁵⁵⁸ cihattayken yaşadıklarından sonra Türkiye’ye dönüşlerinde bir burukluk içinde olduğu görülmüştür. Öyle ki ibadetlerden aldığı hazzı kıyaslayarak oralarda ibadetin tadının bile farklı olduğunu belirtmiştir. Her gelişinde şehitliğe ulaşamamanın üzüntüsüyle tekrardan cihat cephelerine giden Berat, birçok mücahit gibi cihat sonrası normal hayata adapte olamamıştır. İlk olarak 1996’da Bosna cihadına katılan Güven Zengin, Türkiye’ye ilk dönüşünde, Bosna’daki hayatıyla Türkiye’deki çevresini kıyaslayarak “İslam’a adanmış kutlu insanların yanında mutlu olduğuna, gönül mertebelerinden birçoğunu kat ettiğinin farkındadır ve avamla oturup kalkmak artık onu tatmin etmemektedir. Özlemine duyduğu hayatta mutludur.” Bu nedenle tekrar 1999 yılında Dağıstan’da başlayan cihada katılmaya karar vermiştir.⁵⁵⁹

İlk olarak 1995 yılında katıldığı Bosna cihadında savaş bittikten sonra bile gelmeyi düşünmeyen Murat Konukçu’nun cihat öncesi hayatına geri dönmek istemeyerek, sırasıyla 98’de

⁵⁵⁷ Şimşek, *Ahdini Yerine Getiren Erler*, s.332

⁵⁵⁸ İlhan, *Cihat Erleri*, s.9-72

⁵⁵⁹ Şimşek, *Ahdini Yerini Getiren Erler*, s.74-75

Çeçenistan’a, 1999’da tekrardan Çeçenistan’a ve peşine başlayan 2.Çeçenistan cihadına katıldığı görülmüştür.⁵⁶⁰ Uzun yıllar Afganistan’da cihatta olan Ali Üzüm ise Türkiye’ye 2000 yılında döndüğünde ailesiyle beraber İslam toprağı olarak gördüğü cihat meydanlarına hicret etmek istemiştir. Afganistan’a ulaştıktan 1 yıl sonra yaşanan çatışma sonrası ailelerin zor durumda kalmasından ötürü Türkiye’ye gitme kararı verilir ve Türkiye’ye dönmek zorunda kalırlar. Ancak Ali Üzüm ABD’nin zulmüne devam etmesine dayanamayarak ailesini geride bırakmış ve cihat meydanlarına tekrar gitmiştir.⁵⁶¹

Mücahitler içinde belki de en azimlilerinden biri Komutan Bilal’dir. 21 yaşındayken Bosna savaşına katılmış savaş bitince de Türkiye’ye geri dönmüştür. Ancak Türkiye’deyken içi içine sığmayan Bilal her an tetikte bekleyerek gitmeyi düşünmektedir. Çeçenistan’da cihat ilan edildiğini duyar duymaz rotasını Çeçenistan’a çeviren Bilal tekrardan cihata katılmış ve savaş bitmesine rağmen bir daha Türkiye’ye dönmeyi düşünmemiştir. Hatta savaşta yanağına aldığı kurşunla çene kemiği kırılıp dişleri ayrılmış ve 4 ay hastanede yatmak durumunda kalmıştır. Bu zaman zarfında dahi istediği tek şey bir an önce iyileşip cephelere geri dönmektir.⁵⁶² Savaşta Komutan Bilal’le beraber yaralanan Adem Peçe ise tedavi için Türkiye’ye geri dönmek durumunda kalmıştır. Tedavi sürecinde ise istediği tek şey cihada geri dönmektir. 2006 yılında hasretle beklediği ana kavuşarak cihat meydanlarına kavuşmuştur. Tekrardan yaralanan Peçe, bu sefer Türkiye’ye dönmek istememiş “Ben şehadete nişanlandım” diyerek hayattaki tek amacını dile getirmiştir.⁵⁶³ Erkilet ise, mücahitlerle yaptığı hastane mülakatlarında tamda bu konuyla ilgili gözlemlerini paylaşmıştır:

“Hastanedeki gençlerin bazıları bir veya birkaç organlarını kaybetmişlerdi.Fakat bundan yana bir şikayetleri yok. Tek arzuladıkları bir an önce tedavilerinin tamamlanması. Geri dönmek ve kaldıkları yerden devam etmek istiyorlar. Kaybedilen bir organın insanı zayıflatmak yerine güçlendirebileceğini ilk kez onlarda gözlemledim. Bedenleri ile fazla ilgilenmiyorlar, ondaki kayıplar ‘davanın’ kazanılmasına bir

⁵⁶⁰ A.g.e.,s,78-79

⁵⁶¹ A.g.e.,s.96

⁵⁶² A.g.e., 151-163

⁵⁶³ A.g.e.,s.107-108

katkı sağladığı için galiba. Ayaklarından birini kaybetmiş bir insanın bu denli dik ve kararlı durabileceğini de ilk kez Abdullah gösterdi bana. İnanılmaz derecede dik ve dengeli bir duruşu var. Aynı zamanda kararlı bir duruş bu. Abdullah iki bacağı olanlardan bile daha sabit basıyor yere...⁵⁶⁴

Mücahitlerden Bekir Şimşek ise iki arkadaşıyla gittiği Çeçenistan yolunda esir düşmüştür. Fidyeye ödenerek kurtarılan Şimşek ve arkadaşları Türkiye'ye geri dönmüştür. Ancak döndüğünden beri kendini hep sorgulamış cihat edememesinin nedenini cihadı idrak edememesinden, yola çıktığından beri aklında hep bir dönme fikrinin var olmasından kaynaklandığını düşünmüştür. Bu nedenle bu zaafını yenmek için kendini geliştirmeye çalışmış ve tekrar cihada katılarak 2008'de şehit olmuştur.⁵⁶⁵

Ulaştığımız metinlerdeki mücahitlerden sadece birinin cihat sonrası Türkiye'ye döndükten sonraki İslami hayatında ciddi bir kopma yaşandığı görülmüştür. 21 numaranın iş hayatına çokça daldığı sıralarda ibadetlerini aksatmaya başlamış, yaptığı atılımlarda zarara uğramasından ötürü zamanla bu durum artarak devam etmiş ve hatta onu uyaran arkadaşlarına bana karışmayın diyerek sert cevaplarda bulunmaya başlamıştır. İşlerinin iyice kötüye gitmesiyle kaderi sorgulayacak pozisyona gelmiş ve Ateizm düşüncesine bürünmüştür. Bu aşamada ise her türlü ikazı görmezden gelen 21 numara tüm dostlarını kaybettiğini dile getirmiştir. Kendisi, hayatının ikinci dönüm noktasını 11 Eylül 2001 saldırılarını televizyondan izlediği anda gerçekleştirmiş olduğunu dile getirmiştir. Bu saldırıları her izlediğinde içinde eskiye ait tüm duygularının yeniden kabardığını, gittiği kampları aklına getirerek cihat günlerini düşündüğünü ve Müslümanlar'a yardıma Allah için koşan eski halini hatırlayarak büyük bir utanç ve üzüntü içinde olduğunu anlatmıştır. Sonrasında tövbe ederek cihata tekrardan katılmıştır.⁵⁶⁶ Mücahitlerin, cihada katılmak isteyen kişilere yönelik tavsiyelerine bakacak olursak özellikle Suriye cihatına katılan Ebu Halid'in bu konudaki söylemleri önemlidir:

“Suriye cihadına katılmak isteyen kardeşlerime fanatik olmamalarını, Ancak hakkı

⁵⁶⁴ Erkilet, *Kuzey Kafkasya*, s.257

⁵⁶⁵ Şimşek, *Ahdini Yerini Getiren Erler*, s.126

⁵⁶⁶ İlhan, *Cihat Erleri*, s.136-137

hak olarak batılı batıl olarak kabul edip objektif bakmalarını ve itidalli olmalarını tavsiye ederim. Konular dışında kardeşlerime tavsiyem; Sniper eğitimi almak isteyen ve sniper olmak isteyen kardeşler mutlaka ama mutla “pu scope” adıyla yabancı sitelerden bulabilecekleri veya yurtdışındaki akrabalarından temin edebilecekleri pu dürbün temin etsinler. Bu dürbün mavzer adı ile bilinen mosin nagant m91 sniper tüfeğinin orjinal dürbünü.Bu silah bu dürbünle svd-dragonov dan çok daha etkili oluyor.Mosin dürbünü ile 1000 dolar a mal olacak,svd nin kendisi 15000 dolar. Gidecek kardeşlerime bulabilecekleri bütün ekipmanları almalarını ve sebat ve sabır ehli olmalarını tavsiye ediyorum.Allahla muhabbetlerini artırıp sabrı öğrensinler.Karşılarında 3-5 çapulcu onları beklemeyecek.Onları yıllardır askerlik yapan düzenli bir ordu ve hizbullat,iran bekleyecek. Elbette Allah’ın yardımı ile galip gelecek Müminlerdir ve onlar bizim tekbirlerimizden çok korkuyorlar. Ancak iyi ekipmanlar, iyi eğitim ve herşeyden önce sabır,sebat ve muhabbet çok çok önemli.Ve onları Rasulullah’ın sav. bizim için korktuğu küçük şıkr riya ya karşı uyarıyorum.İ hıslı olun !!.Çünkü şeytan en çok orada saldırıya geçecek.”⁵⁶⁷ demiştir.

Habib Gören de: “Cephelerde size lazım olacak asgari bilgileri burada almaya çalışın. Kırık, çıkıka ilk müdahale nasıl yapılır? Yılan, akrep vb. sokmalara karşı alınacak ilk tedbirler, boğulmalara karşı önlemler, iğne vurma, serum takma gibi sağlık hizmetlerini gitmeden önce pratik olarak Türkiye’de almaya çalışın. Bu bilgilerin kazanımının da cihat olduğunu unutmayın.”⁵⁶⁸ diyerek cihat sonrası tecrübelerini aktarmış ve özellikle günlük hayatı etkileyebilecek konular üzerinden ilk yardımın öneminden bahsetmiştir.

⁵⁶⁷ <https://www.islahhaber.net/ebu-halid-ile-suriye-cihati-uzerine-roportaj-43400.html> (5.5.2019)

⁵⁶⁸ İlhan, **Cihat Erleri**, s.108

SONUÇ

Çalışmamızda bağlamla ilişkili olarak İslami hareketlerin temel dayanaklarının Kur'an ve Sünnet, temel şiarlarının Cihat ve Şehadet olduğu anlaşıldığından araştırmamızı “cihat nedir?”i açıklayarak başladık. Çünkü cihadın sahip olduğu kavramsal genişlik cihadı doğru bir noktada değerlendirme ihtiyacını doğurmuş böylece Kur'an, Sünnet, Fıkıh ve Tasavvuf geleceğine bağlı cihat tanımlamalarına araştırmamızda yer verilmesi uygun görülmüştür. Bu sayede İslami hareketlerin temel noktasını tayin eden cihadı konumuz açısından daha iyi kavramak olanaklı hale gelmiştir. Bu durum ise bizleri araştırmamızın uygulama bölümü olan “Türkiye’den cihat bölgelerine gidern Türk gençlerin” sahip olduğu felsefeyi daha iyi kavramamıza yardımcı olmuştur. Araştırmamızı Türkiye’de ve Türk gençler ekseninde değerlendirmemiz küreselleşen cihat hareketlerinin Türkiye’deki etkisinin ne ölçüde var olduğunu tespit etmemizi sağlamıştır. İlaveten benzer dinamiklerin Türk gençler üzerinde de şekillendiği görülmüştür.

Uygulama bölümündeki hipotezlerimizi doğrulamadan önce yakın tarih başlığı altında modern dönemde meydana gelen cihat hareketlerinin tarihsel bir panoramasını sunarak konuya açıklık getirmeye çalıştık. Bu süreçte kurumsallaşmadaki ilk örneği veren Müslüman Kardeşler ile başlattığımız cihadi hareketlerin oluşumunu, gelişimini ve geldiği noktayı tespit etme yoluna gittik. Müslüman Kardeşler’in etkisiyle şekillenen tüm cihadi hareketleri daha iyi analiz edebilmek için dönemin şartlarıyla değerlendirilmesi sunulup, cihadi hareketlerin oluşmasında sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal etkenlerin ne ölçüde etki ettiğini göz önünde bulundurarak yaşanan süreçleri iç ve dış faktörler şeklinde kategorize ettik.

Müslüman Kardeşler sonrasında ele aldığımız tüm cihadi hareketlerin temel motivasyonlarının; kendi ülkelerindeki siyasi otorite eksikliği, ekonomik gelir dağılımı arasındaki uçurum, sosyo-kültürel hayatın İslami değerlerden uzaklaşması, sekülerizmin bireylere nüfuz etmeye başlamasıyla gençlerin özellikle kent hayatlarında değerlerden uzaklaşan yaşam biçimleri gibi etkenlerin olduğu görülmüştür. Bunlara ilaveten yaşanan işgal, sömürgecilik ve hegomanik Batı politikalarının eklenmesiyle İslam toplumlarında bir içe kapanış süreci başlamıştır. Bu

durum İslami duyarlılığı yüksek kişilerin ellerinde kalan tek şeye sarılmalarını ve onu hakim kılma düşüncelerini beraberinde getirmiştir. Bu durumda din en önemli alternatif haline gelmiştir. Mısır'ın Cemal Abdülnasır ve Enver Sedat döneminde yaşadığı iç ve dış politikaların ülke içinde İslamcı kesim tarafından onaylanmaması, İslami hareketleri devletlerinden bağımsız sivil bir harekete dönüştürmesine neden olmuştur. İslami hareket mensuplarının çoğu zaman siyasi arenada özerk davranmalarının etkisiyle rejimleriyle karşı karşıya geldiği ve bunun sonucu olarak sık sık çatışmaların yaşanması söz konusudur. Kendilerince siyasi liderlerinin Batı yanlısı olmasından dert yanarak kendi hakimiyetlerini kurmaya çalıştıkları ve bunu da din üzerine inşa ettikleri görülmüştür. Yaşanılan Arap-İsrail savaşları bunun en önemli göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında Siyonist İsrail politikalarına karşı Filistin'in kendi doğal hakkını korumada cihat hareketlerini hızlandırdığı görülmüştür. Özellikle Altı Gün Savaşları her şeyi İsrail lehine çevirirken bu mağlubiyet İslami hareketler nezninde bir özeleştirici sürecini de başlatmıştır. Diğer yandan Sedat'ın İsrail'le yaptığı barış görüşmeleri İslami kesim için kendi rejimlerine güvenmemeyi büyük ölçüde tetikleyerek Enver Sedat'ın ölüm fetvasını vermeye kadar götürmüştür. Sedat'ın resmi bir geçitte öldürülmesi o zamana kadar Mısır'ın iç meselesi olarak görülen İslami hareketlerin bir anda uluslararası bir gündem haline gelmesine sebep olmuştur.

1979 İran İslam Devrimi yakın tarihte İslamcılar açısından önemli bir gurur kaynağı sayılmıştır. Her ne kadar devrim İran'ının kendi Şiilik çevresini kapsasa da İslami hareketler nezdinde ilahi bir düzenin hakim kılınabileceğinin somut bir örneği olmuştur. Bu nedenle devrimin başarısı o dönem İslami hareketler için önemli bir motivasyon kaynağıdır. Cihat hareketlerinin en önemli sınavı 1979-1989 yılları arasında sürmüş olan Sovyetlerin Afganistan'a olan işgalidir. Bu işgal tüm Müslümanları tek vücut yapmış ve yakın zamanda emperyalizme karşı verilen en güçlü mücadelelerden biri olmuştur. Afgan halkının ve dünyanın birçok yerinden gelen müslümanların verdiği mücadeleyle kazanılan Afgan cihadı tüm İslami hareketler kapsamında bir dönüm noktasıdır. Çünkü cihat artık kurumsallaşmasını hızlandırmaya, teknikleşmeye, uluslararası platformda var olmaya ve küreselleşmeye başlayacaktır. Bu gelişiminin en önemli uzantısını ise 11 Eylül 2001 tarihinde el-Kaide örgütünün üstlendiği Dünya Ticaret Merkezi'ne olan saldırılar

oluşturmaktadır. Artık tüm dünyada el-Kaide önderliğinde tanınan bir cihat fenomeni ve İslami hareketler söz konusudur. 2001 sonrası dönemde gerek medya gösterimleri gerek Batı politikaları ve gerekse bazı Batılı akademisyenlerce İslam ve terör kavramları bir arada kullanılmaya başlanmış ve tüm dünyada etkisini hissettiren bir islamofobi algısını güçlendirmiştir. Artık cihat fenomenli İslami hareketler çoğunlukla bir terör grubu olarak anılacaktır.

Araştırmamızın sosyolojik anlamda teorik temellendirilmesi, araştırmanın merkezinde rol oynayan modernizm krizlerinin etkisini göz önünde bulundurarak sağlanmak istenmiştir. Bu hususta Ulrich Beck'in 90'lı yıllarda terminolojiye kazandırdığı risk, bumerang ve refleksif modernleşme kavramlarının konumuzun bağlamıyla ilişkilendirebileceğini düşünerek süreci okuma yoluna gittik. Bu süreçte İslam toplumları ile Batı arasındaki ilişkileri anlamda yaşanan dini, siyasal ve ekonomik problemlerin özellikle risk ve bumerang kavramlarıyla açıklanabileceği gösterilmek istenmiştir. Son olarak modernizmin getirdiği tahribatların bir nebze etkilerini azaltabilmenin Beck'in refleksif modernleşme adını verdiği bir bilinçlenme süreciyle mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Araştırma teorik ve uygulama olarak iki bölümde kurgulanmıştır. Burada araştırmanın uygulama bölümünde test etmeye çalıştığımız hipotezlerin değerlendirmesine yer vermek istiyoruz. Araştırmamızın teorik ve uygulama bölümü baz alındığında ana hipotezimizin doğrulandığı saptanmıştır. Ana hipotezimizde de belirttiğimiz gibi Modern dönemde İslam dünyasında kendini koruma dürtüsünün Batı işgali ve sömürüsüyle beraber başladığı saptanmıştır. Batı modernizmiyle beraber şekillenen sonraki süreçte İslam toplumlarında ciddi gelgitler yaşanmış, bir düzen ve otorite problemi ortaya çıkmıştır. Modern Batı değerlerinin İslam toplumlarına eklemlenmesiyle yerel değerlerin bozulmasından duyulan kaygılar Müslüman kesim tarafından endişeyle izlenmiştir. Zamanla kendi toprakları içinde kendi kültürüne karşı öteki durumuna düşen Müslüman toplumlarda nefret söylemleri başlamıştır. Zamanla devlet yöneticilerinin de Batı yanlısı politikalar gütmesi bu süreçte devletlerine karşı güvensizliği artırmış ve onlar için harekete geçme vaktinin geldiğinin göstergesi olmuştur. Böylece modern diyebileceğimiz sivil nitelikteki cihat hareketlerinin başlaması kaçınılmaz olmuştur. Modern cihadı

besleyen fertlerin her ne kadar motivasyonlarında farklılık görülse de işgal edilen bölgelerin savunulmasının dini zorunluluk olması, bu anlamda cihat ve şehitliği emreden dini metinlerden çıkarılan dini idealizm tüm cihadi hareketler ve destek veren mücahitler için ortak bir amaç olarak görülmüştür

Ana hipotezimize ilaveten ele aldığımız alt hipotezlerimizden çoğu doğrulanırken bazılarının yanlışlandığı görülmüştür. Öyleki “cihada giden kişilerin 17-25 yaş aralığında yoğunlaşmasıyla birlikte 17-50 yaş aralığında kişilerin var olduğu” doğrulanmıştır. Az sayıda üniversite mezunu olmakla birlikte çoğunun ortaokul ve lise mezunu olduğu anlaşılmıştır. Ulaştığımız metinlerde çoğunlukla lisans eğitiminin alınmamasında genellikle erken yaşta çalışma mecburiyetinden kaynaklandığı görülmüş bazı durumlarda yüksek din eğitimi almak için Mısır ve Pakistan’a gittiği bilgisine ulaşılmıştır. “Cihada giden kişiler çoğunlukla bekar” alt hipotezimiz ulaştığımız metinler ekseninde kişilerin büyük bir çoğunluğunun evli ve çocuklu olmasıyla yanlışlanmıştır. Hatta bu kişilerin cihat sonrasında ailesini alarak İslami değerlerin daha da hakim olduğu cihat meydanlarına hicret ettiği de görülmüştür. “Cihada katılan kişiler belli bölge ve şehirlerde yoğunlaşmıştır” alt hipotezimiz hemen hemen her şehirden kişilerin katılımıyla yanlışlanmıştır. “Cihada katılan kişilerin orta tabakadan olması, esnaf kesime hitap etmesi” alt hipotezimiz doğrulanmıştır. Ele aldığımız metinlerde bu kişilerin ticaretle uğraştığı ve hatta cihada gitmeden önce ihtiyaçları için para biriktirdiği görülmüştür. Geride kalanların ise para toplayarak cihada gidecek olanlara yardım ettiği tespit edilmiştir.

“Kişilerin cihada katılmasında içinde bulundukları yakın sosyal çevreleri yanında özellikle İslam dünyasındaki olumsuzlukları işleyen kitle iletişim araçlarının etkin olması” alt hipotezimiz doğrulanmıştır. Özellikle İslam toplumlarının işgal altında kaldığı süreçte yaşadığı mağduriyetlerin internete düşmesiyle, birçok mücahitin bu görüntüleri izledikten sonra cihada gitme kararı verdiği görülmüştür. Dolayısıyla gençlerin cihada gitmesinde sosyal medyanın önemli bir araç haline geldiği tespit edilmiştir. “Modernleşmenin getirdiği seküler hayattan bir ilahi düzene kaçış ve kurtuluş psikolojisi etkilidir” alt hipotezimiz doğrulanmıştır. Modernitenin getirdiği değişen kent hayatı, Batılı değerlerin yerel değerlere bozucu etkide bulunması cihada giden kişiler ekseninde

son derece rahatsız edici bir durumdur. Bu sebeple modern kent hayatının seküler karakteri İslami değerlerin daha iyi yaşandığına inandıkları cihat bölgelerine gitme isteğini tetikleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Cihada katılan kişilerin savaş meydanlarına çıkmadan girdiği askeri eğitim sürecinde kurdukları arkadaşlık bağlarının grup kimliğini oluşturduğu alt hipotezimiz doğrulanmıştır. Askeri eğitim sürecinde bir cihat kardeşliği, kader ortaklığı söz konusu olmuş ve eğitim aralarında birbirlerini her anlamda destekledikleri görülmüştür. “Cihada katılan kişiler genelde resmi din eğitiminden gelen kimseler değil, ortalama dini kültüre sahip fakat dini motivasyonları yüksek kimselerdir.” alt hipotezimiz ulaştığımız metinler ekseninde doğrulanmıştır. Özellikle kişilerin geleneksel aileye sahip olması bundaki en önemli etken olarak görülmüştür. “Cihada giden kişilerin kendi giderlerini karşılayacak şekilde bireysel birikimlerini kullanmıştır” alt hipotezimiz doğrulanmıştır. “Cihad sonrası hayat” başlıklı bölümümüzde ulaştığımız sonuçlardan hareketle bireylerin döndükten sonra hayatlarına devam ettiği ve herhangi psikolojik bir destekten geçmediği anlaşılmıştır. Hatta birçoğu ordaki hayatını özlediğinden tekrar cihat meydanlarına geri döndüğü görülmüştür. Bu nedenle “cihat sonrası bir rehabilitasyon süreci yoktur” alt hipotezimiz doğrulanmıştır.

Cihat kavramını merkeze alarak anlamaya ve açıklamaya çalıştığımız tüm bu değerlendirmeler, özde cihadın ne kadar geniş bir anlam aralığının olduğunu görmemiz açısından önemlidir. Özellikle bugünkü İslami hareketlerin fikri alt yapılarının oluşumuna zemin hazırlayan düşüncelerin, klasik doktrinin sahip olduğu cihat tanımıyla yakından ilişkili olması bizlere, bugünkü cihadi grupların eylemlerini nerede konumlandırabileceğimize ilişkin önemli bir yol göstermektedir. 11 Eylül sonrasında hızla yayılan ve hemen her yerde etkisini gösteren terör gruplarının eylemlerinde, cihadı dayanak göstermesi, zamanla cihat kavramının terör ile birlikte anılmasını beraberinde getirmiş ve bu durum cihadın asli manasını zedelemekle beraber, İslam dinine yönelik bir fobinin oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Bütüncül olarak bakıldığında İslam dünyasında bir sistem ve düzen sorunu vardır. Yaşanılan iç ve dış etkenlerin etkisiyle İslam toplumlarının kendi kimliğini oluşturmada geri kalması söz konusu olmuştur. Batı İslam

toplumlarının geri kalmışlığını kendi tarihiyle yaptığı analogik kıyastan hareketle İslam dinine bağlayarak kendi emperyalist tutumuna meşruluk alanı açmaya çalışırken İslam toplumlarındaki sorunları daha da körüklemiştir. Bu nedenle zamanla tüm sorunların kaynağı olarak Batı'yı ve Batılı sistemleri gören Müslüman kesim bu tutuma karşı bir tepki göstermiş ve zamanla tepkilerinde radikalleşmeye başlamış ve nihayetinde teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir.

İslam toplumlarında dinin bütünüyle okuyamama sorunsalı vardır. Bu durum var olan dinin epistemolojik problemini ortaya çıkararak Roy'un deyimiyle lümpenleşmeyi meydana getirmiştir. Cihadi hareketlerin temel felsefelerinde dinin lafzi okunması söz konusudur. Bu durum dinin felsefi ve sosyolojik boyutunu göz ardı ettiğinden dini siyasal bir karaktere bürüyerek ideolojileşmesine sebebiyet vermiştir. İslam toplumlarının modern dünyaya gösterdiği tepki tam anlamıyla modern olan her şeye düşman oldukları anlamına gelmemektedir. Ayrıca sorun kapitalist sistemde de değildir. Karşı oldukları Batı'nın uyguladığı emperyalist tutumun ta kendisidir. Sonuçta cihadi hareketlerin sahip olduğu özelliklere baktığımızda; kentli ve eğitimli kişileri bünyesinde barındırması, modern teknolojik aletleri kullanmaları, siyasal sisteme dahil olup parlamentoda yer bulmaları, rasyonel eğitim alan liderlerinin var olması, cihat ekonomisi adı altında para akışlarının sağlanması ve Müslüman Kardeşler gibi bir örgütün teşkilatlanma anlayışında reformist yanlarının bulunması, onların modern dünyaya ait olduğunu gösteren faktörlerden bazılarıdır. Bu nedenle İslami hareketleri Batı modernitesine karşı kendi modernliklerini kurma girişimi şeklinde de okumamız mümkündür. Ancak gelinen noktada ne kadar başarılı oldukları sorulabilecek makul bir sorudur. İran Devrimi, Afgan Cihadı ve kısa vadede 11 Eylül bir başarı olarak değerlendirilse de bugüne baktığımızda çoğu müslümanın bile desteklemediği ve tüm dünyada terör grubu olarak tanımlanmasıyla karşı karşıyayız. Burada başarı kazanmaktan ziyade bir tepki gösterme tavrı egemendir. Bu noktada bir özeleştiriyeye de ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Son olarak ele aldığımız konunun sınırları düşünüldüğünde literatürde çok fazla kaynağın var olduğu ancak bunların çok az bir kısmının sosyoloji ve din sosyolojisi çalışmalarını kapsadığı görülmüştür. Bu nedenle var olan cihat olgusunun ciddi sosyolojik kökenlerinin bulunduğunu ifade

ederek İslami hareketler başta olmak üzere benzer konularda da sosyolojik çalışmaların artmasını ümit etmekteyiz. Bu hususta konuya ilgi duyan ve çalışmak isteyen araştırmacılar için belli tavsiyelerde bulunmanın yerinde olacağını düşünüyoruz. Öncelikle konunun son derece derinlikli olduğunu ve siyasete son derece içkin olduğundan gerekli bilgilere birincil elden ulaşma sıkıntısının yaşandığını belirtmek isteriz. Bu durumda biz de her ne kadar mülakat yapma isteği ile yola çıkmış olsak da en son noktada kişilerin çekinmesi ve paylaşımda bulunmak istememesi gibi engellerle karşılaştığımızdan araştırmamızı biyografik nitelikteki kitaplar üzerinden anlama yoluna gittik. Ancak konunun önemi göz önünde bulundurulduğunda mülakatlı çalışmaların artması gerektiğine inanmaktayız.

Çalışmamızda dikkatimizi çeken bir diğer unsur cihatta erkeklerin ağırlıklı rol oynamasından dolayı yapılan çalışmaların da büyük bir çoğunluğunun erkekler üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Ancak aileleriyle birlikte cihada katılan kişilerin varlığı, kadınlar ve çocuklar üzerinden de cihadın anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Kadınların teşkilatlanmalarda yer alması, cihat bölgelerindeki fonksiyonları “cihatta kadın” çalışmalarının yapılabilirliğini artırmakta ve konu için son derece önemli veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sırasında keşfettiğimiz bir diğer nokta cihat olgusunun arka planında rol oynayan birden çok faktörün var olmasıdır. Bu durum cihadı farklı disiplinlerin de nesnesi haline getirdiğinden konuyu doğru bir şekilde sınırlandırmanın araştırmacının daha geçerli analizlere ulaşmasına imkan vereceğini hatırlatmak isteriz. Araştırmamızda bizim de karşılaştığımız ve sonrasında konumuzun bağlamına göre karar kıldığımız bir diğer husus kavramsallaştırma sorunsalıdır. Sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu gibi cihat konusunda da kavram ve tanımlama sıkıntısının var olduğu bir gerçektir. Bu durumun çoğu zaman araştırmacıyı zora sokan bir etken haline getirebildiğini hatırlatmak isteriz. Bir diğer önemli husus, cihat sonrası ülkeye dönen kişilerin bir rehabilitasyon sürecinden geçip geçmediğiyle ilgilidir. Biz ele aldığımız metinler ekseninde mücahitlerin cihada gidiş süreci ve cihat meydanlarındaki yaşamı hakkında çokça bilgiye ulaşırken döndükten sonraki süreçleri hakkında çok fazla bilgiye ulaşamadık. Ancak dönen kişilerin psikolojilerinin tahlil edilmesi, döndükten sonraki hayatlarına kaldıkları yerden

devam edip etmedikleri ve hatta çevresiyle olan ilişkilerinde bir değişimin olup olmadığı toplumsal bütünlük adına araştırılması gereken hazır bir konu olarak kenarda beklediğini belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR VE MAKALELER

Aktaş, Begüm, “Bölgesel ve Küresel Perspektif ile Filistin-İsrail Meselesi”, **Galatasaray Üni.,Sosyal Bilimler Enst.** İstanbul, 2017

Al Amri, Abdullah, The doctrine of Jihad in Islam and its application in the context of the Islamic Jihad Movement in Afghanistan, 1979-1988 , Idaho University Political Science, Yayınlanmış Doktora Tezi, Washington

Armaoğlu, Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, Ankara, 1987

Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Türkiye İş Bankası Yayınları.,Ankara, 1991, s.12

Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Savaş, Siyaset, Diplomasi Cilt 1**, Alfa Akademi, İstanbul, 2017, s.214

Arı, Tayyar- Koç, Engin,” Müslüman Kardeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal ilişkilerinin Analizi: 1931-1970”, **Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı: 42, Ekim, 2014

Atacan, Fulya, “Radikal İslam’ın Küresel Bir Tehdite Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Nisan 2018

Aydınalp, Halil, “Türkiye’den Çatışma Bölgelerindeki Cihat Hareketlerine Katılım: Süreç ve Dinamikler”, **Uluslararası Şiddet ve Sosyal Travmalar Kongresi**, Samsun Valiliği,

- Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Şiddetle Mücadele Vakfı,
Samsun, 26-28 Nisan 2018
- Aydınalp, Halil, “Cihad Bölgelerine Giden Türkler: Modern Mücahitlik Sosyolojisi”, **Hazar Eğitim ve Kültür Vakfı Dersleri**, Hazar Vakfı Genel Merkezi, İstanbul, 18.04.2018
- Aydınalp, Halil, “Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-III”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S-C.51, İstanbul: Aralık 2016
- Aydınalp, Halil , “İslam Dünyasında Siyasi Şiddeti Anlamak”, **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İnsamer Yayınları, İstanbul, 2016
- Aydınalp, Halil, **Yüksek Din Eğitimi ve Dini Köktencilik**, Çamlıca Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Aydınalp, Halil, **Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016
- Aydınalp, Halil, “Pondering Security Implications in Light of Personal Motivations of Suicide Bombers”, **Moral Psychology of Terrorism: Implications for Security Conference**, East Caroline University, 19-20 April 2012
- Aydınalp, Halil, “Kitap değerlendirme: Enemy in the Mirror: Islamic Fundamentalism and the Limits of Modern Rationalism, Roxanne L. Euben, Sempozyum Değerlendirmeleri, AUİFD XLIX, 2008, sayı:2
- Bayraklı, Defne, **Usame**, Ark Kitapları, Özgü Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.31
- Bayraktar Bayraklı, **Kur’an tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013, cilt:7-8
- Bayram, Nida Nur, “Kitap Değerlendirme: Halil Aydınalp.Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık, 2018/2

- Beck, Ulrich, **Siyasallığın İcadı**, çev.Nihat Ülner, İletişim yy, İstanbul, 1999
- Beck, Ulrich, **Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru**, çev.Kazım Özdoğan-Bülent Doğan, İthaki yy, İstanbul, 2011
- Beck, Ulrich, A God of One's Own, Polity Press, Massachusetts, USA, 2010
- Bodur, H.Ezber, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 (2003)
- Bodur, H.Ezber, "Protestan Etiğine Dayanan Liberal Ahlakilik ve Ekonomik Küreselleşme", **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 8 (2006)
- Bulut, Yücel, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küre Yayınları, İstanbul, 2014
- Burke, Jason, **El Kaide Terörün Gölgesi**, çev.Ebru Kılıç, Everest yy, İstanbul, 2004,
- Büyükkara, Mehmet Ali, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayıncılık, İstanbul, 2017
- Cleveland, L.William, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev.Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008
- Çuhacı, Aysu, "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı", **Sosyoloji Dergisi**, 3.Dizi, 14.Sayı, 2007
- Demirci, Mehmet, "İçe Dönük Cihat: Mücâhede", **İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl:8, 2007, sayı:19
- Dökmeciyan, R.H., **Arap Dünyasında Köktencilik (Devrimci İslam)**, İlke Yayınları, İstanbul
- Ebû Ubey El-Kureşî, "İmkansızın Mümkün Olduğu An...", **İslam Dünyası Dergisi**, ed.Osman Akyıldız, Eylül 2012 , sayı:4
- El-Benna, Hasan, **İslam'da Cihat**, Çığır Yayınları, İstanbul, 1976
- El-Benna, Hasan, **Hatıralarım**, Düşünce Yayınları, İstanbul, 1981

El-Gannuşı, Raşid, **Filistin Sorunu ve FKÖ**, Çev. Lütfullah Bender, Bir Yayıncılık, Eylül 1988, İstanbul

Elmas, Salih, **Modern Toplumun Çıkmazı: Tehdit,Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik**, Usak yy, Ankara, 2013

Erkilet,Alev, **Ortadoğu’da Modernleşme ve İslami Hareketler**, Büyüyen Ay Yayıncılık, İstanbul, 2017

Erkilet, Alev, **Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya**, Büyüyen Ay Yayıncılık, İstanbul, 2015

Esposito, John, **Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör**, Çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, 2002

El-Verdani, Salih, **Mısır’da İslami Akımlar**, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998

Fuller, Graham, **İslamsız Dünya**, Çev.Hasan Kaya, Profil Yayınları

Fuller, Graham, **Siyasal İslamın Geleceği**, Çev. Mustafa Acar, Timaş Yayıncılık, İstanbul 2014

Gündoğan, Ünal, **İran ve Ortadoğu**, Adres Yayınları, Ankara, Eylül, 2010

Herzl, Theodor, **Yahudi Devleti**, Ataç Yayıncılık, İstanbul, 2007

Hobsbawm, Eric, **Kısa 20.yy (1914-1991 Aşırıklar Çağı)**, Çev. Yavuz Alogan, Everest Yayıncılık, İstanbul, 2012

İlhan, Harun, **Cihat Yürüyüşü**, Küresel Kitap, İstanbul, 2015

İlhan, Harun, **Şehadet Yolunda Cihat Erleri**, Küresel Kitap, İstanbul, 2012

İslam Dünyası Dergisi, Sayı:6

Ismail, Salwa, The Paradox of Islamist Politics, **Middle East Research and Information Project (MERIP)**, Winter, 2001

Kavak, Özgür, “Fıkıh Literatüründe Cihat Hükümleri ve Modern Cihat Yorumları”, **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İnsamer Yayınları

Kepel, **Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, Çev. Haldun Bayrı, Doğan Kitap, İstanbul, 2001

Kepel, Gilles, **Peygamber ve Firavun**, Çev. İsmail Bendiderya, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1992,

Kepel, Gilles, **Tanrının İntikamı**, Çev. Selma Kırmızı, iletişim Yayıncılık, Ocak 1991, İstanbul

Keskin, İbrahim, “İslam’da Modernleşme Girişiminde Oryantalizmin İzleri”, **Bilimname**, 23, 2012/2

Kirman, Mehmet Ali, “Sekülerleşme Perspektifinden Dini ve Seküler Fundamentalizmler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 1/ 2, Kış 2008

Köse, Saffet, “Cihat Şiddete Referans Olabilir Mİ?”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı:9, 2007

Kurt,Abdurrahman, **Din Sosyolojisi**, Dora yy., Bursa, 2011

Küçükcan, Talip, “Terörün Sosyolojisi:Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**,

Mohammadi, Abdullah, “Afganistan’da Dini Köktencililiğin Sosyolojik Alt Yapısı”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Ocak-Haziran, Cilt:10, Sayı:19

Nasuhbeyoğlu,Tayfun, **Mısır’da İslami Hareketler**,Ankara,1993

Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2 , Ocak 2011

Okumuş, Ejder, **Toplumsal Değişim ve Din**, İnsan yy.,İstanbul, 2003

Okuyan, Mehmet, “Kur’an’da Cihat-Müzakereler”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016

Osmanoğlu, Mahmud, **Afganistan: Cihatın On Yılı**, Rehber Yayıncılık, Ankara, Mart 1990

Öke, Mim Kemal, **Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)**, Üçdal Yayıncılık, İstanbul, 1982

Önal, Hilal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt:6, Sayı:23, 2010

Özel,Ahmet, “Cihat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.7, İstanbul 2001

Özel, Ahmet, “İslam ve Terör”, **İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği**, İnsamer Yayınları, 2016

Özel, Ahmet, **İslam Hukukunda Ülke Kavramı: Darülislam -Darülharb**, İstanbul, İz Yayınları, 2011

Öztürk, Mustafa, “Cihat Ayetleri: Tefsir Birikimine, İslam Geleneğine ve Günümüz Yansımaları”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016

Paçacı, Mehmet, “Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem”, **İslamiyat IV** (2001), sayı:4

Roy, Olivier, **Siyasal İslamın İflası**, Çev. Cüneyt Akalın, Metis Yayıncılık, İstanbul, Nisan, 2017

Said, Edward, **Oryantalizm Eleştirileri**, İlkbahar Yayınları, İstanbul,2000

Sezen, Yümni, **Sosyoloji Açısından Din- Dinin Sosyal Müesseseler Üzerindeki Tesirleri**, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003

Soydemir, Suat, “Modernizm’in Karanlık Yüzü: Risk Toplumu”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No 2

Şehit Samir Khan, “Cihat Notları”, **İslam Dünyası Dergisi**, Ed. Osman Akyıldız, Haziran-Temmuz 2012, sayı:4

Şimşek, Ayşe, **Ahdini Yerine Getiren Erler**, Neda Yayınları, Konya, 2014

Şimşek, Ayşe, **Vuslatın Ardı Sıra**, Yenda Yayınları, İstanbul, 2012

Türcan, Talip, “İslam Hukukunun Klasik ve Çağdaş Doktrinlerinde Cihat”, **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016,

Tokgöz, Bülent, **Cihatın Mahrem Hikayesi**, Ark Yayıncılık, İstanbul, 2015

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, 2012, İstanbul

Weber,Max, Ekonomi ve Toplum, Cilt 1, İstanbul Matbaacılık, 2012

Yaran, Cafer Sadık, “Dinler ve Cihat”, **İslam Kaynaklarında Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul 2016

Yıldız, Coşkun, **Türkiye’den Cihad Bölgelerine Gidenler Üzerine Bir Araştırma**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, 2016.

Yücel, Ahmet, “Hz.Peygamber’in Cihat Anlayışı ve Kültüre Yansımaları”,**İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat**, Ed. Ahmet Ertürk Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016.

B.İNTERNET SİTELERİ

<https://www.mumsema.org/iman-soru-ve-cevaplari/214910-nefisle-cihat-en-buyuk-cihatdir-aldatmacasi.html> (11.15.2017)

<http://politikaakademisi.org/2017/01/23/israil-devletinin-kurulus-sureci-ve-filistinli-multeciler-sorunu/> (2/12/2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> (2/12/2018)

<https://medium.com/türkiye/soğuk-savaş-dönemi-1947-1991-453ec5ed4db4> (9.2.2019)

<https://www.gzt.com/haber/yakin-tarihin-en-buyuk-petrol-mucadelesi-korfez-savasi-2775258>
(23.02.2019)

<https://onedio.com/haber/dosya-11-eylul-saldirilari-365947> (28.02.2019)

<https://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/11-eylul-e-nasil-karar-verildi-sonra-ne-degisti.html>
(28.02.2019)

<https://www.ensonhaber.com/galeri/dunya-basininda-ladinin-olumu#8> (28.02.2019)

<https://www.mynet.com/11-eylul-saldirilari-sonrasinda-dunyada-neler-oldu-ve-neler-degisti-190101061596> (1.3.2019)

<https://www.gzt.com/haber/11-eylul-saldirilari-ve-akilda-kalan-soru-isaretleri-2530908>
(1.3.2019)

<https://medyascope.tv/2016/04/17/islam-mi-radikallesti-radikalizm-mi-islamilesti-gilles-kepel-ile-olivier-roynin-kavgasi-tam-hiz-suruyor/> (7.3.2019)

<https://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/dis-politika/132908/53-yasinda-esede-karsi-savasan-turk-mucahit.html> (23.04.2019)

<http://www.pressmedya.com/haber/10678/metin-ekincinin-cephe-fotograflari.html> (23.04.2019)

<https://www.islahhaber.net/ebu-halid-ile-suriye-cihati-uzerine-roportaj-43400.html> (27.04.2019)

<https://www.timeturk.com/tr/2013/07/31/53-yasinda-esed-e-karsi-savasan-turk.html> (27.04.2019)

<http://www.milliyet.com.tr/el-kaide-ye-giden-genci-polis-kurta/gundem/detay/1715982/default.htm> (27.04.2019)

<http://terssospor.blogcu.com/sinir-tanimayan-turkiyeli-direnisciler/3355722> (28.04.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20-yillik-afgan-anilarini-anlattilar-17410> (1.5.2019)

<http://almalhama.com/cihat-meydanlarina-nasil-gidilir/> (1.5.2019)

<https://www.dunyabulteni.net/arsiv/afganistanda-bin-turk-savasci-var-h54370.html> (1.5.2019)

<http://tuncayozkan.com/turkiyeden-afganistana-islam-icin-savasa-nasil-gidilir/> (1.5.2019)

<https://www.timeturk.com/tr/2013/07/31/53-yasinda-esed-e-karsi-savasan-turk.html> (1.5.2019)

<http://www.avrupa-postasi.com/medya/suriyede-50-turk-savasci-h55924.html> (3.5.2019)

<http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=75> (3.5.2019)

<https://www.amerikaninsesi.com/a/kadinlar-ve-cihat/3304642.html> (3.5.2019)

<https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ayhan-demir/ilk-bosna-sehidimiz-selami-yurdan-11707.html> (3.5.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20-yillik-afgan-anilarini-anlattilar-17410> (4.5.2019)